

T.C.
BALIKESİR ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI ANABİLİM DALI

ZEKÎ DÎVÂNI
(İNCELEME-METİN-DİZİN)

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Gülay ŞAHİN

Balıkesir, 2008

T.C.
BALIKESİR ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI ANABİLİM DALI

ZEKÎ DÎVÂNI
(İNCELEME-METİN-DİZİN)

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Gülay ŞAHİN

Tez Danışmanı

Yrd. Doç. Dr. Abdülkerim GÜLHAN

Balıkesir, 2008

ÖN SÖZ

Türkiye’de Eski Türk Edebiyatı araştırmalarının büyük oranda divan metinleri üzerinde yoğunlaştığı görölür. Divan şiirinin önemli şairlerine ait divanlar, edisyon kritik yöntemi ile araştırmacıların dikkatine sunulduğu gibi bazıları üzerinde tahlil çalışmaları da yapılmıştır, ancak bütün divanların aynı şekilde bilimsel çalışmalara konu edildiğini söyleyemeyiz. Günümüzde divan metinleri üzerine yapılan çalışmalar devam etmektedir, hatta divan şairleri hakkında bilgi veren kaynaklarda bile ya çok az bilgi bulunan ya da hiç kaydı olmayan divan şairlerinin divanları üzerine de çeşitli çalışmalar yapılmıştır. Bizim de kendimize tez konusu olarak seçtiğimiz Zekî hakkında, kaynaklarda herhangi bir kayıt bulunmamaktadır.

Hayatı hakkında dönemin kaynaklarında maalesef herhangi bir bilgiye ulaşamadığımız Zekî’nin Divanı, bu çalışmanın konusunu oluşturmaktadır. şiirlerinde mutasavvıf kimliği ve ehl-i beyt sevgisiyle ön plana çıkan Zekî’ye ait olarak sadece bir divan ve bu divanın da tek nüshasını tespit etmiş bulunuyoruz. Zekî, Divan’ında divan şiirinin pek çok tür ve şeklini kullanarak divan şiiri ile yakın bir ilişkisinin olduğunu göstermektedir. Dönemin öne çıkan isimleri Keçecizade İzzet Molla ve Fitnat Hanım gibi şairleri şiirlerinde konu etmesinden, kendi devrindeki edebîyat ortamını da takip ettiğini anlıyoruz. Bunlara ilaveten yazdığı çok sayıda tarih de aynı şekilde Zekî’nin dönemindeki sosyal, siyasi ve edebî gelişmelere yabancı kalmadığını kanıtlamaktadır.

Tez çalışmamız esas olarak iki bölümden oluşmaktadır. Birinci bölüm, “Zekî’nin Hayatı, Kişiliği ve Eseri” başlığını taşımaktadır. Bu bölümde öncelikle şairin hayatı üzerine mevcut bilgiler ışığında değerlendirmeler yapılmıştır, ancak yukarıda da ifade ettiğimiz gibi kaynaklarda Zekî ismine birkaç kez rastlamamıza rağmen, verilen bilgilerden bizim çalıştığımız Zekî’yi tespit etmek mümkün olmamıştır. şairin kişiliği bölümünde ise daha geniş incelemeler yapılmıştır. Öncelikle Zekî’nin şiir anlayışı, kullandığı nazım şekilleri ve türleri, vezinler ve dili üzerinde durulmuş; ardından fikrî kişiliğine geçiş yapılmıştır. İnceleme konusunda en hacimli kısım olan fikrî kişilik bahsinde şairin din ve tasavvuf anlayışı ele alınmıştır. Dini algılayış tarzı, tasavvufi dünyası, şiirlerinde dine ve tasavvufa ait kavramları kullanma şekli gibi hususlar üzerinde durulmuştur. Ayrıca bu kısımda Zekî Divanı’ndaki sosyal hayat unsurları değerlendirmeye alınmıştır. Zekî

Divanı'nın tanıtılması, metnin oluşturulmasında gözetilen esaslar ve imla konuları da birinci bölümde yer almaktadır.

Zekî Divanı'nın transkribe edilmiş metninin yer aldığı ikinci bölümde sırasıyla 4 kaside, 11 tarih, 6 murabba, 2 muhammes, 7 tahmis, 7 müseddes, 6 şarkı, 1 terkîb-i bend, 191 gazel, 7 beyit, 2 küçük mesnevi ve Divan'da tamamlanmamış şiirler olarak gösterilen 4 şiir yer almaktadır. Tezde yapılan tespit ve değerlendirmelerin sonuçları "Sonuç" kısmında gösterilmiş ve çalışmaya bir de özel adları ihtiva eden bir dizin eklenmiştir.

Tez konusunun tespitinden çalışmanın sonuçlandırılmasına kadar, değerli mesailerini bana ayıran ve konuyla ilgili görüşlerini benimle paylaşan danışman hocam Sayın Yrd. Doç. Dr. Aldülkerim GÜLHAN'a yardımları için teşekkür etmeyi bir borç bilirim. Ayrıca çalışma konum ile ilgili bazı kaynakların temin edilmesinde yardımlarını gördüğüm Arş. Gör. İsmail Avcı'ya ve değerli katkıları için Dr. Ozan YILMAZ'a da teşekkür ederim.

Gülay ŞAHİN

Balıkesir 2008

ÖZET

Zekî Dîvânı (İnceleme-Metin-Dizin)

ŞAHİN, Gülay

Yüksek Lisans, Türk Dili ve Edebiyatı

Tez Danışmanı: Yrd. Doç. Dr. Abdülkerim GÜLHAN

Eylül 2008, XII+456 Sayfa

Bu çalışmanın amacı, XIX. yüzyıl Divan şairlerinden Zekî'nin divanının transkribe edilmesi, çeşitli yönleriyle tanıtılması ve hayatı hakkında bilgi sahibi olmadığımız bu şairin, divanından yola çıkarak edebî ve fikrî yönünün ortaya konulmasıdır.

“Zekî'nin Hayatı, Kişiliği ve Eserleri” ve “Divanın Transkripli Metni” başlıklı iki ana bölümden oluşan bu çalışmaya divan metninde geçen özel isimlerden oluşan bir de dizin eklenmiştir. Birinci bölümde Zekî'nin hayatı ile ilgili bilgi edinmek için başvurulan kaynaklar tanıtılmış, aynı ismi taşıyan diğer şairlerle ilgili bilgiler verilmiş, edebî ve fikrî kişiliği şiirinde geçen çeşitli kavramlardan yola çıkılarak ele alınmış, divanın şekil ve içerik itibarıyla özelliklerinden bahsedilmiştir.

Şairimiz Zekî hakkında kaynaklarda herhangi bir bilgiye ulaşılamamıştır. Ancak gelecekte başka araştırmacılar tarafından ele alınabileceği ve yeni gün yüzüne çıkmış eserlerde Zekî'yi tanıtan bilgiler bulunabileceği ümidiyle divan okunup incelenmiştir. Divanda adına tarih düşülmüş Keçecizâde İzzet Molla, Nurullah Paşa, Cemaleddin Paşa vb. tarihi şahsiyetlerin XIX. yüzyılda yaşamış olması nedeniyle Zekî'nin de bu yüzyılda yaşamış olduğunu söyleyebiliriz.

Anahtar Kelimeler: Zekî, Divan, Divan Şiiri.

ABSTRACT

Zekî Dîvânı (Examination-Text-Index)

ŞAHİN, Gülay

Master, Turkish Language and Literature

Adviser: Ass. Prof. Dr. Abdülkerim GÜLHAN

September 2008-XII+456 Pages

The aim of this study is to translate Zekî's Divan, being one of Divan poets in 19 th century, into alphabet of new letter, to explain different characteristics of this very Divan. In addition, the poet's we have no information on his life the literary and intellectual aspects are manifested by the help of his Divan.

The study consists of two main sections with the title of "Zekî's Life, Personality and Works" and "Divan's Text with transcription". Added to these sections is index consisting of special names mentioned in Divan Text. In the first section, the sources which are resorted to get some information regarding to Zekî's life are introduced, also some information on the poets with the same name with Zekî is given. His literary and intellectual personality is presented by using concepts that Zekî's poem. His Divan's form and contend are told via the concepts that Zekî's poets have.

There exists no information on Zekî in the sources the author has researched. But Divan has been read and examined in the hope that the other researchers study and some information on Zekî is discovered. This work, namely Divan, is only work that the author has and is of only one known copy. Since there exist some references on Kececizade Izzet Molla, Nurullah Pasha living in the 19 the century in the Divan, it can be concluded that Zekî lived in the same century too.

Key Words: Zekî, Divan, Divan Poem.

İÇİNDEKİLER

ÖN SÖZ.....	i
ÖZET.....	iv
ABSTRACT.....	v
İÇİNDEKİLER.....	vi
TRANSKRİPSİYON ALFABESİ.....	x
KISALTMALAR.....	xi
I. BÖLÜM.....	1
ZEKİ’NİN HAYATI, KİŞİLİĞİ VE ESERİ.....	1
A. HAYATI.....	1
B. KİŞİLİĞİ.....	3
1. Edebî Kişiliği.....	3
a. Şiir Anlayışı.....	3
b. Kullandığı Nazım Şekilleri ve Türleri.....	9
1) Kasideler.....	9
2) Tarihler.....	10
3) Musammatlar.....	11
4) Gazeller.....	12
5) Beyitler.....	13
6) Mesneviler.....	13
7) Diğer Şiirler.....	14
c. Kullandığı Vezinler.....	14
ç. Dili.....	15
2. Fikrî Kişiliği.....	23
a. Dini-Tasavvufî Dünyası.....	23
1) Din.....	23
a) Allah.....	23
b) Melekler.....	26
(1) Cebrâ’îl.....	28
(2) Şeytan.....	28
c) Peygamberler.....	29

(1) Süleyman.....	29
(2) Yusuf.....	30
(3) Hızır	31
(4) İsa.....	32
(5) Muhammed.....	33
ç) Dini Kitaplar	35
d) Dört Halife.....	35
e) Âl-i abâ.....	35
(1) Hz. Ali.....	36
(2) Hz. Hüseyin.....	40
(3) Hz. Fatma / Zehra	43
f) On İki İmam	44
g) Kaza ve Kader	46
h) Ahiretle İlgili Kavramlar.....	47
(1) Kıyamet.....	47
(2) Cennet	49
(3) Cehennem.....	50
(4) Ezel, Bezm-i Elest	51
(5) Diğer İtikadi Mefhumlar	51
(a) Hayat	51
(b) Ölüm.....	52
(c) Ruh	53
(ç) Peri	53
(d) Huri	54
(e) Cin.....	55
ı) Din ile İlgili Kavramlar.....	56
(1) Din, İman, Müslüman	56
(a) Namaz.....	58
(b) Zekât.....	58
(c) Kâbe	58
(ç) Kurban	59
(d) Günah, Tevbe	60

(e) Haram, Helal.....	61
(f) Dua, Beddua.....	62
(2) Küfr, Kâfir.....	63
(a) Büt, Nigâr	64
(b) Zünnâr	65
2) Tasavvuf.....	66
a) Aşk	69
b) Âşık.....	71
c) Rint, Zahit.....	73
ç) Tecelli.....	75
d) Hayret, Hayran.....	76
e) Beka, Fena	77
f) Vahdet, Kesret.....	78
g) Akıl	81
ğ) Gönül, Kalp	82
h) Sırr	85
ı) Kibir, Riya, Heva.....	87
i) Edep	88
j) Arif, İrfan, Marifet.....	88
k) Mâsivâ.....	89
l) Vuslat, Hicran.....	90
m) Vücut, Beden, Ten, Can.....	92
n) Dünya	93
o) Nefs	94
ö) Zahir, Bâtn.....	96
p) Tarikat ile İlgili Terimler	96
(1) Mevlevî	96
(2) Abdal.....	97
(3) Pir, Mürşit, Mugan.....	97
(4) Mürit, Talip, Salik	100
(5) Dergâh, Tekke	101
(6) Zikir, Semâ.....	103

r) Bazı Mutasavvıflar	104
(1) Abdülkâdir Geylânî	104
(2) Hacı Bayram-ı Veli.....	106
b. Sosyal Hayat.....	107
C. ESERİ.....	117
1. Divanı.....	117
a. Genel Tanıtım	117
b. Metni Oluştururken Gözetilen Esaslar	118
c. İmla	119
İKİNCİ BÖLÜM.....	122
DİVANIN TRANSKRİPSİYONLU METNİ.....	122
KASİDELER	123
TARİHLER.....	131
MUSAMMATLAR	154
GAZELLER	218
BEYİTLER	421
MESNEVİLER	424
DİĞER ŞİİRLER.....	438
SONUÇ.....	446
ÖZEL ADLAR DİZİNİ	448
KAYNAKÇA.....	453
ÖZ GEÇMİŞ	456

TRANSKRİPSİYON ALFABESİ

A, a	ا	P, p	پ
Â, â	آ	R, r	ر
‘Â, ‘â	عا	S, s	س
B, b	ب	Ş, ş	ث
C (Ç)	ج	Ş, ş	ص
Ç (C)	چ	Ş, ş	ش
D, d	د	T, t	ت
Ž, ž	ض	T, t	ط
E, e	أ	U, u, Ü, ü	او
F, f	ف	V, v	و
G, g	گ	Y, y	ی
Ġ, ġ	غ	Z, z	ز
H, h	ه	Ž, ž	ض
Ĥ, ĥ	ح	Z, z	ذ
Ħ, ħ	خ	Z, z	ظ
İ, i	اي	’	ء
J, j	ژ	‘	ع
K, k	ك		
Ḳ, ḳ	ق		
L, l	ل		
M, m	م		
N, n	ن		
Ñ	ك		
O, o	لو		
Ö, ö	او		

KISALTMALAR

- B. : Beyit
C : Cilt
G. : Gazel
hzl. : Hazırlayan
K. : Kaside
M. : Müstezat
Mur. : Murabba
Muh. : Muhammes
Mes. : Mesnevi
Müs. : Müseddes
S : Sayı
s. : Sayfa
Ş. : Şarkı
T. : Tarih
Tah. : Tahmis
vb. : Ve benzeri
yy. : Yüzyıl

I. BÖLÜM

ZEKÎ'NİN HAYATI, KİŞİLİĞİ VE ESERİ

A. HAYATI

Yaptığımız araştırmaya göre Zekî adını taşıyan birkaç şair bulunmaktadır. Bu divan şairlerine Belîğ, Safâyî ve Güftî'nin tezkirelerinde, Şeyhî'nin Vekâyiü'l-Fudala adlı eserinde rastlanmaktadır.

Tespit edilen Zekî adlı şairlerden birincisi; İsmail Belîğ'in "Nuhbetü'l-Âsâr Li-Zeyli Zübdeti'l-Eş'âr" adlı eserine göre Kasımpaşalıdır ve tam adı Zekî Halil Efendi'dir. 1061 (1650) senesinde ölmüştür (Abdülkadiroğlu, 1985, 177). Aynı şair Safâyî'nin "Nuhbetü'l-Âsâr Min Fevâ'idi'l-Eş'âr" adlı tezkiresinde, önceki bilgilere ilaveten "Devrân Bacı Oğlu" ismiyle meşhur olduğu, ilim tahsil ettiği ve Mısır kadılığı yaptığı ve tarihleriyle ünlü olduğu belirtilmektedir. Ancak ölüm tarihi 1115 (1703) senesi olarak gösterilmektedir (Çapan, 2005, 266).

Tezkirelerde geçen Zekî adlı ikinci şair için; Belîğ'in tezkiresinde kim olduğu ile ilgili olarak sadece "Ali Efendidür" ifadesi geçmektedir (Abdülkadiroğlu, 1985, 177). Muhtemelen Safâyî'nin tezkiresinde namının Ali olduğu, Bosnalı olduğu, Şeyhülislam Yenişehirli Ali Efendi'nin kethüdalığını yaptığı, maddi ve manevi ilimler ile üreme kimyası üzerine çalıştığı belirtilen şair de aynı kişidir. Yine aynı eserde şairin sanatıyla ilgili olarak; Şâhidî Risâlesi'ni şerh ettiği, kullanılmış eski vezinler üzerine bilgi sahibi olduğu ve tarih sanatında şöhretli olduğu yazmaktadır. Ölüm tarihi ise 1122 (1710) olarak gösterilmektedir (Çapan, 2005, 267). Bu şair, Tuhfe-i Nâîli'de "Kethüda Ali Efendi" olarak yer almaktadır. Şeyhülislam Ali Efendi'nin kethüdası olduğu, kimya ile uğraştığı ve 1162 (1748) yılında vefat ettiği kaydedilmiştir (Kurnaz, 2001, 390)

Bir diğer Zekî adlı şair Safâyî'nin tezkiresine göre Boluludur. Ahmet adıyla bilinir. Müderrislik, İzzet Efendi'nin sadrazamlığı sırasında da tezkirecilik yapmıştır. 1094 (1682) yılında vefat etmiştir (Çapan, 2005, 266).

Güftî'nin "Teşrifâtü's-Şu'arâ" adlı eserinde "Mevlânâ Zekî-i Sitanbûlî" adı geçmektedir. Ancak eser manzum olduğu için ve şair ile ilgili söylenenler şairin sanatına övgü niteliği taşıdığı için şairin kimliği hakkında bilgi edinilememektedir.

Madde başından anlaşıldığı gibi İstanbullu olduğundan, yukarıda zikredilen Kasımpaşalı Zekî ile aynı kişi olduğu düşünülebilir (Yılmaz, 2001, 132).

Mehmet Nâil Tuman'ın "Tuhfe-i Nâili" adlı eserinde de Zekî isimlerine rastlanmaktadır. Bu eserde geçen Zekîlerden ilki Refik Efendi'nin oğlu Mehmet Zekî Dede'dir. Aslen Bursalı olan Mehmet Zekî Dede, Üsküdar Mevlevihanesi'nde şeyhlik yapmış ve Miladi 1886 yılında vefat etmiştir. Mehmet Zekî'ye ait bir şiirin yer aldığı bu kaynakta şaire ait bir divandan veya başka bir eserinden bahsedilmemektedir (Kurnaz, 2001, 288).

"Tuhfe-i Nâili"de yer alan Zekî isimli şairlerden bir diğeri ise Salih Zekî'dir. Isparta'da 1212 (1797) yılında doğduğu söylenen şair hakkında başka bir bilgi verilmemiştir (Kurnaz, 2001, 390)

Araştırma sonuçlarına göre Zekî adındaki bu şairlerin, divanını incelediğimiz Zekî ile bir ilgisinin olmadığı sonucuna vardık. Çünkü yukarıdaki şairlerin ölüm tarihlerine göre XVII. ve XVIII. yüzyıllarda yaşadığı görülmektedir. Ayrıca tezkirelerde bu şairlerin şiirlerinden verilen örnekler, bizim şairimizin divanında yer almamaktadır. Oysa Zekî Divanı'nı bulduğumuzda, şairin adının kaynaklarda geçiyor olması ve birden fazla Zekî adlı şairin bulunması bizi umutlandırmıştı. Ancak divanını incelediğimiz şairin, adına tarih yazdığı kişilerin XIX. yüzyılda yaşamış olması ve eserin içinde rakam şeklinde yazılmış olan tarihler şairin XIX. yüzyılda yaşamış olduğunu göstermektedir.

Tezkire dışındaki kaynaklarda yaptığımız taramada; Bursalı Mehmed Tahir Bey'in "Osmanlı Müellifleri", İbnülemin Mahmud Kemal İnal'ın "Son Asır Türk Şairleri" ve Mehmed Süreyya'nın "Sicill-i Osmanî" adlı eserlerinde Zekî adına rastladık. Ancak bu eserlerde adı geçen kişilerin, divanını incelediğimiz şair olduğuna dair bir delil bulunamadı. Saadettin Nüzhet Ergun'un "Türk Şairleri", Muallim Naci'nin "Osmanlı Şairleri" adlı eserlerinde ise şairin adı geçmemektedir.

Sonuç olarak eserin sahibi hakkında şu ana kadar bilinen kaynaklarda bilgi bulunmamaktadır. Her ne kadar durum böyle olsa da her el yazması eser, yazarı ya da şairi bilinsin veya bilinmesin okunmaya ve incelenmeye değerdir. Belki bir gün ortaya çıkarılacak yeni bir kaynakta, şairimizin ve eserinin adı geçecek ve onlarla ilgili geniş bilgi sahibi olunacaktır.

B. KİŞİLİĞİ

1. Edebî Kişiliği

19. yüzyıl, divan şiirinin yavaş yavaş tarih sahnesinden çekilerek, yerini yeni Türk şiirine bıraktığı dönemdir. Yüzyılın başlarında, genel olarak 18. yüzyıl edebiyatının etkileri sürmektedir. Günlük konuşma dilini kullanmak, halk deyimlerine ve söz kalıplarına başvurmak, halk zevkine inmek, İstanbul'un yaşayışını, yerli duyularını yansıtan öğelere yer vermek gibi konularda daha da ileri gidilmiştir. Ancak izlenen bu yol, sanat gücü olmayan şairler elinde edebiyatı bayağılaştırmıştır. Divan şiirinin dar ve kuralcı çerçevesi içerisinde yeni bir şey yaratmak imkânsızlaşmıştır. Dönemin en belirgin özelliği eski şairlerin üslubunu taklit ve şiirin eskimiş malzemesini hiçbir yenilik göstermeden tekrardır. Bu dönemde Enderunlu Vasıf ve Keçecizade İzzet Molla sivrilebilmiş şairlerdir. (Dilçin, 1986, 192-193)

Mine Mengi, bu dönemde tıpkı kuruluş döneminde olduğu gibi çöküş döneminde de dini-tasavvufi şiire ilginin arttığını belirterek bu dönemdeki şairlerin mutlaka bir tarıkata mensup olduğunu söyler. Bu nedenle her şairin divanında tasavvufi şiire rastlanabileceği, hatta tasavvufla ilgisi olmayan şairlerin de tasavvufun alışlagelmiş telmih ve mecazlarından faydalandığı, ancak bu dönemde tasavvufu şiirde kullanmada daha önceki dönemlerin başarısına ulaşamadığı da Mengi'nin tespitleri arasındadır (Mengi, 1997, 234). Zekî Divanı'nda da bu yoğun tasavvuf tesirini görmekteyiz. 19. yüzyıla ait bir şair olarak düşündüğümüz Zekî de muhtemelen tasavvuf düşüncesinin güçlü olduğu bir muhitte yetişmiş olmalıdır.

a. Şiir Anlayışı

Altı yüz yıllık divan şiiri geleneğimize baktığımızda divan şairlerinin bu sanat geleneğinin özelliklerini, kurallarını içeren, şairlerin ve şiirlerin değerlendirmelerini ortaya koyan teorik bir eser vermediklerini görürüz. Günümüzde

anlaşılması özel bir tahsil gerektiren divan şiirine yapılan eleştirilerden birisi bu durumdur (Arı 2005, 52, 54). Ancak şairlerimiz bu konuda müstakil bir eser vermemiş olsalar da şiir hakkında ne düşündüklerini, şiirde şekil ve anlam münasebetlerinin nasıl olması gerektiğini, şairlik yeteneğinin kaynağını nereden aldığını, şiirde fikir ve hayalin yerini, yenilik ihtiyaç ve arayışlarının ne olduğu hususundaki bakış açılarını eserlerinde doğrudan ve dolaylı bir biçimde açıklamışlardır. Bu açıklamalar çoğunlukla divanların dibacelerinde, kasidelerde ve kasidelerin genellikle fahriye bölümlerinde ve taç beyitlerde mevcuttur. Bu noktada şairlerin, şiir sanatıyla ilgili görüşlerini doğrudan ifade etseler de amaçlarının didaktik olmadığını, kendilerinin şiir konusunda ne kadar yetkin olduklarını göstermek ve kendilerini övmek olduğunu hatırlatmak gerekir.

Divan şiirinin kendine özgü bir anlam dünyası, kuralları ve sistematiği olduğu için aslında, şairlerin eserleri içerisinde ifade ettikleri şiir görüşleri genellikle kalıplaşmış ifadelerden, şiir sanatıyla ilgili herkes tarafından kullanılan kelime ve terimlerden ibarettir. Zekî'de de bu durum söz konusudur. Zekî şiirlerinde şiir sanatıyla ilgili olarak; “hâme, zebân, ekâlim-i suhân, nâdire güftâr, nazm, eş'âr, şair, harf, mısra, beyit, divan, beyân, belâgât, gûne, ter, nâzik tab', bîkr-i ma'nî, sade gazel, mu'ciz-edâ, mazmûn-ı nev, tanzir etmek” ifadelerini kullanmıştır. Şiirlerinde Fuzûlî, Şem'î, Hamdî adlı şairlerin adlarını anmış, Fitnat Hanım'ın divanına da bir övgü yazmıştır. Bazı mısralarında da Nabi ve Baki'ye benzer söyleyişlerde bulunmuştur. Bu da sanatında kimleri örnek aldığı ve kimleri dikkate değer bulduğunun bir göstergesidir:

Ḥaddim ne ben kimüm ki Fuzûliyle söyleşem

Feyzûñ 'inâyet itmese ḥüsn ü edâ baña (G.14/10)

Duyamaz girsem eger mûr-ı za‘îfûñ gözine

Ey Süleymân-ı zamân şöyle za‘îf oldu tenüm (Tah.2/4)

Şem‘iyem gûşe-i meyhâneyi virmem felege

Gülşen-i bâğ-ı cinândan baña yegdür vaţanum (Tah.2/5)

Zevk-bahşâ dile dîvân-ı şerîf-i Fiţnat

Şevk-efzâ dile dîvân-ı şerîf-i Fiţnat

Sübha-i la‘l ü yâ nazımları harf-be-harf

Dürr-i yektâ dile dîvân-ı şerîf-i Fiţnat

Mışra‘-ı beytleri her birinüñ bir gûne

Hûb-ı zîbâ dile dîvân-ı şerîf-i Fiţnat

Hûblar koynına girdüğü içün mi bilmem

Böyle ra‘nâ dile dîvân-ı şerîf-i Fiţnat

Vaşf-ı dildâra Zekî mihr-i vefâ eyle bular

Geldi hemtâ dile dîvân-ı şerîf-i Fiţnat (G.30)

Zekî bu gazeline çağdaşı olan Fitnat Hanım’ın divanını başlıca konu yapmış olmasına rağmen bu kadar övülen bir divanı güzel yapan şeylerin neler olduğu ile ilgili fazla bir fikir edinilememektedir:

Hamdî-veş bir şâ‘ir-i nâzik-edâ eş‘ârını

Gerçi tanzîr eylemek olur belâgatden eşer (G.58/6)

Bu beytinde Zekî, Hamdi adlı şairin şiirini tanzir etmekten bahsetmekte, şiirlerinin belâgatli olduğunu söyleyerek onu övmektedir. Eser kelimesi “nişan, iz ve bir kimsenin meydana getirdiği şey” anlamlarına gelmektedir. Eser kelimesini kullanmasıyla Zekî'nin beytinden iki anlam çıkmaktadır: Zekî, Hamdi'ye nazire yazarak kendisinin de onun gibi belagatli bir yapıt ortaya koymuş olduğunu söylemektedir. İkinci olarak da, yazdığı nazirenin belagatten iz taşıdığını, dilde en yüksek merteye olan belagat yolunda ilerlediğini ifade etmektedir.

Bir şairin gazelini tanzir etmek ona karşı duyulan saygıyı, onun şiirinin, edasının ve üslubunun beğenildiğini gösterir. Kendisine nazire söylenen şair, ya tanınmış, sanat değeri herkesçe kabul edilmiş bir kimsedir yada tanzir edilen gazel bu nitelikleri taşımaktadır. Ayrıca üstat bir şairin şiiri tanzir edilerek, onun ününe ve onun sanatının derecesine ulaşılma amaçlanır. Şiire yeni başlamış genç şairler önceleri üstat şairlerin yolunda yürüyerek kişiliklerini bulmuşlardır. Her şairin sanatının başlangıç yıllarında bir taklit ve araştırma dönemi vardır. Nazire söyleme yöntemi genç şairler için bir okul niteliği taşır. Şair önündeki hazır modeli taklit ederek, onun bir benzerini yazmaya çalışarak ustalık kazanır (Dilçin, 1986, 109).

Ḥâme kim bezm-i dil-ârâda zebân ter söyler

Ḳâmetüñ vaşfına ki servüñe ‘ar‘ar söyler (G.63/1)

Bu beyitte de şair sevgilinin bezminde taze şiirler söylediğini ifade etmektedir. Nitekim şairler şairlik yeteneklerini ve güçlerini sevgiliden aldıkları ilhama bağlarlar. Bu ilhamlar ilahi veya mecazi sevgiliden kaynaklanabilir.

Şehi-evreng-i nazm olmuş ḥaḳîḳat nûrı merḥûm

O nâzik ṭab‘ şîrîn cevâbı görmeden bildüm (G.124/6)

Vaşf-ı ḥüsn-i yâr eş‘âr itdügim dem ey Zekî

Destimizde hâme-i mu‘cîz-edâ lerzîdedür (G.49/7)

Divan şiirinde şairlerin farklı üslupları “tab” kelimesiyle ifade edilir. “Tab” yaratılışının bir yansımasıdır. Sınırları ve kuralları belirli olan bu şiir geleneğinde, temelde her şair şiir görüşünü benzer şekillerde ifade etmektedirler. Divan şiirinde eda, tarz vs. kelimelerle ifadesini bulan nermîn, abdâr, selîs, tâze gibi sıfatlarla nitelendirilen yeni ve beğenilen üsluplar, takipçileriyle birlikte akımları oluşturmuşlardır. Ancak Zekî’nin hem yaşadığı yüzyılın divan şiiri sanatının son demleri olması, hem de şairlik yeteneği düşünülürse divan şiirine yeni bir tarz, söyleyiş kazandırdığı söylenemez.

Sûziş-i derd-i dilüm eyleme tahrîk Zekî

Olmaya tâ ki şerer-bâş eķâlim-i suhân (G.136/5)

‘İzzeti nâdire güftâra beyân it hâme

Zekî-veş ħabb-ı sivâdan ben uşandım bu gice (G.163/5)

Divan şiiri geleneği, teknik, düşünce ve hayaller itibariyle çerçevesi bir gelenek olmasına rağmen şairler, elde bulunanlarla değişik terkipler oluşturmaya çalışmışlar, her zaman yenilik peşinde koşmuşlardır. Ancak bu konuda pek az şair başarılı olabilmüş, tekrara kaçmaktan kurtulmuş, ahenkli kelimeleri ve yeni hayalleriyle şiire yeni tatlar kazandırabilmiştir. Bu kuralcı ve klasik gelenekte, yenilik arayışlarının ve buluşlarının hoş görülebilir ve beğenilir olabilmesi için belli bir sınırdan kalması gerekmektedir. Yani yenilik şiirin bütününe yayılmamalı, tek bir kelime üzerine kurulmalı ve beytin içinde kalmalıdır. Aksi takdirde ifade yadırganır ve kabul görmez. Şairler peşine düştükleri bu yenilikleri “bıkr-i mânâ, bıkr-i mazmûn, bıkr-i fikr” terimleri ile ifade etmişlerdir:

Bıkr-i ma‘nî Leylîsin cûyân olan Mecnûn dile

Vâ'iz-i dûzah-beyânûñ kâr ider mi şöbeti (G.188/4)

Şair bu beyitte gönlünü Mecnun'a, bîkr-i manayı da Leyla'ya benzetmiştir. Mecnun nasıl ki Leyla'sını ararsa, şair gönlünün de el değmemiş, henüz ortaya koyulmamış manaların peşinde olduğunu söylemektedir. Cehennemle ilgili açıklamalar yapan vaizin sözleri Mecnun'u yolundan caydıramayacağı gibi, kendisinin de yeni manalar peşinde koşmaktan vazgeçmeyeceğini ifade etmektedir.

Sâdedür gerçi Zekî maẓmûn-ı nevden bu gâzel

Lîk yârâna tuhaf bir armağanum var benüm (G.116/5)

Beyitte şair kendi şiiriyle ilgili bir değerlendirme yapmakta, gazelinde yeni bir mazmun ortaya koymadığını söylemektedir.

b. Kullandığı Nazım Şekilleri ve Türleri

Nazım şekillerinin dökümü:

Gazel	191
Kaside	4
Murabba	6
Muhammes	2
Tahmis	7
Müseddes	7
Şarkı	6
Terkib-i bend	1
Tarih	11
Mesnevi	2
Beyt	7
Nâ-tamam şiir	4
Toplam:	248 şiir

1) Kasideler

Divanda dört adet kaside bulunmaktadır. Bunlardan üç tanesi “Mersiye”, bir tanesi “Hüve Mersiye”, bir tanesi de “Destur” başlığını taşımaktadır. Kasidelerin beyit sayılarına göre dökümü şu şekildedir:

Kaside Adeti	Beyit Sayısı
1	25
1	15
1	13
1	9

Bu tabloda dokuz beyitlik kaside dikkati çekmektedir. Bu kaside Divanda “Hüve Mersiye” başlığı ile geçmektedir. Ancak Haluk İpekten, “Eski Türk Edebiyatı Nazım Şekilleri ve Aruz” adlı kitabında kasideyi “9 beyitten 100 beyte kadar, aynı aruz kalıbıyla yazılmış ve gazel gibi aa ba ca da... şeklinde kafiyelenen bir nazım şekli” olarak tanımlamaktadır (İpekten, 1994, 28). Dolayısıyla kasidelerin dokuz beyitlik de olabilmesi ve içeriğinin kaside ile daha çok uyum göstermesi nedeniyle şiirin kaside olarak değerlendirilmesi daha uygun görünmektedir.

Ayrıca Divanda gazellerden önce “Destur” başlığı ile on beş beyitlik bir şiir bulunmaktadır. Tür itibariyle “Elifnâme” niteliğindedir. Bu şiirin de şekil itibariyle beyit sayısı ve kafiyelenişinin aa ba ca... şeklinde olması nedeniyle kaside kabul edilmesi mümkündür. Sonuç olarak bunun dışındaki diğer kasideler mersiye türünde olup, Kerbela olayına karşı duyulan üzüntü, Yezit’e duyulan öfke, ehl-i beyte ve on iki imama, özellikle Hz. Hüseyin’e karşı beslenen sevgi ele alınmaktadır. Ayrıca klasik kaside bölümleri bulunmayan bu kasidelerde doğrudan konu işlenmiştir.

2) Tarihler

Türk ve Fars edebîyatlarında bir olayın gerçekleştiği yılı işaret etmek için, ebced yöntemi veya ima yoluyla tarih düşürülmüştür (Bilgegil, 1989, 346). Şair Zekî de tarih düşürme sanatıyla ilgilenmiş ve devrinde yaşamış önemli kişiler ve onların çocukları ile ilgili tarih düşürmüştür. Bazı tarih metinlerinin yanında, düşürdüğü tarihlerin rakamsal değerleri de bulunmaktadır. Divanlardaki tarih metinleri sanatsal değerleri ve şairlerinin kelimelerle oynayabilme yeteneğini göstermelerinin yanında; şairlerin o dönemde kimlerle yakınlıklarının bulunduğu, hangi devirde yaşadıkları hususunda da fikir vermektedir. Zekî hakkında bilgi bulamadığımız için, divanındaki tarihler bizim için büyük önem arz etmektedir. Nitekim şairimizin adına tarih düşürdüğü kişiler ve tarihlerin yanında bulunan rakamlar, bize on dokuzuncu yüzyılı

işaret etmektedir. Zekî'nin, adına tarih düşürdüğü kişiler ve tarihlerin yazılma sebepleri şöyledir:

1. Nurullah Paşa'nın oğlu Muhammed Cemalettin Paşa'nın oğlu Miri Cemil'in doğumu,
2. Keçecizade İzzet Molla'nın oğlu Murat Molla'nın doğumu,
3. Osman Nuri Paşa'nın kızının doğumu,
4. Osman Nuri Paşa'nın Edirne'de mescit inşa ettirmesi (1243/1827),
5. Zali Paşa Medresesi'nde yirmi yedi sene inzivada bulunmuş olan Mustafa Hafız Baba'nın ölümü,
6. Salih Paşazade Süleyman Bey'in oğlunun doğumu,
7. Galip Paşa'nın Boğaz muhafazasına memur olması (1239/1823),
8. Naci Baba'nın ölümü,
9. Edirne Valisi Mehmet Esat Paşa'nın vezareti.

3) Musammatlar

Zekî'nin divanında 6 murabba, 2 muhammes, 7 tahmis, 7 müseddes, 6 şarkı, 1 terkeb-i bend olmak üzere toplam 29 musammat bulunmaktadır.

Murabbalardan biri “Vasf-ı Hazret-i Şâh-ı Merdân” başlığını taşımaktadır. İki şarkı, musammat şarkı niteliğindedir ve beyitlerden oluşmaktadır. İki müseddes medhiye nazım türünde yazılmış ve “Medhiyye” adıyla başlıklandırılmıştır. Musammatların bent sayılarına göre dökümü şu şekildedir:

	Musammat Sayısı	Bent Sayısı
Murabba	1	18
	5	5
Şarkı	1	4 (Beyit)
	1	5 (Beyit)

	1	3
	1	4
	2	5
Muhammes	2	5
Tahmis	7	5
Müseddes	1	15
	6	5

Musammatlarda işlenen konular ise şu şekildedir: Murabbalardan iki tanesi Hz. Ali'ye duyulan sevgiyi ele almıştır. Hz. Ali'nin üstün vasıfları anlatılmış ve övülmüştür. Bir tanesi tasavvufî olup, kesrette olmaktan duyulan üzüntü, vahdete ulaşma isteğinden bahsedilmiştir. Diğerleri ise âşıkâne olup, klasik divan şiiri mazmunlarıyla sevgilinin güzellikleri övülmüştür. Şarkı, muhammes ve tahmisler de âşıkâne olmakla birlikte, özellikle muhammeslerde aşkın ve ayrılığın verdiği üzüntü ve eziyetler ele alınmaktadır. Şairin tahmislerinden iki tanesinde, şiiri tahmis edilen şairlerin adları geçmektedir. Bunlar Şem'î ve Nesîbâ'dır. Müseddeslerin ise bir kısmı âşıkâne, bir kısmı tasavvufîdir. Tasavvufî müseddeslerinden bir tanesinin türü tevhit'tir. Allah övülmüştür. Diğerinde Abdülkadir Geylânî'nin yolunda olduğu anlatılmış, birinde ise felekten şikayetçi olunmuştur.

4) Gazeller

Zekî'nin divanını pek çok şairin divanında olduğu gibi çoğunlukla gazeller oluşturmaktadır. Gazellerin beyit sayılarına göre dökümü şu şekildedir:

Beyit Sayısı	Gazel Sayısı
5	154
6	3
7	27

9	6
10	1
Toplam:	191

Görüldüğü gibi gazellerin ağırlığını beş beyitlik olan gazeller oluşturmaktadır. Divanda gazellerden üç tanesi müstezat gazeldir. Bunlardan 29. gazel “Bazı Hallerden Sonradan Bulunma” başlığını taşımaktadır. 84. gazel de aynı şekilde “Sonradan Bulunma” sözüyle adlandırılmıştır. 39., 95. ve 106. gazel “Sehv Olunmuş”, 118. gazel “Sehv”, 157. gazel “Sehv Hüve”, 111. gazel ise “Hüve Mersiye” başlığını taşımaktadır. Bu başlıktaki gazeller der-kenarlara yazılmıştır. Diğer gazelerde başlık olarak “Hüve” kelimesi kullanılmış. Ayrıca Divan’daki 94. gazel Farsçadır.

Gazellerin konusu genellikle tasavvufidir. İlk beş gazel naat türündedir. Gazelerde Allah aşkı ve Allah’a yakarış, Allah’a karşı duyulan mahcubiyet, masivanın verdiği sıkıntılar, Kerbelâ olayına karşı duyulan üzüntü, Hz. Ali, Hz. Hüseyin, Abdülkadir Geylani, Hacı Bayram-ı Veli sevgisi gibi tasavvufi konuların yanında; sevgilinin güzellikleri, aşk, hasret acısı, felekten şikayet gibi konular da işlenmiştir.

5) Beyitler

Divanda toplam yedi beyit bulunmaktadır. Bunlardan bir tanesi musammatların içinde, diğerleri ise tarihler ile gazeller arasında yer almaktadır.

6) Mesneviler

Divanda mesnevi şeklinde kafiyelenmiş üç tane şiir bulunmaktadır. Bunlardan birincisi Şeyh Hasip Efendi adlı kişinin Zekî’ye yazmış olduğu bir şiirdir ve yirmi sekiz beyittir. Bu şiiri Zekî, başlıkta manzum ve mensur bir latife, zarif bir şaka olarak değerlendirmektedir. Hemen arkasından “Cevâb-nâme-i fakîr” başlığıyla

Zekî'nin mesnevi şeklinde kafiyelenmiş şiiri gelmektedir. Bu şiir ise kırk beyittir.

Üçüncü şiir ise Allah'a yakarış içermektedir. Diğer şiirler bölümündedir.

7) Diğer Şiirler

Divanın sonunda “Nâ-tamâm ba‘z eş‘âr” başlığıyla şairin yarım kalmış şiirleri gelmektedir. Bunlardan ilki bir müseddes görünümündedir. Hepsi Fâ‘ilâtün / Fâ‘ilâtün / Fâ‘ilün ölçüsünü taşıyan bentlerin, kafiyelenişi aaaabb cccdd eeeff... şeklindedir. Dolayısıyla bentler arasında kafiyeye ortaklığı yoktur. Bu müseddesin arkasından üç beyitlik bir gazel, 1242 rakamlı ve Nurullah Paşa olarak tanınan Yesallah Paşa Efendinin oğlu Mehmed Cemalettin Bey Efendi'ye yazılmış bir tarih ve sekiz beyitten oluşan mesnevi şeklinde kafiyelenmiş bir şiir gelmektedir.

c. Kullandığı Vezinler

Remel Bahri

Fâ‘ilâtün/ Fâ‘ilâtün/ Fâ‘ilün

Fâ‘ilâtün/ Fâ‘ilâtün/ Fâ‘ilâtün/ Fâ‘ilün

Fe‘ilâtün/ Fe‘ilâtün/ Fe‘ilün

Fe‘ilâtün/ Fe‘ilâtün/ Fe‘ilâtün/ Fe‘ilün

Muzârî Bahri

Mef‘ûlü/ Fâ‘ilâtü/ Mefâ‘îlü/ Fâ‘lün

Mef‘ûlü/ Fâ‘ilâtün/ Mef‘ûlü/ Fâ‘ilâtün

Seri’ Bahri

Müfte‘ilün/ Müfte‘ilün/ Fâ‘ilün

Hezec Bahri

Mefâ‘îlün/ Mefâ‘îlün/ Mefâ‘îlün/ Mefâ‘îlün

Mef‘ûlü/ Mefâ‘îlü/ Mefâ‘îlü/ Fa‘ûlün

Mefâ‘îlün/ Mefâ‘îlün/ Fa‘ûlün

Recez Bahri

Müstef'îlün/ Müstef'îlün/ Müstef'îlün/ Müstef'îlün

Müstef'îlâtün/ Müstef'îlâtün/ Müstef'îlâtün/ Müstef'îlâtün

Müctes Bahri

Mefâ'îlün/ Fe'îlâtün/ Mefâ'îlün/ Fe'îlün

ç. Dili

Yüzyıllardır süregelen divan şiiri geleneği, XIX.yy.'da pek çok temsilci yetiştirmiştir. Edebîyatta Namık Kemal ve Şinasi gibi ediplerle yeni bir anlayış doğuyor olmasına rağmen, klasik şiir yine rağbet görmüştür. Ancak ortaya konulan eserler anlam derinliğinden yoksun vezinli ve kafiyeli sözler olmaktan öteye gidememiştir. Şairler, Enderunlu Vasıf, Keçecizade İzzet Molla gibi birkaç güçlü şair dışında, önceki yüzyılın ikinci derece şairleri seviyesine bile erişememişlerdir (İsen ve diğerleri, 2003, 153). Bu yüzyılda on sekizinci yüzyılın üslup açısında genel havası devam etmiş, Sebk-i Hindi ve Mahallileşme akımının tesirleri sürmüştür. Zaten divan Edebiyatının devrinin sona ermeye yüz tuttuğu bu dönemde yeni bir üslup denendiğini söylemek mümkün değildir. Şairimiz Zekî de özel bir üsluba sahip olup dikkat çekmiş, şiirleri taklit ve tanzir edilmiş bir şair değildir. Ancak şairin aşağdaki yarım kalmış gazeli işlediği konu itibariyle divan edebiyatı içerisinde hiç de alişıldık değildir:

Tende var haylice kâhillik 'aceb n'olsun bu

Bu gün aldı beni tembellik 'aceb n'olsun bu (G.153/1)

Olmışam öylece bî-tâb ki kendim bilmem

Böyle müşevveş tekâsüllük 'aceb n'olsun bu (G.153/2)

Şair bu gazelinde, üzerinde bir tembellik, durgunluk olduğunu anlatmaktadır.

Böylelikle gazeline kişisel ve olumsuz ruh halini konu edinmiştir. Bu tür içe dönük kişisel konulara modern edebîyatta rastlayabiliriz. Bu gazelinde şaire göre tembellik ve durgunluğu o kadar hat safhadadır ki içinde bulunduğu ruh halini yazmaya dahi gücü yokken, bir peri ona katiplik yapmıştır:

Ey Zekî hâlümü taḥrîre mecâlim yoḡ iken

Bir perî eyledi kâtiblik ‘aceb n’ olsun bu (G.153/5)

Zekî’nin, eserinde kullandığı dile gelince ne çok ağır, ne de çok sadedir. Şiirlerinde Arapça ve Farsça kelime ve tamlamaları yoḡun bir şekilde kullanmıştır, âyetlerden alıntılar yapmış, Farsça gazeller, Arapça mısralar yazmıştır. Günlük konuşma dilinin imkanlarından da faydalanmış, deyimlere, seslenme edatlarına, soru cümlelerine sıkça yer vermiştir. :

Ḳandesin ey **kilk-i ḥoş-reftâr-ı nâzende-ḥurâm**

Bî-tevaḳḳuf olalım gel ‘**âzim-i sûy-ı merâm** (T.9/1)

Sen o **revnaḳ-baḥş-ı câh-ı ḳaşr-ı vâlâ-şânsın**

Kim **sipîhr-i ‘izz ü temkîn** buldı sende intizâm (T.9/34)

Zâyir-i dergâh-ı rûḥ-ı ḳudsiyân

Ġarḳ-ı baḥr-ı cûd-ı ‘arz u âsmân

Âstân-ı ḳible’-i kerrûbiyân

Mâlik-i esrâr-ı ḳudretdür ‘Ali (Mur.1/8)

Bârek-Allâh ey **sipeh-sâlâr-ı ceş-i evliyâ**

Levḥaş- Allâh ey **şeh-i evreng-i taḥt-ı etkîyâ**

Sânek- Allâh ey **imâm-ı zümre-i ehl-i şafâ**

Destüñe vâ-bestedür **miftâḥ-ı kenz-i Kibriyâ**

El-amân ey **yeke-tâz-ı ‘arşa-i mülk-i beḳâ**

Ḳayd-ı ḡafletden meni lûḡ eyle şâhım ḳıl rehâ (Müs.5/1)

Bu beyit ve bentlerde görüldüğü gibi Zekî’nin Divânında ikili ve üçlü tamlamalar geniş yer tutmaktadır. Ayrıca şairin bazı gazel ve musammatlarında

bulunan ayetlerden alıntılar, Farsça gazeller ve Arapça mısralar, onun Arap ve Fars dilini de bildiğine dair işaret vermektedir. Örneğin Divân'da bulunan ikinci müseddesin bentlerinin son iki mısrası Arapçadır ve bu son iki mısra her bentin sonunda aynen tekrarlanarak mütekerrir bir müseddes oluşturulmuştur:

Dîdelerüm eşke bedel kıan döker

Bir nigeş lûtf ile kıılmaz nazar

Âh iderek nâleler itsem eger

İtmez o seng-dile aşlâ eşer

Âh mine'l-‘aşkı ve hâlâtihî

Ahraka kalbî bi-harârâtihî (Müs.2/4)

Divânda ayet ibâreleri ise şu şekildedir:

Zâhidâ aç cân gözin kim nûr-ı Yezdân andadur

Dir “**yerâhu men yerâfi**” ekrem-i nev‘-i beşer (G.62/5)

Rumûz-ı **men ra’anî** vech-i pâkinde nümâyândur (G.83/5a)

Emr-i “**Kün**” esrâr-ı cümle ‘ilmiñe ma‘lûmdur (Müs.5/2c)

Hażret-i Haqquñ hemîn kudret eli

Şân-ı pâkinde mübeyyen müncelî

Nuţq-ı Mevlâ **lâ fetâ illâ ‘Ali**

Merd-i meydân-ı şecâ‘atdûr ‘Ali (Mur.1/3)

Mażhar-ı sırr-ı **hüva'l-lâh eħadd**

Muşaddar nûr-ı tecellâ-yı şamed

Dest-gîr-ı mücrimân u müstemend

Şâfi‘-i yevm-i nedâmetdûr ‘Ali (Mur.1/12)

Hazret-i Kur'ânda vaşf itdi Hudâ-yı müste'ân
Şeyh-i ekber böyle taşrîh eyledi ey 'ârifân
Kim **hüve'l-kâhir** rumûzından murâd ancak hemân
Seyyid 'Abdü'l-Îkâdirî maḥbûbına kıldı beyân
El-amân ey yeke-tâz-ı 'arşa-i mülk-i beḳâ (Müs.5/4)

Gelüb dergâh-ı 'âlîme virdüm oldu ey Zekî
Lâ fetâ illâ Alî lâ seyfe illâ Zülfekâr (G.65/5)

Zekî'nin dili gâyet sade kullandığı şiirleri de vardır. Bu sadelik özellikle gazellerinde dikkati çekmektedir:

Şehr-i ḥüsn içre bir âşûb-ı cihân sesleniyor
Tâye-i nâz kucağında **hele** besleniyor

Hûn-ı 'uşşâkı gîdâ eyler imiş ol zâlim
Ehl-i 'aşk içre bu söz haylice **fisfislanıyor**

Bezm-i dildâra duḥûl itmek için dildârı
Görüñüz is duḥân ile o da süsleniyor

Cem'-i rindâna gelüb ben daḫi rindüm dir iken
Zühd-bâr dile 'aceb şüfî-i ḫar **tersleniyor**

Sâdedür gerçi mezâmîn-i hünerden bu gâzel

Lîk yârâna Zekî tuhfe-i nûr salınıyor (G.41)

Örneğin şairin yukarıdaki gazelinin dili oldukça sadedir. Gazelin kafiye düzeni Türkçe kelimelerle oluşturulmuştur. Şair bu gazelinin sade olduğunu bizzat kendisi zikrederken “hele, fisfislanıyor, tersleniyor” kelimeleriyle günlük konuşma dilinden yararlanmıştı.

Dil dil-bere dil-ber dile bir gün **sarışınca**

Ölmez mi rakîb ‘âşık u ma‘şûk **barışınca**

‘Âşık nice cân virmesün ağıyârûñ eliyle

Gönlüm gibi ol kâkül-i müşgîn **karışınca**

Şevk-âver-i cem‘iyyet-i ‘uşşâkdur ol şûh

Pür neş’e laţîfile huşûsâ **erişince**

İstermiş ola ehl-i harâbat ile hem-dem

Terk itmedin eţvârını kendi **duruşınca**

Bu bezm-i maḥabbetde eyâ zâhid-i ḥod-bîn

Zann itme saña yer vireler öz karışınca

Bir ‘ârife peyrev ola gör sevḳ-i hünerde

Yoksa ki saña bezmi virürler **arışınca**

Ḳalmaz Zekî şeb-dîz-i ḥayâlim bu revşde

Akrânıla meydân-ı hünerde **yazışınca** (G.156)

Bu gazelinde de şair gâyet sade bir dil kullanmış, gazelin kafiye düzenini “sarışınca, barışınca, erişince, yazışınca” gibi Türkçe kelimelerle oluşturmuştur. Aynı gazelin beşinci beytinin ikinci mısrası tamamen Türkçe kelimelerden ibarettir.

Çarhuñ iqbâline yuf hem daħi idbârına yuf

Sa‘dine naħsına hem seb‘a-i seyyârına yuf

Nâbecâ vaz‘ u becâ vaz‘ bir nişân olsun

Gerdiş ü tavrına aħkâmına edvârına yuf

Kimi kâbil kimi nâ-kâbil olurmuş çünkim

Ķâbilüñ ‘aqlına nâ-kâbilüñ eṭvârına yuf

Ola mesnedde esâfil ola dâna pâmâl

Zeyn-i mesnedle mesânîde ü efkârına yuf

Ķadr-i ‘irfân ki bilmez nidelim ma‘rifeti

Böyle ‘aşruñ Zekîyâ dün-ı Ķarîdârına yuf (G.90)

Zekî günlük konuşma diline ait olan bazı kelimeleri ahenk unsuru olarak kullanmaktadır. “yuf” redifiyle oluşturulmuş yukarıdaki gazel buna iyi bir örnektir. Aşağıdaki beyit ve mısralardaki koyu renkli ifadeler de günlük konuşma dilinin unsurlarıdır:

Teğâfûl kıлма dâm-ı zülfe düşme **âh vâh** itme (G.157/1b)

Raħm kııl ey dil-rubâ ben yandım **Allâh ‘aşkına** (G.164/1b)

Mey-i Ķaflet ile câm-ı dili taldurmadan **geç git** (G.26/4b)

Allâh Allâh bu ne şan‘at kıdret (G.31/3b)

Mürdeye bahş-ı hayât itmek oña **işden mi** (G.37/3a)

Baş ağrıma yürü ey vâ'iz amân eyleme pend (G.37/5b)

Kerem it dâ'ire-i kırbete **yol vir gideyim** (G.117/1b)

Behey zâlim gönül ruhsârûñ eyler ârzû her dem

Tecellâ-yı cemâl eyle **efendüm** sû-be-sû her dem (G.119/1)

Mihnete eyle taḥammül gönül **Allâh kerîm**

Qıl hemîn Ḥaḳḳa tevekkül gönül **Allâh kerîm** (G.123/1)

Sûziş-i firḳate **Allâh taḥammül vîrsün**

Nâliş-i ḥasrete **Allâh taḥammül vîrsün** (G.138/1)

Zekî Divanı'nda pek çok deyim de bulunmaktadır. Bu deyimler şiirlerin anlamını kuvvetlendirmiş ve sanatlı söyleyişler oluşturmuştur.

Tende can ol- (K.2/12b)

Gark ol- (G.3/5b)

Yaka çâk ol- (Müs.7/2b)

Canı kebâb eyle- (G.111/3b)

Elinden tut- (G.166/2b)

Gözünü aç- (Müs.7/4d)

Göz süz- (Ş.6/2b)

Yüz çevir- (Muh.1/1e)

Baştan geç- (Tah.1/1e)

Yolunda kurban ol- (Tah.1/1e)

Varından geç- (Tah.1/2c)

El ver- (Tah.4/5b)

Gûş ur- (Müs.1/1)

El çek- (Müs.3/2)

Can at- (G.1/5a)

Yele ver- (G.157/2b)

Yola baş koy- (G.18/3b)

Esir ol- (G.25/1a)

Baş ağrı- (G.37/5b)

El birliğı et- (Elle bir it-) (G.98/2a)

Kılı kırk yar- (Çil-pâre ider bir kılı tâ ince kalınca) (G.158/5b)

Gönlünü hoş tut- (G.45/1b)

2. Fikrî Kişiliği

a. Dini-Tasavvufi Dünyası

1) Din

Zekî Divanı'nda din, şiirin önemli konularından birisidir. Hatta Zekî'nin şiirinde en temel unsurun din ve dinle bağlantılı mevzuların olduğunu da söylemek mümkündür. Bu bölümde Zekî'nin dine bakış açısını ve şiirinde bu unsurları kullanma tarzını ortaya koyabilmek için şairin şiirlerinde kullandığı bazı kavramlar üzerinde durmak istiyoruz.

a) Allah

Zekî Divanı'nda Allah, Cenâb-ı Kibriyâ, Hâzret-i Hakk, Mevlâ, Hakk, Rabbi'l-'âlemîn, Hudâ, Cenâb-ı Hudâ, Hayy, Yezdân, Sübhân, Mennân, Zü'l-Celâl, Cenâb-ı Gaffâr, Rabbü'l-Enâm, Vedûd adlarıyla geçmektedir. Zekî, Allah'a tam anlamda teslim olmuş ve sık sık şiirinde ona yalvarmakta ve O'ndan yardım istemektedir:

Kimseler gûş urmaz oldı nâle vü feryâdına
Raħm u şefkatle bakar yok bu dil-i nâ-şâdına
Ceyş-i gâflet kondı cefâ tab'-ı isti'dâdına
Bî-nevâyım bî-kesüm yok kim irişsin dâdına
Kimseden ümîd-i istimdâd gelmez yâdına
Ey benüm feryâd-res Rabbim iriş imdâdına (Müs.1/1)

Zekî'nin şiirinde Tasavvufun tesirlerini açıkça görmek mümkündür. Zekî'nin şiirlerinde en çok talep ettiği şeylerden birisi de vahdete, yani Allah'a ulaşmaktır. Bunun için kendisi çaba harcamaktadır, ancak amacına ulaşmada yetersiz kalmaktadır. Bu isteğinin gerçekleşmesi için de yine Allah'tan yardım ister. Allah'tan kendisini kesretten kurtarıp vahdete ulaştırmasını dile getirir:

'Azm-i kûy-ı yâr idüb düşdüm diyâr-ı ğurbete

Hayf âhir çıkdı râhım seng-lâh-ı keşrete
Yol yanıldım gün gurûb itdi maqâm-ı vuşlata
Çâresiz kaldım Zekî oldum muqârin miñnete
Kimseden ümîd-i istimdâd gelmez yâdıma
Ey benüm feryâd-res Rabbim iriş imdâdıma (Müs.1/5)

Zekî Divanı'nda tevhit veya münacaat nitelikli herhangi bir kaside yer almamasına rağmen yukarıdaki şiirde de görüldüğü gibi gazel nazım şekli ile söylenmiş ve münacaat karakterli bazı şiirler bulunmaktadır.

Divandaki şiirlerde Allah'a tam teslimiyet vardır. Bu teslimiyette herhangi şart yoktur, dünyada gerçekleşen herşey Allah'ın izni ve bilgisi dâhilinde gerçekleşmektedir. Kula düşen ise sabrederek sürekli olarak Allah'a yalvarmak, O'ndan yardım istemektir. Bu şekilde insan, dünyadaki sıkıntılardan kurtulabilecektir:

Ṭavr-ı dehr ile melûl olma Zekî Allâh kerîm
Ḥaqq diyüb feryâd iden dil şâd olmaz mı 'aceb (G.25/5)

Çâre-res bulmadım ahvâlüme senden gayrı
Meded ey pâdşâh zü'l-menen Allâh Vedûd (G.35/2)

Ḥüsn-i zann eyleyi gör ey Zekî cümle nâsa
Ḥayr u şerr cümlesi çün Ḥazret-i Mevlâdandır (G.53/5)

Her ne eylerse cihânda Ḥazret-i Ḥaqqdur Zekî
Emr-i Ḥaqqâ dâ'imâ cân ile me'mûrlardanuz (G.81/5)

Mihnete eyle taħammül gönül Allâh kerîm

Qıl hemîn Haqqa tevekkül gönül Allâh kerîm (G.123/1)

Sûziş-i firqate Allâh taħammül vîrsün

Nâliş-i ħasrete Allâh taħammül vîrsün (G.138/1)

Zekî'ye göre âşıkların en büyük yardımcısı Allah'tır. Âşıkların çektiği çileyi bitirecek olan Allah'tır, Zekî de Allah'ın âşıklara sabır vermesini ve onlara nazar kılmasını talep eder.

'Aşîka vâdî-i 'aşq içre hemîşe cânâ

Ŧaqtat u kudrete Allâh taħammül vîrsün

Mühmel-i miħnet ile 'azm-i vişâl eyleyen ol

Ŧâlib-i vuşlata Allâh taħammül vîrsün

Kûy-ı cânâna 'azîmet iden 'uşşâka hemîn

Qalbine kuvvete Allâh taħammül vîrsün

Âteş-i firqat-i dildâr Zekî yaqdı beni

Sûziş-i ħasrete Allâh taħammül vîrsün (G.138)

Yâ İlâhî ben faķîri 'aşkıla qıl mu'teber

Qıl müyesser ol ħabîb-i müctebâ ħüsnüñ nazâr (G.62/1)

b) Melekler

Divanda çoğunlukla melek kelimesi kullanılmıştır, ancak Allah'a en yakın meleklerin en büyüklerini karşılamak için kullanılan kerrûbiyân kelimesi de melek anlamında yer almaktadır. Bir yerde de ferîşte kelimesinin geçtiğini görüyoruz.

Zekî'nin şiirinde melekler, özellikle Hz. Ali'nin övüldüğü şiirlerde karşımıza çıkmaktadır. Hz. Ali'nin olağanüstü niteliklere sahip olduğunu ve mertebesinin yüksek olduğunu anlatabilmek için melekler zaman zaman kullanılmıştır.

Zâyir-i dergâh-ı rûh-ı kudsîyân

Ġarķ-ı baħr-ı cûd-ı 'arz u âsmân

Âstân-ı kıble'-i kerrûbiyân

Mâlik-i esrâr-ı kudretdür 'Ali (Mur.1/8)

Zekî, Hz. Ali'yi överken onu meleklerin meclisindeki nazenine benzetir:

Şâhid-i gülşen-sera-yı bezm-i cân

Dil-ber-i hayret-fezâ-yı kudsîyân

Nâzenîn-i meclis-i kerrûbiyân

Dâddur şâhib-i şefâ'atdür 'Ali (Mur.1/16)

Abdü'lkadir Geylânî'nin yoğun tesiri altında kaldığını şiirlerinden takip ettiğimiz Zekî, Abdü'lkadir Geylânî'yi anlatan ve ona övgüde bulunan bir şiir kaleme almıştır. Bu şiirinde şair, yeryüzünde insanların, gökyüzünde ise meleklerin Abdü'lkadir Geylânî'nin bendesi olduğunu söyler:

'İlm-efrâz olıcaķ 'âlem-i bâlâya o şâh

Laķâb-ı pâkini Hakk kıldı hemîn bâz-ı Allâh

Baş kesüb cümle velî eylediler ey'v-Allâh

Bendesî yerde beşer gökde melek şems ile mâh

Gül-i zîbende-i dergâh-ı şeh-i Geylânız

Murg-ı nâlende-i dergâh-ı şeh-i Geylânız (Müs.6/4)

Âşıkların sevgilinin elinden eziyet çekmesi ve bir türlü sevgilinin teveccühünü kazanamamaları, Divan Şiiri'nde bilinen durumlardandır. Âşık da sevgili elinden çok ıstırap çektiğini, kendisine herkesin acıdığını, hatta olağanüstü varlıkların bile kendilerine acıdığını söyler. Zekî de şiirinde feryadını işiten meleklerin bile keder dolu olduğunu söyleyerek ne denli feryat ettiğini anlatmak ister:

Nâle-i şeb-gîrûmi gûş itdi feryâd itdüler

Âsmân-ı seb'ada cânâ melekler pür elem (G.126/4)

Allah'ın bütün varlıkların üstünde, âlemin tek sahibi olduğunu pek çok şiirinde vurgulayan Zekî, dünyada ne varsa Allah aşkının derdi olduğunu, ayrıca bütün dertlere dermanın da bunun olabileceğini söyler. Meleklerin de Allah aşkının derdiyle gökyüzünü titrettiklerini ifade eden şair, Allah'ı zikretmenin de gerekliliğini vurgular:

Derd-i 'aşk Hâkî imiş 'âlemde deverân eyleyen

Derd-i 'aşk-ı Hâkîdur ancâk derde dermân eyleyen (G.141/1)

Derd ile iñler melekler âsmânı ditredür

Zîkr-i tesbîh-i Hüdâdur seyr-i 'irfân eyleyen (G.141/2)

Kerbela olayını yad ederken şair, burada şehit edilen Hz. Hüseyin'e de yer verir. Hz. Hüseyin'in Hz. Muhammed'in gözünün nuru, Hz. Ali'nin gönül parçası, Zehra'nın ruhu olduğunu söyleyen Zekî, ayrıca Hz. Hüseyin'in mertebesini daha yükselterek onun en büyük meleklerin padişahı olduğunu dile getirir:

Nûr-ı 'ayn-ı Muşafâ dil-pâre-i şîr-i Hüdâ

Rûh-ı Zehrâ pâdşâh-ı zümre-i kerrûbiyân (K.3/3)

(1) Cebrâ'il

Zekî Divanı'nda dört büyük melekten Cebrâ'il'in adı geçmektedir. Şair Hz. Ali'ye yazdığı medhiyede Hz. Ali'nin dergâhına bekçiliği Cebrâ'il'in yaptığını belirtmiştir:

Lî ma'allâh gülşeni menzil-gehi

Cebrâ'ildür päs-bân-ı dergehi

Şanmasın bu nuḡkumı ey dil tehî

'Âşık u mâ'suḡ-ı ḡazretdür 'Ali (Mur.1/15)

Bilindiği gibi Kur'an-ı Kerim'in yeryüzüne indirilmesinde aracı olan melek Cebrâ'il'dir. Cebrâ'il'in bu görevine Zekî şu beytinde atıfta bulunmuştur:

Dünyâ vü 'uḡbâ cemâl-i şem'inüñ pervânesi

Cebrâ'il indürdigi sırr-ı Kur'ânüñ ḡaḡḡı (G.170/4)

Sevgilinin Divan Şiiri'nde meleğe benzetilmesi bilinen bir husustur. Özellikle güzellik açısından meleğe benzetilen sevgiliyi Zekî de "melek huylu veya melek yaradılışlı" diyerek övmektedir:

Ne cem'üñ şem'idür ol mâh-tâbı görmeden bildüm

Ferişte ḡaslet ü Cibrîl cenâbı görmeden bildüm (G.122/1)

(2) Şeytan

Bu konuda Divan'da Şeytan, İblis ve Azâzil kelimeleri yer almaktadır. Şeytan'ın melek olduğu sıralar adı olan Azâzil (Devellioğlu 1997: 57), şair tarafından bir kez kullanılmıştır:

Azâzil nûr-ı Muḡammed hem-demi

Bezm-i ḡâş-ı kâbe-ḡavseyn maḡremi

Devr-i çarḡ merbûḡ-ı emr-i â'zamı

Âmir-i mülk-i velâyetdür ‘Ali (K.1/14)

Zekî, asrından şikâyet ettiği aşağıdaki beyitte herkesin nefsinin Şeytan’a uyduğunu dile getirmiştir:

Kimse yok bu ‘aşrda iğvâ-yı dîve aldanur

Dîv-i nefsi herkesüñ şeytâna olmuş pîşvâ (G.19/4)

Şeytan’ın Allah’ın huzurundan kovulması olayına da bu beyitte telmih bulunmaktadır:

Geldi ‘aql başına İblîsüñ ammâ geçdi iş

Anı eylerler vesîle cümle Mevlâdan cüdâ (G.19/5)

c) Peygamberler

(1) Süleyman

Davûd peygamberin oğludur. On iki yaşında babasının yerine tahta geçmiş hem padişahlık hem de peygamberlik yapmıştır (Pala 1997, 359). Süleyman Peygamberin yüzüğü ile bütün dünyaya, mahlûklara rüzgârlara yüzüğü ile hükmettiği söylenir (Onay 1993, 381).

Zekî’nin şiirlerinde de yukarıda belirttiğimiz özellikleri ile Hz. Süleyman’ın geçtiğini görmekteyiz. Bu şiirlerin birinde Hz. Süleyman’ın insanlara cinlere hükmetmesine ve sultanlığına atıf yapılmıştır:

Pâd-şâhâ mürde iken zinde kılduñ sen beni

Gösterüb nûr-ı ruhuñ efgende kılduñ sen beni

Bülbül-i şeydâ gibi nâlende kılduñ sen beni

İşiginde ol zamân kim bende kılduñ sen beni

İns ü cinne server ü mülke Süleymân olmuşam (Tah.1/3)

Başka bir şiirde de Mahmut Han’ın Hz. Süleyman gibi ihtişamlı bir hükümdar olduğu vurgulanır:

Ya'nî sulţân-ı selâţîn-i cihân Maĥmûd Hân

Kim odur İskender-i devrân Süleymân ihtişâm (T.6/1)

Hz. Süleyman, klasik şiirde sevgili için de kullanılmıştır. Bilindiği gibi âşğın sultanı, hükümdarı sevgilisidir. Hatta âşık için en büyük hükümdar, sevdiği kişidir. Süleyman da hükümdarların en büyüklerinden olduğuna göre, dünyadaki her şeye hükmedebilen bir hükümdar ve peygamber ise sevgilinin Hz. Süleyman'a benzetilmesi de doğaldır. Sevgili de âşığa ve âşıklara hükmetmektedir. Zekî de böyle bir kullanıma aşağıdaki şiirinde başvurmuştur:

Uyma ağıâr-ı bed ü ĥîle-şî'ârûñ sözine

Tîr-i hicrân eşer itdi dil-i zârîñ özine

Nażar it lûţf ile bu sîne-figârûñ yüzine

Duyamaz gîrsem eger mûr-ı za'îfüñ gözine

Ey Süleymân-ı zamân şöyle za'îf oldu tenüm (Tah.2/4)

(2) Yusuf

Divan şiirinde en fazla adı geçen peygamberlerden birisi de Yûsuf'tur. Özellikle güzelliği nedeniyle sık sık telmih edilir, sevgili ona benzetilir (Pala 1997: 419). Yûsuf'la birlikte Züleyha da zaman zaman şiirlerde yer alır. İslam coğrafyasında güzellik denildiğinde akla Hz. Yûsuf gelir. Bu yönüyle pek çok edebîyat türünde yer almıştır. Sadece güzelliği ile değil, aynı zamanda kardeşleri tarafından kuyuya atılması ve Mısır'a sultan olması da şiirde karşımıza çıkar.

Zekî'nin şiirinde de sevgilinin Yûsuf peygambere benzetildiğini görüyoruz. Aşağıdaki şiirde şair, sevgilisinin tasvir edilemez bir güzelliğe sahip olduğunu ve bu nedenle kendisine ikinci Yûsuf denilebileceğini söyler:

Kimdür saña daĥl itmege ĥâdir şanemâ kim

Hûbân-ı cihânda saña beñzer 'acabâ kim

Kimdür seni vaşf eyleyecek var mı şehâ kim

Ben Yûsuf-ı şânî disem olmaz mı saña kim

Çün eylediler dil-beri bu hûsnile ta‘bîr (Tah.3/4)

Diğer bir beytinde şair, sevgilisinin benzeri olmadığını, Yûsuf’un kendisinin kulu kölesi olduğunu söyleyerek onun güzelliğini övmektedir:

Dil-berâ yokdur nazaruñ çâkeruñ Yûsuf senüñ

Hansı ‘âşık görse hûsnüñ ol olur hayrân saña (G.20/3)

Divan şiirinde Hz. Yusuf’un Mısır’da hükümdarlık yapması ile sevgilinin âşığın gönlünde hükümdar olması arasında bir benzerlik kurulur. Zekî de aşağıda gönül Mısır’ında Yusuf gibi şahın olduğunu söylüyor:

La‘l-i ruḥ-efzâ-yı cismüm nâ-tüvânım var benüm

Mışr-ı dilde bir şeh-i Yûsuf nişânım var benüm (G.116/1)

(3) Hızır

Hızır, asıl imlâsıyla “el-hadır” kelimesi, bir isimden daha ziyade bir lakaptır. Bu kelime Türklerde Hızır, az da olsa Hıdır, İranlılarda ise Khezr şeklindedir. Kaynaklarda Hızır, peygamber olarak kabul edildiği gibi onun veli olduğunu söyleyenler de vardır. Ancak pek çok kaynak onun peygamber olduğu kanaatindedir (Ocak 1990, 59-65). Hızır, kültürümüzde zorda kalanların, dara düşenlerin olağanüstü yardımcısı olarak yer edinmiştir. “Kul sıkışmayınca Hızır yetişmez”, “Hızır gibi yetişti” gibi atasözlerinin oluşmasında Hızır’ın zor durumlarda imdada yetiştiği yönündeki inanış etkili olmuştur. Tabii ki Hızır bahsi açıldığında İlyas’ı da unutmamak gerekir. Çoğunlukla Hızır-İlyas şeklinde bir arada kullanılan bu kelime

kültürümüzde “Hıdrellez” şeklini almış ve bahar bayramının kutlandığı zamana ad olmuştur.¹

Divan şiirinde Hızır-İlyas’ın mevzu bahis olduğu konulardan birisi âb-ı hayattır. İskender-i Zülkarneyn’in isteği ile zulumat ülkesinde âb-ı hayatı aramaya çıkan Hızır ve İlyas, bu suyu bulup içmişler ve ölümsüzlüğe ulaşmışlardır. Bundan sonra Hızır karalarda, İlyas da denizlerde dara düşenlerin yardımcısı olmuşlardır. Bu ikili her yıl bir kere bir araya gelirlermiş, bu buluşma dönemine de Hıdrellez denmiştir (Pala 1997, 183-184).

Zekî Divanı’nda Hızır adı iki yerde geçmektedir. Buralarda da Hızır ile âb-ı hayat ilişkisinden yararlanılmıştır:

Nuṭṭ-ı cân-bahşun ḥacâlet virdi âb-ı Hızra çün
Gördi yenbû’-ı guyûb ağzuñ zülâl-i lâ-yezâl (G.105/4)

Çeşme-i Hızıra cihânuñ iştibâkı var velî
Ḥâbda la’l-i lebüñ emsem de göñlüm hoş tutar (G.45/4)

(4) İsa

Kendisine İncil’in indirildiği peygamberdir. Her peygamberin olduğu gibi Hz. İsa’nın da çeşitli mucizeleri vardır. Dokunduğu varlıklara can vermesi, ölüleri diriltmesi, körlerin gözünü açması ve su üzerinde yürümek gibi mucizeleri vardır. Mesih olarak da adlandırıldığı gibi “Rûhu’l-Kudüs” de denir (Pala 1997: 211).

Divan’da Mesîḥ, ‘Îsâ ve ‘Îsî şeklinde geçen İsa peygamber, ölüleri diriltmesi, hayat vermesi ile yer almıştır:

¹ Türk kültüründe Hızır ve İlyas’ın yeri konusunda bk. Ahmet Yaşar Ocak, **İslâm-Türk İnançlarında Hızır Yahut Hızır-İlyas Kültü**, Ankara 1990.

Mürdeye bahş-ı hayât itmek oña işden mi

Gelse ‘Îsâ gibi güftâre eger ol leb-i kıand (G.37/3)

Zekî, Kerbela olaylarını anarken ve Muharrem ayının geldiğini söylerken Hz.

İsa’nın da ah etmesi gerektiğini söyler:

Şadâ-yı nâle-i zârından âh itsün Mesîhâ hem

Țutulsun mihr-i dünyânuñ bu gün mâh-ı muharremdür (G.38/3)

Divan şiirinde İsa peygamberin ölüleri diriltmesi mucizesinden sık sık yararlanır. Hatta İsa ile sevgili arasında benzerlik kurulur. Çünkü sevgili de Mesih gibidir. Aşkından ölmek üzere olan âşıklarına can verebilir, bir nazarıyla hayat verebilir. Aşağıdaki beyitte şair, sevgiliyi Mesih nefesi olarak tasvir etmektedir:

Ten-i bî-câne ne devlet ne ‘inâyet ne lütf

Ki Mesîhâ nefes ol nefhâ-i rahmân geliyor (G.51/3)

Şair, sevgilisinin dudaklarını kevsere, ağzını da âb-ı hayat kaynağına benzetirken lafzının saflığı ile Mesih’in nefesi arasında ilişki kurmaktadır:

Lebüñ kevşer dehânuñ menba‘-ı âb-ı hayât olmuş

Zülâl-i lafzuñ enfâs-ı Mesîhâya necât olmuş (G.83/1)

(5) Muhammed

Mustafa, Ahmed, Hakk rehberi, Rehber-i şehr-i hakikat, hidâyet meş‘ali adlarıyla geçen Hz. Muhammed, Zekî’nin en çok yer ayırdığı peygamberdir. Hz. Peygamberi anlatan aşağıdaki şiirde şair, onun pek çok niteliğini saymıştır:

Dürr-i deryâ-yı ahad Ahmed Muhammed Muştafâ

Gevher-i kenz-i şamed Ahmed Muhammed Muştafâ

Revnâk-ı şadr-ı harîm-i bezm-i hâş-ı Kirdgâr

Şâhid-i tâtâ-sened Ahmed Muhammed Muştafâ

Çatre-i lûtfuñda müstağrak cemî‘-i kâ’inât
Pâdşâh-ı nîk ü bed Aħmed Muħammed Muştafâ

Enbiyâ vü mürselîne iktisâb-ı dergehüñ
Devlet-i rûz-ı ebed Aħmed Muħammed Muştafâ

Cân atub dergâhuña geldi Zekî-i bî-nevâ
El-amân ah itme redd Aħmed Muħammed Muştafâ (G.1)

Zekî'nin gazel şeklinde kaleme aldığı, na't özelliği taşıyan bu şiirde
peygamber hem övülmüş hem de kendisinden yardım istenmiştir:

Cemâlüñ şems-i iklîm-i hüviyyet yâ Resûlallâh
O şemsüñ pertevi şems-i şerî‘at yâ Resûlallâh

Kılıb ehl-i ‘aşka Ka‘be-i taħkîk cebhendür
Muķavves kaçlarıñ mihrâb-ı vaħdet yâ Resûlallâh

Rumûz-ı *Men ra‘ânî* sırr-ı vechüñden nümâyândur
Dü ‘âlemde baña âyet-be-âyet yâ Resûlallâh

Sen ol pâkize-tıynet dürr-i yektâ zât-ı vaħdetsin
Ki şânuñda denildi sırr-ı rahmet yâ Resûlallâh

Çapuna bî-kes ü mücrim Zekî bî-çâre gelmişdür
Kerem kııl lûtf ile eyle ‘inâyet yâ Resûlallâh

Zekî-i mücrime ger şâhib olmazsın degül dûzah

Gülistân-ı cinândan da hirâsım yâ Resûlallâh (G.2)

Zekî, Hz. Muhammed'in âlemin övüncü, kerem sahibi, cihanın padişahı, Allah'ın sevgilisi, dünyadaki canlıların rehberi, peygamberlerin en hayırlısı, dinin sultanı olduğunu ve kulların en büyük yardımcısı, şefaatchisi olduğunu çeşitli şiirlerinde dile getirmiştir.

Burada ayrıca belirtmek gerekir ki, Divan'da Hz. Muhammed, Hz. Ali vasıtasıyla da sık sık geçmektedir. Şair, Hz. Ali'yi ve çevresindekileri konu ettiği pek çok şiirinde Hz. Muhammed'e de yer vermiştir.

ç) Dini Kitaplar

Dini kitaplarla ilgili olarak Zekî Divanı'nda sadece Kur'ân-ı Kerim'in adı geçmektedir, o da bir yerde karşımıza çıkmaktadır:

Dünyâ vü 'uqbâ cemâl-i şem'inüñ pervânesi

Cebrâ'il indürdigi sırr-ı Kur'ânuñ haqqı (G.170/4)

d) Dört Halife

Divan'da dört halifenin adı aynı yer ve beyitte bir kez geçmektedir. Zekî, Galip Paşa'nın boğazda görev alması üzerine yazdığı tarihte aşağıdaki beyti kullanmıştır:

Bûbekir haşlet 'Ömer şavlet ü 'Osmân menkabet

Hem 'Alî-sîret mu'în-i derd-mendân bâ-devâm (T.9/27)

Zekî'ye göre Galip Paşa, Hz. Ebu Bekir mizaçlı, Hz. Ömer gibi sert, Osman gibi menkıbevi nitelikli ve Ali ahlaklıdır.

e) Âl-i abâ

Peygamber, Ali, Fatma, Hasan ve Hüseyin için kullanılan bir deyimdir. Muhammed bir gün amcasının oğlu Ali'yi, Fatma'yı ve torunları Hasan'la Hüseyin'i

abasının altına almış ve Tanrıya onları kötülüklerden koruması, her türlü günahtan temizlemesi için dua etmiş. Bunun üzerine, “Söz budur ancak: Tanrı, ey ev halkı, sizin günahlarınızı gidermek ve sizi tam bir temizlikle tertemiz etmek diler” (33. sure) ayeti inmiş. Ayetteki ev halkı, ehl-i beyt anlamındadır. Bu nedenle peygamber de âl-i abâ’dan sayılır ve beş abâ evlâdı anlamına hamse-i âl-i abâ deyimini kullanılır. Hamse-i âl-i abâ’nın bir el biçiminde sembolleştiği gerek İranlılarca, gerekse Alevî ayaklanmalarında sancak alemleri olarak kullanıldığı biliniyor. Bu, peygamberin veda haccında yaptığı konuşmada, Ali’nin elini tutup kaldırarak “Ben kimin mevlâsı isem, Ali onun mevlâsıdır.” dediği rivayetine dayanıyor olsa gerektir (Özkırmılı, 1993, 196). Aynı rivayette, ikisinin koltuklarının da aynı beyazlıkta görüldüğü nakledilir. El vermekle ilgili menkabeler de bu olaya bağlanmaktadır. Bu nedenle pençe-i âl-i abâ kutsal sayılır (Özkırmılı, 1993, 197).

Divan’da âl-i abâ ile ilgili çok sayıda beyit yer almaktadır. Şair, Hz. Ali’ye ve Hz. Hüseyin’e daha fazla yer ayırmıştır. Zekî bir beytinde âl-i abâ terimini kullanarak Allah’tan af dilemektedir:

Bağışla cürmini Âl-i ‘Abâya bu Zekî kuluñ

Serâsîme enâniyyetle bed-nâm olmuşam yâ Rabb (G.22/5)

(1) Hz. Ali

Hz. Ali, İslam tarihinde önemli bir yere sahiptir. Peygamberin vefatından sonra halifenin kim olacağı konusundaki ihtilaflar, İslam toplumları arasında geri dönüşü olmayan sonuçlar doğurmuştur. Hz. Ali’nin halifelikte haksızlığa uğradığını düşünen guruplar Hz. Ali taraftarı olmaya başlamış ve bu taraftarlıkla ilgili olarak onlarca tarikat ortaya çıkmıştır. Kerbela Olayı’nın da tesiriyle İslam kültüründe Şia adı verilen ayrı bir kol meydana gelmiştir.

Alevîlik'te Ali sevgisi ve Ali'ye bağlılık her şeyin üzerindedir. Aslında Ali sevgisi yalnız Alevî-Bektaşî edebiyatını değil din etkisindeki edebiyatın bütünü etkilemiş bir olgudur. Ali'nin cenkleri ve kahramanlığı mensur halk hikâyesinin başlıca konularından olmuş, Ali'ye bağlı mazmunlar halk, gerekse divan şiirinde sıkça kullanılmıştır. Ali veliliği, güzelliği ve kahramanlığı dolayısıyla çeşitli adlarla anılmış, edebîyata bu adlarla girmiştir. Bu adların belli başlıları şunlardır: Aliyyü'l-Murtaza, Esedullahü'l-Galib, Haydar, Haydar-ı Kerrar, Ebu Tûrab, Ebu'l-Hasen, Şah-ı Merdân, Şah-ı Evliyâ, Şîr-i Yezdân... Ama Alevîlikte Ali'nin yeri başkadır. (Özkırımlı, 1993, 194).

Hz. Ali'ye Hz. Peygamberin de çok önem verdiğini söyleyenler, bu düşüncesini desteklemek için bazı hadisleri örnek gösterirler:

“Ali benden, ben Ali'denim; her müminin velisi Ali'dir.”

“Bu Ali'dir ki eti etim, kanı kanımdır.”

“Sırrımın sahibi Ali b. Ebu Talib'dir.”

“Ali'nin insanlığın hayrı olduğundan kim şüphe ederse kâfirdir.”

“Ali'nin yüzüne bakmak ibadettir.”

“Ali aslım, sonrakiler fer'imdir.”

“Ben kimin efendisi isem, Ali de onun efendisidir.”

“Ali bedenimde baş gibidir.”

“Ali benden, ben Ali'denim; her müminin de velisi Ali'dir.”

“Tahkik, Ali benden sonra velinizdir.”

“Ya Ali! Benden sonra tecrübe olunacaksın, asla mukâtele etme!”

“Ya Ali! Sen benim Sünnetim üzre katl olunursun.”

“Ben korkutucu, Ali hidayete vesile olucudur.”

“Ben hikmetin evi, Ali de kapısıdır.”

“Ben ilmin şehri, Ali de kapısıdır.” (Özkırımlı, 1993, 227-228).

Hız. Muhammed’in vefatından sonra O’nun değerli mirasının Ali’de olması gerektiğine inanan Aleviler, Ali’yi sevmenin Hız. Muhammed’i sevmekle özdeş olduğuna, Hız. Ali’yi sevmenin Allah’ı sevmekle bir olduğuna inanırlar (Şener 1997, 15).

Divan’da Hız. Ali; Hızdar, Murtaza, Hızdar-ı Kerrâr ve Şâh-ı Merdân gibi adlarla geçmektedir. Zekî için Hız. Ali’nin ayrı bir yeri vardır. Bunu divanın ilk şiirinde görmekteyiz. Zekî Divanı, Vaşf-ı Hızret-i Şâh-ı Merdân adını taşıyan bir şiirle başlar:

Çulzüm-i lûtf u mürüvvedür ‘Ali

Bahr-ı bî-ka‘r-ı fütüvvedür ‘Ali

Hâzin-i sırr-ı Cenâb-ı Kibriyâ

Noçta-i bâğ-ı nübüvvedür ‘Ali (Mur.1/1)

Şeklinde başlayan şiirde Hız. Ali’nin hikmet kaynağı, Allah’ın kudret eli, kahramanlık meydanının merdi, Hayber fatihi, âleme hidayet güneşi, hakikat meydanının aslanı, vahdet çölünün süvarisi, âleme rahmet, Zülfikâr sahibi, bütün peygamberlerin sevgilisi, bütün peygamberin ilmine vakıf, Hız. Muhammed’in yoldaşı, velayet mülkünün amiri olduğu söylenir ve şiir şöyle devam eder:

Lî ma‘allâh gülşeni menzil-gehi

Cebrâ’ildür pâs-bân-ı dergehi

Şanmasın bu nuçkumı ey dil tehî

‘Âşık u mâ‘şuk-ı hâzretdür ‘Ali (Mur.1/15)

Şâhid-i Gülşen-sera-yı bezm-i cân

Dil-ber-i hayret-fezâ-yı qudsiyân

Nâzenîn-i meclis-i kerrûbiyân

Dâddur şâhib-i şefâ'atdür 'Ali (Mur.1/16)

Lâ-mekân ikliminüñ bir dânesi

Nûr-ı aqdesden münevver hânesi

Rûh-ı 'âlem hüsniñ pervânesi

Şem'-i hâşş-ı bezm-i kırbetdür 'Ali (Mur.1/17)

Gelib der-gâhuñ Zekî kesmem ümîd

'Âkıbet bahtum olur bir gün sa'îd

Dir hayâli kim benüm hayrû'l-berîd

Geldi uş kân-ı mürüvveddür 'Ali (Mur.1/18)

Zekî, diğeri bir şiirinde Hz. Ali'yi övdüğü gibi ondan yardım da dilemektedir:

Rehber-i ser-haķıķat yâ'Alî sensin ezel

Ŧut elim ey pâdşâhım olmışam ben pür-günâh

Server-i 'âlemsin ey şâh hem vaşî-i Muştafâ

Hâk dergâhuña yüz sürdi ezel bu rû-siyâh

Nûr-ı yektâ-yı ezelsin maħlaşuñ a'lâ senüñ

Sırr-ı rûh-ı Muştafâsın yâ 'Alî bî-iştibâh

Hâk-i pây-ı Murtażaya sür yüzüñ gel ey Zekî

'Aşķ ile vaş it 'Aliyi şevķ ile sen söyle âh (G. 165)

(2) Hz. Hüseyin

Divan'da en fazla ismi geçen şahsiyetlerinden birisi de Hz. Hüseyin'dir. Hz. Hüseyin'in Kerbela'da şehit edilmesi de bu bağlamda ele alınmıştır. Zekî'nin Kerbela üzerine yazdığı çok sayıda beyti vardır. Ayrıca şair, Hz. Hüseyin'in matemini konu alan mersiyeler de yazmıştır.

Kerbela Olayı, İslam tarihinin önemli olaylarından birisidir. Hz. Hüseyin'in Kerbela'da susuz bırakılarak öldürülmesi, bu olayın daha sonraki yıllarda matem havasında anılmasına neden olmuştur. Diğer bir ifade ile Kerbela Olayı, sadece dini bir hareket çerçevesinde kalmamış, siyasal birtakım sonuçları olmuştur. Kerbela, hem yazılı hem de sözlü Türk edebiyatında çeşitli şekillerde yansımaları bulmuştur. Özellikle Hz. Ali sevgisini öne çıkaran tarikatlara mensup şairlerin şiirlerinde bu olaya büyük yer ayrılmıştır.

Zekî'nin şiirinde de Hz. Hüseyin, Kerbela, Muharrem matem gibi kavramlara sıklıkla rastlamaktayız. Bir şiirinde Zekî, matem vaktinin geldiğini ve vefa erbabının gönlündeki yaraların tazelendiğini söyleyerek şöyle seslenir:

Geliñ ey cân ü gönül birleşelim inleşelim

Nâle ü zâr ile efgân iderek vâ-veylâ (K.1/2)

Hûn-ı dil nûş idelim bâğ-ı hamrâ yerine

Sinemiz çâk idelim şerhâlar olsun peydâ (K.1/3)

Geliñ âğuşte-i hâke eyleyelim rûyımızı

Virelim çarhuñ esâsına sirişk ile fenâ (K.1/4)

Âh yâ seyyîd-i sâdât-ı imâmü'l-ğarameyn

Ne revâ bunca ezâ saña eyâ şâh Hüseyn (K.1/5)

Ey felek ey felek ey zâlim ü ğaddâr felek

Neyledi saña o sultân-ı cihân-dâr felek (K.1/6)

Bu şiir, özellikle Muharrem ayındaki yasın nasıl tutulduğunu göstermesi bakımından aynı zamanda sosyal içerikli bir şiirdir. Ağlayıp sızlanması gerektiğini söyleyen şair, felekten hesap sorar. Peygamberden hiç mi utanmadığını söyler. Bu işten hiç mi pişman olmadığını, taş mı yoksa dilsiz mi olduğunu, neden konuşmadığını sorar. Yezid'e şöyle lanet eder:

Tâ olur emr-i Hudâ ile bu 'âlem kâ'im

Yezîdüñ cânına a'vânına la'net dâ'im (K.1/20)

On iki İmamı ve on dört masum-pâkı anarak onların ruhuna duada bulunur:

Olsun ervâh-ı imâmâna salât ile selâm

Heme demdür heme ân tâbe ilâ-yevm-i kıyâm (K.1725)

Zekî'nin doğrudan doğruya Kerbala üzerine yazdığı şiirlerin birisi de aşağıdaki şiirdir:

Sînemi çâk itdi dest-i ğam yâ Şâh-ı Kerbelâ

Dîdeden 'aşkuñla aqsın nem yâ Şâh-ı Kerbelâ

Ŧîĝ-ı derd ü miñnetüñ biñ pâre kıldı baĝrımı

Ĥazretinden dil diler merhem yâ Şâh-ı Kerbelâ

Rûz şeb yanmağda cân u dil firâkuñla hemîn

Çekmede ejder mişâli dem yâ Şâh-ı Kerbelâ

Ėarķ-ı hûn-âb-ı belâ olsam yine senden ümîd
Eylerüm dâ'im temennâ em yâ Şâh-ı Kerbelâ

Kelb-i dergâhuñ gulâm-ı derdmendüñ bu Zekî
Oldı ġurbetde esîr-i ġam yâ Şâh-ı Kerbelâ (G.12)

Divan'da Muharrem ayını ve bu ayda yapılması gerekenleri anlatan çok sayıda beyit vardır. Bu şiirler arasında Muharrem ayının mahiyetini anlatan aşağıdaki şiir dikkat çekicidir:

Göñül çâk it girîbânuñ bu ġün mâh-ı muħarremdür
Aķıtsun hûn-ı çeşmânuñ bu ġün mâh-ı Muħarremdür

Semâvât ehlini bîdâr kılsun âh-ı şebġirüñ
İrişsün 'arşa efgânuñ bu ġün mâh-ı Muħarremdür

Şadâ-yı nâle-i zârından âh itsün Mesîhâ hem
Tutulsun mihr-i dünyânuñ bu ġün mâh-ı Muħarremdür

Hezârân âh idüb yâd eyle şâh-ı Kerbelâ hâlûñ
İçüb her ġün ciger ķanuñ bu ġün mâh-ı Muħarremdür

Yıķılsun bâm-ı eflâküñ perîşân olsun aħvâli
Yuf it rûzına devrânuñ bu ġün mâh-ı Muħarremdür

Hüseyn-i Kerbelânuñ 'aşķına ah it Zekî her dem
Fedâ ķıl baş ile cânuñ bu ġün mâh-ı Muħarremdür (G.38)

Şair, Kerbela üzerine yazdığı diğer bir mersiyesinde (179b/4) yine Muharrem ayının geldiğinden bahseder ve gönlüne ah edip ağlamasını söyler. Bu ayda Hz. Hüseyin'in öldüğünü söyleyen şair, bu ayda ağlanarak canın kebab edilip sinenin parçalanması gerektiğini vurgulayan Zekî, yemenin içmenin bırakılmasını öğütler. Bu ayda her zaman Yezid'e lanet edilmesini de ekler.

Divan'da Kerbela'nın anlatıldığı bir diğer mersiyede (182a/5) şair, Muharrem ayında ah etmesinin doğal olduğunu, bu ayda devranın peygamber evlatlarını perişan ettiğini söyler. Devamında "keşke bu olay hiç gerçekleşmeseydi" der, Yezid'e ve avanesine lanetler okur. Kendisine de şöyle seslenir:

Ey Zekî ağlayarak inleyerek her dâ'im

Yâd idüb şâh-ı şehîdânı ciger tağla hemân (K.2/9)

(3) Hz. Fatma / Zehra

Hz. Muhammed'in kızı, Hz. Ali'nin eşi, Hz. Hasan ve Hüseyin'in annesidir. Zehra lakabıyla da bilinen Hz. Fatma da Türk kültüründe yakından tanınan bir şahsiyettir. Peygamberin kızı ve Hz. Ali ile evli olması nedeniyle bütün İslam coğrafyasında bilinen bir kişi olmuştur. Kültürümüzde "Fatma Ana" adıyla da yaygındır. Bereket simgesidir, çocukların ve kadınların yardımına yetiştiği rivayet edilir.

Divanda Hz. Fatma, Fâtıma, Zehrâ adlarıyla geçmektedir. Zekî, Osman Nuri Paşa'nın kızının doğumu nedeniyle yazdığı tarihte Osman Nuri Paşa'nın kızını Hz. Fatma'ya benzetmektedir:

Çudûm-ı Fâtıma Zehrâ ile şâd oldı dil çün kim

İdüb mîlâd-ı târîhüñ tefekkür bu Zekî şeydâ (T. 5/7)

Çıkub bir er didi müjde saña mîlâd-ı târîhi

Mübârek bâr-ı devletle kudûm-ı Fâtıma Zehrâ (T.5/8)

Şair, Hz. Ali'yi anlattığı ve övdüğü şiirinde onun Hz. Fatma'nın / Zehra'nın eşi olduğunu söyler:

İbn-i 'amm-ı pâdşâh-ı enbiyâ

Zevce-i Zehrâ imâm-ı etkıyâ

Vâlid ü sıbteyn-i şâh-ı aşfiyâ

Câmi'-i sırr-ı haqîkatdür 'Ali (K. 1/11)

Hz. Hüseyin'i ve Kerbela olayını anan Zekî, Hz. Hüseyin'in Hz. Fatma'nın ruhu olduğunu ifade eder:

Nûr-ı 'ayn-ı Muştafâ dil-pâre-i şîr-i Hudâ

Rûh-ı Zehrâ pâdşâh-ı zümre-i kerrûbiyân (K.6/3)

f) On İki İmam

Alevi-Bektaşî inancına göre Hz. Muhammed'in ve Hz. Ali'nin soyundan gelen 12 imam vardır. Bunlar:

1. Hz. Ali
2. Hz. Hasan
3. Hz. Hüseyin
4. Zeynelabidin
5. Muhammed Bâkır
6. Câfer-i Sadık
7. Musa Kâzım
8. Ali Rızâ
9. Muhammed Takî
10. Ali Nakî

11. Hasan-el Askerî

12. Mehdî'dir.

Bu imamlardan ilki Hz. Ali'dir. Sonuncusu da Mehdî'dir. Mehdî'nin bir gün gizlendiği yerden çıkacağı inancı Aleviler arasında yaygın bir inanıştır.

Divan'da on iki imamın adları birkaç yerde geçmektedir. İmâm-ı Hâsan, Zeynü'l-âbid, Bâkır, Câfer, Kâzım, Rızâ, Taqî, Naqî, 'Askerî, Mehdî adlarıyla özellikle mersiyelerde yer almaktadırlar. Zekî, on iki imamın adını anarak onlara dua ettiği gibi onlardan yardım da dilemektedir:

Hem İmâm-ı Hâsan ol hulk-ı rızâ lûtf-ı 'amîm

Hem de ol şâh-ı şehîdân 'azîzü'n-nebî (K.2/22)

Zeynü'l-âbid ile hem Bâkır u Câfer Kâzım

Şeh Rızâ ile Taqî hem Naqî ümm ü Nebî (K.2/23)

'Askerî Mehdî için çâr-deh-i ma'sûm-ı Hudâ

Zekî bahş it eger var ise terk edebî (K.2/24)

Olsun ervâh-ı imâmâna salât ile selâm

Heme demdür heme ân tâbe ilâ-yevm-i kıyâm (K.2/25)

Aşağıdaki şiirde de Zekî, on iki imamdan bazılarını Kerbela vasıtasıyla anmakta ve onların vasıtasıyla Allah'tan yardım dilemektedir:

'Uşşâk-ı şâdıkâne Hudâ itdi rehberi

Yâ Rabb hürmet-i Hâsan ol şâh-ı 'Askerî (K.3/11)

Evlâd-ı Muşafâdan ayırma bizi amân

İsterse tende cân ola isterse çıka cân (K.3/12)

Şâhib-kırân-ı ‘arşa-i meydân-ı lâ-fetâ

Serdâr-ı ceys-i hayme-zeni deşt-i Kerbelâ (K.3/13)

Dârâ-yı taht-ı Hüsrev-serâ şâh-ı aşfiyâ

Mehdî imâm Muhammed ki ider kevn pür-ziyâ (K.3/14)

g) Kaza ve Kader

Zekî'nin kaza ve kader anlayışı diğer divan şairlerinde olduğu gibi her şeyin Allah tarafından belirlendiği ve insanın bu düzenlemeleri bozamayacağı yönündedir. Bu nedenle insan kadere inanmalı, yapabileceklerinin farkına varmalıdır:

Çaderi ey Zekî her şahşuñ olupdur ezeli

Ezeli bildi Hudâdan ‘urefâ hayr u şerri (G.175/7)

Divanda kaza kelimesi çoğunlukla “tîr” ve “tîg” kelimeleri ile birlikte kullanılmıştır. “Tîr-i kazâ / tîg-i kazâ”, yani kaza oku, özellikle sevgilinin bakışıyla aynılaştırılmış ve nasıl bir kaza oku bir insanın hayatını mahvedebiliyorsa sevgilinin bakışı da âşığı perişan etmiştir. Zekî, kaza ve kader kavramlarını divan şiirindeki kullanıldığı şekliyle pek çok şiirinde kullanmıştır:

Vâkıf-ı ‘ilm-i me‘ânî mâlik-i seyf ü kalem

Dâver-i ‘alâ-himem maqbûl-i Dârâ-yı enâm

Tîg-ı ser-tîz-i kazâdan ahz idüb şemşîr âb

Dîde-i a‘dâya h‘âb-ı havf itmişdür hırâm (168a)

Tıfl iken maḥfûz olmuş nüsha-i nâz u cefâ

Nîm nîgeh kılmaz hezârân cân olursa ger fedâ

Kişver-i hüsn içre öyle kâfir-i âteş-fezâ
Türmayub çeşmi ururdu ‘âşıkâ tîr-i kazâ
Sîne-i mecrûha te’sîrûñ hayâl eylerdi yâr (Tah.5/2)

Neşkûfte-i bostân-ı Hudâ ruhları tâze
Raḥm eyle niyâza
Dil-cû nigeñi tîğ-ı kazâ gamzesi âfet
Serbâz-ı celâdet (G.28/2)

Başarı ehl-i başîret ider âyîne-i kalb
Kâlbe Ḥaḳḳ keşf ider esrâr-ı kazâ u qaderi (G.175/6)

h) Ahiretle İlgili Kavramlar

(1) Kıyamet

Divan’daki şiirlerde “kıyâmet” kelimesinin yanı sıra, “haşr” ve “mahşer” kelimeleri de geçmektedir. Ayrıca “yevm-i mahşer”, “rûz-ı mahşer” ibareleri de yer almaktadır. Şairde kıyamete dair tam inanç vardır. Mahşer gününü tasvir yerine şair, mahşer vaktini zamanda bir nokta, zamanın bittiği, dünyanın sonu olarak görür. Mesela aşağıdaki şiirde mahşeri uzak bir gelecek olarak tasarlamıştır:

Sen ol sulṭânsın ki ‘âlem emriñe maḥkûmdur
Sırr-ı kudret zât-ı pâkiñde hemîn mektûmdur
Emr-i “Kün” esrâr-ı cümle ‘ilmiñe ma‘lûmdur
Tâbe-mahşer gavş-ı a‘zâm nâmiña maḥtûmdur
El-amân ey yeke-tâz-ı ‘arşa-i mülk-i beḳâ
Kıyâd-ı gafletden meni lûtf eyle şâhım kıl rehâ (K.7/2)

Bu şiirde de aynı şekilde şair, haşrı uzak bir zaman noktası olarak koymuş ve sevgilinin bir sözü için mahşere kadar ah çekeceğini söylemiştir:

Güftâra gelüb nâz ile söz söylese ol mâh

Tâ haşre kadar âh (G.15/4)

Yezid'e haşre kadar lanet edilmesi gerektiğini söyleyen şair, burada da uzun bir zaman dilimini ifade edebilmek için "tâbe haşr" ifadesini kullanmıştır:

Rîk ü encüm 'adı la'net ola her dem rûhına

Ol Yezîd-i ibn-i Yezîde tâbe haşr müstebân (K.6/9)

Mahşer gününün geleceğini ve o zaman geldiğinde insanların yardıma muhtaç olacağını düşünen Zekî, bunun için Hz. Peygamberden yardım dilemektedir:

Sen o şâhenşâh-ı taht-ı kişver-i lâ-hûtsın

Kim saña mahşûşdur olmak yevm-i mahşer dest-gîr (G.5/4)

Kıyamet gününde günahlarına ve sevaplarına göre muamele göreceğini ve insanlarda mahşer korkusunun varlığını ifade eden beyitler de vardır:

Şeffî' mücrimân-ı ins ü cinsin yevm-i mahşerde

Günehle cümleden ben bî-esâsım yâ Resûlallâh (G.3/4)

Hûblar mâhir Zekî yakmakta 'âşık gönülünü

Virme dil 'add itme şâdık her perîniñ kavlini

Fırkati yâd itdirür soñra kıyâmet hevlini

Eyledükçe arzû Leylâ o şâhıñ vaşlını

Bir tesellî itmeyüb biñ mekr-i âl eylerdi yâr (Tah.5/5)

(2) Cennet

Divan'da cennetle ilgili olarak “cennet, cennet-i Firdevs, Na‘îm, behişt, cinân” gibi kelimeler kullanılmıştır. Şair, cennet ve cenneti karşılayan kelimeleri çeşitli anlamları ile kullanmıştır. Örneğin dünya üzerindeki bazı yerleri cennete benzetmiştir:

Ki ya‘nî ketḥudâ-yı vâfî-i zî-şân çârümîn

Edirne sâye-i ‘adlünde olmuş cennet-i dünyâ (T.5/3)

Cennette bulunan ve dalları bütün cenneti gölgelediğine inanılan Tûbâ ağacı vasıtasıyla cennetten bahis açılmıştır:

Naẓar-ı zâhid tûbâ-yı cinân ḥûb ise ger

Baḥa tûbâ-yı behişt kâmet-i refâtârındur (G.57/3)

Ḳadd-i hicâlet-baḥş tûbâ-yı behişt câvidân

Ḥüsn-i dünyâya deger bir nev-civânum var benüm (G.115/2)

Naḳd-i cân u dîn ü dil ḳurbân yoluḥda dil-berâ

Ṭavr-ı tûbâ vü behişt ü dîl ü câhı bilmezem (G.129/4)

Âşığm sevgilisi için cennetten bile geçebileceğini şair aşağıdaki şiirde ifade etmiştir:

Bir şehûñ ḥâk-derinde bendedür dil ‘aşḳ ile

Cennet içre ṭurmaz ol ḥünḳârı eyler ârzû (G.149/4)

İnsanların ebedi mutluluğa ve huzura ulaşacağı yer olarak kabul edilen cennet, bazen bu dünyadaki bir durumu karşılamak için de kullanılmıştır. Sevgilisinin yatağında yuvarlanan bir âşık kendini Firdevs cennetinde sanmaktadır:

Câme-ḥ‘âbında o şâhuñ yuvalandım bu gice

Kendimi cennet-i Firdevsde şandum bu gice (G.162/1)

Cennetle birlikte kullanılan kelimelerden birisi de “hûrî”dir. Cennette olduklarına inanılan hurilerle sevgili arasında ilişki kurulmuştur. Sevgili, özellikle güzelliği yönüyle huriye benzetilir:

Bilmem ki melek yoksa ki bir hûrî-i cennet

Yâ şâhid-i kudret (G. 28/4)

Cennet anlamında da kullanılan Na’îm kelimesine Zekî bir beytinde yer vermiştir. Buradaki Na’îm, cennet anlamında kullanıldığı gibi cennetin bir kısmı olarak da bilinmektedir.

Çıkdı bir er fevtine târîh didi bu mışrâ‘ı

Çuḡb-ı devrân Muşafâ Baba Na‘îme gitdi hû (T.7/5)

(3) Cehennem

Cennet; iyiliğin, güzelliğin ve rahatın simgesi iken cehennem de tam aksine ayrılığın, yanmanın, acının, kederin sembolüdür. Divanda cehennem anlamında “dûzah” kelimesi yer almaktadır.

Âşıklar için ayrılık, aşk ateşinden yanma yakılma anlamına gelir. Şair de bu şiirinde halsiz gönlünün ayrılık cehenneminde yanmakta olduğunu söylemektedir:

Derd-i gam-ı yâr baña ḡasb-i ḡâl

Eyledi ol pād-şeh-e bî-zevâl

‘Aşḡ ile âh yanmada âteş mişâl

Dûzah-ı firḡatde dil-i bî-mecâl

Âh mine’l-‘aşḡi ve ḡâlâtihi

Aḡraḡa ḡalbî bi-ḡarârâtihi (Müs.2/7)

Zekî'nin na't niteliği taşıyan bir gazelinden alınan aşağıdaki beyitte şair, Hz. Peygamberden yardım dilemektedir. Aksi takdirde cehennemde değil, cennette bile korku içinde kalacağını dile getirir:

Zekî-i mücrime ger şâhib olmazsın degül dûzah

Gülistân-ı cinândan da hirâsım yâ Resûlallâh (G.3/5)

(4) Ezel, Bezm-i Elest

Kur'an'da Tanrı'nın insanları yaratmadan önce ruhlarını görünür kılıp onlara "Elestü birabbiküm" (Ben sizin rabbiniz değil miyim?) dediği, onların da "Kaalü Belâ" (Evet dediler) cevabını verdikleri anlatılır. (sure 7, âyet 172-173) Elest Meclisi anlamına gelen bu söz buradan kaynaklanır (Özkırımlı, 1993, 257). Divanda bu konuda "ezel", "bezm-i ezel" ve "bezm-i elest" ifadeleri kullanılmıştır.

Haft-ı nûvîs kâtib rûz-ı ezel çekmiş kalem

Hem dem 'aql olmaz kim 'aşk ile mestânedür (G.56/2)

Mest-i şahbâ-yı ezel huşyâr-ı aqdâh-ı elest

Farq-ı ba'de'l-cem'dür âyînemiz erkânımız (G.80/2)

Sâkî-i bezm-i ezel şunmuş saña peymâneler

Taş degilsün hamdü lillâh zevk-i didâr ile tol (G.106/3)

Zekî, ruhların bir araya geldiği ve Allah'ın varlığını, birliği tasdik ettikleri bu olayın unutulmaması gerektiğini söylemiştir:

Câm-ı 'aşkı şundı sâkî-i ezel bezm-i elest

Ey Zekî kılma ferâmûş yâd kıl o 'işreti (G.172/5)

(5) Diğer İtikadi Mefhumlar

(a) Hayat

Divanda hayat anlamında ömr kelimesi kullanılmıştır. Kelimenin geçtiği beyitlere baktığımızda ömrün “nakd” olarak kabul gördüğünü ve bunun yok yere harcanmaması gerektiği mesajının verildiğini görmekteyiz. Aşağıdaki beyitte ömrün nakd olarak harcanabilirliğini görüyoruz:

Ġamze-i hûn-rîz-i dil-berden degil gâfil velî

Şûretâ gör nakd-i ‘ömrini tebâh eyler goñül (G.109/4)

Şairin bu beyti ise bir öğüt içermektedir. Şair burada âşğın peri yüzlülerin hevesiyle ömrünü yele vermemesini, yani hayatını boş yere harcamamasını tavsiye etmektedir:

Perî rûlar hevâsiyle nedür bu bî-ķarâr olmaķ

Yazuķdur ‘ömrüñi virme yele ġayrı tebâh itme (G.156/4)

Ĥayli müddetdür olub bî-kem ü keyf

Geçen ‘ömre iderüm ben daĥi ĥayf (Mes.2/34)

(b) Ölüm

Divanda şâirin ölüm üzerine söylediği bir beyte rastlanamamıştır. Bunun yerine şairin “ölmek” fiilini kullandığı bazı beyitleri vardır:

İnkıta‘ olmaķdan evlâdur Zekî ölmek bu dem

Bu demüñ zevķüñ bilürsen cânâ ile el-vedâ‘ (G.87/5)

Dil dil-bere dil-ber dile bir ġün sarışınca

Ölmez mi raķıb ‘âşık u ma‘ şûķ barışınca (G.155/1)

Ĥîġ-ı ser-tîz ile ‘uşşâķuñı taĥvîf itme

Öldüren bizleri ol ġamze-i hûn-h‘âruñdur (G.57/6)

(c) Ruh

Kur'ân-ı Kerîm 17. İsrâ Sûresi 85. âyetinde şunlar söylenmiştir: “Sana ruhtan sorarlarsa, de ki: ‘Emr-i Rabbâni bu.../ Size bilimden pek az verilmiştir, yok kuşku...” Bu durumda ruhun mahiyetini anlamak olanaksızdır. Bu yüzden eskiler ruh meselesini fazla karıştırmamışlardır (Noyan, 1999, 225).

Ruhun sonradan yaratıldığı ve ezelden beri var olduğu ile ilgili farklı görüşler vardır. Sonradan yaratılsaydı sonsuza kadar var olmazdı diyenler vardır. Çünkü hadîse göre sonradan yaratılan herşey yok olmaya mahkumdur (Noyan, 1999, 226).

Divan şiirinde ruh ile beden ayrımı vardır. Ruh bedende yer almasına rağmen bedenden başka bir şeydir. Aşağıdaki şiirde Zekî, ruhuna seslenmekte ve kaygı çekmemesini öğütlemektedir:

Şen ol zevk u tarâbla dâim ey şuğ-ı kemân ebrû

Hemân zevk eyle rûhum cihânda çekme sen kaygu

Zülâl-i la'lûñ ‘uşşâka şafâ bahş itsün ey âhû

Amân itme tegâfûl bunca hâl-i dilden ey meh-rû

Demî şâyeste-i hürmet dil olsun sen şafâ eyle

Hemân hasret-keş-i ülfet dil olsun sen şafâ eyle (Müs.3/4)

(ç) Peri

Divan’da peri, güzelliği, nazikliği, göze görünmezliği, olağanüstülüğü vurgulamak için kullanılmaktadır. Peri kelimesinin geçtiği hemen bütün beyitlerde peri sevgili yerine kullanılmıştır.

Aşağıdaki beyitte sevgili, “perî tıynet”, yani peri yaradılışı olarak tasvir edilmektedir:

Ol perî tıynetden aşlâ hâtıra gelmez vefâ

Yine biñ sûzişle dil güftârûñ eyler ârzû (G.151/4)

Diğer bir beyitte sevgili yerine “perî rû” kullanılmıştır:

Perî rûlar hevâsiyle nedür bu bî-ķarâr olmak

Yazuķdur ‘ömrüni virme yele ğayrı tebâh itme (G.156/2)

Aşağıdaki beyitlerde de peri sevgili anlamında kullanılmaktadır:

Dil ħarâb ğamze-i fettânuñ oldum ey perî

Raĥm idüb ger lûḫḫla ihsân idersen ver yeri (G.181/1)

Bâ’ iş-i efgân-ı ‘uṣṣâķ oldu ħüsnüñ ey perî

Âh-ı ‘uṣṣâķ oldu ammâ ħüsnüñ zîb ü ferî (G.189/1)

Sen Züleyĥâ-veṣ ser-â-pâ ħüsn ü enîn gerçi kim

Bu Zekî hem bir ğulâm-ı şâdıķu’l-va’d ey perî (G.189/5)

(d) Huri

Divan’da ĥurî ve ĥür şeklinde iki yerde geçmektedir. Cennet kızı olarak bilinen huriler, Divan şiirinde çoğunlukla sevgili için kullanılmıştır. Zekî’nin şiirinde de huri sevgiliyi anlatabilmek için kullanılmıştır. Bu beyitlerin birisinde şair, sevgilisinin cennet hurisi olup olmadığını sormaktadır:

Efsûn-ger-i eflâk ķılub cümle-i dil-ber

Çeşmine müsahĥar

Bilmem ki melek yoksa ki bir ĥurî-i cennet

Yâ şâhid-i ķudret (G.28/4)

Aşağıdaki şiirde ise şair sevgilisinin gözünü huri gözüne benzetmektedir:

Rûy-ı dil gösterüb evvel beni itdün mecbûr

Şimdi n' olsun bu edâlar baña ey dîdesi hûr

Zekî maḥzûn saña lâyıḳ mı olasın mesrûr

Ne bu eṭrâfa nevâziş bize bigâne edâ (Ş.6/4)

(e) Cin

Cinler de tıpkı insanlar gibi Allah'ın kulları arasında yer almaktadır. Bu kelime çoğunlukla insan kelimesi ile birlikte kullanılarak dünyadaki bütün canlılar kastedilmiştir. Divan'da da bu kullanıma rastlıyoruz. Zekî, Allah'a yalvarırken insanların, hayvanların meleklerin ve cinlerin lutuf beklediğini, umduğunu ifade etmektedir:

İns ü cin ḥayvân melek lûṭfuñı eyler mültemes

Feyzüñe olmakda mazḥar cümle 'âlem pür-nefes

Ey mu'în-i derd-mendân el-meded feryâd-res

Bu Zekî lâ yoḳ mı olsun ḳayd-ı ḡaflet çün meges

El-amân ey yeke-tâz-ı 'arşa-i mülk-i beḳâ

Ḳayd-ı ḡafletden meni lûṭf eyle şâhım ḳıl rehâ (Müs.7/5)

Bilindiği gibi Hz. Süleyman, hem hükümdarlık hem de peygamberlik yapmıştır. Hz. Süleyman'ı diğer hükümdarlardan ve peygamberlerden ayıran, onun hayvanların dilinden anlaması ve cinler gibi olağanüstü varlıklara hükmetmesidir. Aşağıdaki şiirde Hz. Süleyman'ın insanlar ve cinler üzerindeki hâkimiyetine telmih yapılmıştır:

Pâd-şâhâ mürde iken zinde ḳıldıñ sen beni

Gösterüb nûr-ı ruḥuñ efgende ḳıldıñ sen beni

Bülbül-i şeydâ gibi nâlende ḳıldıñ sen beni

İşiginde ol zamân kim bende ḳıldıñ sen beni

İns ü cinne server ü mülke Süleymân olmuşam (Tah.1/3)

1) Din ile İlgili Kavramlar

(1) Din, İman, Müslüman

Tanrı'ya doğüstü güçlere, çeşitli kutsal varlıklara inanmayı tapınmayı sistemleştiren toplumsal bir kurum (Türkçe Sözlük, 2005, 531) anlamına gelen din, Divan'da çeşitli anlamlarda kullanılmıştır. Bu kullanımlardan ilkinde şair, sevgilinin yolunda canını, gönlünü ve dinini feda etmeye hazır olduğunu söyler:

Nağd-i cân u dîn ü dil kırbân yoluñda dil-berâ

Ṭavr-ı tûbâ u behişt ü dîl ü câhı bilmezem (G.130/4)

Yine sevgili ile ilintili bir kullanımda din, sevgilinin gamı, kederi olarak gösterilmiştir:

Umarken derde dermânı aķıtduñ dîdeden kıanı

Çü sensin canlaruñ cânı gamuñdur dîn ü îmânım (G.132/2)

Aşağıdaki beyitte ise şair, sevgilisinden bir kadeh vermesini ve bu şekilde dininin, gönlünün, canının ve teninin baki olacağını söylemektedir:

Bir kıadeķ vir ki dirüm dîn ü dil ü cânı saña

Eyleyem cân u teni şevķ-ı ruķuñla bâķî (G.172/3)

Divan'daki iki beyitte din ile zülûf arasında bir ilişkinin kurulduğunu görüyoruz. İlk beyitte âşıkların gönlünü dindar zülûf yağma etmiştir. Burada zülûfle din ilişkisi renk esastır. Sevgilinin saçı olan zülûf siyahtır. Siyah olması ile Divan şiirinde Kâbe'ye benzetilmiştir. Buradaki dindar saç da aslında siyah saç anlamına gelmektedir:

Zülf-i dîndâruñ dil-i 'uşşâķı yağma eyledi

Lîk mihrâb-ı kıaşîñ biñ cânı şeydâ eyledi (G.184/1)

Aynı şekilde aşağıdaki beyitte de bu ilişki vardır. Sevgilinin saçı dine, kaşı, kibleye, yüzü de Kur'an'a benzetilmektedir:

Nuṭḡ-ı pākî zü'l-fikâru çeşmi âşûb-ı cihân

Zülfi dîn ebrûsı kıblem rûyı Qur'ânum gelür (G.70/5)

Zekî, Hz. Ali'yi övdüğü murabbasında din kelimesini, Hz. Muhammed'in dini şeklinde kullanarak İslâmiyet'i kastetmiştir:

Ḳâmı'-ı a'dâ-yı dîn-i Muştafâ

Ḳâṭı'-ı küffâr-ı meydân-ı vegâ

Fâtiḡ-i Ḥayber cenâb-ı Murtażâ

'Aleme şems-i hidâyetdür 'Ali (Mur.1/4)

Hz. Muhammed ile bağlantılı kullanımlardan birisi de aşağıdaki beyittir.

Burada ise Hz. Peygamber, dinin, yani İslâm dininin sultanı olarak gösterilmektedir:

Ḥazret-i Aḡmed Muḡammed Muştafâ sultân-ı dîn

Nâmına tuḡrâ-yı Ḥaḡḡ-ı Tâ vü Yâsin ve'l-ḡalem (G.4/6)

Canını terk etmeyen sevgilinin bezminde bulunamayacağını, mürşide bağlanmanın gerekli olduğunu söyleyen şair, kâmilî sevmenin değerini vurgulamak için kâmilî sevmekten özge dinin imanın olmayacağını söylemiştir:

Cânını terk itmeyen hem-bezm-i cânân mı olur

Mürşide ḡul olmayan 'âlemde sultân mı olur

Kâmilî sevmekten özge dîn ü îmân mı olur

Serfürü eylemeyen nâdân insan mı olur (Tah.7/4)

Müslüman kelimesi için Divan'da bir kez "Müslim" kelimesi kullanılmıştır.

Bu kullanımda da sevgilinin tavır ve hareketleri Müslümana benzetilmiştir:

Ne lâzım eylemek evşâfını ta'dâd ol şûhuñ

Müslim tarz u eṡvârı nişâbı görmeden bildüm (G.22/4)

Ayet, hadis, ve icmâ-i ümmet esaslarına dayanan din kaideleri (Devellioğlu, 1997, 991) anlamına gelen şeriat, Divan’da da bu anlamıyla kullanılmıştır. Aşağıdaki şiirde Hz. Ali, şeriat binasının direği olarak gösterilmiştir:

Rehber-i hâlvat-serâ-yı Kird-gâr

Haydar-ı Kerrâr-ı şâhib Zü'l-fikâr

Muhtedâ-yı vâşılân-ı bî-şümâr

Rükn-i bünyâd-ı şerî‘atdür ‘Ali (Mur.1/9)

(a) Namaz

Divanda iki yerde namaz kelimesine rastlıyoruz. Bu beyitlerin birinde şair, namaz ibadeti ile canan (Allah) arasında bağ kurmaktadır:

Derd-i ‘uşşâka devâ ey Zekî la‘l-i cânân

Yoğsa beyhûde nedür bunca ‘ibâdât-ı namâz G.79/5

(b) Zekât

Zenginlerin sahip olduğu mal ve paranın kırkta birinin dağıtılmasını öngören İslâm’ın beş şartından birisi olan Zekât, Divan’da bir kez “zekevât” olarak kullanılmıştır:

Çıl zekevâtundan mu‘arrâ bu Zekî bî-çâreyi

Vuşlatuñ râhından özge şâh-ı râhı bilmezem (G.130/5)

(c) Kâbe

Dinler tarihinde önemli bir mekân olan Kâbe, İslamiyet için de aynı ölçüde değerli bir merkezdir. Dini hayattaki önemi ile ön plana çıkan Kâbe, özellikle Tasavvufta bir semboldür. Kabe ile gönül arasında bir bağ kurulur. Çünkü mutasavvıflara göre asıl Kâbe, gönüldür. İlahi aşk gönülde tecelli eder, o da Kâbe gibi Allah’ın tecelli ettiği bir yerdir. Divan şiirinde ise sevgilinin yüzü Kâbe’ye benzetilir, âşıklar da bu Kâbe etrafında tavaf ederler (Pala 1998, 219-220).

Divan'da “Ka’be-i ‘ulyâ” olarak da tavsif edilen Kâbe, merkez oluşu yönüyle kullanılmaktadır. Divan şiirinde sık sık sevgi, aşk, vuslat kelimeleriyle gördüğümüz Kâbe kelimesini Zekî de aynı şekilde kullanmaktadır:

Ka‘be-i vaşluñda şâhum teşneyem bî-ħisâb

Senden ayru tâbda vâdîde câhı bilmezem (Tah.7/3)

Daha önce de belirttiğimiz gibi Kâbe ile gönül arasında yakın bir ilişki vardır. Gönülde tıpkı Kâbe gibi merkez olarak düşünülmüştür. Çünkü Allah’ın veya Allah sevgisinin tecelli edeceği yer gönüldür. Allah’ın nazar ettiği yer de tabii ki değerlidir ve merkezdir. Böyle bir kullanımı aşağıdaki beyitte görmekteyiz:

Pîr-i muğân deyr-i ‘aşkıız maşrıķ-ı dil Ka‘bemiz

Ol tecellidür bezm-i mescûdumuz her şubḥ u şâm (G.133/4)

Sevgilinin yüzü ile Kâbe arasında da benzerliğin kurulması, Divan şiirinde rastlanan bir durumdur. Aşağıdaki beyitte de bu durum vardır:

Virdi beyt-i Ka‘beye çün zîb ü fer seng-i ḥacer

Gösterüb ruḥsâr üzre ḥâl-i hindû koymış ad (G.33/5)

(ç) Kurban

Dini uygulamalarda geçen kurban, edebîyatta da kullanılmaktadır. Divan şiirinde âşıklar sevgililerinin yolunda çoğunlukla kurban olmaktadır. Tasavvufî edebîyatta ise kurban nefsin yerine kullanılmıştır. Çünkü kâmil insan olabilmek için nefsin kurban edilmesi gerekir (Pala 1998, 248).

Zekî de Divan’da kurban kelimesini klasik şekli ile kullanmıştır. Örneğin aşağıdaki beyitte sevgilisine kurban olacağını söylemektedir:

Baña ḳurbân olacak var mı dimişsin tıydum

Nuṭṭuñı pâdşehim sağlamamak mümkün mi (G.189/4)

Buna benzer söyleyişleri Divan'da başka yerlerde de görmekteyiz:

Cândan özge yok virem kırbâna bilmem neyleyim (Müs.4/5a)

Naqd-i cân u dîn ü dil kırbân yoluñda dil-berâ

Ṭavr-ı tûbâ vü behişt ü dîl ü câhı bilmezem (G.130/4)

Bilmedi şıdķıla cânuñ virdigüñ cânân Zekî

Ağlayı ağlayı biñ yıl söyle kırbân olmuşam (G.112/7)

Şair, bayram vaktinin geldiğini ve âşıkların sevgilinin karşısında saf saf durduğunu söyleyerek ondan âşıkları gamzesiyle kurban etmesini ister:

Ṭururlar reh-güzâruñda senüñ 'âşıkıaruñ şaf şaf

Tebessümle nigâr-ı anları ğamzeñle kırbân it (G.32/2)

(d) Günah, Tevbe

Zekî, kendisinin günahkâr bir kul olduğunu çeşitli kereler yineler ve Allah'tan af diler:

Pür cürm ü pür günâhım bir 'abd-ı rû-siyâhım

Ḥaķķdur benüm penâhım bî-çâre bir gedâyım (G.135/3)

Şairin günahları için yardım istediği dini şahsiyetlerden birisi de Hz. Ali'dir.

Hakikat rehberi olarak nitelendirdiği Hz. Ali'den kendisine yardım etmesini ister:

Rehber-i ser-ḥaķîķat yâ'Alî sensin ezel

Ṭut elim ey pâdşâhım olmuşam ben pür-günâh (G. 166/2)

Zekî zaman zaman günaha girmemesi yönünde de gönlüne tenbihlerde bulunur:

Kemân ebrûlara meyl eyleme hem ehl-i 'işretde

Ḥazer kıl terk-i ṭâ'atle günâh üzre günâh itme (G. 157/3)

Günahından pişman olan ve bu günahı kurtulmak isteyenlere İslamiyet tevbe yolunu açık bırakmıştır. Divan'da da tevbe bu anlamda, yani günahı vazgeçme anlamında kullanılmıştır. Zekî aşağıdaki beyitte bade içmeye tevbe eden vaizin tevbesini bozduğunu düşünmektedir:

Vâ'izüñ tevbesini bâdeye terk itdüreyim

Rindler şafına pîş eyleyeyim nâm olsun (G.145/4)

Aşağıdaki şiir parçasında da âşık sevgilisine karşı bilmeyerek yaptığı hatalar nedeniyle tevbe etmektedir. Tabii ki âşıkın kendi düşüncesidir, sevgilinin anlam veremediği davranışlarını kendi kusurlarıyla izah etmektedir:

Neyledim ol ğamze-i ħûn-ĥâra bilmem neyledim

Dîdesi cādû vü büt-i 'ayyâra bilmem neyledim

Ey şabâ ol zülf-i 'anber-bâra bilmem neyledim

Ĥâlümü 'arz eyle sen ĥünkâra bilmem neyledim

Bendesin itmiş ferâmûş yâre bilmem neyledim

Cürmüme biñ tevbe ol dildâra bilmem neyledim (Müs.4/1)

(e) **Haram, Helal**

Dini kurallara aykırı olan ve yasak gibi anlamlara gelen kelimenin çeşitli kullanımları vardır. Divan'da bu kelime iki yerde geçmektedir. Bunların ilkinde sevgilinin hem bu dünyayı hem de diğer dünyayı haram ettiğini söylemektedir:

Dünyâ ile 'uqbâyı ĥarâm eyledi şevkuñ

Sensin baña dildâr benüm kendüme aġyâr (G.67/4)

Diğer kullanımda da benzer bir anlam yakalanmıştır:

Keversin bende cânâ ĥarâm olsun baña dünyâ

Semâ-yı seb'adan bâlâ çıkar feryâd u eġġânım (G.134/4)

(f) Dua, Beddua

Divan'da dua ve beddua ile ilgili kullanımlar vardır. Dua ile ilgili beyitlerin daha fazla olduğu Divan'da Zekî, özellikle tarih yazdığı kişilere ve yakınlarına sık sık dua etmektedir. Örneğin Keçecizâde İzzet Molla'nın doğan çocuğu için yazdığı tarihte duanın ciddi bir yere sahip olduğunu görüyoruz:

Virdi bir maḥdûm Ḥaḫḫ 'İzzet Efendiye yine

Maḫdemiyle şâd olub dil rûşen olsun dîdeler

İsmi çün Molla Murâd olsun cihânda ber-murâd

Görmesün dünyâda hiç âlâm ile âzürdeler

Dâverân u vâlid ü mâderle kılsun pâydâr

Dehrde Ḥaḫḫ-ı 'izz ile hem tâli'-i ferḫundeler

Maḫzar-ı feyz-i Hudâ-yı birr ü tevvâb olalar

Aṭvel-i a'mâr ile ezvâḫ-ı bî-ḫadd ideler

Yümn-i teşrîfine didüm ey Zekî târîḫ-i tâm

Kevne bâ-'izzet Murâd Molla hû geldi müjdeler (T.3)

Ayrıca Edirne valisi Mehmet Esad Paşa'ya yazdığı tarihte de dualar vardır:

Rûz u şeb tâ kim cihânda birbirin ta'ḫîb ider

Devlet ü iḫbâl ile bulsun ḫayât-ı sermedi (T.11/24)

Olsun ervâḫ-ı imâmâna salât ile selâm

Heme demdür heme ân tâbe ilâ-yevm-i ḫıyâm (K.1/25)

Şadr-ı devletde be-şihhat zât bulsun zevk-i Hakk

Tîğ-ı kahr-ı Hakkâ ducâr olsun a'dâ-yı bedi (T.11/26)

Nurullah Paşa için yazılan tarihte de aynı durum söz konusudur:

Cümle âfât u belâ-yı dehrden kılsun emîn

Vâlid ü mâderle Hakk virsün şafâ-yı bî-'adîl (T.1/3)

Ṭâli'ün mes'ûd hem bahtuñ kavî itsün Hudâ

Ḥayr ile ihsân idüb ezvâk-ı hoş ömri tavîl (T.1/4)

Zekî'nin Hz. Ali'ye, on iki imama vb. pek çok kişiye dua ettiğini Divan'dan takip etmekteyiz. Divan'da beddua ile alakalı beyitleri de görmek mümkündür. Zekî Divanı'nda bedduaya uğrayan en önemli şahıs Yezit'tir. Yezit, Kerbela ve Hz. Hüseyin'in öldürülmesi nedeniyle adının geçtiği yerlerde lanete uğramaktadır:

Tâ olur emr-i Hudâ ile bu 'âlem kâ'im

Yezîdüñ cânına a'vânına la'net dâ'im (K.1/20)

Ol Yezîd ibn-i Yezîde ola la'net her dem

Heme evlâdına a'vânına yevm'ül-mîzân (K.2/8)

Rîk ü encüm 'adı la'net ola her dem rûhına

Ol Yezîd-i ibn-i Yezîde tâbe haşr müstebân (K.3/9)

(2) Küfr, Kâfir

Allah'a ve dine ait şeylere inanmama, Allah'a ortak koşmak, dinsizlik, imansızlık, nankörlük, sövüp sayma, örtme ve gizleme anlamlarına gelen küfr kelimesinden türeme kâfir kelimesini Divan'da görmekteyiz (Devellioğlu 1997:

533). Kâfir kelimesinin birkaç anlamda kullanıldığı beyitlerin birinde şair, Allah için canından geçmeyen kâfir olacağını söylemektedir:

Virmeyen bir kadehe nakd-i revân kâfirdür

Münkir-i sırr-ı Hudâdur ne bilür Hallâkı (G.172/4)

Divan şiirinde kâfir kelimesi, sevgili için de kullanılmıştır. Âşığa çile çektiren, âşğın isteklerine uymayan, sevgiliye yeri geldiğinde kâfir de denilmektedir. Zekî de aşağıdaki beyitte sevgili için “kâfir-i hüsn” tamlamasını kullanarak bu klasik anlamı yakalamıştır:

‘Âlem ol kâfir-i hüsne heme olmuş dil-bend

Zülfinûn nârına bak nice gönüller peyvend (G.37/1)

(a) Büt, Nigâr

Divan şiirinde sevgiliye istiare yoluyla büt ve sanem denilmiştir. Âşık, sevgilisinin güzelliği karşısında kendini bir puthanedeki kadar dinden imandan çıkmış olarak gösterir, çünkü sevgilinin güzelliği onu baştan çıkarmıştır (Pala 1998, 76).

Zekî Divanı’nda da büt, nigâr ve sanem kelimeleri istiare yoluyla sevgili yerine kullanılmaktadır:

Neyledim ol gamze-i hûn-h’âra bilmem neyledim

Didesi câdû vü büt-i ‘ayyâra bilmem neyledim (Müs.4/1)

Deşt-i cünûn oldı baña lâlezâr

Leyl ü nehâr kâkül ü ruhsâr-ı yâr

Serde daği lâne-i murğ-ı hezâr

Neyledi gel gör baña ‘aşk ey nigâr

Âh mine’l-‘aşkı ve hâlâtihi

Ahraça kalbî bi-ḥarârâtihi (Müs2/10)

Görmüşem ben bu cihânı çeşmüñ ile ey nigâr

Ol senüñ dîdeñden ayru bir nigâhı bilmezem (G.130/3)

Tenhâ Zekî dir ‘aşkuñ esîri yâd eyle bir kez her günde anı

Yoğdur nigâr ‘uşşâka rahmuñ tâ kim özini virsün şafâya (G.168/5)

Sevgili, puta benzetildiği için bu putun mübtelası da putperest olacaktır.

Âşıklar da zaman zaman kendilerini putperest olarak görmüşlerdir. Aşağıdaki beyitte de Zekî, “Bırak putperest desinler.” diyerek bu yolda her şeye katlanmaya hazır olduğunu belirtmektedir:

Çoy disünler ḥaqqıma dîvâne yâ bir büt-perest

Ben seni Ḥaqq bilmişim kim kayddan âzâdesin (G.146/4)

(b) Zünnâr

Zünnâr, papazların bellerine bağladıkları bir kuşaktır ve Hıristiyanlık alameti olarak kullanılır. Genellikle büt, sanem veya muğbeçe olan sevgilinin saçları için benzetilen olur (Kurnaz 1996, 93).

Zekî Divanı’nda bu kelimeye bir yerde rastlamaktayız. Burada âşık sevgilisine kendini ne isterse onu yapmasını söyleyerek ona tam anlamda teslim olduğunu söylemektedir:

Her ne eylersen eyâ şûh-ı cefâkâr eyle

Ḥâhiş-i ḥâtırıñı bendeñe izhâr eyle

Bende-ver ister isen beste-i zünnâr eyle

Tek beni zülf-i dil-âvizüñe berdâr eyle

Çekeyim pâd-şâhum kendi elümle resenim (Tah.2/2)

2) Tasavvuf

Tasavvuf, dünyanın süsünden yüz çevirmek, insanların geçmişten günümüze meylettiği fani zevklerden korunmak ve Hakk'a yönelmektir. Tasavvufta amaç, Allah'ın rızasını kazanmak için nefsi arındırmak, güzel ahlak sahibi olmaya çalışmaktır (İz 1997, 31). Diğer bir ifade ile maddeden daha ziyade mananın ön plana çıkarılarak düşüncenin dolayısıyla insanın olgunlaşmasını sağlamak, böylece derinlikli ve çok boyutlu bir kavrama refleksi geliştirmek olan bu evrensel faaliyetin İslâm medeniyeti dairesinde şekillenmiş biçimine tasavvuf denmektedir (Ceylan 2005, 4).

Tasavvuf kelimesinin kökeni hakkında çeşitli rivayetler vardır, bu rivayetlere göre tasavvuf şu kaynaklardan gelmektedir:

1. Ashâb-ı Suffa: Hicret sırasında Mekke'den Medine'ye gelen 400 kişilik fakir âlimler gurubu. Medine'deki Mescid-i Nebevî'nin yanında yapılan ve suffa / sofa adı verilen yerde bu sahabelerin ibadet ve ilim yaparak nefsi arındırmaya yönelik yaşam tarzları, mutasavvıfların benimsedikleri yaşam tarzına çok benzediği için tasavvuf kelimesinin suffa kelimesinden türediği rivayet edilir.

2. Saff-ı Evvel: Mutasavvıfların dünyadan el etek çekerek Tanrı'ya samimiyetle bağlanmayı esas edinen hayat tarzları sayesinde diğer insanlardan makbul oldukları ve ahirette de ilk safta yer alacakları inancıyla saff kelimesi tasavvuf kelimesine köken olarak gösterilmiştir.

3. Benu's-Sûfâ: Bu, İslamiyet öncesi Kâbe'nin hizmetleriyle uğraşan bir kavmin adıdır. Hakka hizmet ettikleri için tasavvufun bu addan geldiği söylenmiştir.

4. Safevî: Saf ve temiz soydan gelen anlamındaki bu kelimenin tasavvuf kelimesinin kökeninde yer aldığı ve telaffuz güçlüğü gidermek amacıyla fe ve vav harflerinin yerleri değiştirilerek sûfî şeklinde okunduğu da rivayetler arasındadır.

5. **Savf:** Bir yanda olmak, yüz çevirmek anlamlarına gelen bu kelime, mutasavvıfların Allah'a yaklaşmak için dünyaya ait her şeyden yüz çevirmelerinden kinaye olarak tasavvuf kelimesinin kökeni olarak gösterilir.

6. **Sofos / Sophia:** Hikmet ve felsefe anlamlarına gelen Grekçe bu kelimelerin de Arapçalaştığı ve tasavvuf kelimesinin bu kökten geldiği ileri sürülmüştür. Mutasavvıfların da bir tür felsefe ile uğraşmaları nedeniyle dile getirilen bu görüşe, tasavvuf ve sufi kelimelerinin Yunan kitaplarının Arapçaya tercümelerinden çok daha önce yaygınlaştığı delil gösterilerek karşı çıkmıştır.

7. **Sof:** Mutasavvıflar ve âlimler arasındaki en yaygın görüşe göre sûfî ve tasavvuf kelimeleri “yün” anlamındaki Arapça sof kelimesinden gelmektedir. Erken dönem Arap-İslâm geleneklerine göre renksiz, kaba, yün elbise giymek, günahlardan pişmanlığın ve tevazuun sembolü idi. Hz. Peygamberin davetlere çoğunlukla yün elbise ile icabet ettiği ve onun hayat tarzındaki bütün ayrıntılarla birlikte bunu da benimseyen ilk mutasavvıfların yünden yapılmış elbiseler giydikleri rivayet edilmektedir (Ceylan 2005, 4-6).

Görüldüğü gibi tasavvufun kökenine ait birçok rivayet bulunmaktadır. Aslında tasavvufun temelini yaradılış nazariyesi oluşturmaktadır. Buna göre vücûd-ı mutlak olan Allah, aynı zamanda kemal-i mutlak, cemâl-i mutlak ve hüsnî mutlaktır. İnsan nasıl kendini görebilmek için aynaya bakarsa Allah da kendi güzelliğini görebilmek için bir ayna olan âlemi ve onun en değerli varlığı insanı yaratmıştır. Allah, var olan her şeyi yaratarak bilinmeye başladı. Tasavvufta insan çeşitli mertebeleri geçerek Allah'a ulaşmak ister. Bunlar; tevbe, zühd, tevekkül, kanaat, uzlet, zikir, Allah'a teveccüh, sabır murâkabe ve rızadır. Bütün bunların sonucunda vahdet makamına erişilir ve fenafillah gerçekleşir (Pala 1998, 383-384).

Divan şiirinde mutasavvıf şairlerin yanı sıra dindışı konularda şiir yazan şairler de tasavvuftan bahsetmişlerdir. Bunun yanı sıra tasavvufi şairler de meyhaneden, şaraptan ve sevgiliden bahsetmişlerdir. Bunu yaparken de çeşitli remizler kullanmışlardır:

Aşk: İlâhi aşk.

Âşık: Allah'a ulaşmak isteyen.

Ma'sûk: Allah.

Hüsn: Allah'ın cemal ve kemal sıfatları.

Vefa: Allah'ın yardımı.

Cefa: Allah yolundaki kişinin kalbinin karalığı.

Cevr: Allah yolundaki kişinin ilerlemesini durdurmak.

Naz: Kalbe kuvvet vermek.

Şarap: İlâhi aşk.

Kâse, kadeh, cam: âşığın kalbi.

Saki: Doğru yolu gösteren, şeyh.

Harabat / Meyhane: Âşığın kalbi veya tekke.

Ehl-i Harabat: Dervişler.

Pîr-i Mugân: Şeyh.

Kâbe: Vuslat makamı.

Kafir: Allah'tan gaflet içinde bulunma.

Muhabbet: Allah ile hakiki dostluk.

Pir: Tanrı'nın dostu.

Sır: İlâhi cezbe

Zekat: Nefsi tasfiye. (Pala 1998, 284; Ceylan 2005, 46-48)

Tasavvufun tesirini Zekî Divanı'nda da yoğun bir şekilde görmekteyiz. Hatta Divan'daki pek çok şiirin ancak tasavvuf bağlamında değerlendirilebileceğini de söyleyebiliriz. Bu bölümden itibaren bazı terimler hakkında Divan'daki şiir örneklerinden hareketle bilgi vermek ve bu sayede Zekî'nin tasavvuf anlayışını ortaya koymak istiyoruz.

a) Aşk

Tasavvufta aşk, sevginin son mertebesidir, sevginin insanı tam olarak hükmü altına alması, varlığın aslı ve yaradılış sebebidir. Sufiler, sevgiyi çeşitli kısımlara ayırmışlardır, genellikle en üste aşkı koydukları görülür. Aşkı, sevginin en mükemmel şekli sayarlar. Ayrıca aşk, sevenin kendisini sevgilisinde yok etmesidir. Tasavvufta aşk, yakıcı özelliği ile ateşe, sarhoş ediciliği ile şaraba, delirticiliğiyle deliliğe benzetilmiştir (Uludağ, 2005, 49). Aslında tasavvufun özünü aşk oluşturmaktadır. Aşk, sufiyi kendinden geçirir, aklını mantığını alır, yerine gönülü koyar, aşkla sevgilisine kavuşur.

Zekî'nin şiirinde aşk konusuna geniş yer ayrılmıştır. Zekî'ye göre aşk rehberdir, vuslata erenler bunu hep aşkla yapmıştır. İnsanı Hakk'a erdiren aşktır, âlem aşktan ibarettir:

Ṭalib-i dîdâr-ı 'aşkıım 'aşk rehberdür baña

Vâşıl-ı dildâr olanlar 'aşka kıldı iktidâ (G.8/1)

Zât-ı Hakk'a irgüren 'aşkdur irgüren âdemi

Sırr-ı 'aşkı añla sa'y it eyle cân u dil fedâ (G.8/2)

'Aşk ile hürşîd u mâh âfâka virmiş şa'sa'a

Bâdî-i icâd-ı 'âlem 'aşkdur bil ibtidâ (G.8/3)

Aradan çık kendüni maḥv eyle ‘aşk-ı Hâkka bak
Hûb u zişt-i dehr-i ‘aşka eyledi mazhar Hudâ (G.8/4)

Hısn-ı ‘aşka dâhil oldık ey Zekî kılma hâzer
Redd idüb nefsi-i le’îmi Hâkka eyle ittikâ (G.8/7)

Zekî kendisinin de aşka düştüğünü, bu nedenle aklını bir pula sattığını söyleyerek aslında aşkın akıldan daha değerli olduğunu ifade etmiştir:

Çâr-sû-yı ‘aşka girdüm Nâ-gehân
‘Aklı virdüm bir pula ey nev-civân
Sûdum oldı itmedüm aşlâ ziyân
Ey devâ-yı derd-i bî-dermân (Mur.4/4)

Aşk, sufinin gönlünün coşmasına sebep olan yegane unsurdur. Sufi, ancak aşkla sevgilisine ulaşabilir, isteğine nail olabilir. Zekî de muhabbet aşkının cazbesiyle yarine yaklaştığını söyler:

Cezbe-i ‘aşk-ı maḥabbet ile çün cûş eyledüm
Bülbülân-ı gül-‘izâr-ı yâri hâmûş eyledüm
Gonce-i ümmîdi ‘aşk ile der-âgûş eyledüm
Dil gülistân-ı cemâlûñ şimdi bil derbânıdur (Mur.5/4)

Tasavvufta dünyanın aşktan ibaret olduğunu, hatta aşk ile Tanrı arasında bir ilişki kurulduğunu görmekteyiz. Aşkın manasını veya sırrını çözmek demek, aslında vahdete ulaşmak, yani Allah’a kavuşmak anlamına gelmektedir. Zekî de bunu çözdüğünü, her yerde aşkın manasını gördüğünü dile getirmiştir:

Ḳande baḳdumsa göründi çeşmüme ma‘nâ-yı ‘aşk (G.92/4b)

b) Âşık

Divan'da 'âşık-ı şeydâ, 'âşık-ı rüsvâ, 'âşık-ı zâr, 'âşık-ı dil-ḥaste, 'âşık-ı dil-beste şeklinde anılan âşığın nitelikleri çeşitli beyitlerde aktarılmıştır. Bilindiği gibi tasavvufta âşık, Allah'ı arayan, O'nu talep eden, O'nu isteyen kişi anlamına gelir. Durum böyle olunca âşığa düşen ise nefsini terbiye etmek, masivadan geçmek ve baki olana ulaşmaktır. Zekî, aşağıdaki beyitte âşıklığın ilk şartını belirtmektedir:

Ḥamr-ı vahdetden içüb gel 'âşık ol Leylâyı gör (G.39/1a)

Görüldüğü gibi âşık Leyla'yı, yani Allah'ı görebilmek için "Ḥamr-ı vahdet"ten içmelidir. Buradaki hamr da ilahi aşkı sembolize etmektedir. Şiirin devamında ise âşığın varlığından geçmesi gerektiğini de söylemiştir.

Âşıkların vahdet yolunda ve fenafillâha erebilmek için de ayrıca yapması gerekenler vardır. Divan'da âşığa yüklenen misyonu bu şiirlerden de takip edebilmekteyiz:

Naḡş-ı dünyâya şaḡın aldanma aç ma'nâ gözin

Baḡ cemâl-i dosta sen ol dil-ber-i ra'nâyı gör

Sırr-ı tevhîde boyanub 'aşḡıla ol mest-i mey

Câm-ı tevhîdden içüb ol sâḡî-i şahbâyı gör

Sehv ile secde ider her demde vuşlat arzular

Gel nazâr ḡıl mû'ahid bed-baḡt-ı bî-ma'nâyı gör

Ey Zekî gel sözüñi fehm ile sırr it sırrını

'Aşḡıla ma'nâ gözin aç Ḥazret-i Mevlâyı gör (G. 39)

Âşık, dünyanın geçici zevklerine aldanmamalıdır, kesrete düşmemelidir, asıl özü, manayı görmelidir. Yukarıdaki beyitlerde Zekî, bir âşıkta olması gerekenleri saymaktadır. Âşığın bir diğer niteliği de Allah'a ulaşmaktan umudunu kesmemesidir, bunun için sürekli Hakk'ı talep etmeye devam eder:

Vaşldan kaç'-ı ümîd itmedigiyçün 'âşık

Olamaz her seheri Hakk'a ricâdan fâriğ (G.88/4)

Tasavvufta âşığın geçmesi gereken bazı merhaleler vardır, ancak bu safhalardan sonra âşık isteğine ulaşabilir. Bu safhalardan birisi de hayret makamıdır. Bununla ilgili Zekî şöyle demektedir:

Vâdî-i hayret makâm-ı 'aşkdur 'âşıklara

La'l-i mey-gûnuñ içüb meyhâne olmuşdur gönül (G.101/3)

İlahi aşka kapılan âşık, ister istemez bu yolda çeşitli cefalar çekecektir. Tasavvufta buna çile veya çile çekmek denmektedir. Çile, âşığın nefsinden arınması için veya olgun bir insan olabilmesi için gereklidir. Âşık çile esnasında kendinden geçer ve aşk ateşine kapılır:

'Âşık olan gözlerinden mest olur bir demde biñ

Bilmezem kim ne belâdur yanaram her yana ben (G.147)

Tasavvufta gönlün önemli bir yeri vardır, çünkü Allah'ın nazar ettiği veya tecelli ettiği yer gönüldür. İnsan, Allah'a ulaşacaksa bunu gönül sayesinde yapacaktır. O nedenle Tasavvufi şiirlerde gönle de ayrı bir yer ayrılmıştır. Zekî, aşağıdaki beyitte nereye baksa gönlünün sevgiliyi arzu ettiğini söyleyerek esasında tasavvuftaki her şeyin Allah'ın aksi olduğu düşüncesini dile getirmektedir. Çünkü tasavvufi düşüncede dünya, Allah'ın aksini veya Allah'tan bazı parçalar taşımaktadır. Allah kendi güzelliğini gösterebilmek için dünyaya kendi özünden bir

şeyler katmıştır. Bu nedenle âşık, Allah'ı talep eden kişi, nereye bakarsa baksın O'nu görecektir:

Çande baksa dil o gül-i ruhsâr eyler ârzû (G.150/1a)

Âşık, maddeden arınarak manaya ulaşmaya çalışan gönül erbabıdır. Onun amacı, dünyadan geçip fenafillâha erdemektir. Bunun için de bu dünyanın onun gözünde bir değeri yoktur. Ona dünyayı verseler de bir şey ifade etmez, çünkü âşığa O lazımdır:

Bir pula almaz cihânı virseler ger bu Zekî

Cân virüb ol hazret-i didâr eyler ârzû (G.150/5)

Âşığın vahdet yolunda yanması, hayret vadisinde olması, masivaya yüz çevirmesi vb. hususlar Zekî'nin aşağıdaki şiirinde ifade edilmiştir:

Nâr-ı aşka yandı cânım bu hevâ bilmem nedür

Vâdî-i hayretdeyem çûn ü çirâ bilmem nedür

Çarç-ı baħr-ı vahdetem men mâsivâ bilmem nedür

Bârgâh-ı Aħmede düşdüm 'Alî dergâhına (Mur.2/2)

c) Rint, Zahit

Rint, dünya işlerini hoş gören insan anlamına gelmektedir. Rint, Divan şiirinde bir mazmun olarak kullanılmıştır. Divan şairleri kendilerini rint olarak değerlendirmişlerdir. Zâhid ise her işin dış görünüşünde kalan, derinlere inmesini beceremeyen, ilim ve imanı dış görünüşüyle anlayan, bunu da ısrarla başkalarına anlatan ve durmadan topluma öğütler veren bir kişidir. Şairler de sevamlı zâhidin karşısına rinti koymuşlar ve ortaya rint-zâhid çatışması ortaya çıkmıştır. Rint aşka inanırken zâhid, aşkın varlığını reddeder ve tek amaç olarak cennete girmeyi kabul eder. (Pala 1998, 330, 421).

Divan'da da durum farklı değildir, zâhid veya vaiz, kaba saba, dinin özünü kavrayamamış kişi olarak algılanmaktadır. Vaizin boş öğütlerini dinlemek istemeyen şair, ona şöyle seslenir:

Zekîye 'aşk ile ser-ḥadd-i cünûn oldu mekân

Baş ağrıtmaya yüri ey vâ'iz amân eyleme pend (G.37/5)

Rint ise ârifîtir, kamildir, hoşgörülüdür, cennetten daha ziyade Allah'ın kendisini talep eder. Şair de kendisinin de rintlerin arasında olduğunu aşağıda beyitte söylemektedir:

Emr-i şâh-ı 'aşk ile tezyîn olur dîvânımız

Mecma'-ı rindân-ı 'irfândur bezm-i meydânımız (G.80/1)

Deniz tasviri, mutasavvıflar için tasavvufî düşünceyi anlatmanın en iyi yollarından birisi olmuştur. Tasavvufî düşünceye göre deniz, vahdeti, tekliği, yani Allah'ı sembolize etmektedir. Denizde dalgalar olmasına rağmen veya denizden dalgalar ayrılmasına rağmen yine denize, vahdete, tekliğe geri dönmektedir. Alemdeki varlıklar da tıpkı denizdeki dalgalar gibi ayrı parçalar gibi görünse de aslında tek bir kaynaktan gelmektedir ve yine o kaynağa geri dönecektir. Tabii ki bunu görebilmek veya idrak edebilmek için âşık olmak gerekir. Zâhid ise bütün bunları kesret olarak görebilecek kadar sığ bir tiptir:

Mevc-i baḥr-ı vâḥidiyyetdür telâṭum eyleyen

Gördüğün zâhid senün keşret degil bir dânedür (G.56/4)

Yukarıda da ifade ettiğimiz gibi zahid, aşka önem vermemektedir, bu nedenle de rintler, zahidin tevhidin sırrına erişemeyeceğini söylerler:

Olamaz esrâr-ı tevḥîde vuḳûf-ı zâhidün

Zevk-i 'aşka münkir oldu çün o bî-âdâbdur (G.61/4)

Bir diğerk beyitte şair, kendini yine âşık olarak kabul etmekte ve âşkın Kerbelasında susuz bir halde can verebileceğini söylemektedir. Ancak burada yine zahidlere bir göndermede bulunarak kendilerinin, yani âşıkların zahidlerin dilinde nefretle anıldığını söylemektedir:

Kerbelâ-yı ‘aşk içinde teşne-leb cân vürürüz

Biz zebân-ı zâhidânda gerçi menfûrlardanuz (G.81/4)

ç) Tecelli

Görünme, belirme, kader, talih, Allah’ın lutfuna nail olma gibi anlamlara gelen tecelli, tasavvufta Hak nurunun tesiriyle makbul kulların kalbinde ilahi sırların ayan olmasıdır (Devellioğlu 1997, 1050). Tecelli, beşeri ve nefsanî arzuların ortadan kalkarak Hakk’ın tecellilerinin görülme hali olarak tarif edilir (Kurnaz1996, 102-103).

Divan’da da tecelli bu anlamıyla kullanılmıştır. Yedi yerde adı geçen tecelli kelimesi, Allah’ın yansıması olarak değerlendirilmiştir.

Zekî, tecelli kelimesini kullandığı beyitlerin birinde eşyaya bakmak yerine pervanenin örnek alınması gerektiğini ve tecellinin nuruyla veya ışığı ile sarhoş olunması gerektiğini söyler. Ayrıca kesretten de vazgeçilmesini öğütler:

Heykel-i ecnâsa bakma nâzır ol pervâneye

Mest-i envâr-ı tecelli ol unut bu keşreti (G.173/4)

Tasavvufta Allah’ın tecelli ettiği veya tesir ettiği yer gönüldür. Bu bakımdan mutasavvıflar gönle ayrıca önem vermişlerdir. Zekî de beyitlerinin birinde gönlünün Allah’ın tecellisini istediğini söylemiştir:

Olma hey âfet-i nigâhı arzû eyler gönül

Bil tecellî-i İlâhî arzû eyler gönül (G.108/1)

Bir diğerk beyitte yine “Allah’ın parıltısının tecellisi” ifadesi kullanılmıştır:

O müştâk-ı cemâlüm kim secencel-i derûnumdan

Ruĥuñ nûrın tecelli-yi lem‘a-i Sübhâna beñzetdüm (G.134/4)

d) Hayret, Hayran

Tasavvufta fenafillâha ulaşmak için geçilen makamlardandır. Hayret makamını aşanlara ise hayrân denir. “Hayran olmak” veya “hayran kalmak”, bir durum karşısında özellikle Allah’ın veya sevgilinin güzelliği karşısında, sarhoş olmuş gibi kendinden geçmektir (Pala 1998, 179).

Divan’da bu kelime çoğunlukla “vadi-i hayret” olarak kullanılmıştır. Hayretin kullanımına baktığımızda ise tasavvuftaki anlamıyla yer aldığı görmekteyiz. Örneğin aşağıdaki şiir parçasında şair, bir süre ağlayarak hayret vadisinde kaldığını söyleyerek kendisinin de fenafillâh yolunda hayret makamını geçtiğini ima etmektedir:

Vâdî-i ĥayretde ĥaldım bir zamân giryânile

Âhı âteş-bâr ile hem nâle-i sûzân ile

Kim görürse raĥm iderdi ĥâlîmi efġân ile

İtmedi hiç iltifât ol dâ’imâ nâdân ile (Müs.4/4)

Âşık hayret safhasında iken perişan haldedir. Zekî, bu durumu savrulmuş, çaresiz ve zavallı olmakla anlatarak sahibinden deva istemektedir:

Vâdî-i ĥayretde ĥaldım bî-ser ü pâ bî-nevâ

Dermendüm derdüme yok mı ĥabîbüm bir devâ (G.9/1)

Aşkın ateşiyle yanan âşık bunun nasıl ve niçin olduğunu bilmemektedir, zaten bunun bilmesinin de imkânı yoktur. Ancak şair burada âşığın vahdet denizine battığını ve masivanın ne olduğu bilmediğini söyleyerek aslında makamının oldukça yükseldiğini ifade etmektedir:

Nâr-ı ‘aşka yandı cânım bu hevâ bilmem nedür

Vâdî-i hayretdeyem çûn ü çirâ bilmem nedür

Ėarķ-1 baķr-1 vaķdetem men mâsivâ bilmem nedür

Bârgâh-1 Aķmede dūşdüm ‘Alî dergâhına (Mur.2/2)

Son olarak Zekî, Allah’a yalvarıp ondan yardım isterken hayret döneminde kesrette kalmaktan korkmaktadır. Eğer böyle ise bu durumdan kurtulmak için Allah’tan medet ummaktadır:

Yüzüm dergâhuña tıtdum saña bir ‘arz-ı hâlüm var

‘Aceb kesrette ķayrânum amân yâ Rabb yâ Rabb (G.21/3)

e) Beka, Fena

Beka; devam, sebat, evvelki hal üzere kalmak, bakilik anlamlarına gelirken fenâ da zıddı olarak kullanılır. Beka, Allah’ın zati sıfatlarındadır, O’nda baki olmak, denize katılan damla gibi Hakk’ın varlığında ebediliğe ermdir (Devellioğlu 1997, 81; Pala 1998, 63). Fenâ, yok olma, yokluk anlamlarına gelir, ancak tasavvufta ise fenafillâh anlamındadır. Fenafillâh ise Allah’ın varlığı içinde yok olma, bütün varlığı yok ederek her şeyi unutup dünya ile alakayı keserek Allah ile bir olmaktır (Pala 1998, 138).

Zekî, fenâ kelimesini yokluk anlamıyla kullanmıştır. O, Allah’tan kendini vahdet denizinde yok etmesini ister. Yani, Allah’ın birliğinde yok olmak istediğini söyleyerek aslında fenafillâha ermek istemektedir:

Deryâ-yı vahdetüñde beni eyle gel fenâ

Esrâr-1 ķahr-1 lûtfâ hemîn eyle âşnâ (Mes.3/6)

Diğer bir beyitte Zekî, gaflet zindanında kalmaktan korkmaktadır. Halbuki O, fenada baki olmak istemektedir. Allah’a ulaşarak hep orada kalmayı talep etmektedir:

Zindân-ı ğaflet içre Zekî gibi itme ķayd

ıl baş ‘inâyetüñle fenâda beâ baña (G.14/9)

f) Vahdet, Kesret

Kesretin zıddı ve birlik, Allah’ın birliği anlamlarına gelen vahdet, kesret içinde olandır. Herkesin ve her şeyin Allah’ın kudreti ile meydana geldiğini idraktır. Bundan yola çıkarak vahdet-i vücud tabiri doğmuştur. Bütün varlıkların Allah’ın sıfatlarından ibaret olduğunu öne süren vahdet-i vücud, bir tasavvuf yoludur. Buna göre vücud birdir, o da Allah’ın vücududur. Bütün varlıklarda çeşitli şekillerde tezahür eden de O’dur (Pala 1998, 406).

Divan’da vahdet ve kesret hususunda birçok beyit bulunmaktadır. Bu beyitlere baktığımızda bu terimlerin tasavvuftaki anlamları ile kullanıldığını görüyoruz. Bu konuda bazı şiirlere bakarak Zekî’nin vahdet ve kesret anlayışını tespit etmek doğru olacaktır:

Kûy-ı vahdetden diyâr-ı keşrete

İrdi âhîr menzilüm âh hayrete

‘Azm idüb düşdüm tarî-i ğurbete

Ey devâ-yı derd-i bî-dermân (Mur.4/2)

Keşreti vahdetde buldum ‘âıbet

Cümlesin hayretde buldum ‘âıbet

Rıf’ati zilletde buldum ‘âıbet

Ey devâ-yı derd-i bî-dermân (Mur.4/3)

Yukarıdaki dörtlüklerde Zekî, vahdet, kesret ve hayret kavramları üzerinde durmaktadır. Menzil kelimesini kullanan şair, bir yolda olduğunu söylemekte ve bu yolculukta yolunun vahdet köyünden kesret köyüne, hatta daha da ileri giderek hayrete düştüğünü söylemektedir. Kesrette kalmak veya kesrete düşmek, tasavvuf

yolunda ilerleyenler için iyi değildir, ancak şair ikinci bentte durumu açıklığa kavuşturmuştur. Kesreti vahdette, hepsini hayrette bulduğunu söyleyerek aslında âlemdeki her şeyin Allah'tan ibaret olduğunu ima etmektedir. Vahdet içinde kesreti veya kesret içinde vahdeti görmek de bu anlama gelmektedir. Burada şunu da belirtmek gerekir ki kesrete düşmeyen veya hayrete kapılmayan da vahdeti bulamaz. Bu bakımdan kesrete veya hayrete düşmek her zaman olumsuz mana içermez.

Zekî, bir diğer şiirinde yârin köyüne ulaşmak için yola çıkar ki, yolu kesret taşılığına çıkar ve yolunu şaşırır. Remizli kullanımların olduğu aşağıdaki şiirde salikin tasavvuf yoluna girmesini, Allah'a ulaşmak isterken kesrete düştüğünü ve yolunu şaşırıldığını söylemektedir. Tasavvufî anlamda vahdet ve kesret zıtlığını gösteren bu şiirde şair yine yardımını Allah'tan istemektedir:

'Azm-i kûy-ı yâr idüb düşdüm diyâr-ı gurbete
Hayf âhir çıktı râhım seng-lâh-ı keşrete
Yol yanıldım gün gurûb itdi maķâm-ı vuşlata
Çâresiz kaldım Zekî oldum muķârin miñnete
Kimseden ümîd-i istimdâd gelmez yâdîma
Ey benüm feryâd-res Rabbim iriş imdâdîma (Müs.1/5)

Tasavvufî içerikli gazellerine örnek teşkil eden aşağıdaki gazelde de vahdeti ve kesreti görebilmekteyiz. Şair, vahdet şarabından iç, yani ilahi aşkı tat ve Leyla'yı (Tanrı'yı) gör diyerek Allah'ı görebilmek için vahdet-i vücudun gerçekleşmesi gerektiğini ifade etmiştir. Ayrıca “dünyanın nakışlarına aldanma” diyerek ise kesretten uzak durulması gerektiğini, ancak bu şekilde Mevla'nın görülebileceğini söylemektedir:

Ĥamr-ı vahdetden içüb gel 'âşık ol Leylâyı gör
Varlığundan geç de soñra ķurb-ı ev ednâyı gör

Naşş-ı dünyâyâ şaşın aldanma aç ma'nâ gözin

Baş cemâl-i dostu sen ol dil-ber-i ra'nâyı gör

Sırr-ı tevhîde boyanub 'aşkıla ol mest-i mey

Câm-ı tevhîdden içüb ol sâkî-i şahbâyı gör

Sehv ile secde ider her demde vuşlat arzular

Gel nazâr kıl mû'ahid bed-baht-ı bî-ma'nâyı gör

Ey Zekî gel sözüñi fehm ile sırr it sırrını

'Aşkıla ma'nâ gözin aç Hâzret-i Mevlâyı gör (G.39)

Esasında kısaca olsa da Zekî'nin tasavvuf anlayışını ve vahdet-kesret düşüncesini aşağıdaki beyitler güzel bir şekilde yansıtmaktadır. İlk beyitte bütün âlemin Allah'tan ibaret olduğu, gönlün gaflete düşmeden bunu görmesi gerektiği vurgulanmıştır. Tasavvufi düşüncenin de ilk prensiplerinden birisi budur. Âlemde ne var ise Allah'tan ibarettir, her şey onun yansımasıdır. Zekî bu tasavvuf felsefesini bu beytiyle dile getirmiştir:

Bu cihânda kimse yok Hâkktan cüdâ

Ġaflet itme ey gönül Mevlâyâ baş (G.93/3)

Bir diğerk beyitte ise Zekî, kendine seslenmekte ve "Sen Zekîsin, cümle âlem sendedir" diyerek insanın, Allah'tan bir parça taşıdığını, bu nedenle insanda tüm âlemin varlığına işaret etmektedir. Diğerk bir ifade yukarıda da söylediğimiz gibi kâinatta ne varsa hepsi Allah'tan ibarettir veya her şey Allah'ın yansımasıdır. İnsan

da Allah'ın bir yansıması ise, Allah'tan bir parça taşıyorsa âlemin insanda olması normaldir. Zekî de bu durumu ifade edebilmek için bu beyti söylemiştir:

Sen Zekîsin cümle 'âlem sendedir

Cismüñe mühr-i dil çün sâye bağ (G.93/5)

g) Akıl

Akıl, Allah'ın insan bedenine öz olarak yerleştirdiği ruhani bir cevher olup hak ile batılı, iyi ile kötüyü, güzel ile çirkini ayırt etmeye yarar. Tasavvuf ehlinin Allah'ı gönül yoluyla ve aşk vasıtasıyla aramaları akıl oluyla Allah'ı arayan âlimler arasında görüş ayrılığı oluşmuştur. Hatta bu görüş ayrılığı medrese-tekke ve ulema-mutasavvıf çekişmesini de doğurmuştur.

Divan edebiyatında şair akıl konusunda tıpkı mutasavvıflar gibi olumsuzdur. Aklı sınırlı ve zayıf bulur. Çünkü aklın karşısında aşk, güzellik, ızdırıp ve acı unsurları vardır (Pala 1998, 23).

Divan'da da akla bakış açısı olumsuzdur. Zekî de diğer mutasavvıf şairler gibi akıldan daha ziyade gönlü ön plana çıkarmaktadır. Hatta aklının olmadığını söylemekte ve bununla övünmektedir:

Ḥalka-i zencîr-i zülfe kayd olan dîvâneyiz

Yüz virüb cânâne ṭavr-ı 'ağıldan bîgâne yüz (G.75/1)

Zülfün zincirine bağlı bir deli olduğunu söyleyen Zekî, sevgiliye yüz çevirdiğini, bu nedenle aklının olmadığını söylemiştir. Bu durum aslında âşık için iyi bir durumdur, çünkü akılla sevgiliyi, yani Allah'ı bulmak mümkün değildir. O da akıldan geçtiğini söyleyerek Allah'a yakınlığını belirtmektedir.

Bu benzer aklın âşıktan alınması ve divane hale gelinmesi üzerine Zekî'nin başka beyitleri de vardır:

'Ağlumı başumdan aldı eyledi Mecnûn beni

Her bağışda cân alan cânân elinden dertliyim (G.127/2)

Kendimi ğayb itmişem bi'l-lâhi sekrân olmuşam

‘Aklıdan dûram hayâlûñ ile yeksân olmuşam (G.112/1)

Mey-i şahpâ-yı ‘aşkuñla ezel mest eyledüñ cânâ

‘Aklıdan şimdi dîvâne iden sensin efendim hû (G.154/4)

Zekî aşk yolunda aklın kâr etmediğini söylediği bir diğer şiirinde, ansızın aşk çarşısına girdiğini ve aklını bir pula sattığını ifade etmektedir. Şiirde de görüldüğü gibi tasavvuf yolunda, Allah’a ulaşma yolunda aklın yeri yoktur:

Çâr-sû-yı ‘aşka girdüm Nâ-gehân

‘Aklı virdüm bir pula ey nev-civân

Sûdum oldu itmedüm aşlâ ziyân

Ey devâ-yı derd-i bî-dermân (Mur.4/4)

ğ) Gönül, Kalp

Gönül yürekte bulunduğu varsayılan duygu kaynağı, iç; istek. Gönül kavramı asıl tasavvufta önamlı bir yer tutar. Mutasavvıflarca, Tanrı’nın bütün ad ve sıfatlarıyla tecelli ettiği yer inanmış insanın gönlüdür. Dolayısıyla gönül Tanrının evidir. “Ben kırık gönüllerdeyim” anlamına gelen bir hadis-i kudsî’ye dayanılarak pekiştirilen bu inanç, tasavvufi şiirlerde sıklıkla ele alınır (Özkırımlı, 1993, 263).

Tasavvufta gönül bir ayna olarak değerlendirilir. Bu aynada Allah’ın tecellisi ortaya çıkar. Tasavvufta insanın hakikati gönlüdür. Divan şiirinde gönül ile ilgili çok sayıda teşbih ve mecaz vardır (Pala 1998, 153).

Zekî'nin de şiirlerinde en fazla yer ayırdığı kavramlardan birisi gönüldür. Gönül üzerine pek çok beyit kaleme almıştır, hatta doğrudan gönülü anlatan şiirleri vardır:

Sîh-i ser-tîz-i maḥabbetle kebâb oldu gönül

Bezm-i 'aşka ol cızıltıyla rebâb oldu gönül

Sûziş-i 'uşşâkı takrîre kitâb oldu gönül

Rüzgâr-ı 'aşk ile tölmiş habâb oldu gönül

Zekî şiirlerinde, gönül anlamında sık sık dil kelimesini de kullanmaktadır. Âşıkların aşk acısını duyduğu asıl yerleri gönülleridir. Aşk acısıyla veya ateşiyle gönülleri yanar yakılır, perişan olurlar, ancak aşktan vazgeçmezler. Zekî de “sana gönül mübtela oldu” dediği bu şiirinde sevgiliden yardım dilemektedir:

Ey âfet-i şîrîn-edâ oldu saña dil mübtelâ

Yanmağdayam şubḥ u mesâ oldu saña dil mübtelâ

Bağ dîde-i giryânuma rahm it dil-i nâlânuma

Ṭoğrı diyem sultânuma oldu saña dil mübtelâ

Ey meh-cebîn-i gül-'izâr 'aşkuñla dil mişl-i hezâr

Nâlendedür leyl ü nehâr oldu saña dil mübtelâ

Bilmem ki ben ne söyleyem râzı degüldüm neyleyem

Düşdüm ne çâre eyleyem oldu saña dil mübtelâ

İtme Zekî beyhûde âh cânâna eyle 'azm-ı râh

'Arz-ı cemâl eyler o şâh oldu saña dil mübtelâ (Ş.2)

Yukarıda da belirttiğimiz gibi âşık, aşk yolunda birçok engelle karşılaşır ve gönül de büyük ızdıraplar çeker, ancak bu yoldan asla dönmez. Zekî cefanın ve derdin kendisine lezzet verdiğini ve aşktan yüz çevirmeyeceğini şöyle ifade ediyor:

Ezel fülk-i dili ‘aşkuñ bihâr-ı derde şalmışdur
Belâ bâdı gam emvâcı anı çok yerde çalmışdur
Mahabbetile özin bilmezem hayretde talmışdur
Benim dîvâne gönlüm çok belâdan arda kalmışdur
Cefâdan yüz çevirmez derd ü gamdan lezzet almışdur (Muh.1/1)

Tasavvufta gönül aynaya benzetilir, bu aynada Allah’ın tecellisi görülmek istenir. Bu ayna ne kadar parlak ise Allah’a da o kadar yaklaşmış demektir. Gönül aynasının parlaması da aşk yolunda çekilen çileler sayesinde gerçekleşir:

Yağayum âteş-i firqatle dili pâk ideyüm
Deşt-i ‘aşk içre seri beste-i fitrâk ideyüm
Mâni’-i vuşlat olan cismümi helâk ideyüm
Hulle-i cennet olursa çekeyüm çâk ideyüm
Dem-i vuşlatda baña hâil olur pîrehenüm (Tah.2/3)

Zekî, gönlün sevgiliye kavuşma yolunda girdiği veya uğradığı halleri aşağıdaki şiirde belirtmiştir. Şaire göre hayret denizine batan, gurbet vadisinde helak olan, ayrılık ateşiyle yanan, hasretin pençesinde esir düşen gönüldür:

Şehâ garğ-ı yem-i hayret dil olsun sen şafâ eyle
Helâk-i vâdî-i gurbet dil olsun sen şafâ eyle
Zemîn-i âteş-i firqat dil olsun sen şafâ eyle
Esîr-i pençe-i hasret dil olsun sen şafâ eyle
Dem-i şâyeste-i hürmet dil olsun sen şafâ eyle
Hemân hasret-keş-i ülfet dil olsun sen şafâ eyle (163a)

Divan'da gönül kelimesinin yanı sıra “kalp” kelimesine rastlamaktayız. Kalp de tıpkı gönülde olduğu gibi yaralı ve çilekeştir:

Derdümüñ ortağı kimdür yâreli albüm benim

Vardur biñ dâğı kimdür yâreli albüm benim

asret-i cânân ile urmaz aar leyl ü nehâr

Dîdeden ırmağı kimdür yâreli albüm benim

Derd-i pür-sûz çü âh âfâkı sûzân eyleyen

Âteşüñ ocağı kimdür yâreli albüm benim

‘Andelîb-i feyz-i tev idüñ bahâr-ı sînde

Gülsitân-ı bâğı kimdür yâreli albüm benim

Ti e-i amla  ikâf iden Zekî Ferhâd-ve 

Derd-i ‘aşkuñ ağı kimdür yâreli albüm benim (G.128)

h) Sırr

Gizli tutulan, kimseye söylenmeyen şey ve Allah’ın akıl ermeyen hikmeti anlamlarına gelen sırrın da tasavvufta belli bir yeri vardır. Divan şiirinde bu kelime özellikle sevgilinin ağız için kullanılmıştır. Tasavvufta da asıl sevgili olan Allah ve O’nun varlığı için kullanıldığı görülmektedir.

Divan’daki şiirlere baktığımızda sırrın Tasavufî anlamda da kullanıldığını görüyoruz. Mesela aşağıdaki şiirde Zekî muhabbetin sırrına nail olduğunu ve cananın canı olduğunu söyleyerek Allah’a yaklaştığını dile getirmektedir. Buradaki muhabbet sırrına nail olma durumu ayrıca tasavvuf yolunda ilerlemeyi de ifade etmektedir:

Mest-i medhûş-ı şarâb-ı çeşm-i fettân olmuşam

Derd-i ‘aşk-ı yâr ile her derde dermân olmuşam

Nâil-i sırr-ı maḥabbet cân-ı cânân olmuşam

Ey benim cânım saña ben mest-i ḥayrân olmuşam

Cân u başdan geçmişem yoluñda ḳurbân olmuşam (Tah.1/1)

Zekî, Allah’a ulaşmanın yolunun aşktan geçtiğini söyleyerek tasavvuf ehli olduğunu açıkça dile getirir. Ve şiirin devamında da aşkın sırrını anlamayı, candan ve gönülden geçilmesi gerektiğini söyler:

Zât-ı Ḥaḳḳa irgüren ‘aşḳdur irgüren âdemi

Sırr-ı ‘aşḳı añla sa’y it eyle cân u dil fedâ (G.8/2)

Zekî’nin rind-zahid çekişmesini şiirinde kullandığını yukarıda belirtmiştik. Sır konusunda da şair, zahidin Allah’ın sırrını anlayamayacağını, çünkü zahidin aşkı tanımadığını söylemektedir:

Olamaz esrâr-ı tevḥîde vuḳûf-ı zâhidüñ

Zevḳ-i ‘aşḳa münkir oldı çün o bî-âdâbdur (G.61/4)

Zekî’nin bir de Allah’ın sırrına mazhar olduğunu iddia ettiği bazı şahsiyetler vardır. Bu şahısların başında Hz. Ali gelmektedir. Alevi-Bektaşî geleneğinde önemli bir yere sahip on iki imamlar da şaire göre sırra maliktir:

Zâyir-i dergâh-ı rûḥ-ı ḳudsiyân

Ġarḳ-ı baḥr-ı cûd-ı ‘arz u âsmân

Âstân-ı ḳible’-i kerrûbiyân

Mâlik-i esrâr-ı ḳudretdür ‘Ali (Mur.1/8)

Esrâr-ı Ḥaḳḳa mâlik İmâm Sâdıḳ-ı güzîn

Kenz-i ḥaḳâyıḳ İmâm Kâzım için yâ mu‘în (Mes.3/5)

1) Kibir, Riya, Heva

Kibir, büyüklük, kendini büyük görme, başkalarını küçük görme ve mütevazı olmama gibi anlamlara gelir. Riya ise Tasavvufta Hak rızası için yapılmayan ihlâssız işler ve samimiyetsiz ibadetler anlamına gelirken Hevâ / Heves kelimesi de nefsin tabiatın gereğine meyiletmesi, süfli cihete yönelip ulvi cihetten yüz çevirmesi anlamında kullanılmaktadır (Uludağ, 2005, 218, 296, 165). Bu kavramlar, tasavvufta genellikle istenmeyen durumları karşılamaktadır. Tasavvuf yoluna giren mutasavvıfın kibire, riyaya, hevaya kapılması demek, onun kesrete meylettğini göstermektedir.

Divan'da şair, riyaya ve kibire kapılmanın yanlışlığını söyleyerek bunlardan uzak durulması gerektiğini belirtir. Zekî'ye göre kendini beğenmişliğe bulaşmamak gerekir ve gönül aynasını kibrin pasıyla karartmamak gerekir:

Riyâ vü ‘ucb ile âlûde olmakdan ferâgat kııl

Gönlü âyînesin pür-zeng-i kibr oldurmadan geç git (G.27/4)

Salikin hevaya kapılması, gönlün bozulmasına yol açacağı için adeta heva gönlü öldüren, şehveti canlandıran bir konumdur. Zekî, bu durumu heva dikeninin gönül kuşunu öldürmesine benzetmiştir:

Zekî-veş reh-rev-i gülzâr-ı taḥkîke olub peyrev

Meded murğ-ı dili ḥâr-ı hevâ öldürmeden geç git (G.27/5)

Hevanın istenmeyen bir durum olduğunu vurgulayan Zekî, bu konuda öğüt de vermektedir. Boş hevesler peşinde koşmanın ömrü heba etmekten başka işe yaramayacağına inanan şair, bunun yapılmaması gerektiğini ifade eder:

Perî rûlar hevâsiyle nedür bu bî-ḳarâr olmak

Yazuḳdur ‘ömrüñi virme yele ḡayrı tebâh itme (G.157/2)

i) Edep

Tasavvufta insanın amacı, ham ervahlıktan kurtulup insan-ı kâmil, yani olgun insan olmaya çalışmaktır. Kişinin olgunlaşabilmesi için herşeyden önce “edeb” sahibi olması gerekir (Savaşçı, 2004, 24). Edep, kişideki melekedir, onu kötü hal ve hareketlerden korur. Tasavuf tümüyle edepten ibarettir. Edep, kurallara uymayı ve resmi olmayı gerektirir, ancak sevgi ve dostluk tam ise edebe uymak şart değildir (Uludağ, 2005, 116).

Divan’da edep kelimesi sadece bir beyitte yer almaktadır. Zekî, on iki imamlar ve Allah’ın on dört masum için edepten geçmesini istemektedir:

‘Askerî Mehdî için çâr-deh-i ma‘şûm-ı Hudâ

Zekî bahş it eger var ise terk edebî (K.1/24)

j) Arif, İrfan, Marifet

Arapça irfan kelimesi “bilme, biliş, kavrayış” anlamlarına gelir. İrfan sahibine de ârif denir. Bilim, bilgi medresede, kitaptan öğrenilebilir. Okuyarak âlim olmak mümkündür. Ama irfan öğrenilemez. Arif olmak, kendini bilmektir. Kendini bilen Tanrısını bilir. Görgüyle, bir mürşidin kılavuzluğuyla elde edilir. İçten gelen içe doğan bilgidir (Özkırımlı, 1993, 267). Marifet, keşf, ilham, sezgi, manevi ruhi tecrübe ile elde edilen bilgi anlamlarında da kullanılan kelime, sufilerin ruhani halleri yaşayarak manevi ve ilahi hakikatleri tadararak elde ettikleri bilgidir. (Uludağ, 2005, 189, 236).

Zekî de Divan’da arifi tarif etmiş, onun bazı özelliklerini göstermiştir. Zekî’ye göre arifin gönlü hakikat denizidir, bu nedenle orada gafletten eser yoktur:

Baħr-ı tevħîd-i hüviyyetdür dil-i ‘ârif Zekî

Anîñ için olmaz anda çirk-i ğafletten eşer (G.58/7)

Zekî'nin arif olabilmek için de bazı tespitleri vardır. Buna göre arif olmak isteyen dünyada boş gezmeme, Allah'a niyaz etmeli ve Allah'ı arayıp bulmalıdır:

Gezme âfâkî cihânda nefsüni bil 'arif ol

Gel gönül Hakk'a niyâz it Hakkı iste Hakkı bul (G.106/1)

Zekî'nin yukarıda söylediklerinin tersini yapanlar da marifetsiz kişilerdir ve görünüşe aldanırlar:

Ey Zekî'nün remzin âsân zann iden bî-ma'rifet

Her hasa sırrın nümâyân zann iden bî-ma'rifet

Ey cemâl-i yâr pinhân zann iden bî-ma'rifet

Ey beni şûretde insân zann iden bî-ma'rifet

Ol şehen-şâh-ı cihân gönlünde 'irfân olmuşam (Tah.6/5)

k) Mâsivâ

Mâsivâ, Allah'ın dışında her şey anlamındadır (Uludağ, 2005, 237).

Mâsivâdan geçmek, kendini Allah'a vermektir. Sufiler gönüllerinde Allah'tan başka bir şeye yer vermezler. Gönülde Allah sevgisinden başka bir şey bulunanlar mâsivâdan geçmiş sayılmazlar (Pala, 1998, 263).

Divan'da mâsivâ üzerine beyitler yer almaktadır. Bu beyitlerde Zekî, mâsivânın hakikat ehline uzak olması gerektiğini, vahdetin sırrına eren bir kişinin mâsivâyı tanımayacağını belirtir:

Âşnâ-yı sırr-ı vahdet mâsivâ bilmez nedir

İstemez bir dem hâkîkat ehli keşretden eşer (G.58/3)

Şair, bazen kendisinin de vahdet denizine gark olduğunu ve bu nedenle mâsivâyı bilmediğini söyler:

Ġarķ-ı baħr-ı vahdetem men mâsivâ bilmem nedir (Mur.2/2c)

Mâsivâdan uzak durulmasını, böylelikle kesretten uzaklaşılacağını ve Allah'ın dışında her şeyden vazgeçildiğinde lezzete ulaşılacağı da yine şairin söyledikleri arasındadır:

Mâsivâdan fâriğ ol kıl seyr-i fi'l-lâha nazar

Hayret-ender-hayret içre bul şafâ-yı 'izzeti (G.173/2)

Mağv-ı fânî kıl gönül terk eyle cümle hâ'ili

Halvet-ender-halvet içre yâr ile kıl şöhbeti (G.173/3)

Heykel-i ecnâsa bakma nâzır ol pervâneye

Mest-i envâr-ı tecelli ol unut bu keşreti (G.173/4)

1) Vuslat, Hicran

Tasavvufta vuslat, Hakk'a ermek, kemale ermek, olgunlaşmak, seyr ve süluku tamamlamak anlamlarına gelir. Vuslat, ruhen Hak'la birlikte olup kendinden geçmektir. Sevgiliye kavuşmaya, ona ermeye, onunla olmaya vasl, vuslat, visâl, vusûl, O'ndan ayrı kalmaya hicran, firkat, firâk ve inkitâ denir (Uludağ, 2005, 375).

Divan'da vuslat, Allah'a kavuşmak, vahdete ulaşmak veya fenaya ermek anlamlarında kullanılmıştır. Zekî şiiirlerinde vuslatı talep etmekte ve bu yolda çeşitli sıkıntılar çektiğini söylemektedir. Vuslata erebilmek için de Allah'tan yardım talep etmektedir:

Murg-ı cân eyler figân bâğ-ı vuşlatdan cüdâ

Dil yanar âteşlere ruhsâr-ı âlinden cüdâ (G.10/1)

Vuşlat ümîdin ider 'âşık-ı dil-hastelerün

'Arz-ı hâl itmege yok tâkati dem-bestelerün (G.96/1)

Zekî, Allah yolunda sabit olduğunu, bu yoldan başka bir yol tanımadığını belirtmek için aşağıdaki beyti söylemiştir:

Qıl zekevâtũndan mu‘arrâ bu Zekî bî-çâreyi

Vuşlatuñ râhından özge şâh-ı râhı bilmezem (130/5)

Vuslat yolunun zor olduğunu, bu yolda çeşitli sıkıntıların çekilmesi gerektiğini Zekî değişik beyitlerinde dile getirmiştir. Vuslat taliplerine Allah’tan sabır dileyen şair, bu işin zorluğunu da anlatmaktadır:

Mühmel-i miñnet ile ‘azm-i vişâl eyleyen ol

Ŧâlib-i vuşlata Allâh taħammül virsün (G.138/3)

Firkat veya hicran, zahiren veya batinen Hak’tan gayrısına iltifat etme, âşığın sevgilisinden ayrı ve uzak düşmesi anlamlarına gelmektedir (Uludağ, 2005, 168).

Zekî, bazı şiirlerinde kendisinin ayrılık vadisine düştüğünü ve çaresiz kaldığını söyleyerek Allah’tan yardım ister:

Vâdî-i hicrâna düşdüm zâr u efgân u ħazîn (Müs.1/2ç)

Kimseden ümîd-i istimdâd gelmez yâdıma (Müs.1/2d)

Ey benüm feryâd-res Rabbim iriş imdâdıma (Müs.1/2e)

Öyle düşdüm vâdî-i hicrâna bilmem neyleyim (Müs.4/5ç)

Ayrılığın âşığa getirdiği büyük bir külfeti vardır. Âşık hicranda çaresiz olduğu gibi bu durumda acı çekmektedir. Fırak, Zekî’nin de bağırmı kebab etmiştir:

İtdi firâk âteşi bağırum kebâb (Müs.2/14c)

Hicran anında âşığın acı çekmesinin normal olduğunu şair şöyle dile getirir:

Dest-i hicre düşenüñ bağırmı peykân-ı firâk

Zahm urub sînesini dağlamamak mümkün mi (189/2)

Zekî’nin vuslata ve hicrana bakış tarzını yansıtan bu beyit de dikkat çekicidir:

Âhir her vaşl hicrân olduñ fehm eyleyüb

Çays anıñçün vuşlatı Leylîye mu'tâd itmedi (G.187/4)

m) Vücut, Beden, Ten, Can

Buluş, varlık anlamlarına gelen vücut, tasavufta en mükemmel anlamdaki vecd hali, Hakk'ı bulmadır. Vücut, kibirlenmek, büyüklenmek anlamına da gelir. Kul için asıl olan vücut değil, fena ve hiçliktir. Can ise insan ruhu, ilahi nefes, Hakk'ın tecellileri anlamlarına gelir (Uludağ, 2005, 383, 83).

Divan'da vücut, beden, ten ve can kelimelerinin çeşitli anlamlarda kullanıldığı görülmektedir. Zekî'ye göre vücut, terk edilmesi gereken bir mefhumdur:

Ser Aşmedde idüb maşv-ı vüçüd

Olasın vâşıl-ı envâr-ı şehûd (Mes.5/8)

Beden de şair tarafından vücut, gövde anlamlarında kullanılmıştır. Örneğin aşağıdaki şiirde beden, bela okunun hedefi olmuştur:

Dûr olaldan berü dîdemden o hâtır-şikenüm

Yanmada sûziş-i hasretle dil-i pür-mihenüm

Hedef-i tîr-i belâ oldı egerçi bedenüm

Râzıyam her ne kılursa baña serv-i semenüm

Varayım yalvarayım boynuma taşub kefenüm (Tah.2/1)

Divan'da beden anlamında ten kelimesi de geçmektedir. Şair, ten ve can ayrımını yapmaktadır. Diğer bir ifade ile ten insanın maddi, can ise manevi boyutunu temsil etmektedir. Canın tenden ayrılması da ayrıca mutasavvıfların talep ettiği bir durumdur:

Söyle yâre ben fağîrin hâlûñ ey bâd-ı şabâ

Nâvek-i müjgân ile kılsun teni cândan cüdâ

Cümle varımdan geçüb ‘aşkuñ idindüm pîşvâ

Ne menâlüm var ne mâlum yoluña olsun fedâ

Neylerim dünyâyı çün kim saña mihmân olmuşam (Tah.1/2)

Zekî'nin ten ve beden kelimelerini aynı anlamda kullndığını aşağıdaki mısralardan takip edebiliyoruz:

Tob-ı cevruñle ħarâb olmadadur burc-ı tenüm(Müs.7/1d)

Çal‘a-i âhen-i fûlâd mı şanduñ bedenüm (Müs.7/1e)

Ten ile canın ayrı unsurlar olduğunu yukarıda belirtmiştik. Bu ayrımın tasavvufta ciddi bir yere sahip olduğunu da belirtmek gerekir. Tasavvufi düşüncede asıl olan candır, yani insanın ruhudur. İnsan zaten ruh olarak vardır, ancak bedenle bu dünyada görülmektedir. Yunus’un ifadesi ile insan, ruhun ete kemiğe bürünmüş şeklidir. Bu nedenle de mutasavvıflar, bedenden kurtulup ruh haline gelmeyi ve bu şekilde fena iklimine kavuşmayı hedeflerler. Zekî de can ve ten ayrımını şiirinde kullanmaktadır:

Mübtelâ-yı âh-ı ħasret ħarç-ı girdâb-ı sirişk

Tende cân iñler hemân dil nâlede şubĥ u mesâ (G.9/2)

Öyle müstaħraç-ı envâr-ı ħayâl-ı ‘aşkıım

Ki dil ü cân u tenim döndi hemîn fânûsa (G.161/6)

Bir ħadeĥ vir ki dirüm dîn ü dil ü cânı saña

Eyleyem cân u teni şevĥ-ı ruĥuñla bâħî (G.172/2)

n) Dünya

Tasavvufta dünya, insanı Allah’tan uzaklaştıran ve gaflete düşüren her şey, mal ve menfaat, itibar, mevki, hırs, şan ve şöret anlamlarına gelir. Bu nedenle de

mutasavvıflar dünyayı genellikle yılana, cadıya, fahişeye benzetmişlerdir (Uludağ, 2005, 112).

Zekî de dünyayı, kesret mekanı ve Allah'tan uzaklaştıran bir yer olarak kabul etmektedir. Dünyanın nakışlarına adlanılmaması gerektiğini, mana gözünün açık olmasını öğütler. Ancak bu şekilde sevgiliye ulaşılabilecektir:

Nağş-ı dünyâya şağın aldanma aç ma'nâ gözin

Bağ cemâl-i dostu sen ol dil-ber-i ra'nâyı gör (G.39/2)

Dünyanın geçiciliği de Zekî'nin şiirinde kendine yer bulmuştur. Kültürümüzde de sık sık dile getirilen fani dünyadan geçilmesini söyleyen Zekî, dünyaya farklı bir gözle bakılması gerektiğini söyler:

Fânî dünyâdan geçüb bir dâne ol

Hağkî hağkî bil aç gözün dünyâya bağ (G.93/2)

Aşağıdaki beyitte de Zekî, dünyayı terk ederek Allah'ın yolunu tutma ve Mevla'yı bulma isteğini dile getirmiştir:

İktizâ eyledi kim terk idelim dünyâyı

Ṭatalım râh-ı Hudâyı bulalım Mevlâyı (G.181/1)

o) Nefs

Kulun kötü huyları ve çirkin vasıfları, kötü his ve huyların mahalli olan latifedir. Nefs, insanın en büyük düşmanı olduğundan onu ezmek, kırma ve mücahede kılıcı ile katletmek gerekir. Bunun için riyazet yapılır, çile çıkarılır. Nefs, insanın zatı, mahiyeti anlamlarına da gelir. Eğer bu nefis, süfli arzulara karşı gelir ve kötülük yaptığı zaman sahibini kınarsa buna nefis-i levvame (insanı kınayan, sahibini sorgulayan nefis) denir. Kötülüklerden arınırsa nefis-i mutmainne adını alır. Nefsin yedi makamı şöyle sıralanır: nefis-i emmare, üzeri yoğun ve kalın perdelerle örtülü nefis; nefis-i levvame, üzeri hafif ve ince perdelerle kaplı nefis; nefis-i mutmainne, bir

öncekine göre nurlu perdelerin ağırlıkta olduğu nefis; nefis-i raziye, bir öncekine göre nurun daha fazla, karanlığın daha az olduğu nefis; nefis-i merdiyye, bir öncekine göre nurun daha fazla karanlığın daha az olduğu nefis; nefis-i kâmile, perdelerin tamamen kalktığı nefis makamı. Birinci nefisten yedinci nefse doğru gelindikçe cismaniyet, zulmaniyet, kesafet azalırken derece derece ruhaniyet, letafet artar. Nefsini (kendini) bilen Rabb'ini bilir (Uludağ, 2005, 275).

Zekî de insanın kendini bilmesi gerektiğini ve ancak bu şekilde arif bir insan olunabileceğini aşağıdaki beyitte söylemektedir:

Gel gönül Hakk'a niyâz it Hakkı iste Hakkı bul

Gezme âfâkî cihânda nefsüñi bil 'ârif ol (G.106/1)

Divan'da Zekî, nefsiyle mücadelede zayıf düştüğünü veya çaresiz kaldığını sık sık dile getirmekte ve nefsiyle mücadele edebilmek için Allah'tan yardım istemektedir:

Meni nefsümle mehcûr eyleyüb dûr-ı likâ itme

Ki 'abd-i 'âciz insânım amân yâ Rabb yâ Rabb (G.21/4)

Giriftâr-ı belâ-yı nefis-i hod-kâm olmuşam yâ Rabb

Serâsîme enâniyyetle bed-nâm olmuşam yâ Rabb (G.22/1)

Tasavvufun özü aslında nefsi terbiye etmekten geçmektedir. Nefis terbiyesi ile insan ancak insan-ı kâmil olabilmekte, fena âlemine ulaşmaktadır. Dünyadan el etek çekmek, dünyanın güzelliklerini görmezden gelme, bol bol Allah'ı zikretmek vb. her şey nefsi terbiye etmek için yapılmıştır. Yukarıdaki nefis tasnifinde de görüldüğü gibi en üstteki nefis "nefis-i kâmile"dir, bu nefis olgun insanın nefsidir. Divan'da kötü nefsin terki, nefsin esiri olunmaması hususları ayrıca vurgulanmıştır:

Hışn-ı 'aşka dâhil oldık ey Zekî kılma hâzer

Redd idüb nefsi-le'îmi Hâkka eyle ittikâ (G.8/7)

Ġarîk-i baħr-ı 'isyânım amân yâ Rabb yâ Rabb

Esîr-i nefsi-ı tuġyânım amân yâ Rabb yâ Rabb (G.21/1)

ö) Zahir, Bâtın

Dış, bir şeyin görünen tarafı anlamına gelen zâhir, tasavvufta şeriat, şer'i hükümler, tecelli eden Hakk'a verilen isim gibi kullanımlara sahiptir. Zıddı bâtıdır. İç, gizli, derun, gizli âlem anlamlarına gelen bâtın, tasavvufta Allah'ın dört isminden birisidir. Evvel, Âhir, Zâhir, Bâtın. Ayrıca kelime salikin kalbi ve ruhu, iç âlemi anlamlarında da kullanılmıştır (Uludağ, 2005, 389, 67-68).

Zekî, şiirlerinde az da olsa zahir ve batın kelimelerini kullanmıştır. Zahiri dış görünüş, dışa ait cisimler olarak nitelendiren Zekî, dışa aldanılmamasını, görünüşün altındaki gerçeği aranmasını teklif eder:

İ'timâd eyleme zâhirde olan esbâba

İt müsebbibe tevessül gönül Allâh kerîm (G.123/2)

Zekî, zahir ve batın kelimelerini tasavvufi gelenekte kullanıldığı şekliyle kabul etmiştir. İç ve dış anlamında bu iki kelimeye şiirinde yer vermiştir:

Zâhir ü bâtın beni yakmışdur 'aşkuñ âteşi

Keşret ü aġyârı 'aşkından begüm farq eyleyemem (G.126/2)

Pertev-i envâr-ı şems-i zât gördüm 'âlemi

Zâhir ü bâtın kamu ol derde dermân eyleyen (G.139/3)

p) Tarikat ile İlgili Terimler

(1) Mevlevi

Mevlevilik, efendimiz anlamına gelen, Mevlâna diye anılan Belhli Celâlüddin Muhammed'e nisbet edilen bir tarikattır. Bu tarikatta müziğin ve sema'nın önemli bir

yeri vardır. Mevlâna, insanın sema' ederken beşeri küçüklüklerden, dünyevi ve ferdi ihtiraslardan kurtulacağını söylemiştir. Vecd haline geçebilmek için sema'nın gerekli olduğunu telkin etmiştir (Gölpınarlı 1997, 273, 280).

Divan'da Mevlevilerin sema' döndüğünü belirten bir beyit vardır. Şair burada gözünü durmadan dönen bir Mevlevi'ye benzetmiştir:

Mevlevî-veş gözümüñ durma semâ' eyledügi

Her tarafından güzelüm hüsnüñi gözler dîdem (B.4)

(2) Abdal

Birinin yerine geçmek, değiştirmek, karşılık anlamlarına gelen bedel kelimesinin çoğuludur. Abdallar, az konuşan, az yiyen, az uyuyan, halktan ayrı gezgin olarak yaşayan, düşkünlere yardım eden kişiler olarak bilinirler. Allah'ın sevgili kullarından kabul edilirler ve herkesten yardım görürler. Abdal kelimesi, evliya veya derviş yerine kullanıldığı gibi Mevlevî abdalı, Bektaşî abdalı gibi tamlamalarla da kullanılır. Kültürümüzde abdallarla ilgili pek çok deyim ve ifade ortaya çıkmıştır. "Abdala malum olur" bunlardan sadece birisidir (Pala 1998, 12).

Divan'da abdal kelimesi birkaç beyitte kullanılmıştır. Bu beyitlerin ilkinde "abdala malum olur" ifadesini çağrıştıran bir kullanım vardır:

Remz-i 'aşkı şûfi-i har-ıtab' olan fehm eylemez

Mest ü abdâlî Hudâya sevdigüm ma'lûm olur (G.42/3)

Aşağıdaki beyitte ise abdalın deliliğine, divaneliğine atıf vardır:

Lem'a-i şem'-i ruḥ-ı cânâna dil pervânedür

Devrân itmekde abdâl-ı Hudâ divânedür (G.56/1)

(3) Pir, Mürşit, Mugan

Mürşit, pir, mugan gibi kelimelerle de karşılanan şeyh, tasavvufta kendisine intisap eden müridin bütün hususiyetlerini dikkate alarak herkese ayrı ayrı yol

gösterir. Mürşit, müridin haline, durumuna, kabiliyetine bakarak onu salah yoluna yöneltir. Tasavvufta saliki doğru yola yöneltecek olan, onu tasavvuf yolunda ilerletecek olan pirdir, mürşittir (İz 1997, 162-163). Bu nedenle müritler, pirlerine tam teslimiyet gösterirler ve onun yolundan ayrılmazlar.

Zekî'nin şiirlerinde de mürşide, pire tam bağlılık esastır, onun dergâhından başka sığınacak bir yerin olmadığını söyleyen şair, mürşidini “pir-i mugan” olarak nitelendirir. Pir-i mugan aslında “meyhanecilerin en eskisi, yaşlısı” anlamlarına gelmektedir (Devellioğlu 1997, 663). Divan şiirinde eğlence mahalli olan meyhanenin başkişilerindedir. Mecazi ve tasavvufi anlamıyla feyz ve neşe meyhanesi olup şarap; bu meyhanede içilen sevgi ve neşe; pir-i mugan da o neşeyi sunan mürşittir:

Dergehüñden özge bir cây-ı penâhı bilmezem

Ṭâli'im firûzedür baḡs-i siyâhı bilmezem

Mürşidim pîr-i muġândur özge şâhı bilmezem

Ḥâk-der-meyhâneyem pes kıblegâhı bilmezem

Ber-mu'în lûṭfuña ḡar-ı şâh-râhı bilmezem (Tah.7/1)

Zekî, mürşidin önemini, mürşide bağlılığın değerini anlatabilmek için şöyle bir mısra söylemiştir:

Mürşide kul olmayan 'âlemde sulṭân mı olur (Tah.7/4b)

Zekî'nin pir veya mürşit anlayışını, Albüllkadir Geylani için yazdığı şiirlerde de görmek mümkündür. Bâzü'l-Eşheb olarak da bilinen Abdülkadir Geylani, Zekî'nin pir olarak kabul ettiği mutasavvıflardan birisidir. Zekî gazellerinde Geylani'den yardım ister ve onun özelliklerini sıralar. Bu şiirlerde mürid-mürşid ilişkisini de takip edebilmekteyiz:

Bî-kes ü bî-çâreyem yâ Bâzü'l-Eşheb el-meded

Bir ğarîb âvâzeyem yâ Bâzü'l-Eşheb el-meded

Dest-ġîrüm rehberüm pîrüm efendüm el-amân

Ħüzn ile bîmâreyem yâ Bâzü'l-Eşheb el-meded

Ġam enîsüm hem celîsüm oldı Allâh 'aşķına

Rûz [u] şeb ġam-ġâreyem yâ Bâze'l-Eşheb el-meded

Merhem-i lûţfuñla dermân eyle zaĥm-ı sîneme

El-amân pür yâreyem yâ Bâzü'l-Eşheb el-meded

Bu Zekî bî-çâre ħaldı böyle bî-kes söyle sen

Ben kime yalvarayım yâ Bâzü'l-Eşheb el-meded (G.36)

Görüldüğü gibi Zekî kendisinin kimsesiz, çaresiz, hasta olduğunu belirterek, rehberi, piri, elinden tutanı olarak gördüğü Geylani'den yardım dilemektedir.

Bir diğerk şiirinde de Zekî, piri olarak kabul ettiğı Abdülkadir Geylani'nin niteliklerini saymakta ve onu övmektedir. Bu şiirde de onun pir algısı görölmektedir:

Şems-i şahrâ-yı hidâyet Bâzü'l-Eşheb pîrümüz

Budur iġlîm ü hidâyet Bâzü'l-Eşheb pîrümüz

Lem'a-i mihr-i münevver eylemiş cân 'âlemeyn

Rûĥ-ı erbâb-ı velâyet Bâzü'l-Eşheb pîrümüz

Ħâtem-i kenz-i ħaķîķat destine maĥkûmdur

Maĥzen-i lûţf u 'inâyet Bâzü'l-Eşheb pîrümüz

Dürr-i deryâ-yı hidâyet cevher-i muṭlaḳ disem

Vaşf ile olmaz nihâyet Bâzü'l-Eşheb pîrimiz

Berr ü baḫr içre idersen istigâşa ey Zekî

İder ol anda ḫimâyet Bâzü'l-Eşheb pîrimiz (G.71)

Pir, sâlikin elinden tutandır, ona yardım edendir, pek çok yol içinden doğru yolu gösterendir. Zekî de pirinin her zaman kendisine yardıma koşacağını dile getirmektedir:

Dâd idüb sâliki bir kez eger eylerse figân

Şarḳdan ğarba irür ṭarfetü'l-'ayn içre hemân

Ḳahr-ı a'dâ idüben derdine eyler dermân

Zekî bî-çâresini diñle amân dime yalan

Gül-i zîbende-i dergâh-ı şeh-i Geylânız

Murg-ı nâlende-i dergâh-ı şeh-i Geylânız (Müs.6/5)

(4) Mürit, Talip, Salik

Talip, salik, derviş gibi isimlerle de anılan mürid, bir şeyhe bağı olan kimse anlamına gelmektedir. Tasavvuf yolunda ilerlemek isteyen, bir yola girmiş kimse demektir. Divan'da bu konuda "tâlib" ve "sâlik" kelimelerine rastlamaktayız. Özellikle talibin bu yolda çektiği çileleri veya karşılaştığı güçlükleri anlatan beyitler Divan'da yer almaktadır.

Taliplerin en çok istediği şey, Allah'a kavuşmak ve Allah'ı görmektir, ancak bu kolay bir iş değildir. Bunun için çeşitli merhaleler geçilmelidir, çileler çekmelidir.

Zekî de bu yolda talibe Allah'ın sabır vermesini diler:

Mühmel-i miḫnet ile 'azm-i vişâl eyleyen ol

Ṭâlib-i vuşlata Allâh taḥammül vîrsün (G.138/3)

Âteş-i firkat-i dildâr Zekî yaqdı beni

Sûziş-i ḥasrete Allâh taḥammül vîrsün (G.138/5)

Zekî, kendisinin de Allah'ın talibi olduğunu söylemekte, kensini vuslata erdirmesi için Allah'a dua etmektedir:

Men ṭâlib-i Ḥudâyım men râğıb-ı hedâyım

Cânıla mübtelâyım irgür beni vişâle (G.165/6)

(5) Dergâh, Tekke

Tekke dayanmak, dayanacak yer anlamındadır. Bir tarikata bağlı olanların, dervişlerin toplandıkları, zikrettikleri, tarikatın gereklerini yerine getirdikleri yapı ve ekleridir. Anadolu'nun Türkleşme sürecinde XIII.yy.'dan başlayarak tarikatların kurumlaşması tekkeler biçiminde örgütlenmeyle gerçekleşmiştir. Bu yapılar toplumun dinsel, manevi gereksinimlerini karşılamakla kalmamış, toplumsal, kültürel bir dayanışma kuruluşu işlevini de görmüşlerdir (Özkırımlı, 1993, 271). Tekkelerdeki, müzikli rakslı âyinler, sohbetlerde okunan ilahiler, nefesler, gerek müzikte, gerekse edebîyatta temelde tasavvufla beslenen, çeşitli tarikatların ilkelerinin yön verdiği akımların oluşmasına yol açmıştır (Özkırımlı, 1993, 272).

Tekke anlamında dergâh kelimesi de kullanılır. Dergeh şeklinde de kullanılan kelime her fakir ve yolcunun barındığı bir yer olarak görülmüştür. Özellikle mutasavvıf şairlerde dergâh sığınılacak bir yer olarak kullanılır (Pala 1998, 104). Zekî'de de dergâhın çeşitli kullanımlarını görmekteyiz.

Bazı mtasavvıfların veya dini şahsiyetlerin dergâhından bahseden Zekî, buraları sığınılacak, niyaz edilecek kapılar olarak görür:

Sür yüzüñi dergâhına 'arz-ı niyâz eyle

Çâre-sâz-ı bî-kesândur Hacı Bayrâm Velî (G.177/7)

Olma ta‘n-endâz-ı rindân şûfî git sen râhına
Kıl hâzer gel olma mazhar ehl-i ‘aşkuñ âhına
Herkesüñ bir zannı vardur Hâzret-i Allâhuña
Bârgâh-ı Aḫmede düşdüm ‘Alî dergâhına (Mur.2/1)

Tâ ezel bende-i dergâh-ı şeh-i Geylânız
Server-i efkende-i dergâh-ı şeh-i Geylânız
Lûtf-ı cûyende-i dergâh-ı şeh-i Geylânız
Raḫm-ı ḫ‘âhende-i dergâh-ı şeh-i Geylânız
Gül-i zîbende-i dergâh-ı şeh-i Geylânız
Murg-ı nâlende-i dergâh-ı şeh-i Geylânız (Müs.6/1)

Zekî’nin dergâh anlayışında Allah da önemli bir yere sahiptir. Allah’ın katını Zekî, dergâh olarak nitelendirir. Tasavvufi anlamda düşündüğümüzde bu doğru bir kullanımdır. Allah’a yönelmek, Allah’ın dergâhına, kapısına yönelmek demektir. Âşık, sürekli olarak Hakk’ın dergâhına niyaz etmelidir, bu dergâhtan yüz çevirmemelidir:

Rûz u şeb dergâh-ı Hâkka eyleyüb arz-ı niyâz
Göstere tâ kim bize kevn içre rûy-ı maḫşadı (T.11/6)

Yüzüm dergâhuña tıtdum saña bir ‘arz-ı ḫâlüm var
‘Aceb keşretde ḫayrânüm amân yâ Rabb yâ Rabb (G.21/3)

(6) Zikir, Semâ

Anmak, hatırlamak anlamlarına gelen zikir, tasavvufta Allah'ı anmak ve hatırlamak, O'nu unutmamak ve gaflet halinde olmamak, tarikat ehlinin belli kelime ve ibareleri belli zamanlarda, belli sayıda, belli bir edep dahilinde her gün düzenli olarak söylemesi, tarikat ehlinin ve sûfi cemaatlerinin bir yerde toplanıp şeyh veya halifesinin gözetiminde belli ibareleri belli bir hareket düzeni içinde söylemeleri gibi anlamlara gelir (Uludağ, 2005, 393).

Divan'da da zikir kelimesi yukarıdaki anlamları ile kullanılmıştır. Zekî bir beytinde Allah'ı hep gönlünde zikrettiğini söyler:

Dilde zıkrüm tende cânım cânda cânânım gelür

Gözde nûrum dilde sırrum serde Sübhânım gelür (G.70/1)

Zekî, sabah akşam Allah'ın birliğini zikretmenin lüzumunu, kesretten uzak durulması gerektiğini aşağıdaki iki beyitte söylemektedir:

Zıkr-i tevhid-i Hudâyı ide gör şubh u mesâ

Keşreti itme taḥayyül gönül Allâh kerîm (G.123/4)

Derd ile iñler melekler âsmânı ditredür

Zıkr-i tesbîḥ-i Hudâdur seyr-i 'irfân eyleyen (141/2)

Dinleme, işitme, kulak verme anlamlarında kullanılan semâ, tasavvuf terimi olarak ilahileri dinleme, dini musikiyi dinleme, makam ve nağme ile okunan metinleri dinleme, raksetme, dinlenen dini musikinin tesiriyle coşup dönme gibi anlamlara gelmektedir (Uludağ, 2005, 312). Zekî de sevgilisinin güzelliğinin ışıltısına kapılmış canı semaya başlamıştır:

Hâne-i ḳalbe cemâlün pertevi virdi şu'â'

Şu'le-i ḥüsnuñle girmiş rakşa cân eyler semâ' (G.87/1)

Zekî, bir beytinde de gözünü bir semazene benzetmektedir. Gözünün durmadan dönmesini, sevgilinin güzelliğini durmadan gözlemesine bağlamaktadır:

Mevlevî-veş gözümüñ durma semâ‘ eyledügi

Her tarafından güzelüm hüsnüñi gözler dîdem (B.4)

r) Bazı Mutasavvıflar

(1) Abdülkâdir Geylânî

Bâz’ullah “Allah doğanı”, Bâz’ül-Eşheb “Kır doğan kuşu” ve Gavs’ül-A’zam “Aczde kalanlara en büyük yardımcı” gibi lakaplarla anılan ve dört büyük kutuptan biri sayılan Abdülkâdir Geylânî, Hazar Denizinin güneyindeki Giylan eyaletinin Nıyf köyünde 470’te (1077-1078) doğmuştur. Kadiriye tarikatının kurucusu olarak bilinen Muhyiddin Abdülkâdir, 562 (1166-1167) yılında Bağdat’ta vefat etmiştir. (Gölpınarlı 1997, 189-192)

Divan’da Abdülkâdir Geylânî hakkında yazılmış bazı şiirler vardır. Bu şiirlerde Zekî’nin Abdülkâdir Geylânî’ye sempati duyduğunu görüyoruz. Geylânî dergâhının bendesi olduğunu söyleyen Zekî’nin Kadirilik ile yakın bir ilişkisinin olabileceğini söylemek de mümkündür:

Tâ ezel bende-i dergâh-ı şeh-i Geylânız

Server-i efkende-i dergâh-ı şeh-i Geylânız

Lûtf-ı cûyende-i dergâh-ı şeh-i Geylânız

Rahm-ı hâhinde-i dergâh-ı şeh-i Geylânız

Gül-i zîbende-i dergâh-ı şeh-i Geylânız

Murg-ı nâlende-i dergâh-ı şeh-i Geylânız

Çâr-ı faşlı felegi görmedim el-Ḥaḫḫ şâfi

İşte bâdî-i sehere ünle cevâb şâfi

Gelmez gülşenimiz kişver-i cânda vâfi
Feyz-i enfâs-ı gülistân-ı cânâna kâfi
Gül-i zîbende-i dergâh-ı şeh-i Geylânız
Murg-ı nâlende-i dergâh-ı şeh-i Geylânız

Cebhesi nûr o şâhuñ hacel eyler güneşi
Kuvvet-i kıuds ile tutmuş heme revüm vaşşi
Nazar-ı hâşşî kıomaz teşne gönülde ‘atşî
Vaşşını itmedeyiz küll-i gıdât u ‘îşî
Gül-i zîbende-i dergâh-ı şeh-i Geylânız
Murg-ı nâlende-i dergâh-ı şeh-i Geylânız

‘İlm-efrâz olıcağ ‘âlem-i bâlâya o şâh
Lağâb-ı pâkini Hakk kııldı hemîn bâz-ı Allâh
Baş kesüb cümle velî eylediler ey’v-Allâh
Bendesı yerde beşer gökde melek şems ile mâh
Gül-i zîbende-i dergâh-ı şeh-i Geylânız
Murg-ı nâlende-i dergâh-ı şeh-i Geylânız

Dâd idüb sâlikı bir kez eger eylerse figân
Şarğdan ğarba irür tarfetü’l-‘ayn içre hemân
Kahr-ı a‘dâ idüben derdüñe eyler dermân
Zekî bî-çâresını diñle amân dime yalan
Gül-i zîbende-i dergâh-ı şeh-i Geylânız
Murg-ı nâlende-i dergâh-ı şeh-i Geylânız (Müs.6)

Geylânî'nin isimlerinden Bâz'ül-Eşheb de Zekî'nin şiirinde kullanılmıştır.

Zekî aşağıdaki şiirinde Bâzü'l-Eşheb'in piri olduğunu vurgulamıştır:

Şems-i şahrâ-yı hidâyet Bâzü'l-Eşheb pîrümüz

Budur iklîm ü hidâyet Bâzü'l-Eşheb pîrümüz

Lem'a-i mihr-i münevver eylemiş cân 'âlemeyn

Rûh-ı erbâb-ı velâyet Bâzü'l-Eşheb pîrümüz

Hâtem-i kenz-i haqîkat destine maḥkûmdur

Maḥzen-i lûtf u 'inâyet Bâzü'l-Eşheb pîrümüz

Dürr-i deryâ-yı hidâyet cevher-i muṭlaḳ disem

Vaşf ile olmaz nihâyet Bâzü'l-Eşheb pîrimiz

Berr ü baḥr içre idersen istigâsa ey Zekî

İder ol anda ḥimâyet Bâzü'l-Eşheb pîrimiz (G.71)

(2) Hacı Bayram-ı Veli

Hacı Bayram-ı Veli, Ankara'nın Çubuk suyu kenarında Solfasıl köyünde doğmuştur. Asıl adı Muman'dır. Doğum tarihi hakkında kesin bir bilgi yoktur. Bayram adı, doğumunda verilen adı değildir. Bayram adı, Hamid-i Aksarayî tarafından verilmiştir. Hacı Bayram adının yanında Hacı Paşa, Ahi Sultan, Kapıcıbaşı ve Velî lakapları ile de tanınmıştır. Hacı Bayram-ı Veli, Bayramilik'in kurucusu olarak bilinir (Turan 2004).

Zekî'nin şiirleri arasında Hacı Bayram-ı Veli'ye ait bir şiir bulunmaktadır. Bu şiirde Zekî, Hacı Bayram-ı Veli'yi çeşitli açılardan övmektedir:

Pîşvâ-yı ‘âşîkândur Hacı Bayrâm Velî

Muhtedâ-yı ‘ârifândur Hacı Bayrâm Velî

Feyz-i rûhâniyyeti kılmış ihâta ‘âlemi

Melce’-i bî-çâre-gândur Hacı Bayrâm Velî

Habb-ı zâtı rehber-i tevhîd-i esrâr ile

Kenz-i sırr-ı müste‘ândur Hacı Bayrâm Velî

Hâk-i dergâhı dü-çeşm sâlikân-ı tûtîyâ

Çuğb-ı arz u âsmândur Hacı Bayrâm Velî

Künbedi ne kıble-i eflâke bahş-ı nûr ider

Kible-i kerr ü beyândur Hacı Bayrâm Velî

Gör sevâd-ı Ankara ğark-ı nevâl-i feyzdür

Pâdişâh-ı taht-ı cândur Hacı Bayrâm Velî

Sür yüzüni dergâhına ‘arz-ı niyâz eyle

Çâre-sâz-ı bî-kesândur Hacı Bayrâm Velî (G.179)

b. Sosyal Hayat

Divan şiirinin sosyal hayatla ilişkisi, divan şiiri araştırmalarının önemli problemlerinden birisidir. Diğer bir ifade ile sosyal hayatın divan şiirine yansıyor yansımadağı tartışmaları geçmişten günümüze devam etmektedir. Bu konuyu buradan tartışmak, çalışmanın sınırlarını aşacaktır, ancak divan şairlerinin bir sosyal

yapıda yetiştiklerini, toplum içinde yaşadıklarını düşündüğümüzde hayatla tamamen kopuk olduklarını söylemek mümkün değildir. Bir edebîyat ne kadar soyut, ne kadar kuralcı olursa olsun mutlaka yaşadığı dönemin hayatını yansıtır. Şair, ne kadar isterse istesin zamandan kopamaz, zamanın etkisinde kalır. Divan Şiiri de ne kadar klasik olursa olsun kendi döneminin toplumsal olaylarını şiire aksettirmiştir (Küçük, 1989, 153; Şentürk, 1993, 211).

Zekî Divanı'nda sosyal hayatla ilgili en fazla bilgiyi Zekî'nin tarihlerinden elde etmek mümkündür. Zekî, dönemindeki çeşitli şahıs ve olaylara tarih düşürmüştür. Bu tarihler bir veya iki beyitten değil, müstakil bir şiir olabilecek hacimde şiirlerdir. Bu da şiirlerden Zekî dönemindeki sosyal hayatı belli açılardan takip edebilme şansını doğurmaktadır. Mesela Zekî, Nurullah Paşa'nın yeni doğan bir çocuğuna tarih düşürmüştür. Sosyal bir hadise olan doğumu tarihiyle kalıcı kıldığı gibi şiirde kullandığı ifadelerle dönemin bazı geleneklerini haber vermektedir. Yeni doğan çocuk için çocuğun yakınlarına “Allah analı babalı büyütsün”, “Ömrü uzun olsun” gibi bu gün de halk arasında kullanılan hayır duaları Zekî'nin tarihinde görmekteyiz:

Cümle âfât u belâ-yı dehrden kılsun emîn

Vâlid ü mâderle Hakk virsün şafâ-yı bî-'adîl (T.1/4)

Ṭâli'ün mes'ûd hem bahtuñ kavî itsün Hudâ

Hayr ile ihsân idüb ezvâk-ı hoş ömri tavîl (T.1/4)

Zekî'nin sosyal yaşamı yakından takip ettiğini gösteren tarihlerden birisi de Divan şiirinin meşhur simalarından Keçecizade İzzet Molla'nı doğan oğluna düşürdüğü tarihtir. Bu şiirinde de Zekî, çocuğa hayır dualar etmekte, çocuğun analı babalı büyümesini ve talihinin açık olmasını temenni etmektedir:

Virdi bir maḥdûm Ḥaḳḳ ‘İzzet Efendiye yine
Maḳdemiyle şâd olub dil rûşen olsun dîdeler

İsmi çün Molla Murâd olsun cihânda ber-murâd
Görmesün dünyâda hiç âlâm ile âzürdeler

Dâverân u vâlid ü mâderle kılsun pâydâr
Dehrde Ḥaḳḳ-ı ‘izz ile hem ṭâli‘-i ferḥundeler

Mazḥar-ı feyż-i Ḥudâ-yı birr ü tevvâb olalar
Aṭvel-i a‘mâr ile ezvâḳ-ı bî-ḥadd ideler

Yümn-i teşrîfine didüm ey Zekî târîḥ-i tâm
Kevne bâ-‘izzet Murâd Molla hû geldi müjdeler (T.3)

Zekî, Osman Nuri Paşa’nın Edirne’de mescit inşa etmesine de tarih söylemiştir. Bu tarih bile Zekî’nin zamanındaki gelişmeleri yakından takip ettiğini göstermektedir.

Şairin Zâli Paşa medresesinde yedi sene inzivaya çekilmiş Mustafa Hafız Baba’nın vefatına yazdığı tarih de ilgi çekicidir. Bu şahsın ölümünü haber veren bu şiirden inzivaya çekilme gibi bir uygulamanın varlığını öğrenmekteyiz:

Olmış idi niçe yıl Zâlî Paşada münzevî
Muştafa Ḥâfîz Baba kim ḳuṭb-ı ‘âlem idi bu (T.7/1)

Zekî’nin devlet işlerindeki gelişmeleri de yakından takip ettiğini gösteren dokuz numaralı tarihi Galip Paşa’nın boğazda görevlendirilmesi ile ilgilidir. Galip Paşa’nın yeni görevi için tarih düşüren şair, ona yeni görevinde başarılar

dilemektedir. Ayrıca bu şiirde tarihte yöneticilikleri ve adaletleri ile ünlü şahsiyetlere de (Hz. Süleyman, Hz. Ebubekir, Hz. Ömer, Hz. Ali, Hz. Osman vb.) rastlamaktayız. Aynı şekilde 11 nolu tarih de Edirne Valisi Mehmet Esat Paşa'nın vezir oluşu ile ilgilidir. Bu tarih de Osmanlı devlet yapısındaki bazı gelişmelerin şiire yansımalarına bir örnek olarak gösterilebilir.

Zekî'nin yazdığı bütün tarihler, tarihe düşülmüş bir kayıttır. Sosyal yaşamın şiire aksettirilmesidir. Tarih kitaplarında yer almayan bazı olaylara tarih yazarak dönemin şahıslarını ve olaylarını günümüze taşıyan şair, şiirine sosyal hayatı kapamamış, aksine şiirin imkânları ölçüsünde yaşadığı dönemin olaylarına yer vermiştir.

Divan'da "Vasf-ı Hazret-i Şâh-ı Merdân" başlıklı Hz. Ali'nin tanıtıldığı ve övüldüğü oldukça hacimli bir şiir vardır. Bu şiirden İslam tarihinin önemli simalarından Hz. Ali'nin pek çok özelliğini ve yönünü takip ediyoruz:

Çulzüm-i lûtf u mürüvvetdür 'Ali

Bağr-ı bî-ka'r-ı fütüvvetdür 'Ali

Hzâzin-i sırr-ı Cenâb-ı Kibriyâ

Noğta-i bâğ-ı nübüvvetdür 'Ali (Mur.1/1)

Zekî Divanı'nda sosyal hayata ilişkin veya sosyal hayat aksi olarak kabul edebileceğimiz durumlardan birisi de Kerbela Olayı'nın anılması ve anma esnasında başvurulan uygulamalardır. Divan'da Kerbela Olayı'nın hatırlatıldığı pek çok şiir vardır. Bu şiirlerden dönemin yas gelenekleri hakkında bilgi sahibi olmak mümkündür. Yüzyıllardır tesirini devam ettiren bu olay, Zekî tarafından her fırsatta lanetlenmiştir:

Tâzelendi yine dâğ-ı dil-i erbâb-ı vefâ

Geldi çün mâtem-i şeh-zâde-i şâh-ı dü-serâ (K.1/1)

Ey dil-i gam-dîde vaqt-i mâtem irdi kıl figân

Nâle vü zâruñ irişsün tâbe evc-i âsmâna (K.3/1)

Hâzret-i şâh-ı şehîd-i Kerbelâ ya'ni Hüseyn

Âh kim bu mâh içinde eyledi 'azm-ı cinân (K.3/4)

Zekî'nin şiirlerinde özellikle mutasavvıfların dünya görüşünü ve yaşam tarzını takip etmek mümkündür. Tasavvufi hayat ile ilgili çok sayıda şiiri vardır. Bu şiirlerde mürşit/şeyh/pir, mürit/salîk/sufî ve dergâh/tekke gibi kavramlar hakkında bilgiler vererek şiirine tasavvufî yaşam tarzını aksettirmiştir. Mesela Mevlevilerin ayinine ilişkin bilgiyi Zekî'nin beyitlerinin birinde görüyoruz:

Mevlevî-veş gözümüñ durma semâ' eyledügi

Her tarafından güzelüm hüsnuñi gözler dîdem (B.4)

Yine sema' hakkındaki şu beyitte de sema dönme ile ilgili bilgi buluyoruz:

Hâne-i kâlbe cemâlûñ pertevi virdi şu'â'

Şu'le-i hüsnuñle girmiş rakşâ cân eyler semâ' (G.87/1)

Abdülkadir Geylani'ye Divan'da müstesna bir yer ayrılmıştır. Kadiriiliğın kurucusu olarak bilinen Geylani'yi konu edinen şiirler vardır. Bu şiirler de Zekî'nin muhitinde bir Geylani tesiri olduğunu göstermektedir:

Tâ ezel bende-i dergâh-ı şeh-i Geylânız

Server-i efkende-i dergâh-ı şeh-i Geylânız

Lûtf-ı cûyende-i dergâh-ı şeh-i Geylânız

Rahm-ı h'âhende-i dergâh-ı şeh-i Geylânız

Gül-i zîbende-i dergâh-ı şeh-i Geylânız

Murg-ı nâlende-i dergâh-ı şeh-i Geylânız (Müs.6/1)

Divan şairlerinin pek çoğunda görülen devrinden şikâyet, Zekî’de de vardır. Zekî, zamanındaki herkesin nefesine esir olduğunu, bunun haricinde insan kalmadığını söyler:

Kimse yok bu ‘aşrda igvâ-yı dîve aldanur

Dîv-i nefsi herkesün şeytâna olmuş pîşvâ (G.19/4)

Aşağıdaki şiirde ise zamanını kınamakta arifin kadrini bilmeyen feleğe yuh çekmektedir:

Çarhuñ iqbâline yuf hem dañi idbârına yuf

Sa’dine nañsına hem seb’a-i seyyârına yuf

Nâbecâ vaz’ u becâ vaz’ bir nişân olsun

Gerdiş ü tavrına añkâmına edvârına yuf

Kimi kâbil kimi nâ-kâbil olurmuş çünkim

Ûâbilüñ ‘aqlına nâ-kâbilüñ eñvârına yuf

Ola mesnedde esâfil ola dâna pâmâl

Zeyn-i mesnedle mesânide ü efkârına yuf

Ûadr-i ‘irfân ki bilmez nidelim ma’rifeti

Böyle ‘aşruñ Zekîyâ dîn-ı harîdârına yuf (G.90)

Zekî’nin Fitnat Hanım’ın divanına ve şiirlerine yazdığı sözler de dönemin edebîyat ortamını yansıtmaları bakımından önemlidir. Tamamen övgü dolu sözlerden

ibaret olsa da Zekî'nin yazdığı şiir, dönemin edebîyat eleştirisi alanında atılmış bir adım olarak yorumlanmaya adaydır:

Zevk-bahşâ dile dîvân-ı şerîf-i Fiţnat

Şevk-efzâ dile dîvân-ı şerîf-i Fiţnat

Sübha-i la'1 ü yâ nazmları harf-be-harf

Dürr-i yektâ dile dîvân-ı şerîf-i Fiţnat

Mışra'-ı beytleri her birinüñ bir gûne

Hûb-ı zîbâ dile dîvân-ı şerîf-i Fiţnat

Hûblar koynına girdügi içün mi bilmem

Böyle ra'nâ dile dîvân-ı şerîf-i Fiţnat

Vaşf-ı dildâra Zekî mihr-i vefâ eyle bular

Geldi hemtâ dile dîvân-ı şerîf-i Fiţnat (G.30)

Bayramlar da sosyal hayatın olmazsa olmaz kutlamaları arasındadır. Bu kutlamalar çoğunlukla beraberinde ciddi bir kutlama kültürünü de getirirler. Divan'da bayramla, muhtemelen Kurban Bayramı ile ilgili şiirde bayramın gezintiye çıkılan, etraftaki insanlara merhametle davranılan kurban kesilen bir gün olduğu vurgulanmaktadır:

Bu gün 'ıyd-ı mübârekdür efendüm 'azm-ı seyrân it

Nigâh-ı merhametle bir de zîr-i pâya im'ân it (G.32/1)

Țururlar reh-güzâruñda senüñ 'âşıkluñ şaf şaf

Tebessümle nigâr-ı anları ğamzeñle urbân it (G.32/2)

Dini ve tarihi kaynaklarda geen şahıs ve olaylara da Divan'da atıflar vardır:

Mürdeye bahş-ı hayât itmek oña işden mi

Gelse 'Îsâ gibi güftâre eger ol leb-i and (G.37/3)

Sâhir-i eşmüñdeki ol cezbe yâruñ ey Zekî

Âneden mi yoħsa bilmem siħr-i Bâbilden midür (G.40/5)

İşidüb nâle-i cân-sûzımı itme ta'yîb

Şîven-i Vâmıķı gör firat-i 'Azrâdandur (G.52/3)

Leylî-i 'aşa dûâr olana zencîr-i cünûn

ays-veş cümlesine zülf-i muarrâdandur (G.52/4)

Dönemin müzik kültürüne ait yansımaları da Zekî'nin şiirinde görmekteyiz:

Meclis-i ehl-i şafâda bâdî-i şevķ u arab

Hey hey murib mi mey mi cıķ cıķ zilden midür (G.40/4)

Neyzen-i bezm-i ğam-ı rindân dil-i nâlânımız

Murib-i âĝâze-i âheng-i cân efgânımız (G.73/1)

Sosyal hayattaki bazı gelenekler de Divan'da yer almıştır. Mesela müjde vermek bunlardan birisidir:

Müjdeler ey dil-i pür-ĝam saña cânân geliyor

âne-i târına ol mihr-i dirahşân geliyor (G.51/1)

Müjde aldum kim Zekî vâşıl olur dîdârına

Ol benüm ârâm-ı cânım derde dermânum gelür (G.70/7)

Bahar aylarında hayatın değişmesi, insanların gezintiye çıkması, Zekî'nin bir şiirinde ele alınmıştır. Bu şiirde dönemin bahar algısı görülmektedir:

Bahâr oldı teferrüc-gâhdur hep ağlar bağlar

Sirişki bülbülün gülşende şimdi çağlar ağlar (G.64/1)

Hırâm it nâz ile gülzâr-ı seyre ey gül endâm

Seni hıfz itmege müjgân-ı ‘âşık ağlar bağlar (G.64/2)

Mevsim zevk u şafâdur geldi eyyâm-ı bahâr

‘Azm idüb şahrâyı kıl seyrân efendüm gül açıl (G.107/3)

Zekî, Şeyh Hasip Efendi'nin adeta mektup mahiyeti taşıyan bir şiirine aynı şekilde karşılık vermiştir. Hem Şeyh Hasip Efendi'nin hem de Zekî'nin şiirlerinde dönem hakkında bazı bilgiler bulmaktayız. Mesela Zekî, Arap, Fars ve Acem dünyası için şöyle der:

‘Arab u Fars ‘Acem şarkıla ğarb

Cümlesi rûh ile zevk itmede heb (Mes.2/22)

Zekî, İstanbul'u temiz, burada yaşayanları da latif olarak değerlendirir:

Gerçi kim ‘arz-ı Sitanbul-ı nazîf

Cümle mahlûk zarîf-i hulk-ı laţîf (Mes.2/24)

Zekî'nin şiirlerindeki sosyal hayat konusunu toparlayacak olursak, Zekî de diğer Divan şairleri kadar şiirine kendi dönemini aksettirmiştir. Zekî'nin kendi asrıyla, asrındaki olaylarla en fazla edebîyat ve siyaset dünyasından kişi ve olaylara yazdığı tarihlerinde temas etmiştir. Dönemin ünlü Divan şairlerini de andığı bu

tarihleri, Zekî'nin içinde bulunduğu sosyal atmosferi yakından takip ettiğini göstermektedir.

Tarihlerin dışında kasidelerde, musammatlarda hatta gazellerde bile Zekî'nin zaman zaman devrin durumu hakkında az da olsa değerlendirmeler yaptığını görüyoruz. Bütün bunlar, Zekî'nin şiir dünyasının oluşumunda devrindeki çeşitli kişi, kurum ve olayların önemli bir etkisi olduğunu göstermektedir.

C. ESERİ

1. Divanı

a. Genel Tanıtım

Zekî'nin Divanından başka bir eseri bilinmemektedir. Hayatı hakkında bile bilgi sahibi olamadığımız Zekî'nin eserleri hakkında da yeterli bilgiye sahip değiliz. Bu kısımda elimizdeki divanla ilgili bazı tanıtıcı bilgiler vermek istiyoruz.

Divan 19. yüzyılda istinsah edilmiştir.

Toplam 30 varaktır.

Her varak 30 satırdan oluşmuştur.

Talik hattıyla yazılmıştır.

Tek eserdir. Bilinen başka bir nüshası yoktur.

Eser Yapı Kredi Sermet Çifter Araştırma Kütüphanesi'nde bulunmaktadır ve demirbaş olarak 35515 numarada kayıtlıdır.

Başlıklar ve mahlas kırmızı mürekkeple, ana metin ise siyah mürekkeple yazılmıştır.

Yazıları çevreleyen kırmızı cedvel kullanılmıştır.

Kitabın cildi mıkleplidir. Cildin sırtı bordo meşindir ve üstü kağıt kaplıdır.

Varak ebatları 232x154(170x85)'tür.

Her sayfa iki sütundan oluşmuştur.

Divan, kendinden başka iki eserle birlikte, tek bir ciltte kitaplaştırılmıştır. Kitap 191 varaktır. Kitabın 1a-86a varakları arasında Tercemetü'l-Işk, 90b-159a varakları arasında Hüsnü't-Teveşül Fi'n-Nehâr Ve'l-Leyl Bi-Salati-ş-Şeyh Şemayil adlı eserler bulunmaktadır. Divan ise 160b-190a varakları arasındadır. Zekî Divanı'nın yanında bulunan diğer eserlere baktığımızda bunlardan Tercemetü'l-Işk'ın 1865 yılında istinsah edildiği ve III. Selim zamanında İstanbul'a gelen Nakşibendi şeyhi Muhammed Nakşibendi'nin Sadrazam Mehmed İzzet Paşa'ya

sunduğu Meslekü'l-Envâr'ın tercümesi olduğu görülmektedir. Diğer eser olan Hüsnu't-Teveessül Fi'n-Nehâr Ve'l-Leyl Bi-Salati-ş-Şeyh Şemayil ise Seeyid Ali Rıza b. Hüseyin'e aittir ve 1811 yılında istinsah edilmiştir.

Bazı varakların derkenarlarında “Sehv olunmuş” başlığıyla şiirler vardır.

Divanın içeriğinde kaside, mersiye, medhiye, müseddes, tahmis, murabba, şarkı, şarkı, muhammes, gazel, terhib-i bend, mesnevi nazım şeklinde şiirler vardır. Bunların dışında eserde beytler, tarihler, tamamlanmamış bazı şiir ve gazeller, manzum bir mektup ve cevabname başlıklı bir şiir bulunmaktadır.

Eser müretteb divan olarak tertip edilmeye çalışılmış ancak bazı şiirlerle tertip bozulmuştur. Divanın görünüşü estetik özelliklere sahip değildir. Satırlar eğik yazılmıştır ve satır araları bozuktur. Yer yer mürekkebin dağılmış olduğu ve bazı kelimelerin silikleştiği görülür.

Başlangıç: Kûlzüm-i lûtf u mürüvvetdür ‘Ali

Baħr-ı bî-ka‘r-ı fütüvvetdür ‘Ali

Son: Ser Aħmedde idüb maħv-ı vücûd

Olasın vâşıl-ı envâr-ı şehûd

b. Metni Oluştururken Gözetilen Esaslar

1. Metin “Kasideler”, “Tarihler”, “Musammatlar”, “Gazeller”, “Beyitler”, “Mesneviler”, “Diğer Şiirler” olmak üzere yedi bölüme ayrılmıştır. Her bölümdeki şiirlere ve şiirlerin her beytine, dördlüğüne ya da bendine kendi içinde sıra numaraları verilmiştir. Şiirlerin sıra numaralarının altında ölçüleri ve sonra şiirlerin matla beyitlerinin bulunduğu varak numaraları gösterilmiştir.

2. Matla dışındaki beyitlerin, dördlüklerin veya bendlerin varak değişikliklerinde yeni varak numarası, o beytin, dördlüğün yada bendin kenarına yazılmıştır.

3. Aparata bakılması için yalnızca, gazelin makta beytinin, dörtlüklerden son dörtlüğün ve bendlerle kurulan şiirlerin son bendinin sonuna yıldız işareti koyuldu. Ama şiirin içindeki mısralarla ilgili gerekli açıklamalar, o mısranın kendi sıra numarası ile gösterildi. Beytin ilk mısrası için “a”, ikinci mısrası için “b” kısaltması kullanıldı. (1a, 1b gibi) dörtlük ve bendlerle kurulanlarda da kısaltma harfleri sırayla devam etmiştir. (1a, 1b, 1c, 1d, 1e gibi) Beyit, dörtlük veya bendin tamamı için açıklama yapılacaksa, sadece beyit, dörtlük yada bendin numarası yazılmıştır.

4. Ses, kelime ve mısra eksikliklerinde yok anlamında kısa çizgi (-) kullanıldı.

5. Tercih edilmeyenlerden bazıları için, aparatta parantez içinde: (vezin tutmuyor) vb. açıklamalarda bulunuldu.

6. Farklı tercihlerimiz olduğunda, metin tenkidi yapıyormuş gibi, aparatta mısra, beyit, dörtlük veya bend numarasından sonra, önce esas metne yazılanı, eğik çizgiden (/) sonra nüshada bulunduğu şeklini yazıp, parantez içerisinde: (vezin ve anlam gereği tercih ettik) gibi açıklamalara yer verildi.

7. Ayet, hadis ve Arapça-Farsça ibareler metinde koyu ve italik olarak yazıldı. Bunlarla ilgili olarak aparatta açıklama yapılmadı. Ayet hadis veya ibarenin Divan'ın hangi bölümlerinde yer aldığı beyit, dörtlük, bent yada satır numaraları verilerek belirtildi.

8. Vezin, anlam, mısra eksiklikleri için; mısra, beyit, dörtlük, bend numaraları verilerek açıklamalar yapıldı.

c. İmla

1. Arapça ve Farsça birleşik kelimeler ve Farsça tamlamalarda muzaf ile izâfet kesresi kısa çizgi (-) konulmuştur. “kâm-yâb, ħod-bîn, şeh-levend, şerbet-i dermân, mürebbî-i ħaħîķî” de olduğu gibi.

2. Arapça ve Farsça'dan gelen bütün ön ekler, getirildiği kelimedeki kısa çizgi ile ayrılmış; Farsça son eklerle türetilen kelimelerin ekleri kısa çizgiyle ayrılmadan yazılmıştır; aynı şekilde benzerlik anlamı veren “veş, âsâ” gibi edatlar kendisinden önce gelen kelimelere bitişik yazılmamıştır: “bî-vefâ, bî-hadd, nâ-dân, nâ-sevâb, lâ-şerîk; meygede, derdmend, günahkâr, gülzâr, gülistan, seherzâr; mehcûrveş, Leylâ-veş, Lokmân-âsâ” örneklerinde olduğu gibi.

3. Atıf vavı “u”, “ü”, “vu”, “vü” şeklinde gösterilmiştir. “cân u dil, zann ü gümân, kevn ü mekân, lâle vü nergis” gibi.

4. Arapça tamlamalar: “Mâlikü'l-mülk, seb'ü'l-meşâni” örneklerinde olduğu gibidir.

5. Vezin gereği düşen vokallar apostrofla gösterilmiştir: “n'itti, nic'ola” gibi.

6. Özel isimlerin ilk harfi, hatta tamlama olanların ilk harfleri büyük yazıldı; ancak herhangi bir karışıklığa meydan vermemek için aldıkları çekim ekleri apostrofla ayrılmadı: Rabb-ı ahadd, Kârûna, Leylâyı, Ahmedden” örneklerinde olduğu gibi.

7. Özellikle noktalı harflerin yazımındaki yanlışlıklar, düzeltilerek ve asıl imlasına uygun olarak yazıldı ve bu konuda açıklama yapılma ihtiyacı duyulmadı.

8. “imek” fiili vezin ve kafîye mecburiyeti olmadıkça ekleştirilmeden, ayrı bir kelime olarak yazıldı: “ârif iseñ, kalmaz idi” gibi.

9. Meḥmed, Meḥemmed, Muḥammed okunuşlarından yaygın olanı, yani “Muḥammed” okunuşu tercih edildi.

10. Pâdişâh, âşikâr gibi kelimeler, arada ünlü türetilmeden okundu.

11. ‘Aşk, ‘ayş, ‘ayân gibi kelimelerin, burada olduğu gibi, geniş vokalli şekli tercih edildi.

12. Dâ'im, mâ'il, hakâyık gibi hem hemze, hem de "ye" ile yazılabilen kelimelerde, metinde yazıldığı şekle uyuldu.

13. Lafza-i celâl ile yapılan tamlamalar, Arapça telaffuzuna uygun okundu ve yazıldı: "Li'llâh, bi'llâh" gibi.

14. Sonu çift ünsüzlü kelimeler hem mısra içerisinde hem mısra sonlarında çift ünsüzle yazıldı: "Rabb, sırrı" gibi.

15. Fiil çekim ve bildirme eklerinin yazımında metindeki şekiller göz önüne alındı. Genellikle düz-dar şekiller kullanılmakla birlikte metinde yuvarlak-dar vokal yazılmışsa buna uyuldu. "geçmişiz, perrendeyüz" gibi.

16. Birinci teklik şahıs bildirme ekinin vokali dar-yuvarlak olarak (u-ü) okundu: "benüm" gibi.

17. Arapça asıllı bazı kelimelerin yazımında uzatma bulunmadığı halde, bilinen okunuşlarına uygun olarak uzun okundu: "Allâh, bi'llâh, lâkin" gibi.

18. Üçüncü teklik şahıs eki daima düz-dar (ı-i) okundu: "odı, nûrı, huzûrı, oldı" gibi ancak metinde yuvarlak vokal yazılmışsa buna uyuldu. "göñlüñü" de olduğu gibi.

İKİNCİ BÖLÜM

DİVANIN TRANSKRİPSİYONLU METNİ

KASİDELER

182a

Fe‘ilâtün/ Fe‘ilâtün/ Fe‘ilâtün/ Fe‘ilün

- 1 Niçe zâr eylesesün bu dil-i sûzân giryân
İrdi çün mâh-ı muharrem ide yârân efgân
- 2 Ceyş-i gam içre ‘alem çekmege müddî âhum
Nâleler eyleyerek kıldı şitâbân ey cân
- 3 Yeridür âh ile eflâki idersem ber-bâd
Kıldı evlâd-ı resûli çü perîşân devrân
- 4 Ne yamân iş idi kim eylediñ ey çarh iqdâm
Ehl-i beyt üzre havâle tîğ-ı bürrân ‘ayân
- 5 Hiç rahm eylemedüñ niçe revâ gördüñ kim
Kana garķ ola o çeşm-i şeref cümle cihân
- 6 Tâķ-ı evvân-ı harâb olmasa evvel yegdi
Kerbelâ vaķ‘ası olmadın ‘âlemde beyân
- 7 Hakkdan evlâdına aşhâbına şâhuñ dâ’im

Çok şalâtıla selâm ola hemîşe her ân

8 Ol Yezîd ibn-i Yezîde ola la'net her dem

Heme evlâdına a'vânına yevm'ül-mîzân

9 Ey Zekî ağlayarak inleyerek her dâ'im

Yâd idüb şâh-ı şehîdânı ciger tağla hemân

182a

Fâ‘ilâtün/ Fâ‘ilâtün/ Fâ‘ilâtün/ Fâ‘ilün

- 1 Ey dil-i ğam-dîde vaqt-i mâtem irdi kıl figân
Nâle vü zâruñ irişsün tâbe-evc-i âsmâna
- 2 Geldi çün mâh-ı muharrem tâzelendi dâĝ-ı dil
Rîze-i elmâsdan merhem idüb kıl hûn-feşân
- 3 Nûr-ı ‘ayn-ı Muşafâ dil-pâre-i şîr-i Hudâ
Rûh-ı Zehrâ pâdşâh-ı zümre-i kerrûbiyân
- 4 Hâzret-i şâh-ı şehîd-i Kerbelâ ya‘ni Hüseyn
Âh kim bu mâh içinde eyledi ‘azm-ı cinân
- 5 Tîşe-i âhum esâs çarh her dem itse revâ
Hayf kim ğaddâr zulm itdi Hüseyne bî-gümân
- 6 Nice zâr itmez maħabbet hânedân-ı Murtażâ
Sîne sûzân dîde giryân rûz şeb ey nüktedân

182b

- 7 Bir pelîd-i d na d n-perver felek fırŖat virdi
Kıldı evl d-ı res l n h n-ı p k n h ke c n
- 8 Mihr   meh evr k subh u Ŗeb ki devr eyler hem n
Y  im m olsun sa na y z bi  sel m-ı m ste‘ n
- 9 R k   enc m ‘adı la‘net ola her dem r hına
Ol Yez d ibn-i Yez de t be-haŖr-ı m steb n
- 10 ‘AŖı v  m crim-i b - are-i b -kes bende i
Y  İm m itme  apu dan el-am n r  el-am n
- 11 Dergeh n efgendesı b -kes yet m m y  im m
Tut el m yok kimsem ey pest-i pen h-ı peyk n
- 12 Y  im m oldum es r-i leŖker-i  aflet meded
 h u fery d iderek geld m sa na ey c nı c n
- 13 P dŖ hum r h-ı p k-i A med-i Muht r i un
İki ‘ lemde Zek yi senden ayırma am n

168b

Mefâ'îlün/ Mefâ'îlün / Mefâ'îlün / Mefâ'îlün

- 1 Elif elif aḥadden aduma remz eylemiş îmâ
Be berk-i yâri esrârũñ beşerde eyledi ihfâ
- 2 Te tevḥîd-i tefekkürde teveccüh eyle Mevlâya
Şe şâbit ol şebât üzre ola mesken saña bâlâ
- 3 Cim cümle cemâlũñden tecellî-i pertevin seyr it
Ḥa Ḥayy-ı lâ-yemût esrârını fehm eyle ol ihyâ
- 4 Ḥı Ḥayru'n-Naşruñ aḥlâkıñı eyle taḥalluḡ çün
Delîl ü devlet ü dîdâra mebde'-i dâldür ḥâlâ
- 5 Zelif-i 'aşka zî-ḡadr olmağı dâll eylemiş eş'âr
Rı reh-berdür rızâ-yı Ḥaḡḡ radaytü dimege Mevlâ
- 6 Ze zâr-ı zümre-i 'aşka zülf-i yârdur bâ'ış
Selâmet sırr u ser-ârâ diye leylâ-yı sîn sîmâ

- 7 Şehâdet şehd ü şevk-âver şeff'-i mücrimîndür şeyn
Şafâ-yı şafvet-i ehl-i şafâ-yı şâd ider işfâ
- 8 Ziyâ-yı zîk-i kalbe zarb-ı zikri buldılar zâddan
Tı tât'îr oldılar tayy eyleyüb mülki Mesîh-âsâ
- 9 Zı zâhirdür zıfir erbâb-ı aşka râh-ı Hakk içre
'Ayn 'aşkıle 'ârifler olupdur 'âlimü'l-â'lâ
- 10 Ğayn ğavvâş-ı ğarîk-ı baħr-ı eltâf-ı ğudâvendiz
Fe fe'nzur fe'zkrû remzin işit ey merdüm-i dâna
- 11 Kâdîm ü kudret-i kayyûm-ı kâdir kâf remziyle
Kerîm ü kâmil-i küll kâfdan gel eyle iştisfâ
- 12 Laţîf ü lü'lü'-yi lâlayı la'l-i lâmdan aħz it
Muħammed Murtażâ vü müctebâya mîmdür me'vâ
- 13 Nezîr ü nûr-ı nâzır nuşret-i nûndan hüveydâdur
Veliyy ü vâlî-i vâlâ velâyet vâv ile peydâ
- 14 Hidâyet hâdî her emre hüviyyet heden oldı hû
Livâ-yı lâm-elif lâ ile maħv ol lâ felâ illâ

15 Ye yâr ol yâre yârũñ yârını yâr eyleyim dersen

Zekîden gûş kıl bu remzi çekme asret-i ferdâ

TARİHLER

Nûru'l-lâh Paşa Hazretlerinüñ maḥdûm-ı mûkerremleri Muḥammed
Cemâlû'd-dîn Paşa Efendilerinüñ bir veled-i ercümendleri dünyâyâ teşrîflerinde
inşâ olunan târîḥ

166b

Fâ'ilâtün/ Fâ'ilâtün/ Fâ'ilâtün/ Fâ'ilün

- 1 Hazret-i Mîr-i Cemâle eyledi i'tâ Celîl
Bir veled a'nî cenâb-ı lûṭf u Ḥaḳḳ Mîrî Cemîl
- 2 'Âlem-i eşbâḥa kılduḳda nüzûl ol rûḥ-ı pâk
Oldı tevfiḳ-i Ḥudâ-yı bî-zevâl aña delîl
- 3 Cümle âfât u belâ-yı dehrden kılsun emîn
Vâlid ü mâderle Ḥaḳḳ vîrsün şafâ-yı bî-'adîl
- 4 Tâli'ün mes'ûd hem baḥtuñ kavî itsün Ḥudâ
Ḥayr ile iḥsân idüb ezvâḳ-ı ḥoş ömr-i ṭavîl
- 5 Harf-i menḳût ile didüm ey Zekî târîḥ-i tâm
Gün gibi ṭoḡdı cemâli kâdiri Mîrî Cemîl

166b

Fâ‘ilâtün/ Fâ‘ilâtün/ Fâ‘ilâtün/ Fâ‘ilün

1 Geldi ğaybdan bir er söyledi târîhîni

Mîr Cemîl-i bâ-şeref başdı cihâna kudûm

**Kiçe-zâde ‘İzzet Molla Efendinüñ maḥdûm-ı mükerrerleri Murâd Molla
Efendinüñ velâdetlerine söylenilen târîḥ**

166b

Fâ‘ilâtün/ Fâ‘ilâtün/ Fâ‘ilâtün/ Fâ‘ilün

- 1 Virdi bir maḥdûm Ḥaḳḳ ‘İzzet Efendiye yine
Maḳdemiyle şâd olub dil rûşen olsun dîdeler
- 2 İsmi çün Molla Murâd olsun cihânda ber-murâd
Görmesün dünyâda hiç âlâm ile âzürdeler
- 3 Dâverân u vâlid ü mâderle kılsun pâydâr
Dehrde Ḥaḳḳ-ı ‘izz ile hem ṭâli‘-i ferḥundeler
- 4 Maḫhar-ı feyz-i Ḥudâ-yı birr ü tevvâb olalar
Aṭvel-i a‘mâr ile ezvâḳ-ı bî-ḥadd ideler
- 5 Yümn-i teşrîfine didüm ey Zekî târîḥ-i tâm
Kevne bâ-‘izzet Murâd Molla hû geldi müjdeler

166b

Fâ‘ilâtün/ Fâ‘ilâtün/ Fâ‘ilâtün/ Fâ‘ilün

Başdı hay bâ-yümn-i ‘izzet dehr pâ Molla Murâd

Târîh ‘Osmân Nûri Paşanıñ kerîmelerinüñ velâdetlerinde söylenilmiştir

166b

Mefâ‘ilün/ Mefâ‘ilün/ Mefâ‘ilün/ Mefâ‘ilün

- 1 Tûlû‘ itdi semâ-yı şehr-i hüsne burc-ı ‘iffetden
Yine bir duhter-i pâkize-tıynet âftâb-âsâ
- 167a 2 Hemîn ber-vefķ-i dil-h`âh şâd ide dünyâda oldıķça
Mekârim-perver ol zât-ı sûtûde-ħaşleti Mevlâ
- 3 Ki ya‘nî kethudâ-yı vâlî-i zî-şân çârümîn
Edirne sâye-i ‘adlinde olmış cennet-i dünyâ
- 4 Ser-i bevvâb-ı dergâh-ı ma‘âlî Ğazret-i ‘Osmân
Efendiye idüb bir duhter-i pâkize Ğakķ i‘tâ
- 5 Ba‘zu-yı ‘âfiyet devlet mu‘ammer eylesün Allâh
Cihânda mihr ü mâh şubĥ u mesâ devrân iderler tâ
- 6 Kederden ide cümle ĥanedânuñla Ğudâ maĥfûz
İde ikrâm-ı iĥsân ile her ân lûtf-ı lâ-yuĥşâ

7 Kudûm-1 Fâtıma Zehrâ ile şâd oldı dil çün kim

İdüb mîlâd-1 târîhüñ tefekkür bu Zekî şeydâ

8 Çıkub bir er didi müjde saña mîlâd-1 târîhi

Mübârek bâr-1 devletle kudûm-1 Fâtıma Zehrâ

Edirne'de mescid binâ itdürdüb 'Oşmân Nûri Paşaya söylenilen târif

167a

Fe'îlâtün/ Fe'îlâtün/ Fe'îlâtün/ Fe'îlün

- 1 Hâzret-i pâdişeh-i hâmi-i dîn ü dünyâ
Ya'nî sulţân-ı selâtin-i cihân Maḥmûd Hân
- 2 'Ahd-i adlinde hemîn olmada 'âlem ma'mûr
Hâkḫ mu'ammer ide tâ âḫir yevm-i devrân
- 3 Bâ'ış-i ḫayr du'â almaḫ için bendeleri
Niçe vîrâneleri eylediler âbâdân
- 4 İşte ez-cümle şeref-dâde-i cem'-i vüzerâ
Şâhib-i zühd ü taḫvâ ḫulzüm-i lûtf u iḫsân
- 5 Ya'nî vâlî-i merâḫim-i Beşîm Es'ad Paşa
Ḳıldı inşâ niçe ḫayrât bi-'avni Yezdân
- 6 Râh-ı maḫdûma olur ḫâdim-i şâdıḫ-ı sâlik
Böyle derdüñ ḫadîm-i üdebâ-yı 'irfân

- 7 Kethüdâsı daħi ol âşâf-ı vâlâ-şânuñ
Kıldı ızhâr-ı ‘ubûdiyyet-i ihlâş-ı ‘ayân
- 8 Vaşf-ı zîb-âver-i elîâfa cihânda ancak
Nâmdaşı ezeli Hâzret-i İbn-i ‘Affân
- 9 Sâ‘î-i hayr-ı ser-efrâz-ı ser-i bevvâbîn
Ya‘nî ‘Oşmân Ağa mümtâz-ı cemî-i aqrân
- 10 Şarf-ı hayrâta idüb cümle nuķûd-ı fikrî
İşr-i maħbûb-ı Hudâya olub ez-cân revân
- 11 İşte şehir içre şehîr Mescid-i Hayrû’d-dîn kim
Mesken-i ehl-i şalât olmışıdı niçe zamân
- 12 Yandı mescid daħi ihrâķ olıķ şûķ-i şehir
Dil-i firķat-zede ‘âşık gibi oldu vîrân
- 13 Yapdı a‘lâ daħi ra‘nâ hele evvelkinden
Oldı ba-lûtf-ı Hudâ bânî-i şânî ey cân
- 14 Devlet ü izzet ile eylesün Allâh be-kâm
Hânedânıla cihân içre bi-tûli’l-ezmân

15 Niyyeti eylemedür dehrde hayrât-ı keşîr

Niyet ile ola me'cûr iki 'âlemde hemân

16 Didüm etmâmına bu mışra'-ı târîh Zekî

Yapdı a'lâ bu güzel ma'bed-i Nûr-i 'Osmân

1243 (1827)

**Zâlî Paşa medresesinde yigirmi yedi sene inzivâ üzere olan bir zât-ı ‘âlî-
kadrûñ fevtine inşâd olunan târîhdür**

167a

Fâ‘ilâtün/ Fâ‘ilâtün/ Fâ‘ilâtün/ Fâ‘ilün

- 1 Olmış idi niçe yıl Zâlî Paşada münzevî
Muştafa Hâfız Baba kim kûtb-ı ‘âlem idi bu
- 2 *Mûtû kable en temûtû* sırrına mazhar idi
Vâhid-i vahdetde bulmuş idi Hâkka bu ulu

167b

- 3 Ğarķ-ı envâr-ı tecellâ-yı cemâl-i eynemâ
Rûz u şeb kârı rızâ-i Hâkka itmiş ser-fürû
- 4 Da‘vet olundı hiţâb-ı irci‘iyle Nâ-gehân
‘Azm idüb gitdi gülistân-ı cânâna hû deyü
- 5 Çıkdı bir er fevtine târîh didi bu mısrâ‘ı
Kûtb-ı devrân Muştafâ Baba na‘îme gitdi hû

Şâlih Paşa-zâde Süleymân Begüñ maḥdûmlarınuñ târîhidür

167b

Fâ‘ilâtün/ Fâ‘ilâtün/ Fâ‘ilâtün/ Fâ‘ilün

- 1 Kıldı Hâk Mîr Süleymân-ı lûṭfiye lûṭf u kerem²
Bir sa‘âdet-mend-i ferzend-i mu‘azzez muḥterem
- 2 ‘Âlem-i ervâḥdan eşbâḥa çün itdi nüzûl
Hıfz ide Mevlâ ḥaṭâdan görmesün ḥüzn ü elem
- 3 Hâfız ismi ṭâye vü dadı selâm ismi olub
Ümmü eble eylesün Allâh cihânda muḥteşem
- 4 Muḳteżâ-yı şıdḳ u iḥlâşı maḥabbet ben daḥi
Mevlidi târîḥini olmaz mı dirken söylesem
- 5 Çâr-yâr irdi Zekî mîlâd târîḥüñ didüm
Mir Şâlih kevne geldi başdı bâ-‘izzet ḳadem

² Vezin hatası.

Devletlü Gâlib Paşa Hâzretlerinüñ boğaz muhafâzasına me'mûr
buyrulduğı vaqt inşâd olunan târîh u kaşîde-i Zekîyânemdür

167b

Fâ'ilâtün/ Fâ'ilâtün/ Fâ'ilâtün/ Fâ'ilün

- 1 Kândesin ey kilik-i hoş-reftâr-ı nâzende-hırâm
Bî-tevaqquf olalum gel 'âzim-i sûy-ı merâm
- 2 Hâyli demdür kim enîsüñ gam halîsüñ derd-i yâr
İñleyüb âh eyleyüb ebkem olursuñ şubh u şâm
- 3 Ser-be-ceyb olduñ medâr-ı gamda 'uzlet eyledüñ
Niçe bir bu bî-zebân bî-nuqq bî-harf u kelâm
- 4 Olmada tahvîl-i faşl-ı çâr-veş eţvâr-ı hulq
Mebde' eyler nazâr-ı 'ârife ilâ-yevmi'l-kıyâm
- 5 'Asker-i berf-i burûdet kıldı âfâkı muhîf
Hem-ţabî'at oldu bürdeyile hayfâ hâşş u 'âm
- 6 Eyledi ceş-i şitâ cünd-i çemenzârı şikest
Gerçi kim tâb'-ı güşâde geldi ikdâr-ı gamâm

- 7 Pâk idüb ney-veş derûnuñ muntazar “ol” remzine
Çekme kayd-ı mâsivâ vü itme fikr-i nâ-tamâm
- 8 Câl idüb tevhîd-i ef’âl ile güyâ ola kör
Ref’ ola tâ ara yirden perde-i hiçb ü zâlâm
- 9 Ser-serî âfâkı devrân itmeden ayâ çi-sûd
Var mı hiç bu dâr-ı miñnetde qarâr itmiş bekâm
- 10 Nagme-sâz ol meclis-i vahdetde nûş it câm-ı ‘aşk
Sa’y idüb tüt gûşe-i meyhânede ‘âlî-mağâm
- 11 Mest olub hum-hâne-i şahbâ-yı şâh-ı ‘aşkdan
Kıl hazer ey dil-i emân olma firîb-i irtisâm
- 12 Resm-i devrân-ı muhâlifden hikâyet itmege
Eyledüm her sû tekâpû tâ bulam bir merd-i tâm
- 13 Ser-firâz eyler hemîn nâ-ehli ehli pâ-y-mâl
Böyle mi virdi esâs-ı çarhâ ayâ Hâk nizâm
- 14 Geldi dilden bir şadâ-yı hoş-edâ müjde-resâ
Kim irişdi yüs-r-i eyyâm ‘usr-ı [şeb] buldı hıtâm

- 15 Hüsni-hâle itmege tebdîl kevni ba‘de-zâ
Oldı cârî emr-i feyz-i Hâzret-i Rabbü’l-Enâm
- 16 Şehr-i yâr-ı mülk ü millet pâdşâh-ı berr ü baħr
Cem-Haşem Dârâ Ferîdûn pâsbân Hüsrev gulâm
- 17 Ya‘nî sultân-ı selâtin-i cihân Maħmûd Hân
Kim odur İskender-i devrân Süleymân ihtîşâm
- 18 Levh-i maħfûz-ı Hudâ olmış zamîr-i enveri
Re‘yini taqđire münazzam itdi Rabbü’l-Enâm
- 19 İşte ez-cümle bu ilhâm-ı Hudâdur şübhesiz
Hıfz-ı Baħr-i Esvede kıldı ne hûb re‘y iltizâm
- 20 Eyledi bir âşâf-ı müşkil-güşâ-yı ‘âlemi
Emr-i istihkâmına me‘mûr be-‘izz ü ihtirâm
- 21 Niçe âşâf bir vezîr-i şâhib-i ‘aql-ı me‘âd
Kim sebağ-hûân-ı huzûridur Felâtin ey hümâm
- 168a 22 Kalbidür kenz-i haķâyık re‘yidür ğâyet daķık
Hebt olur bezminde olsa ger Aristô-yı benâm

- 23 Vâkıf-ı ‘ilm-i me‘ânî mâlik-i seyf ü kalem
Dâver-i ‘alâ-himem maqbûl-i Dârâ-yı enâm
- 24 Tîğ-ı ser-tîz-i kazâdan aḥz idüb şemşîr âb
Dîde-i a‘dâya ḥûb-ı ḥavf itmişdür hırâm
- 25 Düşmene ḥîn-i vegâda seyfe ḥâcet mi kalur
Bir celâl ile nazâr itdükde eyler inhizâm
- 26 İtmiş esrâr-ı Celâlî’ d-dîne mazhar lûtf-ı Hakk
Nîm nigeh kılsa ider şîr-i jiyân bend ü râm
- 27 Bûbekir ḥaşlet ‘Ömer şavlet ü ‘Osmân menḳabet
Hem ‘Alî-sîret mu‘în-i derd-mendân bâ-devâm
- 28 A‘nî kim yektâ-yı devrân ol müşîr-i nâmdâr
Ḥâzret-i Ğâlib Paşa sâlâr-ı destûr-ı ‘izâm
- 29 Şadr-ı me‘mûriyyeti olduḳda zâtıyle şeref
Maḳdemûñ itdi tefe’ül-i bi’l-ḥayr ehl-i kirâm
- 30 Bend idüb râh-ı ‘adûyî sedd-i İskender-meniş
Şıyt-ı ḳahrından olub lerzîde a‘dâ-yı künâm

- 31 İsm-i pâkidür berâhîn-i fütûhât-ı ‘azîm
Ba‘d-ez-în ey ehl-i îmân müjde bi-‘avni selâm
- 32 Dâverâ bende- nevâzâ ey merâhim-perverâ
Sensin ol zât-ı hâkâyıkdân-ı esrâr-ı emâm
- 33 Midhatüñ tavşife itmezdüm cesâret olmasa
Dâmen-i ‘afvuñ eger der-dest ey ‘âlî-mağâm
- 34 Sen o revnağ-bağş-ı câh-ı kaçır-ı vâlâ-şânsın
Kim sipihri-i ‘izz ü temkîn buldı senden intizâm
- 35 Her umûruñda muvaffâk eylesün Mevlâ hemîn
‘Ömr-i efzûn şihhat u bâkîyle dâ’im müstedâm
- 36 Men hem ol bir şâ‘ir-i efsûn-sâz-ı ‘âlemüm
K’eyledüm zîr-i taşarruf mülk-i nazmı bâ-ğüsâm
- 37 Şâ‘irân-ı dehre şahrâ-yı mezâmîn teng olur
Virsem er şevküñle rağş tab‘uma îrhâ-yı likâm
- 38 Neş’e-bağş oldı kudûmuñ ‘âleme şahbâ-şifat
Virdi bu dâ‘î-yi dîrîne dağı bir tolu câm

39 ‘Arz-ı ihlâş ile yümni-i maqdemün târîhine

Lûtf-ı Hakkla eyledüm dilden efendüm ihtimâm

40 Tîğ-ı cevherdâr Zekî geldi bu târîh ba‘de-zâ

Ğâlibüz â‘dâ-yı dîne ‘avn-ı Hakk ile müdâm

1239 (1823)

Nâcî Baba kıddise sırrahû ‘âlî hazretlerinüñ vefâtı târihidür

168a

Fâ‘ilâtün/ Fâ‘ilâtün/ Fâ‘ilâtün/ Fâ‘ilün

1 Kıtıb-ı devrân Hazret-i Maĥmûd Nâcî Baba ĥayf

Ĥay diyüb çekdi fenâdan pâ tutub bâķî yerü

2 Âh idüb dilden Zekî didüm vefâtı târihüñ

Vâķıf-ı esrârü’l-lâh Nâcî Baba gitti hû

Edirne Vâlisi devletlü Mehmet Es'ad Paşa Hâzretleri vezâretle be-kâm
oldukları vaqt vezâret târih söylenüb kayd olunmuşdur

189a

Fâ'ilâtün / Fâ'ilâtün / Fâ'ilâtün / Fâ'ilâtün

- 1 Hâm-di'l-lâh çaldı şâh 'aşk-ı kûs-ı aḥmedi
Zât-ı pâkünde şeref buldı sa'âdet-mendi
- 2 Yer yer emr-i 'aşk ile 'âlem nağme-sâz olmada
Ġarḳ-ı zevḳ-i 'aşk olub zehhâ unudtı ma'bedi
- 3 Ġam esâseñ seyl-i bârân feraḳ kıldı ḫarâb
Çâr-ı aḳtâ bî-cihânı zevḳe mecbûr eyledi
- 4 Gevher-i kenz-i ḫaḳâyıḳ oldı kevnden aşkâr
Dide-i ehl-i başîret gördi nûr-ı esvedî
- 5 İḫtiyâr itmişdi genc-i ğırleti dil ḫayli dem
Çün ma'ârif ehlüne 'âlemde raġbet görmedi
- 6 Rûz u şeb dergâh-ı Hâḳḳa eyleyüb arz-ı niyâz
Göstere tâ kim bize kevn içre rûy-ı maḳşadı
- 7 Ṭabl-ı şâh-ı 'aşḳdan irdi şadâ ğuş-ı dile

Kim tîr-i ğaflet-i Hudâdur itdi tarz-ı günbedi

8 Kıadr-dân-ı şâhib ma'ârif ma'den-i fazl u kemâl

Kim sipîhr-i emşâlini dehr içre hâlâ görmedi

9 Bezm-i 'irfânı sebak-h'ânı Aristô-yı zemân

'Akıldur dürr-i ekenüñ Eflâtûn hikmet-i Rüşdi

10 Şeh-vâr-ı 'arşa-i ceys-i dilrân-ı hüner

Zât-ı mecmu'-ı fünûnuñ olmış el-Hakı mirşadı

11 Dâver-i aleyhimem hâtem-i şîm-i encüm-i haşem

Mâlik-i seyf ü kalem meydân-ı 'aşruñ ûhudi

12 Şaf çeküb düşmen ile ceng itmege hacet degül

Şavlet nâmıyla terk eyler 'adûlar ser-haddi

13 Şems-i zât-ı pertev-endâz-ı semâvât-ı kemâl

Gevher-i vâlâ-nasîb nesl-i sa'âdet-i mecidi

14 Şıdk u hamıyyet şecâ'at-i cûd ile mevşûf olub

Zühd ü takvâ vü diyânetle cihânıñ ezhedî

15 Ya'nî ol dâne dil ü yektâ-yı 'aşrı bu sene

Haq vezâretle be-kâm itdi Mehmed Es'adı

16 Ehl-i mesrûr olub a'dâ-yı kahr itdi Hudâ

Buldı revnaq çünkü zâtıla vezâret-mendi

17 Bârek-Allâh ey müşîr-i nâmdârân-ı zemîn

Levhaş-Allâh ey ziyâ-bağş-ende-i burc-ı cedi

18 Vâkıf-ı 'ilm-i ledünni mazhar 'aql mi'ad

Kaşif-i remz ü nikâtı naşş-ı pâk ü 'abdi

19 Zehen-i naqqâd-ı gedâydan müşkilât-ı dehri hal

Kenz-i 'irfân-ı Hudâ mevrûş cedi emcedi

20 Dâverâ bende nevâzâ merhametkâr-ı şehâ

Rûzgâr-ı dûn-perver bende tâkat koymadı

21 Yoksa bu resmile itmezdüm ser-âgâz-ı suhan

Lâl iderdüm vaşf-ı pâküñle senüñ nîk ü bedi

22 Dürr-i bahr-ı ma'rifet gavvâş tab'umda benüm

Neyleyim ammâ ki baht u ejgûn el virmedi

23 Çün du'âdur 'âdet dirîne-i şâ'ir Zekî

ılma ıtınâb-ı suhan dergâh-ı Hakkâ tut yedi

24 Rûz u şeb tâ kim cihânda birbirin ta'ıb ider

Devlet ü ibâl ile bulsun hayât-ı sermedi

25 Kande ğaram eyler ser tevfi-i Hudâ olsun refik

Rehberi hazır-ı huçeste bâr-ı rûh-ı Amedi

26 Şadr-ı devletde be-şihhat zât bulsun zevk-i Hakk

Tiĝ-ı kahr-ı Hakkâ dûçâr olsun a'dâ-yı bedi

27 Nâmı vâlâsı vezâretle olunca müştehîr

Uşdeâ-yı devleti yer yer tevârîh söyledi

28 Mûr-veş kıldum cesâret pây nemâl ihdâsına

Bî-teşkâ âşaf-ı devrâna bende seyyidi

29 Bî-tevif şâd olub didüm Zekî târih-i tâm

ıldı Hakk Paşa be 'izz ü şân Mehmed Es'adı

MUSAMMATLAR

MURABBALAR

-1-

Vaşf-ı Hâzret-i Şâh-ı Merdân

160b

Fâ‘ilâtün / Fâ‘ilâtün / Fâ‘ilün

- 1 Kılzüm-i lûtf u mürüvvetdür ‘Ali
Baħr-ı bî-ka‘r-ı fütüvvetdür ‘Ali
Hâzin-i sırr-ı Cenâb-ı Kibriyâ
Noқта-i bâğ-ı nübüvvetdür ‘Ali
- 2 Rûhüke rûhîden oldı müstebân
Men ra’anî remzi vechinde ‘ayân
Ma‘den-i feyz-i ħabîbi müste‘ân
Menba‘-ı ‘irfân-ı ħikmetdür ‘Ali
- 3 Hâzret-i Hâkkuñ hemîn kudret eli
Şân-ı pâkinde mübeyyen müncelî
Nuţq-ı Mevlâ *lâ fetâ illâ* ‘Ali
Merd-i meydân-ı şecâ‘atdür ‘Ali

- 4 Kâmi'-ı a'dâ-yı dîn-i Muşafâ
Kâti'-ı küffâr-ı meydân-ı vegâ
Fâtih-i Hayber cenâb-ı Murtaşâ
'Aleme şems-i hidâyetdür 'Ali
- 5 Ejder-i mehd içre itmek iki şakğ
Haydar-ı Kerrâre maşşûş ber-sebak
Zât-ı pâk-i aşinâ-yı zât-ı Hağğ
Şîr-i şahrâ-yı hüviyyetdür 'Ali
- 6 Yekke-tâz-ı 'arşa-gâh-ı aşfiyâ
Şâh-bâz-ı dest-i sultân-ı beğâ
Revnâğ-ı şadr-ı serîr-i hel etâ
Şeh-süvâr-ı deşt-i vahşetdür 'Ali
- 7 Melce'-i bî-çâregân-ı ins ü cân
Yâver-i hayl-i ğarîb [ü] bî-kesân
Sâkî-i Kevser mu'în-i teşne-gân
'Aleme bi'l-lâhi rağmetdür 'Ali
- 8 Zâyir-i dergâh-ı rûh-ı qudsiyân
Ğarğ-ı bahr-ı cûd-ı 'arz u âsmân
Âstân-ı kıble'-i kerrûbiyân
Mâlik-i esrâr-ı qudretdür 'Ali

9 Rehber-i halvet-serâ-yı Kird-gâr
Haydar-ı Kerrâr-ı şâhib Zül'fikâr
Muhtedâ-yı vâşılân-ı bî-şümâr
Rükn-i bünyâd-ı şerî'atdür 'Ali

10 Pişvâ-yı evvelîn ü âhirîn
Reh-nümâ-yı peyk-i Rabbi'l-'âlemîn
Yâr-ı cümle enbiyâ ü mürselîn
Nûr-ı mışbâh-ı tarîkatdür 'Ali

11 İbn-i 'amm-ı pâdşâh-ı enbiyâ
Zevce-i Zehrâ imâm-ı etkıyâ
Vâlid ü sıbteyn-i şâh-ı aşfiyâ
Câmi'-i sırr-ı haqîkatdür 'Ali

12 Mazhar-ı sırr-ı *hüva'l-lâhü eḥadd*
Muşaddar nûr-ı tecellâ-yı şamed
Dest-gîr-i mücrimân u müstemend
Şâfi'-i yevm-i nedâmetdür 'Ali

13 Vâkıf-ı 'ilm-i cemî'-i enbiyâ
Kâşif-i zümrüd nikat-ı ve'd-ḍuḥâ
Zîver-i ser-levḥa-i nazm-ı Hudâ

Noқта-i bâ-i bidâyetdür ‘Ali

14 Azâzil nûr-ı Muḥammed hem-demi

Bezm-i ḥâş-ı kâbe-ḳavseyn maḥremi

Devr-i çarḫ merbûṭ-ı emr-i â‘zamı

Âmir-i mülk-i velâyetdür ‘Ali

15 Lî-ma‘allâh gülşeni menzil-gehi

Cebrâ’ildür pâsbân-ı dergehi

Şanmasın bu nuṭkumı ey dil tehî

‘Âşık u mâ‘şuk-ı ḥâzretdür ‘Ali

16 Şâhid-i gülşen-serâ-yı bezm-i cân

Dil-ber-i ḥayret-fezâ-yı ḳudsiyân

Nâzenîn-i meclis-i kerrûbiyân

Dâddur şâhib-i şefâ‘atdür ‘Ali

17 Lâ-mekân iḳliminüñ bir dânesi

Nûr-ı aḳdesden münevver ḥânesi

Rûḥ-ı ‘âlem ḥüsnüñ pervânesi

Şem‘-i ḥâşş-ı bezm-i ḳurbetdür ‘Ali

18 Gelib der-gâhuñ Zekî kesmem ümîd

‘Âḳıbet baḫtum olur bir gün sa‘îd

Dir hayâli kim benüm hayrû'l-berîd

Geldi uş kân-ı mürüvvetdür 'Ali

165a

Fâ‘ilâtün/ Fâ‘ilâtün/ Fâ‘ilâtün/ Fâ‘ilün

- 1 Olma ta‘n-endâz-ı rindân şüfî git sen râhına
Kıl hâzer gel olma mazhar ehl-i ‘aşkuñ âhına
Herkesüñ bir zannı vardır Hâzret-i Allâhına
Bârgâh-ı Aḥmede düşdüm ‘Alî dergâhına
- 2 Nâr-ı ‘aşka yandı cânım bu hevâ bilmem nedür
Vâdî-i hayretdeyem çün ü çirâ bilmem nedür
Ğarḳ-ı bahır-ı vaḥdetem men mâsivâ bilmem nedür
Bârgâh-ı Aḥmede düşdüm ‘Alî dergâhına

165b

- 3 Ma‘şiyet deryâsınuñ müstağraḳ-ı bî-çâresi
Râh-ı ‘işyânuñ hemîşe reh-rev-i âvâresi
Dildür ammâ dildedür şeh-zâdegânuñ yâresi
Bârgâh-ı Aḥmede düşdüm ‘Alî dergâhına
- 4 ‘Âlem-i ervâḫda lâhûta nâzırken özüm
Seyr-i nâsût itmege meyl itdi cânâ bu özüm
Sırr-ı Aḥmedle ‘Âlîde ḫatm olundı bu sözüüm
Bârgâh-ı Aḥmede düşdüm ‘Alî dergâhına

5 Ey Zekî esrâr fâş itme niyâz eyle hemîn
 ulluĝa lâyıķ olandur dâ'imâ âh u enîn
 'Âdetu'l-lâh tâ ezel ey dil hestendîn çünîn
 Bârgâh-ı Aħmede düşdüm 'Alî dergâhına

165b

Fâ'ilâtün/ Fâ'ilâtün/ Fâ'ilün

- 1 Murğ-ı câna âşyândur perçemüñ
‘Âşıkâ dârü’l-emândur perçemüñ
Revnağ-ı gülzâr-ı bustân-ı cemâl
Zib-i bahş-ı hüsn ü ândur perçemüñ
- 2 Şehr-i hüsnüñ ey perî âzâdesi
Gerden-i kâfûrınıñ efgendesî
Ehl-i ‘aşkuñ cânile dil-dâdesi
Zib-i bahş-ı hüsn ü ândur perçemüñ
- 3 Şafha-i ruhsâra çekmiş bir siyâh
Mıstâr-ı muşhaf gibi satr-ı siyâh
Dûd-ı âh âşıkâ olmuş penâh
Zib-i bahş-ı hüsn ü ândur perçemüñ
- 4 Kışver-i hüsnüñ müdfiri nâzırı
Genc-i hüsnüñ isridür şâhib seri
Cây olmuş şâh-ı hüsnüñ efseri
Zib-i bahş-ı hüsn ü ândur perçemüñ

5 Murğ-ı câna dâm-ı hayret gösterir
Çeşm-i ‘uşşâka lefâfet gösterir
Bu Zekîye özge hâlet gösterir
Zîb-i bahş-ı hüsn ü ândur perçemüñ

165b

Fâ'ilâtün/ Fâ'ilâtün/ Fâ'ilün

- 1 Ğurbet elde kalmışam bî-kes amân
Ey devâ-yı derd-i bî-dermân amân
Çâresiz derde devâsından 'ayân
Ey devâ-yı derd-i bî-dermân amân
- 2 Kûy-ı vaĥdetden diyâr-ı keşrete
İrdi âĥir menzilüm âh ĥayrete
'Azm idüb düşdüm tarîķ-i ğurbete
Ey devâ-yı derd-i bî-dermân amân
- 3 Keşreti vaĥdetde buldum 'âķıbet
Cümlesin ĥayretde buldum 'âķıbet
Rıf'ati zilletde buldum 'âķıbet
Ey devâ-yı derd-i bî-dermân amân
- 4 Çâr-sû-yı 'aşķa girdüm nâ-gehân
'Aķlı virdüm bir pula ey nev-civân
Sûdum oldı itmedüm aşlâ ziyân
Ey devâ-yı derd-i bî-dermân amân

5 Ҳасрет-и дидâr yaқdı cъnumı
Ҳазрет-и дилдâr yaқdı cъnumı
Ey Zekî ol yâr yaқdı cъnumı
Ey devâ-yı derd-i bî-dermân amân

165b

Fâ'ilâtün/ Fâ'ilâtün/ Fâ'ilâtün/ Fâ'ilün

- 1 Bir perî sevdüm ki 'âlem bende-i fermânıdır
Ğamze-i hûn-rîzinüñ rûh-ı revân kurbânıdır
Ğonce-i ruhsârınuñ bu dîdeler hayrânıdır
Dil gülistân-ı cemâlün şimdi bil derbânıdır
- 2 Nağme-sâz-ı meclis-i gülşen-saray-ı mülk-i cân
Oldı rûh-ı zühre vü hûnen degân-ı âsmân
'Aks-i hüsnüñ beyt-i dilde eyledi cânâ 'ıyân
Dil gülistân-ı cemâlün şimdi bil derbânıdır
- 3 Yâr ile gülzâr-ı vuşlatda idüb dâ'im şafâ
Bezm-i hâs-ı hazret-i dildâra oldum âşnâ
Eylemez mi 'aşk ehli şimdi baña ilticâ
Dil gülistân-ı cemâlün şimdi bil derbânıdır
- 4 Cezbe-i 'aşk-ı maḥabbet ile çün cûş eyledüm
Bülbülân-ı gül-'izâr-ı yâri hâmûş eyledüm
Ğonce-i ümmîdi 'aşk ile der-âgûş eyledüm
Dil gülistân-ı cemâlün şimdi bil derbânıdır

5 Hâne-i dil nûr-ı vechi yâre oldı çün maqarr
Revzen-i dilden Zekî dâ'im cemâle kııl nazâr
Mışra'-ı âzâde-i Sulţân Hasîb hüccet yeter
Dil gülistân-ı cemâlün şimdi bil derbânıdur

165b

Mef'ûlû/ Mefâ'îlû/ Mefâ'îlû/ Fa'ûlûn

- 1 Cellâd bakış cân alıcı şâh-ı levendüm
Cân u dilüme zülf olub şimdi kemendüm
Bu hüsniye 'âlemde görüb seni begendüm
Raḥm eyle meded bendeñe gel rûḥum efendüm
- 2 Ebrû-yı kemândârına müjgânuñ idüb tîr
Şayd itmege cân murğını kılmış hele tedbîr
Cânâ kerem it lûtf eyle gel hâlüme bak bir
Raḥm eyle meded bendeñe gel rûḥum efendüm
- 3 'Ar'ar mı disem kâmetine yoksa ki tûbâ
Kadd çekdi gönül bâğçesin eyledi zibâ
Bûs itmekle pâyini kıl 'abdini ihyâ
Raḥm eyle meded bendeñe gel rûḥum efendüm
- 4 Esrâr-ı hudâvend dehen-i daḥme-i hikmet
Dendân-ı dür-i ka'r-ı yem-i lücce-i vaḥdet
Ser-tâbe-ḳadem sırr-ı Hudâ şan'at-i ḳudret
Raḥm eyle meded bendeñe gel rûḥum efendüm

166a 5 Dem-beste olub kaldum o dem gördigüm anda
Tâkatden eşer kalmadı ne cânda ne tende
Üftâde-i hâk oldu Zekî bendeñe sen de
Raħm eyle meded bendeñe gel rûħum efendüm

ŞARKILAR

-1-

166a

Müstef' ilün/ Müstef' ilün

- 1 Ey nûr-ı şems-i mâh-tâb
Ref' eyle yüzden niğâb
Vaşluñla eyle kâm-yâb
Ref' eyle gel yüzden niğâb
- 2 La'l-i lebûñ bî-çâresi
Ruhsârınuñ âvâresi
Bu dildür anuñ çâresi
Ref' eyle gel yüzden niğâb
- 3 'Aşkuñla cân buldı şafâ
Dil zevk ider kılsun cefâ
Ey ma'den-i mihr ü vefâ
Ref' eyle gel yüzden niğâb
- 4 Hâk-i derüñde bendedür

Ez-cân u dil efgendedür

Vaşluñı cûyendedür

Ref^e eyle gel yüzden niķâb³

³ Vezin hatası.

166a

Müstef'ilün/ Müstef'ilün

- 1 Ey âfet-i şîrîn-edâ
Oldı saña dil mübtelâ
Yanmağdayam şubh u mesâ
Oldı saña dil mübtelâ
- 2 Bağ dîde-i giryânuma
Rağm it dil-i nâlânuma
Toğrı diyem sulţânuma
Oldı saña dil mübtelâ
- 3 Ey meh-cebîn-i gül-'izâr
'Aşkuñla dil mişl-i hezâr
Nâlendedür leyl ü Nehâr
Oldı saña dil mübtelâ
- 4 Bilmem ki ben ne söyleyem
Râzı degüldüm neyleyem
Düşdüm ne çâre eyleyem

Oldı saña dil mübtelâ

5 İtme Zekî beyhûde âh

Cânâna eyle ‘azm-ı râh

‘Arz-ı cemâl eyler o şâh

Oldı saña dil mübtelâ

166a

Fâ'ilâtün/ Fâ'ilâtün/ Fâ'ilün

1 Ey şeh-i evreng-i nahvet meh-likâ

'Aşıkı lâyıķ mı bu rütbe fedâ

İstemem ğayrı nigâh itme baña

Bî-vefâsın hâşılı pek bî-vefâ

2 Evvel alduñ gönlümi soñra neden

Böyle terk itdüñ beni ey gül-beden

Bu revişden âşkâr oldu ki sen

Bî-vefâsın hâşılı pek bî-vefâ

3 Bulmasam sen gibi mâh-peykeri

Eylemem ğayrı saña h'âhişkeri

Neyledüñ 'ahd-i kadîmi ey perî

Bî-vefâsın hâşılı pek bî-vefâ

4 Gerçi dil meyyâlün olmuşdı ezel

Lîk bu çavruñ baña virdi kesel

Eyledüm ğâhî ferâğat mâ-ħaşal

Bî-vefâsın hâşılı pek bî-vefâ

5 Bu Zekîden diñle ey meh pek gözet

Ağladan ‘uşşâkı ağlar ‘âkıbet

Görmedüm sen gibi hiç bî-merhamet

Bî-vefâsın hâşılı pek bî-vefâ

Şarkı

166a

Fâ'ilâtün/ Fâ'ilâtün/ Fâ'ilün

- 1 Gevher-i gencîne-i mihr ü vefâ
Şu'le-bağş-ı kalb-i erbâb-ı şafâ
Sensin ey kân-ı mürüvvet merhabâ
Pür-vefâsın cân-fezâsın dil-rübâ

- 166b** 2 Bî-vefâ maḥbûbe-i devr-i zamân
Kıldı anlardan şikâyet bu zebân
Rûḥsın cismümde oldum tercemân
Pür-vefâsın cân-fezâsın dil-rübâ

- 3 Oldı çün yâr-ı kadîmüñ müstetir
Tercemânuñ oldum 'arz itdüm zamîr
Yoğsa mihrüñ dilde bir mihr-i münîr
Pür-vefâsın cân-fezâsın dil-rübâ

- 4 Reh-rev-i 'irfâna ḥâcet mi zemîn
Şâbitüz 'ahd-i kadîm üzre hemîn

Sû-i zannum yok saña ey meh-cebîn

Pür-vefâsın cân-fezâsın dil-rübâ

5 Hem gül olmuş hem hezâr ey dil-i hasîb

Nâz ider hem zâr ider ol dil-firîb

Bu Zekîden ketmi gayetle garîb

Bî-vefâsın cân-fezâsın dil-rübâ

166b

Fe‘ilâtün/ Fe‘ilâtün/ Fe‘ilün

- 1 Bir niġehle dilümi itdi Őikâr
Âh ol zâlîm ü ġaddâr hûn-hÿâr
Târ-1 ġîsûya eyledi berdâr
Âh ol zâlîm ü ġaddâr hûn-hÿâr
- 2 Gül-i ruġsârûña ġarŐu ġiryân
Bûlbûl-i zâr-veş itdi nâlân
O Şeh-i taġt-1 dil ü rûġ-1 revân
Âh ol zâlîm ü ġaddâr hûn-hÿâr
- 3 Hÿüsn ü ân ile o Őûġ-1 ra‘nâ
Bezm-i hÿûbân-1 cihânda yektâ
Maġzen-i ‘işve ü ber-mihr-i vefâ
Âh ol zâlîm ü ġaddâr hûn-hÿâr

166a

Fe‘ilâtün/ Fe‘ilâtün/ Fe‘ilâtün/ Fe‘ilün

- 1 Nedür ey bâğ-ı leñâfet bu kadar cevr ü cefâ
Yok mıdur sende ‘aceb hiç mürüvvet cânâ
Bî-vefâ söyleyemem pek de saña ben ammâ
Ne bu eñrâfa nevâziş bize bîgâne edâ
- 2 Şive ü nâz ile reftâr iderek serv-meniş
Her yaña göz süzerek dürlü zarâfet idiş
Bu levendâne revşle güzelüm kande gidiş
Ne bu eñrâfa nevâziş bize bî-gâne edâ
- 3 Cümleye lûtf u ‘inâyetdür işüñ eñvârũ
Tığ-ı gamzile beni yârelemekdür kârũ
Zevkine geldi meger âh-ı dili nâ-çârũ
Ne bu eñrâfa nevâziş bize bîgâne edâ
- 4 Rûy-ı dil gösterüb evvel beni itdũñ mecbûr
Şimdi n’olsun bu edâlar baña ey dîdesi hûr
Zekî mañzûn saña lâyıq mı olasın mesrûr
Ne bu eñrâfa nevâziş bize bîgâne edâ

MUHAMMESLER

-1-

165a

Mefâ'îlün/ Mefâ'îlün/ Mefâ'îlün/ Mefâ'îlün

- 1 Ezel fülk-i dili 'aşkuñ bihâr-ı derde şalmışdur
Belâ bâdı gam emvâcı anı çok yerde çalmışdur
Maḥabbetile özin bilmezem ḥayretde ḫalmışdur
Benüm dîvâne göñlüm çok belâdan arda ḫalmışdur
Cefâdan yüz çevirmez derd ü gamdan lezzet almışdur
- 2 Hişârumdur benüm peyḫân-ı tîr-i cevri-i dildâruñ
Refîḫüm mûnisüm hem miḫnet-i endûhıdur yârüñ
Ḥayâlümdür cemâl-i yâr bilmem çarḫuñ efkârüñ
Benüm dîvâne göñlüm çok belâdan arda ḫalmışdur
Cefâdan yüz çevirmez derd ü gamdan lezzet almışdur
- 3 Miḫen toprağıdur ḥâküm hevâ-yı gam durur bâdum
Belâ seylidür âbum tâ ezel miḫnetle âbâdum
Ocağ-ı 'aşḫdandur nâr-ı âlâm ile mu'tâdum
Benüm dîvâne göñlüm çok belâdan arda ḫalmışdur
Cefâdan yüz çevirmez derd ü gamdan lezzet almışdur

- 4 Cefâ-yı yârdur zevküm benim ey ‘âşık-ı şeydâ
Şafânuñ zâdı gelmez hâtır-ı nâ-şâduma aşlâ
Ne miñnetler iderse eylesün ol dil-ber-i ra‘nâ
Benüm dîvâne göñlüm çok belâdan arda kalmışdur
Cefâdan yüz çevirmez derd ü gamdan lezzet almışdur
- 5 Benem şahrâ-yı hayretde mekânım günc-i miñnetdür
Gam u âlâm-ı dil-ber heb baña ‘ayn-ı mañabbetdür
Zekî ‘uşşâka cevri-i yâr-ı mañzâ bir ‘inâyetdür
Benüm dîvâne göñlüm çok belâdan arda kalmışdur
Cefâdan yüz çevirmez derd ü gamdan lezzet almışdur

165a

Mefâ'îlün/ Mefâ'îlün/ Mefâ'îlün/ Mefâ'îlün

- 1 Mül-i şahbâ-yı 'aşkında gönül keyfiyyet almışdur
Ruh-ı âteş-nişârından 'aceb germiyyet almışdur
Ezel mülki ğam-ı 'aşkıla bâ-tevliyyet almışdur
Cefâdan yüz çevirmez derd ü ğamdan lezzet almışdur
Benüm dîvâne gönlüm çok belâdan arda kalmışdur
- 2 Saña mecbûr olaldan bu dil ğam-dîde ğam-perver
Nazar kılmaz cihân hûbânı ger olsa melek peyker
Hayâl-i tîğ-ı ğamzeñdür benüm eglencem ey dil-ber
Cefâdan yüz çevirmez derd ü ğamdan lezzet almışdur
Benüm dîvâne gönlüm çok belâdan arda kalmışdur
- 3 Dile tîr-i müjeñ şayyâd çeşmüñ câna kaçd itmiş
Şekîb ü 'aql u fikrüm kaydına zülfüñ kemend atmış
Ne eylersen güzelsin eyle dil anı pesend itmiş
Cefâdan yüz çevirmez derd ü ğamdan lezzet almışdur
Benüm dîvâne gönlüm çok belâdan arda kalmışdur

- 4 Cefâ ıııııle biñ yâre açarsın sîne de her gâh
Bana her yâresi bir gonce-i nev-restedür ey mâh
Belâ-yı derd-i ‘aşka cân u dil itmişdür ey-v-allâh
Cefâdan yüz çevirmez derd ü gamdan lezzet almışdur
Benüm dîvâne göñlüm çok belâdan arda kalmışdur
- 5 Ğam u cânâna zevküm miñneti hem yâr-ı cânumdur
Devâ-yı derd-i dil cevr ü cefâ-yı mihr-bânumdur
Zekî bu beyt-i pür-hikmet benüm vird-i zebânumdur
Cefâdan yüz çevirmez derd ü gamdan lezzet almışdur
Benüm dîvâne göñlüm çok belâdan arda kalmışdur

TAHMİSLER

-1-

163b

Fâ‘ilâtün/ Fâ‘ilâtün/ Fâ‘ilâtün/ Fâ‘ilün

- 1 Mest-i medhûş-ı şarâb-ı çeşm-i fettân olmuşam
Derd-i ‘aşk-ı yâr ile her derde dermân olmuşam
Nâil-i sırr-ı maḥabbet cân-ı cânân olmuşam
Ey benim cânım saña ben mest-i ḥayrân olmuşam
Cân u başdan geçmişem yoluña kurbân olmuşam
- 2 Söyle yâre ben faḳîrin ḥâlüñ ey bâd-ı şabâ
Nâvek-i müjgân ile kılsun teni cândan cüdâ
Cümle varumdan geçüb ‘aşkuñ idindüm pîşvâ
Ne menâlüm var ne mâlum yoluña olsun fedâ
Neylerim dünyâyı çün kim saña mihmân olmuşam
- 3 Pâd-şâhâ mürde iken zinde kılduñ sen beni
Gösterüb nûr-ı ruḥuñ efgende kılduñ sen beni
Bülbül-i şeydâ gibi nâlende kılduñ sen beni
İşiginde ol zamân kim bende kılduñ sen beni
İns ü cinne server ü mülke Süleymân olmuşam

4 Bir zamân gerçi reh-i hicrâna şaldum ben beni
Renc-i bî-hadd eşk-i bî-pâyâna şaldum ben beni
Hacle-gâh-ı vuşlat-ı cânâna şaldum ben beni
Kaatre-i nâciz idüm ‘ummâna şaldum ben beni
Baħr-ı zâħir kaatre-dür yanumda ‘ummân olmuşam

5 Ey Zekîñüñ remzin âsân zann iden bî-ma‘rifet
Her hasa sırrın nümâyân zann iden bî-ma‘rifet
Ey cemâl-i yâr pinhân zann iden bî-ma‘rifet
Ey beni şûretde insân zann iden bî-ma‘rifet
Ol şehen-şâh-ı cihân gönünde ‘irfân olmuşam

163b

Fe‘ilâtün/ Fe‘ilâtün/ Fe‘ilâtün/ Fe‘ilün

- 1 Dûr olaldan berü dîdemden o hâtır-şikenüm
Yanmada sûziş-i hasretle dil-i pür-mihenüm
Hedef-i tîr-i belâ oldı egerçi bedenüm
Râzıyam her ne kılsa baña serv-i semenüm
Varayum yalvarayum boynuma tağub kefenüm
- 2 Her ne eylersen eyâ şûh-ı cefâkâr eyle
H’âhiş-i hâtırını bendeñe izhâr eyle
Bende-ver ister isen beste-i zünnâr eyle
Tek beni zülf-i dil-âvizine berdâr eyle
Çekeyüm pâd-şâhum kendi elümle resenim
- 3 Yağayum âteş-i firkatle dili pâk ideyüm
Deşt-i ‘aşk içre seri beste-i fitrâk ideyüm
Mâni‘-i vuşlat olan cismümi helâk ideyüm
Hulle-i cennet olursa çekeyüm çâk ideyüm
Dem-i vuşlatda baña hâil olur pîrehenüm
- 4 Uyma ağıâr-ı bed ü hîle-şi‘âruñ sözine

Tîr-i hicrân eşer itdi dil-i zârîñ özine
Nazar it lûtf ile bu sîne-figâruñ yüzine
Duyamaz girsem eger mûr-ı za'îfûñ gözine
Ey Süleymân-ı zamân şöyle za'îf oldı tenüm

- 5 'Âşıkam meşreb-i rindâneyi virmem felege
Hele bâri hum-ı hum-hâneyi virmem felege
Zekîyem bezm-i tarab-hâneyi virmem felege
Şem'iyem gûşe-i meyhâneyi virmem felege
Gülşen-i bâğ-ı cinândan baña yegdür vaţanum

163b

Mef'ûlû/ Mefâ'îlû/ Mefâ'îlû/ Fa'ûlûn

- 1 Lûtf itdi Hudâ nâle vü efğânuma te'sîr
İtmez mi ola zerrece sultânuma te'sîr
Müjgânun idüb sîne-i 'uryânuma te'sîr
Tîr-i nighün eyleyüb öz cânuma te'sîr
Cânâ bu kemân-keşlik ile pîr olasın pîr

- 164a 2 Bilmem saña ben neyledüm ey şûh-ı dil-ârâ
Raḥm eylemedün ḥâl-i dil-i zâruma kaṭ'â
Envâ'-i sitemle baña kıyduñ hele cânâ
Şol ḥançer-i ğamzeñ idi dilden geçen am mâ
Çekdi yine ebrû-yı siyeh sîneme şemşîr

- 3 'Arz eyler idim ḥâl-i perîşânımı her bâr
Bir kerre nigâh itmedi ol zâlim ü ḥûn-ḥ'âr
Beyhûde imiş añladı hep itdigi âzâr
Sevdâ ile dîvâneligüm gördi benim yâr
Kıldı o siyeh kâkülünü boynuma zencîr

- 4 Kimdür saña daḥl itmege kâdir şanemâ kim

Hûbân-ı cihânda saña beñzer ‘acabâ kim
Kimdür seni vaşf eyleyecek var mı şehâ kim
Ben Yûsuf-ı şânî disem olmaz mı saña kim
Çün eylediler dil-beri bu hüsniye ta‘bîr

5 ‘Uşşâk ricâ itmege itmez idi cürret
İhsânuñ umub çünki ricâ eyledi sîret
Ben daği Zekî eylesem olmaz mı cesâret
Lûtfuñdan eger olsa Nesîbâya da ruḥşat
Biñden birisin eyleye aḥvâlini taḫrîr

164a

Mef'ûlû/ Mefâ'îlû/ Mefâ'îlû/ Fa'ûlûn

- 1 Pesdür baña müjgân hadeng-i ğamze-i şemşîr
‘Uşşâkı helâk itmede hiç eyleme te'hîr
Zahm-ı dile Loqmân idemez edviye tedbîr
Tîr-i nighûñ eyledi öz cânuma te'sîr
Cânâ bu kemân-keşlik ile pîr olasın pîr
- 2 Ümîd-i kerem eyler iken ey şeh-i yektâ
Lâyık mı olam hüzn ile mehcûr-ı temâşâ
Bir nîm nigh-i lûtf kııl ahvâlûme cânâ
Şol hançer-i ğamzen idi dilden geçen ammâ
Çekdi yine ebrû-yı siyeh sîneme şemşîr
- 3 Dil nâle vü zâr ile kılub 'âlemi bîzâr
Raħm itmege mecbûr olub ol şûh-ı sitemkâr
Sûzişle cünûniyetüm olduĝda be-dîdâr
Sevdâyile dîvâneligüm gördi benim yâr
Kıldı o siyeh kâkülîni boynuma zencîr
- 4 Bu hüsn ile dünyâda senüñ mişlüñ eyâ kim

Dil görmedi ‘âlemde nazîrini şehâ kim
Tefhîm için âsân ola teşbîhe sezâ kim
Ben Yûsuf-ı şânî disem olmaz mı saña kim
Çün eylediler dil-bere bu hüsniyle ta‘bîr

5 Kalksa aradan ey Zekî bu ‘âlem-i külfet
El virse o şûh ile eger bir dem-i vuşlat
Germ olsa dahi bezmde hem şîve-i ülfet
Lûtfuñdan eger olsa Nesîbâya da ruşşat
Biñden birisin eyleye ahvâlini taqrîr

164a

Fâ'ilâtün/ Fâ'ilâtün/ Fâ'ilâtün/ Fâ'ilün

- 1 Şîr-i dehri bir nazarda bî-mecâl eylerdi yâr
Yine tîğ-ı ğamzeye emr-i kıtâl eylerdi yâr
Yoğ mı cânından geçen diyü su'âl eylerdi yâr
Hançer-i müjgânile ceng ü cidâl eylerdi yâr
'Âşıkı hışm-ı ğazabla pây-mâl eylerdi yâr
- 2 Tıfl iken maḥfûz olmuş nüşâ-i nâz u cefâ
Nîm nıgeh kılmaz hezârân cân olursa ger fedâ
Kışver-i ḥüsn içre öyle kâfir-i âteş-fezâ
Turmayub çeşmi ururdi 'âşıkâ tîr-i kaçâ
Sîne-i mecrûḥa te'sîrûñ hayâl eylerdi yâr
- 3 Eylemiş vâreste-i derd ü mihen ecdâdumı
Neyledi 'aşk âteşi Mecnûn ile Ferhâdumı
Sehm-i cevre gördi lâyıķ âḥir isti'dâdumı
Merḥamet kılmazdı hiç ğuş eyleyüb feryâdumı
'Âşıkân efgân iderken infi'âl eylerdi yâr

- 164b** 4 İmtihân olduķda ḥüsnî mihr-i pür envâr ile

Hem-ziyâ olmak ne mümkün pertev-i dîdâr ile
N'eyleyem üftâdesin terk itdi biñ âzâr ile
Şandum ebr içre nihân olmuş görüb ağıâr ile
Şubha dek ağıâra teklîf-i vişâl eylerdi yâr

5 Hûblar mâhir Zekî yakmağda 'âşık göñlüni
Virme dil 'add itme şâdıķ her perîniñ kavlini
Fırķati yâd itdirür soñra kıyâmet hevlini
Eyledükçe arzû Leylâ o şâhıñ vaşlını
Bir tesellî itmeyüb biñ mekr-i âl eylerdi yâr

164b

Fâ'ilâtün/ Fâ'ilâtün/ Fâ'ilâtün/ Fâ'ilün

- 1 Mest-i medhûş-ı şarâb-ı çeşm-i fettân olmuşam
Derd-i 'aşk-ı yâr ile her derde dermân olmuşam
Nâil-i sırr-ı maḥabbet cân u cânân olmuşam
Ey benim cânım saña ben mest-i ḥayrân olmuşam
Cân u başdan geçmişem yoluñda ḳurbân olmuşam
- 2 Söyle yâre ben faḳîrin ḥâlüñ ey bâd-ı şabâ
Nâvek-i müjgân ile ḳılsun teni cândan cüdâ
Cümle varumdan geçüb 'aşkuñ idindüm pîşvâ
Ne menâlüm var ne mâlum yoluña olsun fedâ
Neylerim dünyâyı çün kim saña mihmân olmuşam
- 3 Pâd-şâhâ mürde iken zinde ḳıldıñ sen beni
Gösterüb nûr-ı ruḥuñ efgende ḳıldıñ sen beni
Bülbül-i şeydâ gibi nâlende ḳıldıñ sen beni
İşiginde ol zamân kim bende ḳıldıñ sen beni
İns ü cinne server ü mülke Süleymân olmuşam
- 4 Bir zamân gerçi reh-i hicrâna şaldum ben beni

Renc-i bî-ḥadd eşk-i bî-pâyâna şaldum ben beni
Ḥaclegâh-ı vuşlat-ı cânâna şaldum ben beni
Kaṭre-i nâciz idüm ‘ummâna şaldum ben beni
Baḥr-ı zâḥir kaṭredür yanumda ‘ummân olmuşam

- 5 Ey Zekîñüñ remzin âsân zann iden bî-ma‘rifet
Her hasa sırrın nümâyân zann iden bî-ma‘rifet
Ey cemâl-i yâr pinhân zann iden bî-ma‘rifet
Ey beni şûretde insân zann iden bî-ma‘rifet
Ol şehen-şâh-ı cihân göñlünde ‘irfân olmuşam

164b

Fâ‘ilâtün/ Fâ‘ilâtün/ Fâ‘ilâtün/ Fâ‘ilün

- 1 Dergehüñden özge bir cây-ı penâhı bilmezem
Tâli‘im firûzedür baḡs-i siyâhı bilmezem
Mürşidüm pîr-i muḡândur özge şâhı bilmezem
Hâk-der-mey-hâneyem pes kıbleḡâhı bilmezem
Ber-mu‘în lûṭfuña ḡar-ı şâh-râhı bilmezem
- 2 Yoḡ baña bey‘ ü şirâ‘ âlâyiş-i dehrüñ ile
Mürde kıldum nefis-i şevki lezzet-i zehrüñ ile
Ġâlibem her vara ṭîḡ-ı kuvvet-i ḡahruñ ile
Böyledür çünki bu demde âh u vâhı bilmezem⁴
- 3 Ḳaldur ey meh mihr-i ‘âlem-tâb-ı vechüñden niḡâb
İncilâsı levḡa-i sînemde olsun ḡoş kitâb
Niçeye dek gösteresin ‘âşık-ı zâra serâb
Ka‘be-i vaşlında şâhum teşneyem bî-ḡisâb
Senden ayru tâbda vâdîde câhı bilmezem
- 4 Cânını terk itmeyen hem-bezm-i cânân mı olur
Mürşîde ḡul olmayan ‘âlemde sulṭân mı olur

⁴ Bir mısra eksik.

Kâmilî sevmekden özge dîn ü îmân mı olur
Ser-fürû eylemeyen nâdân insan mı olur
Cümlesi sensin senüñ ğayruñ kemâhî bilmezem

5 Ben niçe vaşf eyleyem dîdâruñ ey maḥbûb hû
Bilürem şâyân degil şânuñda şâhum güft-gû
İltifât-ı devletüñ eyler Zekî de arzû
Tal‘atüñ vaşfuñda maḥcûb olmuşam ey ḥûb-rû
Kûyuña ‘azm eyleyem mülk-i sipâhı bilmezem

MÜSEDESLELER

-1-

162a

Fâ'ilâtün/ Fâ'ilâtün/ Fâ'ilâtün/ Fâ'ilün

- 1 Kimseler gûş urmaz oldu nâle vü feryâduma
Raḥm u şefkatle bakar yok bu dil-i nâ-şâduma
Ceyş-i ğaflet kondı cefâ tab'-ı isti'dâduma
Bî-nevâyam bî-kesem yok kim irişsin dâduma
Kimseden ümîd-i istimdâd gelmez yâduma
Ey benüm feryâd-res Rabbim iriş imdâduma
- 2 Leşker-i ğamla dilîr-i dil savaşımağda hemîn
Ceyş-i miḥnetle elem şaf şaf dizilmiş der-kemîn
Na'ra-i yâdı ile tıldı semâvât u zemîn
Vâdî-i hicrâna düşdüm zâr u efgân u ḥazîn
Kimseden ümîd-i istimdâd gelmez yâduma
Ey benüm feryâd-res Rabbim iriş imdâduma
- 3 Sîḥ-i ser-tîz-i maḥabbetle kebâb oldu gönül
Bezm-i 'aşka ol cızıltıyla rebâb oldu gönül
Sûziş-i 'uşşâkı takrîre kitâb oldu gönül

162b

Rüzgâr-ı ‘aşk ile olmuş habâb oldu gönül
Kimseden ümîd-i istimdâd gelmez yâduma
Ey benüm feryâd-res Rabbim iriş imdâduma

4 Rağş-ı âlâm-ı asret dağ dağ itdi beni
Rîze-i elmâsdan merhemle sağ itdi beni
Yâr-ı ‘azm-i seyr-i gülşen zâr-ı bâğ itdi beni
Âteş-i firqatle yakdı pür-çerâğ itdi beni
Kimseden ümîd-i istimdâd gelmez yâduma
Ey benüm feryâd-res Rabbim iriş imdâduma

5 ‘Azm-i kûy-ı yâr idüb düşdüm diyâr-ı ğurbete
Ğayf âhir çıkdı râhum senglâğ-ı keşrete
Yol yañıldum gün ğurûb itdi mağâm-ı vuşlata
Çâresiz kaldum Zekî oldum muğârin miñnete
Kimseden ümîd-i istimdâd gelmez yâduma
Ey benüm feryâd-res Rabbim iriş imdâduma

162b

Müfte‘ilün/ Müfte‘ilün/ Fâ‘ilün

- 1 Câzibe-i ‘aşk-ı Cenâb-ı Hudâ
Eyledi benden beni bensiz cüdâ
Bilmem o demden berü kendüm şehâ
Hâlümi ma‘zûr tut ey dil-rübâ
Âh mine’l-‘aşkı ve hâlâtihi
Ahrağa kalbî bi-harârâtihi

- 2 Kışver-i hüsn içre o şâhen-şehi
Gördi gözüm oldu gönül vâlihi
Gördigüm andan beri ol eşbehi
Na‘ralarum ‘arşa olur muntelhî
Âh mine’l-‘aşkı ve hâlâtihi
Ahrağa kalbî bi-harârâtihi

- 3 Merhem-i la‘lünle gel eyle şifâ
Zahm-ı dil-i ‘âşıka yok mı devâ
Sinede biñ nağme mişâl-i setâ
Neyleyeyim diñlemez ol dil-berâ
Âh mine’l-‘aşkı ve hâlâtihi
Ahrağa kalbî bi-harârâtihi

4 Dîdelerüm eşke bedel kıan doker

Bir nıgeh lûtf ile kıılmaz nazır

Âh iderek nâleler itsem eger

İtmez o seng-dile aşlâ eşer

Âh mine'l-‘aşkı ve hâlâtihi

Ahraqa kalbi bi-harârâtihi

5 Kûlbe-i ahzân baña cânâ mekân

Derd-i derûnum niçe olsun nihân

‘Aşk ile dil oldu şehîr-i cihân

Cân ise gel istegüñ al gel hemân

Âh mine'l-‘aşkı ve hâlâtihi

Ahraqa kalbi bi-harârâtihi

6 Âteş-i ‘aşkı içre semender-meniş

Bu dil-i pür-sûz maqâm eylemiş

İtdi meger anı ezel perveriş

Hâlîk-ı kevneyn ki zi-âteş zî-hîş

Âh mine'l-‘aşkı ve hâlâtihi

Ahraqa kalbi bi-harârâtihi

7 Derd-i gam-ı yâr baña hasb-i hâl

Eyledi ol pâd-sehe bî-zevâl

‘Aşk ile âh yanmada âteş mişâl

Dûzah-ı firqatde dil-i bî-mecâl

Âh mine’l-‘aşkı ve hâlâtihi

Ahrağa kalbî bi-ħarârâtihi

8 Rûy-ı semâvâte tutub dûd-ı âh

Eyledi târik şeb-âsâ siyâh

‘Âlemi aħvâlüme kıldum güvâh

Raħm idüb itmez yine bir nîm nigâh

Âh mine’l-‘aşkı ve hâlâtihi

Ahrağa kalbî bi-ħarârâtihi

9 Kâbil-i takrîr degil hâl-i ‘aşk

Fehm idene bes bu kadar kâl-i ‘aşk

Añlar isen işte bu icmâl-i ‘aşk

‘Âlemi yakmağdadur âmâl-i ‘aşk

Âh mine’l-‘aşkı ve hâlâtihi

Ahrağa kalbî bi-ħarârâtihi

10 Deşt-i cünûn oldı baña lâlezâr

Leyl ü nehâr kâkül ü ruhsâr-ı yâr

Serde daħi lâne-i murğ-ı hezâr

Neyledi gel gör baña ‘aşk ey nigâr

Âh mine’l-‘aşkı ve hâlâtihi

Ahrağa kalbî bi-ħarârâtihi

11 Sûz-ı dil-i zâra nihâyet mi var
‘Âşık yakmakta leţâfet mi var
Başuñ için söyle cinâyet mi var
Sevdüm ise tevbe kabâhat mi var
Âh mine’l-‘aşkı ve hâlâtıhi
Ahrağa kalbi bi-ħarârâtıhi

163a 12 Dîdede nem dilde elem cân ħazîn
Rûz şeb itmekdeyem âh u enîn
‘Âşıka yanmak ise ‘âdet hemîn
‘Aşkıñ ile yandum eyâ meh-cebîn
Âh mine’l-‘aşkı ve hâlâtıhi
Ahrağa kalbi bi-ħarârâtıhi

13 Tîr-i ħam-ı yâr ile pür yâre ten
Penbe-i daĝ içre nihândur beden
Pîrehenüm cismüme olmuş kefen
Ĥâlüme raħm itdi benüm her gören
Âh mine’l-‘aşkı ve hâlâtıhi
Ahrağa kalbi bi-ħarârâtıhi

14 Diñler isen ey şeh-i ‘âlî cevâb
‘Arz ideyim ħâlümi ħâyet ħarâb

İtdi firâk âteşi bağrum kebâb

Ben nideyüm eyle kerem vir cevâb

Âh mine'l-‘aşkı ve hâlâtihi

Ahrağa kalbî bi-ğarârâtihi

15 Zevrâk-ı dil düşdi bihâr-ı gama

Ğavta-i mihnetle tutub demdeme

İskele-i vuşlat ırağdur dime

Reh-per olur ey Zekî ‘aşk âdeme

Âh mine'l-‘aşkı ve hâlâtihi

Ahrağa kalbî bi-ğarârâtihi

163a

Mefâ‘îlün/ Mefâ‘îlün/ Mefâ‘îlün/ Mefâ‘îlün

- 1 Şehâ ğarķ-ı yem-i hayret dil olsun sen şafâ eyle
Helâk-i vâdî-i ğurbet dil olsun sen şafâ eyle
Zemîn-i âteş-i firķat dil olsun sen şafâ eyle
Esîr-i pençe-i hasret dil olsun sen şafâ eyle
Demî şâyeste-i hürmet dil olsun sen şafâ eyle
Hemân hasret-keş-i ülfet dil olsun sen şafâ eyle
- 2 Şafaķ-veş dîdeler pür hûn olursa ğam degil cânâ
Hilâl-âsâ tenüm za‘îf-i firâķ yâr-ı müstesnâ
Zî ser-tâ-pâ yanarsam âteş-i ‘aşķuñla ben şâhâ
Elim dâmân-ı ‘aşķuñdan ne mümkindür çekem hâşâ
Demî şâyeste-i hürmet dil olsun sen şafâ eyle
Hemân hasret-keş-i ülfet dil olsun sen şafâ eyle
- 3 Şehîd-i ğamze-i hûn-rîzûñ olmaķ âh ne devletdür
Hemîşe sûziş-i ‘aşķuñ dile ķat‘-ı kemâletdür
Zihî çeşm-i fiten-sâzuñ ne hûn-efşân ne âfetdür
Efendüm biñ cefâ kılsın yine bil cânâ minnetdür

Demî şâyeste-i hürmet dil olsun sen şafâ eyle
Hemân hasret-keş-i ülfet dil olsun sen şafâ eyle

4 Şen ol zevk u tarâbla dâim ey şuḥ-ı kemân ebrû
Hemân zevk eyle rûhum cihânda çekme sen kayḡu
Zülâl-i la‘lûñ ‘uşşâka şafâ bahş itsün ey âhû
Amân itme tegâfûl bunca hâl-i dilden ey meh-rû
Demî şâyeste-i hürmet dil olsun sen şafâ eyle
Hemân hasret-keş-i ülfet dil olsun sen şafâ eyle

5 Şifâ-yı derd ü dil la‘l-i revân-bahşında pinhândur
Hümâ-veş ismi var cismi niçün yok bunda hayrândur
Zekî-veş cümle ‘âlem ser-i la‘linde perîşândur
Eger cevır it eger lûḡf it gönül kûyında mihmândur
Demî şâyeste-i hürmet dil olsun sen şafâ eyle
Hemân hasret-keş-i ülfet dil olsun sen şafâ eyle

163a

Fâ‘ilâtün/ Fâ‘ilâtün/ Fâ‘ilâtün/ Fâ‘ilün

- 1 Neyledüm ol ğamze-i hûn-h̃âra bilmem neyledüm
Dîdesi câdû u büt-i ‘ayyâra bilmem neyledüm
Ey şabâ ol zülf-i ‘anber-bâra bilmem neyledüm
Hâlümi ‘arz eyle sen hünkâra bilmem neyledüm
Bendesin itmiş ferâmûş yâre bilmem neyledüm
Cürmüme biñ tevbe ol dildâra bilmem neyledüm

- 2 Kûl kuşursuz olmaz ey Dârâ-yı iklim-i beğâ
Sen gibi bir şâhı sevdik gerçi itdükse hağâ
Cân u dil olsun yoluñda pâd-şâhum hep fedâ
Âh idersem ‘ayb kılmâñ dostlar ol dil-rübâ
Bendesin itmiş ferâmûş yâre bilmem neyledüm
Cürmüme biñ tevbe ol dildâra bilmem neyledüm

- 3 Dil esîr-i halka-i ğisû-yı müşğîn bûyudur
Bülbül-i cânuñ temâşâğâhı dâ’im rûyudur
Serde eşcâr-ı hağîkiye viren âb hûyudur
Niçe feryâd itmeyem ansız cihân bir kuyudur
Bendesin itmiş ferâmûş yâre bilmem neyledüm
Cürmüme biñ tevbe ol dildâra bilmem neyledüm

4 Vâdî-i hayretde kaldum bir zamân giryânile
Âhı âteş-bâr ile hem nâle-i sûzân ile
Kim görürse rahm iderdi hâlümi efgân ile
İtmedi hiç iltifât ol dâ'imâ nâdân ile
Bendesin itmiş ferâmûş yâre bilmem neyledüm
Cürmüme biñ tevbe ol dildâra bilmem neyledüm

163b 5 Cândan özge yok virem qurbâna bilmem neyleyüm
Ey Zekî itmez nazâr biñ câna bilmem neyleyüm
Peyk-i âhum yetmedi cânâna bilmem neyleyüm
Öyle düşdüm vâdî-i hicrâna bilmem neyleyüm
Bendesin itmiş ferâmûş yâre bilmem neyleyüm
Cürmüme biñ tevbe ol gaddâra bilmem neyleyüm

161a

Fâ‘ilâtün/ Fâ‘ilâtün/ Fâ‘ilâtün/ Fâ‘ilün

- 1 Bârek-Allâh ey sipeh-sâlâr-ı ceşş-i evliyâ
Levhaş- Allâh ey şeh-i evreng-i taht-ı etkıyâ
Sânek Allâh ey imâm-ı zümre-i ehl-i şafâ
Destüñe vâ-bestedür miftâh-ı kenz-i Kibriyâ
El-amân ey yeke-tâz-ı ‘arşa-i mülk-i beğâ
Kıyd-ı ğafletden meni lûtf eyle şâhum kıl rehâ

- 2 Sen ol sultânşın ki ‘âlem emriñe maħkûmdur
Sırr-ı kudret zât-ı pâkiñde hemîn mektûmdur
Emr-i *Kün* esrâr-ı cümle ‘ilmiñe ma‘lûmdur
Tâbe-maħşer ğavş-ı a‘zâm nâmıña maħtûmdur
El-amân ey yeke-tâz-ı ‘arşa-i mülk-i beğâ
Kıyd-ı ğafletden meni lûtf eyle şâhum kıl rehâ

- 3 *Küntü kenzen* gevheri zât-ı şerîfüñdür hemîn
Taht-ı şûrî pâye-i dún saña çarh-ı çârümîn
“Bâzû’l-Eşheb” maħlaşuñdur cây-ğâh-ı ‘arş-ı berîn
Sensin el-Haħk vâriş-i maħbûb-ı Rabbü’l-‘Âlemîn
El-amân ey yeke-tâz-ı ‘arşa-i mülk-i beğâ

ayd-ı afletden meni lutf eyle Őahum ıl rehâ

4 Hâzret-i ur'ânda vaş itdi Hudâ-yı müste'ân
Şeyh-i ekber böyle taşrîh eyledi ey 'ârifân
Kim *hüve'l-âhir* rumûzından murâd ancak hemân
Seyyid 'Abdü'l-âdirî maħbûbına ıldı beyân
El-amân ey yeke-tâz-ı 'arşa-i mülk-i beâ
ayd-ı afletden meni lutf eyle Őahum ıl rehâ

5 İns ü cin hayvân melek lutfını eyler mültemes
Feyzine olmakda mahar cümle 'âlem pür-nefes
Ey mu'in-i derd-mendân el-meded feryâd-res
Bu Zekî lâ yok mı olsun ayd-ı aflet çün meges
El-amân ey yeke-tâz-ı 'arşa-i mülk-i beâ
ayd-ı afletden meni lutf eyle Őahum ıl rehâ

162a

Fe‘ilâtün/ Fe‘ilâtün/ Fe‘ilâtün/ Fe‘ilün

- 1 Tâ ezel bende-i dergâh-ı şeh-i Geylânız
Server-i efkende-i dergâh-ı şeh-i Geylânız
Lûtf-ı cüyende-i dergâh-ı şeh-i Geylânız
Raḥm-ı ḥâhinde-i dergâh-ı şeh-i Geylânız
Gül-i zîbende-i dergâh-ı şeh-i Geylânız
Murğ-ı nâlende-i dergâh-ı şeh-i Geylânız
- 2 Çâr-ı faşlı felegi görmedüm el-Ḥakḳ şâfi
İşte bâdi-i sehere ünle cevâb şâfi
Gelmez gülşenimiz kişver-i cânda vâfi
Feyz-i enfâs-ı gülistân-ı cânâna kâfi
Gül-i zîbende-i dergâh-ı şeh-i Geylânız
Murğ-ı nâlende-i dergâh-ı şeh-i Geylânız
- 3 Cebhesi nûr o şâhuñ ḥacel eyler güneşi
Kuvvet-i kuds ile tutmuş heme revüm vahşi
Nazar-ı ḥâşî komaz teşne gönülde ‘atşi
Vaşfını itmedeyiz küll-i gîdât u ‘îşi
Gül-i zîbende-i dergâh-ı şeh-i Geylânız

Murğ-ı nâlende-i dergâh-ı şeh-i Geylânız

4 ‘İlm-efrâz olıcağ ‘âlem-i bâlâyâ o şâh
Lağâb-ı pâkini Hakk kıldı hemîn bâz-ı Allâh
Baş kesüb cümle velî eylediler ey’v-Allâh
Bendesi yerde beşer gökde melek şems ile mâh
Gül-i zîbende-i dergâh-ı şeh-i Geylânız
Murğ-ı nâlende-i dergâh-ı şeh-i Geylânız

5 Dâd idüb sâliki bir kez eger eylerse figân
Şarğdan ğarba irür tãrfetü’l-‘ayn içre hemân
Kahr-ı a’ dâ idüben derdine eyler dermân
Zekî bî-çâresini diñle amân dime yalan
Gül-i zîbende-i dergâh-ı şeh-i Geylânız
Murğ-ı nâlende-i dergâh-ı şeh-i Geylânız

162a

Fe‘ilâtün/ Fe‘ilâtün/ Fe‘ilâtün/ Fe‘ilün

- 1 Yeter ey çarh-ı cefâ-cû bu kadar renc ü sitem
Yeter itdüñ hedef-i nâvek-i endüh ü elem
Nice bir hâtırum ahzân ile olsun mübgam
Eyledi bâr-ı mihan gayrı yeter kıddümi ham
Tob-ı cevruñle harâb olmadadur burc-ı tenüm
Kıal‘a-i âhen-i fûlâd mı şanduñ bedenüm
- 2 Niçe bir keş-me-keş-i derd ile gamnâk
Niçe bir dest-i sitem ile yağa çâk olayım
Kıoymaduñ dehrde bir kerre ferahnâk olayım
Vâşıl ol maqşadına gamla ben ihlâk olayım
Tob-ı cevruñle harâb olmadadur burc-ı tenüm
Kıal‘a-i âhen-i fûlâd mı şanduñ bedenüm
- 3 Dûn-ı tab‘ânûn idüb tîre şebini rûşen
Nâ-be-câ vaz‘ımı ‘uşşâka görürsin ahsen
Dil-i miñnet-zedegâna neden olduñ düşmen
Gâlibâ var derûnuñda senüñ kîn-i kühen
Tob-ı cevruñle harâb olmadadur burc-ı tenüm

al'a-i âhen-i fûlâd mı Őanduñ bedenüm

4 Bilürüm ğam baña mevrûş-ı pederdür ezeli
Virmezem cevrüñ ile zerrece tab'a keseli
Oldı ilhâm-ı Hudâ albime bir ism-i celi
Gözüñ aç kim menem ol çâker-i evlâd-ı 'Alî
Tob-ı cevrüñle arâb olmadadur burc-ı tenüm
al'a-i âhen-i fûlâd mı Őanduñ bedenüm

5 Böyle alur mı Őanursın saña devrân ey çar
Yıılub bir ğün olursın hele vîrân ey çar
Âhiri olma mısın sen de perîşân ey çar
Zekîyi eyleme bu rütbede sûzân ey çar
Tob-ı cevrüñle arâb olmadadur burc-ı tenüm
al'a-i âhen-i fûlâd mı Őanduñ bedenüm

TERKİB-İ BENT

-1-

161a

Fe‘ilâtün/ Fe‘ilâtün/ Fe‘ilâtün/ Fe‘ilün

- 1 Tâzelendi yine dâg-ı dil-i erbâb-ı vefâ
Geldi çün mâtem-i şeh-zâde-i şâh-ı dü-serâ
Gelün ey cân ü gönül birleşelüm inleşelüm
Nâle ü zâr ile efgân iderek vâ-veylâ
Hûn-ı dil nûş idelüm bâg-ı hamrâ yerine
Sînemüz çâk idelüm şerhâlar olsun peydâ
Gelün âğuşte-i hâke eyleyelüm rûyımızı
Virelüm çarhuñ esâsına sirişk ile fenâ
Âh yâ Seyyîd-i Sâdât-ı İmâmü'l-Harameyn
Ne revâ bunca ezâ saña eyâ Şâh Hüseyn
- 2 Ey felek ey felek ey zâlim ü gaddâr felek
Neyledi saña o sultân-ı cihân-dâr felek
Hiç gelmez mi hayâ' Hazret-i Peygamberden
Saña ey çarh-ı denî keç-rev-i bî-'âr felek
İtdigün işe peşimânî de gelmez mi saña
Niçe bir eylesin ehl-i dili zâr felek

Sifle-perversin ezel sen neciçeksin bilürüz
Lîk bu rütbe nedür sende bu inkâr felek
Taş mısuñ lâl misüñ yoğ mı cevâbuñ söyle
Nedür bu dûn ʔab‘ sizde bu eʔvâr böyle

3 Âh ey kudret-i ‘ayneyn-i habîb-i Mevlâ
Âh ey nûr-ı dil ü dîde-i meydân-ı Hudâ
Sensin ol mâlik-i esrâr cenâb-ı Haydar
Sensin ârâm-geh rûh-revân-ı Zehrâ
Buldu ʔurbetile saña şeref ‘arş-ı ‘azîm
Virdi zâtuñla Hudâ ziyneti ‘arşa zîrâ
Sensin ol pād-şâha taht-serâ-yı lâhut
Nâzil olmazdı eğer olmasa re’yüñ bu ʔazâ
Mâtemüñ olsun için raḥmet-i Haḫka bâ‘is
Ne keremdür bu ki olduñ bu belâya ḫâriş

4 Ḥubb zâtile olub mâh-ı muḫarremde şehîd
O kerem-kânı vefâ ma‘deni sulṫân-ı vehîd
O ziyâ-baḫş-ı şeref-dâde-i nesl-i Aḫmed
Zâtı vâlâ nesebi ‘âlî Sa‘îd ibn-i Sa‘îd
Şem‘-i bezm-i ḫarem-i Aḫmed-i Muḫtâr idi ol
Eyledi sa‘yüñe itfâ ide bir ḫîz ü pelîd
Nûr-ı Haḫḫ ‘âlemi tebyîz ider heme ân
Nice mümkin anı itfâ ide ol kelb-i Yezîd

Tâ olur emr-i Hudâ ile bu ‘âlem kâ’im

Yezîdüñ cânına a‘vânına la‘net dâ’im

5 Hürmet Hazret-i Maḥmûd-ı Muhammed ‘Arabî

Daḥî ol kân-ı kerem Şâh-ı ‘Alî rûḥ-ı nebî

Hem İmâm-ı Ḥasan ol ḥulḳ-ı rızâ lûṭf-ı ‘amîm

Hem de ol şâh-ı şehîdân ‘azîzü’ n-nebî

Zeynü’l-‘âbid ile hem Bâḳır u Câfer Kâzım

Şeh Rızâ ile Taḳî hem Naḳî ümm ü Nebî

‘Askerî Mehdî için çâr-deḥ-i ma‘şûm-ı Hudâ

Zekî baḥş it eger var ise terk edebî⁵

Olsun ervâḥ-ı imâmâna salât ile selâm

Heme demdür heme ân tâbe ilâ-yevm-i kıyâm

⁵ Vezin hatası

GAZELLER

168b

Fâ‘ilâtün/ Fâ‘ilâtün/ Fâ‘ilâtün/ Fâ‘ilün

- 1 Dürri-deryâ-yı aḥad Aḥmed Muḥammed Muştafâ
Gevher-i kenz-i şamed Aḥmed Muḥammed Muştafâ
- 2 Revnâk-ı şadr-ı ḥarîm-i bezm-i ḥaş-ı Kirdgâr
Şâhid-i tâhâ-sened Aḥmed Muḥammed Muştafâ
- 3 Katre-i lûţfuñda müstağrak cemî‘-i kâ’inât
Pâdşâh-ı nîk ü bed Aḥmed Muḥammed Muştafâ
- 4 Enbiyâ u mürselîne iktisâb-ı dergehüñ
Devlet-i rûz-ı ebed Aḥmed Muḥammed Muştafâ
- 5 Cân atub dergâhuña geldi Zekî-i bî-nevâ
El-amân ah itme redd Aḥmed Muḥammed Muştafâ

169a

Mefâ‘îlün/ Mefâ‘îlün/ Mefâ‘îlün/ Mefâ‘îlün

- 1 Cemâlün şems-i iqlîm-i hüviyyet yâ Resûlallâh
O şemsün pertevi şems-i şerî‘at yâ Resûlallâh
- 2 Kılıb ehl-i ‘aşka Ka‘be-i tahkîk cebhendür
Mukavves kaçlarıñ mihrâb-ı vahdet yâ Resûlallâh
- 3 Rumûz-ı *Men ra’ânî* sırr-ı vechüñden nümâyândur
Dü ‘âlemde baña âyet-be-âyet yâ Resûlallâh
- 4 Sen ol pâkize-tıynet dürr-i yektâ zât-ı vahdetsin
Ki şânuñda denildi sırr-ı rahmet yâ Resûlallâh
- 5 Kaşuña bî-kes ü mücrim Zekî bî-çâre gelmişdür
Kerem kıl lûtf ile eyle ‘inâyet yâ Resûlallâh

169a

Mefâ‘îlün/ Mefâ‘îlün/ Mefâ‘îlün/ Mefâ‘îlün

- 1 Ğarîk-i baħr-ı zîb-i lâ-yukâsum yâ Resûlallâh
Esîr-i bend-i zencîr-i esâsum yâ Resûlallâh
- 2 Nigâh-ı raħme lâyıķ yok menüm teg hiç ‘âlemde
Ki Şehr-i zühdde bir bî-esâsum yâ Resûlallâh
- 3 Zer-i ħâlîŐ idersin yek nazarda cümle eŐyâyı
Amân ħâk-i mezelletde nuħâsam yâ Resûlallâh
- 4 Őefî‘ mücrimân-ı ins ü cinsin yevm-i maħŐerde
Günehle cümleden ben bî-esâsum yâ Resûlallâh
- 5 Zekî-i mücrime ger Őâħib olmazsın degül dûzaħ
Gülistân-ı cinândan da hirâsum yâ Resûlallâh

169a

Fâ‘ilâtün/ Fâ‘ilâtün/ Fâ‘ilâtün/ Fâ‘ilün

- 1 Fahr-ı ‘âlem seyyid-i evlâd-ı âdem zî-kerem
Nûr-ı bahş-ı ‘arş-ı a‘zam dürr-i deryâ-yı qâdem
- 2 Pâdşâh-ı dü-cihân maḥbûb-ı şâh-ı lâ-mekân
Pişvâ-yı ins ü can ḥalvet-keş-i ḥâş-ı ḥarem
- 3 Câ-nişîn-i taḥt-ı evreng-i hüviyyet-kâm-ı dâd
Şehr-yâr-ı şadr-ı eyvân-ı risâlet muḥterem
- 4 Zât-ı vâlâsına rabṭ itdi ḥudâ taḥdîrini
Destine vâbeste-i miftâḥdur genc-i ḥikem
- 5 Enbiyâ vü evliyâ ḥ’âhişkeri iḥsânıdur
Dâd-ḥ’âh-ı derdmendân şâfi‘-i yevm-i nedem
- 6 Ḥazret-i Aḥmed Muḥammed Muştafâ sultân-ı dîn
Nâmına tuğrâ ḥaḳḳ-ı Tâhâ vü Yâsin ve’l-ḳalem

7 ‘Âşî vü mücrim sitem geldi Zekî dergâhuña

Ya-Resûlu’l-lâh amân eyle kerem ey zî-kerem

169a

Fâ‘ilâtün/ Fâ‘ilâtün/ Fâ‘ilâtün/ Fâ‘ilün

- 1 El-amân ey şâhid-i zât-ı Hudâ-yı bî-nazîr
‘Âleme virdi senüñle ziyneti Rabb-ı Kadîr
- 2 Şems-i zâtuñ pertevi kıldı dü kevnî rûşene
Nûr-ı vechüñ şem‘-i bezm-i hâş Hazret-i yâ Nezîr
- 3 Menba‘-ı engüşt-i pâküñdür bihâr-ı rahmetüñ
‘Âcizân-ı ümmete tebşîr-i Hakk bu yâ beşîr
- 4 Sen o şâhenşâh-ı taht-ı kişver-i lâ-hûtsın
Kim saña maşşûşdur olmak yevm-i maşşer dest-gîr
- 5 Rû-siyâh pür cürm ü ‘işyân bu Zekî-i nâ-tüvân
Üftân hîzân âstâne geldi muhtâc u fakîr

169b

Fâ'ilâtün/ Fâ'ilâtün/ Fâ'ilâtün/ Fâ'ilün

- 1 Ey cemâlün âyeti innî enallâh mazharı
Mazharı nûruñ cemî'-i hûb-ı hüsniñ maşdarı
- 2 Maşdar-ı kevn-i mekânun mebde' ü hem maşşadı
Maşşadı sırrı *ene sırruh* haqîkat gevheri
- 3 Gevher-i evvelsin eflâk 'anâşır-ı cümlesi
Cümlesi hûy-ı ruhuñdan oldı böyle aźheri
- 4 Aźher-i zâtı Hudâyı vechün olmış hoş-nümâ
Hoş-nümâdur *men ra'atnî* remzi ey Haqq rehberi
- 5 Rehberi şehir-i haqîkatsin hidâyet meş'ali
Meş'ali feyzün Zekîñün eyle dâ'im yâveri

169b

Fe‘ilâtün/ Fe‘ilâtün/ Fe‘ilâtün/ Fe‘ilün

- 1 Lem‘a-i mihr-i ruĥuñdan senüñ olmuş peydâ
Kamer ü şems ü aya şâhid-i dehr-i dü-ma‘nâ
- 2 Pertev-i nûr-ı cemâlüñle olaldan rûşen
Şem‘e minnet mi ider bu dil-i zûlmet-kede yâ
- 3 ‘Urefâ eylemede zevk u şafâ devrinde
Meger ey kân-ı kerem añlara sensin mevlâ
- 4 Rehber-i kişver-i ‘aşk sûziş-i şevküñ ħalbe
‘Aşka tâbi‘dür anıñçün dil-i şeydâ cânâ
- 5 Zekîñüñ cânı digil cânuña cânân sensin
Cümlenüñ cânı disem zâtuña Ĥakĥâ şadaĥâ

169b

Fâ'ilâtün/ Fâ'ilâtün/ Fâ'ilâtün/ Fâ'ilün

- 1 T̄alib-i dîdâr-ı 'aşkum 'aşk reh-berdür baña
Vâşıl-ı dildâr olanlar 'aşka kıldı iktidâ
- 2 Zât-ı Hakkâ irgüren 'aşkdur irgüren âdemi
Sırr-ı 'aşkı añla sa'y it eyle cân u dil fedâ
- 3 'Aşk ile hûrşîd u mâh âfâka virmiş şa'sa'a
Bâdî-i îcâd-ı 'âlem 'aşkdur bil ibtidâ
- 4 Aradan çık kendüni mahv eyle 'aşk-ı Hakkâ bak
Hûb u zişt-i dehr-i 'aşka eyledi mazhar Hudâ
- 5 Vech-i mir'âta nazar kılsañ görürsin kendüni
'Ayb u ğayrı görme kendünde bul anı ey fetâ
- 6 Mişl-i emvâc-ı bihâr âşâr-ı kevneyn ey püser
Bahre eyle gel nazar olma telâtumla cüdâ
- 7 Hışn-ı 'aşka dâhil oldık ey Zekî kılma hâzer
Redd idüb nefsi-i le'îmi Hakkâ eyle ittikâ

169b

Fâ'ilâtün/ Fâ'ilâtün/ Fâ'ilâtün/ Fâ'ilün

- 1 Vâdî-i hayretde kaldum bî-ser ü pâ bî-nevâ
Dermendüm derdüme yok mı tabîbüm bir devâ
- 2 Mübtelâ-yı âh-ı hasret garķ-ı gird-âb-ı sirişk
Tende cân iñler hemân dil nâlede şubh u mesâ
- 3 Sûz-ı firķatdür ciger hûn-âbesin gözden doken
Hicr-i dildâr ile olmış şan cesed cândan cüdâ
- 4 Dâr-ı gurbet genc-i 'uzletde nedîmümdür benüm
Miñnet-i endûh-ı gam derd ü belâ her dâ'imâ
- 5 Düşdi şahrâ-yı cünûna bu Zekî Mecnûn-vâr
Çağırub Leylâyı gördi hâne-i dilde Hudâ

170a

Fâ'ilâtün/ Fâ'ilâtün/ Fâ'ilâtün/ Fâ'ilün

- 1 Murğ-ı cân eyler fiğân bâğ-ı vuşlatdan cüdâ
Dil yanar âteşlere ruhsâr-ı âlinden cüdâ
- 2 Eşk-i hûn-efşân ile hem-dem bu çeşmüm rûz şeb
Pertev-i mihr-i cemâl-i bâ-kemâlinden cüdâ
- 3 Sûziş-i derdümden aḡz-ı nâr idüb dûzaḡ hemîn
Rûḡ-baḡş-ı âb-ı leb-i la'l zülâlinden cüdâ
- 4 Kâbe kavseynüñ rumûzı ḡaddümi kıldı dütâ
Ma'bed-i dîdâr-ı mihrâb-ı hilâlinden cüdâ
- 5 Gerd-i deşt-i 'aşḡ kuḡl-ı dîde-i cândur Zekî
Şu'le-baḡş merdüm-i çeşmüm o ḡâlinden cüdâ

170a

Fâ‘ilâtün/ Fâ‘ilâtün/ Fâ‘ilâtün/ Fâ‘ilün

- 1 Diyemem hâl-i dil-i zârımı ey mâh saña
Bildüre derd-i derûnum meger Allâh saña
- 2 Germî-i âha tayanmaz eger olsa âhen
Eşer itmez ne ‘aceb âh-ı sehergâh saña
- 3 Dem-be-dem sûz-ı derûn olmada dilde efzûn
Raḥma gelmek daḥi gelmez mi eyâ şâh saña
- 4 Nâle-i derd ü gamum irdi semâya ḥayfâ
Neyleyim irmedi bir def‘a veh eyvâh saña
- 5 Nâr-ı ḥasretle Zekî bendeñi yaḫma cânâ
Ḥarem-i vaşlına luṭf eyle ana râh saña

170a

Fâ‘ilâtün/ Fâ‘ilâtün/ Fâ‘ilâtün/ Fâ‘ilün

- 1 Sînemi çâk itdi dest-i ğam yâ Şâh-ı Kerbelâ
Dîdeden ‘aşkuñla aqsın nem yâ Şâh-ı Kerbelâ
- 2 Tîĝ-ı derd ü miñnetüñ biñ pâre kıldı baĝrumı
Hâzretinden dil diler merhem yâ Şâh-ı Kerbelâ
- 3 Rûz şeb yanmağda cân u dil firâkuñla hemîn
Çekmede ejder mişâli dem yâ Şâh-ı Kerbelâ
- 4 Ğarğ-ı hûn-âb-ı belâ olsam yine senden ümîd
Eylerüm dâ’im temennâyem yâ Şâh-ı Kerbelâ
- 5 Kelb-i dergâhuñ ğulâm-ı derdmendüñ bu Zekî
Oldı ğurbetde esîr-i ğam yâ Şâh-ı Kerbelâ

170a

Fâ'ilâtün/ Fâ'ilâtün/ Fâ'ilâtün/ Fâ'ilün

- 1 Serde zaḥm senüñ ḥûbân-ı vird-i Mecnûndur baña
‘Andelîb-i gülsitân-ı ‘aşq meftûndur baña
- 2 Peyk-i vaşl-ı yâr tîr-i firḳate olmış menüṭ
Şeh-per-i peykân-ı ḥasret gör ki dil-ḥûndur baña
- 3 Şanma aşdâf-ı dü-çeşmümde sirişküm âb-ı şûr
Baḥr-ı dilden zâhir oldı dürr-i meknûndur baña
- 4 Maḫhar-ı lûṭf u nigâhı olmasam da ğam degil
Cevr-i dil-berde hezârân zevḳ-i meşḥûndur baña
- 5 Şafḫa-i endîşede taḫrîr olunmuş ey Zekî
Kilk-i hoş-reftâr için bir tâze mazmûndur baña

170b

Mef'ûlü/ Fâilâtü/ Mefâ'îlü/ Fâ'ilün

- 1 Tevfik-i feyz-i 'âtıfetüñ ey Hudâ baña
Her demde reh-ber eyle kerem kılsaña baña
- 2 Ben hâksâr eyleme pâmâl-i nefsi şûm
'Aşkuñla vir dem-â-dem-i şevk-ı şafâ baña
- 3 Ağyâr u yâri farka yok aşlâ liyâkatüm
Lûtfuñla eyle dostlaruñı aşnâ baña
- 4 Ğarğ eyle Baħr-ı Ğulzüm-i tevħide 'aşkla
Tâ kim cemâl-i Aħmed ola rûşenâ baña
- 5 Ğirk-âb-ı derd-i ma'siyet itmez helâk eger
Dârû-yı zahmetüñle idersin devâ baña
- 6 Sensin Ğakîm-i çâre-res-i derd-i her cihân
Vir öyle şerbetüñe yaraşur saña baña
- 7 Mağşad hemîn murâd-ı şerîfüñdür senüñ

Yok ârzû-yı digere hasret şehâ baña

8 Ben nef' [ü] zarrumı bilmem sen 'âlimsin⁶

Lûtf eyle ol devâyı ki lâyıq saña baña

9 Zindân-ı gâflet içre Zekî gibi itme kayd

Qıl bahş 'inâyetüñle fenâda beqâ baña

10 Haddim ne ben kimüm ki Fuzûliyle söylesem

Feyzün 'inâyet itmese hüsñ ü edâ baña

⁶ Vezin hatası.

170b

Mef'ûlü / Mefâ'îlü / Mefâ'îlü / Fe'ûlün

Mef'ûlü / Fe'ûlün

- 1 Ey kâmetüñ 'ar'ar mı senüñ yoğsa ki tûbâ
Ey dil-ber-i ra'nâ
Ey mihr midür yoğsa ruhuñ âyet-i kübrâ
Ey hüsñ ile yektâ
- 2 Dâm-ı dil-i 'uşşâk olub ol kâkül-i hoş-bû
Şâhid-i hindû
Müjgânuñ 'aceb tîr-i kazâ kâmetüñ 'aceb
Ey şem'-i tecellâ
- 3 Çeşmüñ ne fiten-sâz imiş ey şûh-ı şeker-leb
'Âşıkларını heb
Bir bakmağ ile eyledi ol cümle-i şeydâ
Ey gevher-i a'lâ
- 4 Güftâra gelüb nâz ile söz söylese ol mâh
Tâ haşre kadar âh
Kim bu ne suhandur ne dehendür ne hüveydâ

Ey h̃âhiş-i Mevlâ

5 Âh ol güle ‘arz itmege yoğ ey Zekî hâlüm

Güftâra mecâlüm

Lûtf eyle meger söyleye hâlün nedür âyâ

Ey ‘âşık-ı rüsvâ

170b

Fe‘ilâtün/ Fe‘ilâtün/ Fe‘ilâtün/ Fe‘ilün

- 1 Araya âteş-i hicrân yine düşdi şanma
Göñlümüñ âh u figânuna tayanmaz dünyâ
- 2 Bir zamân hasret ile cân u cigerler yansun
Ne bırakur araya seyr idelüm ol Mevlâ
- 3 Ey göñül nâleler it kim ireler feryâde
Nâ’ il-i vuşlat-ı cânân olasin ey şeydâ
- 4 Her seher mişl-i hezâr ile hezârân zârî
Gül-i kâmuñ ola kim ‘arz-ı cemâl ide saña
- 5 Cânımı al böyle hem-râhuñ ola yollarda
Ne revâdur ki Zekî ayrıla senden cânâ

171a

Mef'ûlû/ Mefâ'îlû/ Mefâ'îlû/ Fâ'ûlûn

- 1 Hüsniñ görelî cânuma od düşdi dil-ârâ
Lûtf eyle meded bende gedâ şâhid-i Mevlâ
- 2 Ğamzeñ uralı cân u dile dâğ-ı firâkı
Cânumdan uşandurdı eyâ dil-ber-i yektâ
- 3 Sînem tölî peykânile ey dîdesi hûn-rîz
Dâğ urdı hezârân dilüme çeşmüñ a cânâ
- 4 Hüsniñde seniñ hâl-i siyâhıñı ki gördüm
.....⁷ ey Ka'be-i 'ulyâ
- 5 Hicrûñle Zekî yandı düşüb âteş-i 'aşka
Göster añâ rûyuñ amân ey gevher-i a'lâ

⁷ Metin eksik.

171a

Mefâ‘îlün/ Mefâ‘îlün/ Mefâ‘îlün/ Mefâ‘îlün

- 1 Leb-i la‘lûñ gedâyı eyledi bir dürr-i güher cânâ
Senüñ ‘aşkuñ men-i bîmârı itdi der-be-der cânâ
- 2 Dilâ maĥbûblar vaşlına meyl itme şaķın dâ’im
Ĥayâliyle teselli bul ķamû şâm u seĥer cânâ
- 3 Döküb ruĥsârûña ġîsûlaruñ ‘aķl u dil ü cân al
Bu yolda ķoymışam baş ile cânı mâ-ĥaşl cânâ
- 4 Senüñ tîre müjeñ ebrû kemânuñ ķoymadı tākāt
Gözüñden bir de baĥş it ‘âşıķa feyz-i nazar cânâ
- 5 Zekîyye merĥamet eyle zeneĥdân-ı câhına düşdi
Tutıbdur zülfüñi ol ķurtara anı meger cânâ

171a

Fâ‘ilâtün/ Fâ‘ilâtün/ Fâ‘ilâtün/ Fâ‘ilün

- 1 Ey perî hüsniñ görelden virmedi râhat baña
İsterem mülk-i melâmet şâhlıgıñ senden ‘aâtâ
- 2 Düşmişüz biz bu cihânuñ naqşına âh eylerüz
Almaduğ mihr-i ruhuñdan meh gibi nûr u şafâ
- 3 Çeşm-i ma‘nâ beyenmez gör bilmezüz kim nidelüm
Kıl müyesser hâk-pâye şâh-ı ‘aşkı tûtiyâ
- 4 Kimse yoğ bu ‘aşrda igvâ-yı dîve aldanur
Dîv-i nefsi herkesüñ şeytâna olmış pîşvâ
- 5 Geldi ‘aql başına İblîsüñ ammâ geçdi iş
Anı eylerler vesîle cümle Mevlâdan cüdâ
- 6 Nâle-i şebgîri rûzî kıl baña yâ Muştafâ
Giceler tâ şubh olunca çağıram senden saña

7 Kıl nazâr tab‘-ı Zekâden mihr-i ‘aşk itsün tulû‘

Bu vücûdı mülkini nûr ile kılsun pür ziyâ

171a

Fâ‘ilâtün/ Fâ‘ilâtün/ Fâ‘ilâtün/ Fâ‘ilün

- 1 Efseri şâhî giyünmiş başına ol dil-berâ
Sâ‘id-i sîmîn ile ol meh zer-feşân her yaña
- 2 Rûyuña zencîr-i zülfün müşg-bûyuñ dökme gel
Göñlümi eyler perîşân kıl teraħħum sen baña
- 3 Dil-berâ yoğdur nazaruñ çâkerün Yûsuf senün
Hansı ‘âşık görse ħüsnün ol olur ħayrân saña
- 4 Cümle mevtî “kum bi-iznî” söyleseñ bulur ħayât
Baş açık dîvânına şaf şaf tururlar câ-be-câ
- 5 ‘Âşık-ı didâruñ olmuş dir Zekî bî-çâreye
Devlet-i sulţân-ı ‘aşkı kıl müyesser dil-berâ

171b

Mefâ‘ilün/ Mefâ‘ilün/ Mefâ‘ilün/ Mefâ‘ilün

- 1 Ğarîķ-i baħr-ı ‘isyânım amân yâ Rabb yâ Rabb
Esîr-i nefis-i tuĝyânım amân yâ Rabb yâ Rabb
- 2 Cerâyimden ne kim vardur anı itmiş durur nefsüm
Meded cümle pişmânım amân yâ Rabb yâ Rabb
- 3 Yüzüm dergâhuña tutdum saña bir ‘arz-ı hâlüm var
‘Aceb keşretde hayrânım amân yâ Rabb yâ Rabb
- 4 Meni nefsümle mehcûr eyleyüb dûr-ı liķâ itme
Ki ‘abd-i ‘âciz insânım amân yâ Rabb yâ Rabb
- 5 Zekîdür bende-i hâk-i der-i şâh-ı rüsül yâ Rabb
Sañadur üft [ü] hîzânım amân yâ Rabb yâ Rabb

171b

Mefâ‘îlün/ Mefâ‘îlün/ Mefâ‘îlün/ Mefâ‘îlün

- 1 Giriftâr-ı belâ-yı nefs-i ħod-kâm olmışam yâ Rabb
Serâsîme enâniyyetle bed-nâm olmışam yâ Rabb
- 2 Muğayyed dest ü pâyam bend ü aġlâl-ı hevâyile
Cüyûş-ı mücrimâna cümle ser-nâm olmışam yâ Rabb
- 3 Yemm-i elţâf-ı feyzüñ ger temevvüc itmese âġir
N’olur ħâlüm benüm kim böyle ser-sâm olmışam yâ Rabb
- 4 Vücûdum zenbi dûr itmiş beni ħurb-ı vişâlinden
‘Anâşır içre mişl-i bâde vü câm olmışam yâ Rabb
- 5 Bağışla cürmini Âl-i ‘Abâyâ bu Zekî ħuluñ
Serâsîme enâniyyetle bed-nâm olmışam yâ Rabb

171b

Fâ'ilâtün/ Fâ'ilâtün/ Fâ'ilâtün/ Fâ'ilün

- 1 Tâķ-ı eyvân-ı sipihri medd-i âh kılsun ħarâb
Ey dil-i ġam-dîde aķıt dîdeden eşk- ħûn-âb
- 2 Zâr idüb efgân kıl çâk it girîbânuñ bu ġün
Kim Muħarrem geldi ey cân ħüzni eyle iktisâb
- 3 Ey muħıbb-i ħânedân-ı Aħmed-i Muħtâr olan
Kıl meserret terkini sûzişle it baġruñ kebâb
- 4 Ey dirîġâ ol ġül-i ġülzâr-ı Zehrâ-yı Betûl
Bâd-ı şarşarla bu mâh içre olundu inķılâb
- 5 Nâz-perver-i şem'-i cem' Muştafâ vü Murtażâ
Ey felek nişe revâ ġördüñ aña bunca ġadâb
- 6 Ehl-i beytüñ ħürmetinde münħarif re'y eyledüñ
Ĥayf ey ġerdûn ki kılduñ böyle fikr-i nâ-şavâb
- 7 Tîr-i âh-ı ehl-i derde kendüñi itdüñ siper

Yuf ey gerdûn saña bundan ilâ-yevmi'l-hesâb

8 Âh yâ şâh-ı aqâlîm-i velâyet yâ Hüseyn
Ola rûh-ı pâküñe her dem şalât-ı bî-hisâb

9 Dergehi devlet-me'âbuñ kem-ter ü bî-çâresi
Bu Zekî-i bî-nevâya kııl nazâr rûz-ı hisâb

171b

Fe‘ilâtün/ Fe‘ilâtün/ Fe‘ilâtün/ Fe‘ilün

- 1 ‘İşve vü nâz ile üftâdelerün itme arâb
Ey güzel başuñ için gel ele al câm-ı şarâb
- 2 Hûn-ı ‘uşşâka ‘aceb teşne misin ya kıanmış
Kerem it lûtf eyle vir bendeñe bir şâfi cevâb
- 3 Kışver-i hûsne seni şâh-ı ser-firâz bilüb
Zümre-i ‘âşık-ı erbâb-ı heme-hâne arâb
- 172a 4 Nice bir çîn-i cebîn bu ġazûbâne baqmış
Raħm kıl bir de tebessümle baña eyle ışâb
- 5 Der-i iħsânı amân bend idüb itme maħzûn
Bu Zekî bendeñe yâ fâtiħ-i ayrı’l-ebvâb

172a

Fâ'ilâtün/ Fâ'ilâtün/ Fâ'ilâtün/ Fâ'ilün

- 1 Dil esîr oldu ğama azâd olmaz mı 'aceb
Dehrde nâ-şâd olan dil şâd olmaz mı 'aceb
- 2 Bâr-ı miñnetle ĳaddi ĳam-geşte-i derd ehli olan
ĳâmeti mevzûn dili âbâd olmaz mı 'aceb
- 3 Şıdk u kızbi bilmeyüb da'vâ-yı 'urefâ eyleyen
ĳîn-i da'vâda ĳacîl-i eb'âd olmaz mı 'aceb
- 4 İddi'â-yı ittiĳâd idüb nifâĳ iden göñül
Rûz-ı maĳşerde daĳi irşâd olmaz mı 'aceb
- 5 Tavr-ı dehr ile melûl olma Zekî Allâh kerîm
ĳaĳĳ diyüb feryâd iden dil-şâd olmaz mı 'aceb

172a

Mefâ'îlün/ Mefâ'îlün/ Mefâ'îlün/ Mefâ'îlün

- 1 Raķibe gülsitân ķurba yol buldurmadan geē git
Teēgfulden hâzer ķıl 'âşıkı öldürmeden geē git
- 2 Őab germiyyetn vr h-ı ateş-nk derdmden
Gl-i gülzâr-ı hsne ũoķınub Şoldurmadan geē git
- 3 Őikâr u Şayd it 'âlemi ķuds eyleyem dirsen
Peleng-i nefis-i bz dil pern yoldurmadan geē git
- 4 Hm-u hm-hâne-i tevĥid-i 'şķdan mest olub her an
Mey-i gâflet ile câm-ı dili ũoldurmadan geē git
- 5 Zek gülşen-serây-ı hsne naēme-sz-ı 'şķ olduğ
Nev-yı bülbül-i Őeydya gel gldrmeden geē git

172a

Mefâ'îlün/ Mefâ'îlün/ Mefâ'îlün/ Mefâ'îlün

- 1 Gel ey şûfî dile hâbb-ı sevâ taldurmadan geç git
Gülsitân-ı dil ü cânûñ felek şoldurmadan geç git
- 2 Semâ-yı şehr-i 'îrfâna dilersen eylemek pervâz
Hümâ-yı fikr-i taḥkîk şehrûñ buldurmadan geç git
- 3 Der-i kûy-ı cenâb-ı yâre 'âzim olmaḡ istersen
Raḡîb-i nefse sen sırruñı buldurmadan geç git
- 4 Riyâ vü 'ucb ile âlûde olmaḡdan ferâḡat kıl
Göñül âyînesin pür-zeng-i kibr oldurmadan geç git
- 5 Zekî-veş reh-rev-i gülzâr-ı taḥkîke olub pey-rev
Meded murg-ı dili hâr-ı hevâ öldürmeden geç git

172a

Mef'ûlü/ Mefâ'îlü/ Mefâ'îlü/ Fa'ûlün

Mef'ûlü/ Fa'ûlün

- 1 Ey gül-bün-i gülzâr-ı irem kân-ı melâhat
Pür nâz u nezâket
V'ey yâsemen-i bâğ-ı vefâ 'ayn-ı leţâfet
Kâmet- i kıyâmet
- 2 Neşküfte-i bostân-ı Hudâ ruhları tâze
Rağm eyle niyâza
Dil-cû nigehi tîğ-ı kazâ gamzesi âfet
Ser-bâz-ı celâdet
- 3 Sünbül mi ve yâ deste-i reyhân mı ya şeb-bû
Ol kâkül-i hoş-bû
Ebrû-yı hilâl-i meh-i nev mi o ne hâlet
Ey mihret-i hidâyet
- 4 Efsûn-ger-i eflâk kılub cümle-i dil-ber
Çeşmine müsahhar

Bilmem ki melek yoksa ki bir h r -i cennet

Y  şahid-i kudret

5 H k olsa n'ola reh-g zer-i y rda 'uŖŖ k

D r-d ne-i m Ŗt k

Fi-l-c mle Zek  b bda ber-'abd-i Ŗad kat

 ft de-i zillet

172a

Mef'ûlü/ Mefâ'îlü/ Mefâ'îlü/ Fa'ûlün

Mef'ûlü/ Fa'ûlün

- 1 Cânâ beni yandurdu yine âteş-i firqat
Vaşluñ baña şerbet
Cân oldı senüñ hâk-rehüñile gâyet
Tâ kıalmaya hasret
- 2 Çün feyz-i cemâlüñle bu 'âlem tolu gül mül
Cân ol güle bülbül
Ey pâdşeh-i mülk-i beķâ eyle mürüvvet
Kıla hâlüme şefķat
- 3 Çekme yüzüne zülf-i perîşân dilârâ
Kılma beni şeydâ
Nezâre kılam hüsñüñe bâ-dîde-i 'ibret
'Âlem ola cennet
- 4 Dîdârüña 'âşık senüñ ey gül nice maķbûb
Üftâd ü meczûb

Âşüfte vü nâlede gezer ʔâlib-i vuşlat

Cûyende-i ülfet

5 Göñlüm şanemâ dîdelerüñden nazâr almış

Feyzi hüner almış

Anuñçün ider ıullarına ‘izzet ü hürmet

Şevk ile maħabbet

6 ‘Aşkuñ baña ‘irfân yolını eyledi ta‘lîm

Esrârını tefhîm

Buldum hele ıapuñda şehâ cây-ı iķâmet

İhsânuña minnet

7 Lûtf eyle şehâ hâl-i perîşânuma bir baı

Yâ hâzret-i müştâı

Âşüfte dilüm zerrece yok bende zekâvet

Ey mihr-i hidâyet

172a

Fe‘ilâtün/ Fe‘ilâtün/ Fe‘ilâtün/ Fe‘ilün

- 1 Zevk-bahşâ dile dîvân-ı şerîf-i Fiṭnat
Şevk-efzâ dile dîvân-ı şerîf-i Fiṭnat

- 172b 2 Sübhâ-i la‘l ü yâ nazmları harf-be-harf
Dürr-i yektâ dile dîvân-ı şerîf-i Fiṭnat

- 3 Mıṣra‘-ı beytleri her birinüñ bir gûne
Hûb-ı zîbâ dile dîvân-ı şerîf-i Fiṭnat

- 4 Hûblar koynına girdügi için mi bilmem
Böyle ra‘nâ dile dîvân-ı şerîf-i Fiṭnat

- 5 Vaşf-ı dildâra Zekî mihr-i vefâ eyle bular
Geldi hemtâ dile dîvân-ı şerîf-i Fiṭnat

172b

Fe‘ilâtün/ Fe‘ilâtün/ Fe‘ilün

- 1 Kıl kalem ile debîr-i hikmet
Sünbül ü kâküle itmiş peyvest
- 2 Zib-i elvânıla sünbül ammâ
Ġâyet-i hüsnine kâkül ziynet
- 3 Dil-i ‘uşşâk gibi bend olmuş
Allâh Allâh bu ne şan‘at kudret
- 4 Şifte-i kâküle sünbül gûyâ
Yüz sürüb itmede ‘arz-ı hâcet
- 5 Dir ki ser-tâc-ı cem‘-i dildâr
Sensin ey kâkül şâhib-i şevket
- 6 Eyledüñ çün beni vaşla mu‘tâd
Görme lâyıq ki çekem ben hasret

7 Serîr-i ebr idüb ihsân itdüh
Eyleme tãrd-ı liqâ-yı ülfet

8 Besteyem tâ ezeli mûyına ben
Buldı ma'nideki hâlet şûret

9 Zekî sünbül mi senüh gönlüh mi
Zülf-i dildâr ile olmuş pâ-best

172b

Mefâ‘ilün/ Mefâ‘ilün/ Mefâ‘ilün/ Mefâ‘ilün

- 1 Bu gün ‘ıyd-ı mübârekdür efendüm ‘azm-ı seyrân it
Nigâh-ı merhâmetle bir de zîr-i pâya im‘ân it
- 2 Tururlar reh-güzâruñda senüñ ‘âşıkларуñ şaf şaf
Tebessümle nigâr-ı anları ğamzeñle kırbân it
- 3 Göñül kıahr-ı firâkıñdan dem-â-dem içdigi kıandur
Amân ey dîde-i hûn-rîz aña bir lûtf u ihsân it
- 4 O çeşm-i fitne-engîzüñ vücûdı eyledi iħrâķ
‘Azîz başuñçün ey şâhum bir vaşluñla ħandân it
- 5 Du‘a kııl ey Zekî ‘ömr-i devâm-ı rûy-ı dildâra
İlâhî ol cefâ-cû dil-beri ħânuñda miħmân it

172b

Fâ'ilâtün/ Fâ'ilâtün/ Fâ'ilâtün/ Fâ'ilün

- 1 İki yâkût-ı muşaffâ gösterüb okutmuş ad
Kenz-i hüsn ejderlerine zülf-i gîsû koymuş ad
- 2 Hâme-i dest-i kader 'aşkuñ tarîk-i resmini
Muşhaf-ı hüsn üzre çekmiş ya'nî ebrû koymuş ad
- 3 Nev-nihâl-i gülşen-i nâzik-hırâmuñ 'aşqdan
Ögrenüb igmaz idüb hem kıaddi dil-cû koymuş ad
- 4 Şayd-ı 'ankâ-yı dili 'uşşâka âmâde olan
Dest-i taqdîr-i kazâya sîm yazı koymuş ad
- 5 Virdi beyt-i ka'beye çün zîb ü fer seng-i hâcer
Gösterüb ruhsâr üzre hâl-i hindû koymuş ad
- 6 Şeb-çerâğ-ı sîne-i 'uşşâkı inbîk eyleyüb
Eşk-i çeşm-i ehl-i 'aşka ol perî hû koymuş ad

- 7 Gerçi ta‘lîm-i esâtîz ile olur ‘ilm-i sihr
Lîk zâtında ana çeşm-i suhan-gû koymış ad
- 8 Şi‘r-i üstâda nazîre söylemek kande velîk
Himmeti nuţk-ı Zekîye baħr-ı lü’lü’ koymış ad
- 9 Nûş idüb dest-i recâiden Zekî aqdâh-ı ‘aşk
Baħr-ı bî-ka‘r-ı mecâze nehr-i tîhû koymış ad

173a

Fâ'ilâtün/ Fâ'ilâtün/ Fâ'ilâtün/ Fâ'ilün

- 1 Serv kaç' itdürdi itdi kâmet-i dildâr baḡş
Gül kızdı şerm idüb çün eyledi ruḡsâr baḡş
- 2 Rûşenâ-yı dehr iseñ 'uşşâka bezm-efrûz ben
Mihri 'âlem-tâb ile itmekde vech-i yâr baḡş
- 3 Leyle-i kâdr ile meşki şöret-şi'âr-gû iken
Rû siyâh itdi kılub ol zülf-i 'anber-bâr baḡş
- 4 Ğamze-i ḡûn-rîz-i cânân ile mümkün mi ide
Ḥançer-i Mirrîh yâḡûd tîġ-i âteş-bâr baḡş
- 5 Bezm-i erbâb-ı süḡan-sencân içinde ey Zekî
Kimdür eyler kilki siḡr-i icâd ile eş'âr baḡş

173a

Fe‘ilâtün/ Fe‘ilâtün/ Fe‘ilâtün/ Fe‘ilün

- 1 Yine mevc-âver olub baħr-ı ‘aşķ-âlûd
Keştî-i cismimizi eyleyecekdür nâ-bûd
- 2 Çâre-res bulmadum ahvâlüme senden ğayrı
Meded ey pâdşâh zü’l-menen Allâh Vedûd
- 3 Şeb-i deycûr-ı ma‘âşîde şaşurdum yolumı
Reh-ber it nûr-ı cemâlün baña ey râh-nümûd
- 4 Bâr-ı teşvîş-i ğama kalmadı dilde tâķat
Saña ma‘lûm ķamu hâl-i dil-i ğam-peymûd
- 5 Eyle müstaĝrâķ-ı envâr-ı cemâlün yâ Rabb
Bilmeye tâ ki Zekî dehrde hiç bûd-ı nebûd

173a

Fâ'ilâtün/ Fâ'ilâtün/ Fâ'ilâtün/ Fâ'ilün

- 1 Bî-kes ü bî-çâreyem yâ Bâzü'l-Eşheb el-meded
Bir garîb âvâzeyem yâ Bâzü'l-Eşheb el-meded
- 2 Dest-gîrüm reh-berüm pîrüm efendüm el-amân
Hüzn ile bîmâreyem yâ Bâzü'l-Eşheb el-meded
- 3 Ğam enîsüm hem celîsüm oldı Allâh 'aşkına
Rûz [u] şeb gam-h'âreyem yâ Bâze'l-Eşheb el-meded
- 4 Merhem-i lûţfuñla dermân eyle zaĥm-ı sîneme
El-amân pür yâreyem yâ Bâzü'l-Eşheb el-meded
- 5 Bu Zekî bî-çâre ħaldı böyle bî-kes söyle sen
Ben kime yalvarayum yâ Bâzü'l-Eşheb el-meded

173a

Fâ‘ilâtün/ Fâ‘ilâtün/ Fâ‘ilâtün/ Fâ‘ilün

- 1 ‘Âlem ol kâfir-i hüsne heme olmuş dil-bend
Zülfinüñ nârına bak nice gönüller peyvend
- 2 Şubh u şâm nâle-i ‘uşşâk çıkar eflâke
Nağme-i zehr deyü itmede taşsîn ü pesend
- 3 Mürdeye bahş-ı hayât itmek oña işden mi
Gelse ‘Îsâ gibi güftâre eger ol leb-i kıand
- 4 Ferş-i râh ider eger olsa da biñ cân-ı ‘âşık
Meclise gelse tebessüm iderek ol gül-i kıand
- 5 Zekîye ‘aşk ile ser-ıhadd-i cünûn oldu mekân
Baş ağrıtmaya yüri ey vâ‘iz amân eyleme pend

173a

Mefâ'îlün/ Mefâ'îlün/ Mefâ'îlün/ Mefâ'îlün

- 1 Göñül çâk it girîbânuñ bu gün mâh-1 Muḥarremdür
Aqıtsun ḥûn-1 çeşmânuñ bu gün mâh-1 Muḥarremdür
- 2 Semâvât ehlini bîdâr kılsun âh-1 şebgîrûñ
İrişsün 'arşa efgânuñ bu gün mâh-1 Muḥarremdür
- 3 Şadâ-yı nâle-i zârından âh itsün Mesîhâ hem
Tutulsun mihr-i dünyânuñ bu gün mâh-1 Muḥarremdür
- 4 Hezârân âh idüb yâd eyle şâh-1 Kerbelâ ḥâlûñ
İçüb her gün ciger kanuñ bu gün mâh-1 Muḥarremdür
- 5 Yıqılsun bâm-1 eflâküñ perîşân olsun aḥvâli
Yuf it rûzına devrânuñ bu gün mâh-1 Muḥarremdür
- 6 Hüseyin-i Kerbelânuñ 'aşkına ah it Zekî her dem
Fedâ kıl baş ile cânuñ bu gün mâh-1 Muḥarremdür

173b

Fâ'ilâtün/ Fâ'ilâtün/ Fâ'ilâtün/ Fâ'ilün

- 1 Hâm-ı vaḥdetden içüb gel 'âşık ol Leylâyı gör
Varlığından geç de soñra kurb-ı ev-ednâyı gör
- 2 Nağş-ı dünyâya şaķın aldanma aç ma'nâ gözin
Bağ cemâl-i dosta sen ol dil-ber-i ra'nâyı gör
- 3 Sırr-ı tevhîde boyanub 'aşķıla ol mest-i mey
Câm-ı tevhîdden içüb ol sâķî-i şahbâyı gör
- 4 Sehv ile secde ider her demde vuşlat arzular
Gel nazar kıl mû'ahid bed-baht-ı bî-ma'nâyı gör
- 5 Ey Zekî gel sözüñi fehm ile sırr it sırruñı
'Aşķıla ma'nâ gözin aç Hâzret-i Mevlâyı gör

173b

Fâ'ilâtün/ Fâ'ilâtün/ Fâ'ilâtün/ Fâ'ilün

- 1 'İtr-ı şâhîden mi ol bû yoksa kâküliden midür
Çeşm-i rûyuñ humreti mülden mi ya gülden midür
- 2 'Andelîb-i gonce-i ruhsâruñ olmış cân u dil
Nâle-i şeb tâ sihr dilden mi bülbülden midür
- 3 Rûz-ı firqatde sirişk-i ehl-i 'aşkuñ ey perî
Menba'ı seyl-âb-ı tûfândan mı ya Nilden midür
- 4 Meclis-i ehl-i şafâda bâdî-i şevk u tarab
Hey hey muṭrib mi mey mi cık cık zilden midür
- 5 Sâhir-i çeşmüñdeki ol cezbe yâruñ ey Zekî
Âneden mi yoḡsa bilmem sihr-i Bâbilden midür

173b

Fâ'ilâtün/ Fâ'ilâtün/ Fâ'ilâtün/ Fâ'ilün

- 1 Şehr-i hüsn içre bir âşûb-ı cihân sesleniyor
Tâye-i nâz kucağında hele besleniyor
- 2 Hûn-ı 'uşşâkı gıdâ eyler imiş ol zâlim
Ehl-i'aşk içre bu söz haylice fisfislanıyor
- 3 Bezm-i dildâra duhûl itmek için dildârı
Görüñüz is duhân ile o da süsleniyor
- 4 Cem'-i rindâna gelüb ben daği rindüm dir iken
Zühd-bâr dile 'aceb şüff-i har tersleniyor
- 5 Sâdedür gerçi mezâmîn-i hünerden bu gâzel
Lîk yârâna Zekî tuhfe-i nûr salmıyor

173b

Fâ'ilâtün/ Fâ'ilâtün/ Fâ'ilâtün/ Fâ'ilün

- 1 Sâkinân-ı genc-i ğam aḥvâl-i nâ-ma'lûm olur
Mişli dürr-i baṭn şadefde ey perî mektûm olur
- 2 Derd-i dilden şerḥ idüb cânâna taḫrîr itmege
Fırşat el virse dimem vehm eylerem maġmûm olur
- 3 Remz-i 'aşkı şûfî-i ḥar-ṭab' olan fehmi eylemez
Mest ü abdâlı Hudâya sevdigüm ma'lûm olur
- 4 Lem'a-i şems-i ḥaḫîḫî itse bir dilde ṭulû'
Cümle-i 'âlem hemân sâ'atde bil mevḥûm olur
- 5 Resm iden ġisûyı cânânı dilâ âfâḫda
Şoñra nâz eyler Zekî-veş cümleden mezkûm olur

173b

Fâ‘ilâtün/ Fâ‘ilâtün/ Fâ‘ilâtün/ Fâ‘ilün

- 1 Çeşm-i yâre haţţî sihri meşki müjgân hâmedür
Sûy-ı ‘uşşâka nıgeh-endâz-ı teshîr nâmedür
- 2 Nükte-i kavseyni rindâne mübeyyin câ cebîn
Zâhidüñ mihrâb ile aĥvâli hem hengâmedür
- 3 Haţţ-ı vechi yârdan aĥz-ı me‘ânî kıлмаğa
Şafĥa-i ĥüsnüñde her müy birer ‘allâmedür
- 4 Ğamzesi üftâdesin âlûde ĥûn ister hemîn
‘Âşıķuñ dâ’im anuñçün mîl-i gülgûn câmedür
- 5 Kûy-ı yâre arz-ı aĥvâl-i dile ķâşıd Zekî
Murg-ı endîşem ‘aceb refîâr-ı tîz-i ĥamâmdür

173b

Fâ‘ilâtün/ Fâ‘ilâtün/ Fâ‘ilâtün/ Fâ‘ilün

- 1 Ben hezâr-1 bâğ-1 ‘aşkam kârum oldı âh u zâr
Mağşâdum gül sîne de olsa ne ğamdur zağm-1 hâr
- 2 Dil tufeylî ğoncedür çeşmünde şeb-nem mişl-i eşk
Tıfl-1 nev-reste ider meşşâta derd âşkâr
- 3 İrgürince bûy-1 gülden her seher bâd-1 şabâ
Murğ-1 nev-veş per açub dil cânını eyler nişâr
- 4 ‘Aks-i berk-i gül görüb cân-1 şarâba cân atub
Cânile bâzâre sâkîyle gönül virdi qarâr
- 5 Tûtiyâ-yı dîde-i ‘uşşâk hâk-pâyıdur
Dergehi müştâk-1 dîdârda Zekî ol hâksâr

173b

Fâ‘ilâtün/ Fâ‘ilâtün/ Fâ‘ilâtün/ Fâ‘ilün

- 1 Sen gibi hiç görmedüm ‘âlemde göñlüm hoş tutar
Bâ-ħuşûş kim şûret-i ademde göñlüm hoş tutar
- 2 ‘Ârız-ı mînâ-yı hikmet ruħlarından bir hayâl
Peyk-i vaşluñdur ki her bir demde göñlüm hoş tutar
- 3 Devr-i haţtuñla ‘araķ-rîz cemâlün ey perî
Kâ‘betü’l-‘uşşâķdur zemzemde göñlüm hoş tutar
- 4 Çeşme-i Hızıra cihânuñ iştibâķı var velî
Hâbda la‘l-i lebün emsem de göñlüm hoş tutar
- 5 Çehre-i maķşûdı yüz göstereñ olsun cân fedâ
Ey Zekî yüz pâyine sürsem de göñlüm hoş tutar

174a

Fâ‘ilâtün/ Fâ‘ilâtün/ Fâ‘ilâtün/ Fâ‘ilün

- 1 Nuṭṭa geldükde o meh ‘uṣṣâkı ser-ḥoş eyliyor
Sâkit olduḡda ‘aceb kim bezm bî-hûş eyliyor
- 2 Gülşen-i kûyuñda her şeb şubḡa dek ‘uṣṣâqdan
‘Andelîb-âsâ hezârân nâleler gûş eyliyor
- 3 Teşnedür ḥûn-rîz-i ḥûn ḥûn-ı mestâna ânuñ
Sürḡ-çeşm olsa anı zann itme mey nûş eyliyor
- 4 Da‘vâ-i ‘aşḡ felekde gör dü-tâ ḡaddiyle kim
Günde bir gün gecede bir meh der-âḡûş eyliyor
- 5 Seyr-i dildâra şalâ kılmış Zekî ol dil-berâ
Kâkûl-i ber-pîç ü tâbuñ durma ber-dûş eyliyor

174a

Fe‘ilâtün/ Fe‘ilâtün/ Fe‘ilâtün/ Fe‘ilün

- 1 Derd-i ‘uşşâka devâ nâle-i vaqt-i eŝhâr
Kâlb-i mecrûha şifâ nâle-i vaqt-i eŝhâr
- 2 Mazhar sırr-ı hüvviyet olayum dirsen eger
Sebeb-i feyz-i Hudâ nâle-i vaqt-i eŝhâr
- 3 Reh-rev ü kişver-i vaħdetde olanlar pûyân
Buldılar râh-nümâ nâle-i vaqt-i eŝhâr
- 4 Gülşen-i ‘ilm-i ledünnîye vuŝûlüñ sebebi
Girye-i ŝubħ u mesâ nâle-i vaqt-i eŝhâr
- 5 Seyr-i didâra eger tâlib isen eyle Zekî
Dide-i kâlbe cilâ nâle-i vaqt-i eŝhâr

174a

Fe‘ilâtün/ Fe‘ilâtün/ Fe‘ilâtün/ Fe‘ilün

- 1 Genc-i firqatde gönül haste-i hicrân ağlar
Elem ü derd ile eyleyüb efgân ağlar
- 2 Renc-i miñnetle alub deşt-i tehayyürde amûl
Yo meded-res aña feryâd idüb el-ân ağlar
- 3 Şanma hûn-âbe-i dil sînede yârdan atılan
Tîr-i müjgânı gelüb câne degüb an ağlar
- 4 İdemez derdini bir âliyle ol Őûa ‘ayân
Gördüi andan idücek girîbân ağlar
- 5 Bûlbül-âsâ Zekî bir gül-rua bend oldu ‘aceb
Ki gönül asret ile âh idüben cân ağlar

174a

Fâ'ilâtün/ Fâ'ilâtün/ Fâ'ilâtün/ Fâ'ilün

- 1 Şu'le-i cevâle-i câm şafâ lerzîdedür
'Aks-i tâb bâde-i âteş-fezâ lerzîdedür
- 2 Hüsni ü ân-ı tal'ati cânâneyi görmüş gibi
Turmayub şem'-i şeb-ârâ dâ'imâ lerzîdedür
- 3 Zülf-i ham-ender-ham-ı târ-ı şu'â-ı mihr-veş
Şems-i hüsnünde o şûhuñ hûşimâ lerzîdedür
- 4 Ğamze-i ser-tîz çün tîğ-ı kazâdan almış âb
Göriccek üftâdegân-ı bî-nevâ lerzîdedür
- 5 Ahz-ı bûy-ı kâkül-i dildâr için biñ cân ile
Rûz şeb kûyuñda cânânuñ şabâ lerzîdedür
- 6 Turma sâķî câm devr eyle bu demlerde niş
Derd-keş meyħ'âre bi'l-cümle şehâ lerzîdedür
- 7 Vaşf-ı hüsn-i yâr eş'âr itdügim dem ey Zekî
Destimizde hâme-i mu'cîz-edâ lerzîdedür

174a

Fâ‘ilâtün/ Fâ‘ilâtün/ Fâ‘ilâtün/ Fâ‘ilün

- 1 Taht-ı dilde gül cemâl-i hazret-i müştâk gör
Dîde-i câmı güşâd it devlet-i müştâk gör
- 2 ‘Âlem-i bâlâya rûh-ı kuds-veş kılmış ‘urûc
Nûr-ı ‘irfân ile seyr it râ’yet-i müştâk gör
- 3 Sırr-ı pâkî on sekiz biñ ‘âlemi itmiş muhîf
Bu sa‘adete efendüm şevket-i müştâk gör
- 4 Mihr-i didârından aHz-ı feyz ider şems-i semâ
Şu‘le pâşî mülk-i ‘âlî re’fet-i müştâk gör
- 5 Yek nazarda ğarq-ı baħr-ı ğafleti eyler ħalâş
Rûtbe-i vâlâ-i ‘uluvv himmet-i müştâk gör
- 6 Kûhl-i çeşm-i ‘âşık-ı Mevlâ ğubârdur gehi
İtmede iksîr ħâki kudret-i müştâk gör
- 7 Vir cilâ tevĥîd ile mirât-ı ħalbe ey Zekî
Taht-ı dilde gül cemâl-i hazret-i müştâk gör

174b

Fe‘ilâtün/ Fe‘ilâtün/ Fe‘ilâtün/ Fe‘ilün

- 1 Müjdeler ey dil-i pür-ğam saña cânân geliyor
Hâne-i târına ol mihr-i dirahşân geliyor
- 2 Benden ey derd ü elem miñnet ü ğam dūr oluñ
Ki şehî mülk-i meserret gül-i ħandân geliyor
- 3 Ten-i bî-câne ne devlet ne ‘inâyet ne lütuñ
Ki Mesîĥâ nefes ol nefĥa-i raĥmân geliyor
- 4 Mağdem-i pâkine ol şâh-ı cihânuñ eflâk
‘Ağd-i pervînuñ alub itmege efşân geliyor
- 5 Sür yüzün pâyine ħurbân ide gör cânı Zekî
Cümleye raĥmet-i maĥz âyet-i Yezdân geliyor

174b

Fe‘ilâtün/ Fe‘ilâtün/ Fe‘ilâtün/ Fe‘ilün

- 1 Sûz-ı dil ‘âşıkâ ol şem‘-i şeb-ârâdandur
Keyf-i mül bülbüle câm-ı gül-i hamrâdandur
- 2 Keşf-i envâr-ı tecellâyı şanâyî‘ kâlbe
Heme bu keşret-i mevhûma teberrâdandur
- 3 İşidüb nâle-i cân-sûzumı itme ta‘yîb
Şîven-i Vâmıkı gör firkat-i ‘Azrâdandur
- 4 Leylî-i ‘aşka dûçâr olana zencîr-i cünûn
Kays-veş cümlesine zülf-i muţarrâdandur
- 5 Ey Zekî itmez eşer eyleme bî-hûde figân
Kâlb-i maĥbûb-ı cihân mermer-i ĥârâdandur

174b

Fe‘ilâtün/ Fe‘ilâtün/ Fe‘ilâtün/ Fe‘ilün

- 1 Kaysa zencîr-i cünûn kâkül-i Leylâdandur
Baña âzâdelik ol kâmet-i bâlâdandur
- 2 Kimden ey dil saña bu âh-ı ciger-sûz didüm
Didi mîrâş-ı peder tâ dem-i ûlâdandur
- 3 Kimi zevk itmede dünyâda kimi çekmede gam
Herkesüñ tesliye-i hâli tecellâdandur
- 4 Mü’min ü kâfir bu keş-me-keş-i şıdık u hilâf
Menşe’-i emr-i kün ü lâ ile illâdandur
- 5 Hüsni zann eyleyi gör ey Zekî cümle nâsa
Hayr u şerr cümlesi çün Hâzret-i Mevlâdandur

174b

Fe‘ilâtün/ Fe‘ilâtün/ Fe‘ilâtün/ Fe‘ilün

- 1 Lem‘a baş oldu yine belîd dile
İtdi hâkister-i tende şerrî ‘aşk zuhûr
- 2 Gird-i gaflet ile muğberr idi albüm cânâ
Şayal-ı ‘aşkuñ ile oldu mücellâ pür-nûr
- 3 Dergehüñ melce-i ‘uşşâ-ı perîşân ahvâl
Ol güzel başuñ için itme efendüm beni dür
- 4 Kehl-i ‘ayn-ı başarıum hâ-i rehüñdür şâhum
Kerem it baş adem ‘aynumı eyle mesrûr
- 5 ‘Aynına almaz iken hüsni perî ruhsârı
Nûr-ı hurşîd-i ruhuñ kıldı Zekîyi mecbûr

174b

Mefâ‘îlün/ Mefâ‘îlün/ Mefâ‘îlün/ Mefâ‘îlün

- 1 Kılupdur târ-ı zülfüñ ‘âşıka dârü’l-emân dil-ber
Odur bâ‘iş degil bî-hûde âhı bendegân dil-ber
- 2 Halâş-ı mûy-ı kâkül ‘âşıka mümkün mi dünyâda
Hayâl eyle odur hep rişte-i cân-ı cihân dil-ber
- 3 Yanar pervâne-veş ‘âlem zuhûr şem‘-i rûyile
Velî kılmışdur anı zîr-i kâkülde nihân dil-ber
- 4 Hezârân zâr u efgân eyleseñ güş eylemezler hiç
Ne bî-gâne ider itdüklerin ne dostân dil-ber
- 5 Kehribâr-ı kelâmı fethî-i tanzîre kâbil mi
Zekîññ maşşadı şevki dili ‘arz-ı beyân dil-ber

174b

Fâ'ilâtün/ Fâ'ilâtün/ Fâ'ilâtün/ Fâ'ilün

- 1 Lem'a-i şem'-i ruḥ-ı cânâna dil pervânedür
Devrân itmekde abdâl-ı Hudâ dîvânedür
- 2 Haṭṭ-nüvîs kâtib rûz-ı ezel çekmiş kalem
Hem-dem 'aql olmaz kim 'aşk ile mestânedür
- 3 Medḥ-i kadeḥ 'âleme durmaz kulaḥ ehl-i ferâḡ
Yâri göñlüñde bulan cismine hem bî-gânedür
- 4 Mevc-i baḥr-ı vâhidiyyetdür telâṭum eyleyen
Gördigüñ zâhid senüñ keşret degil bir dânedür
- 5 Himmet-i müştâḡ-ı dîdâr ile buldum yârümi
Ḥamdi'l-lâh ey Zekî göñlindeki cânânedür

175a

Fe‘ilâtün/ Fe‘ilâtün/ Fe‘ilâtün/ Fe‘ilün

- 1 Şu‘le-bağşâ-yı cihân tâbiş-i ruhsâruñdur
Revnâk-efzâ-yı kamer zülf-i siyehkâruñdur
- 2 Nergis-i mestüñe hayrân olan üftâdelere
Mihri tâbân-ı Hudâ cebhe vü dîdâruñdur
- 3 Nazar-ı zâhid tûbâ-yı cinân hûb ise ger
Baña tûbâ-yı behişt kâmet-i refâtâruñdur
- 4 Hasta-ı ‘aşka Felâtûn idemez çâre şehâ
Mürde-i zinde iden la‘l-i şeker-bâruñdur
- 5 Naqd-i cân ile tekâpûda cemi‘ ‘âlem
Gören ve görmeyen ey şûh harîdâruñdur
- 6 Tîğ-ı ser-tîz ile ‘uşşâkuñı taḥvîf itme
Öldüren bizleri ol ğamze-i hûn-hûñârûñdur
- 7 Hüsni zann ile bir erbâb-ı kemâl didi buni
De‘b eyle Zekî hâl ehlini celb kâruñdur

175a

Fâ‘ilâtün/ Fâ‘ilâtün/ Fâ‘ilâtün/ Fâ‘ilün

- 1 Ni‘met oldur kim ola cismüñde sıhhatden eşer
Aşdikânuñ habsine olmaz hükûmetden eşer
- 2 Raḥm u feyzi lûtf-ı Hakk sârî cihânı sû-be-sû
‘Ârif ister mi beşerden raḥm-ı şefkatden eşer
- 3 Âşnâ-yı sırr-ı vahdet mâsivâ bilmez nedür
İstemez bir dem haqîkat ehli keşretten eşer
- 4 Rişte-i takdîr ile dil-bend olan ehl-i yesâr
Kenze mâlikdür ki olmaz anda ‘usretten eşer
- 5 Ğamdan âzâd olayum dirsên serây-ı dehrde
Meslek pîr-i tarîkâtdür meserretten eşer
- 6 Ḥamdi-veş bir şâ‘ir-i nâzik-edâ eş‘ârını
Gerçe tanzîr eylemek olur belâgatden eşer
- 7 Baḥr-ı tevḥîd-i hüviyyetdür dil-i ‘ârif Zekî
Anıñ içün olmaz anda çirk-i ğafletten eşer

175a

Fâ'ilâtün/ Fâ'ilâtün/ Fâ'ilâtün/ Fâ'ilün

- 1 Mihr-i hüsnüñe senüñ zerrât olmış necmler
Çarha girmiş devr ider 'aşkuñla şems ile kamer
- 2 Lem'a-i mihr ruhuñdan şu'le almışdur nehâr
Zulmeti leylî şaçuñdan aḥz idüb virmiş kader
- 3 H'âb-ı nâz içre şabâ çözmüş girîbânuñ meger
Kim görüb anı 'iyân ider şafaḡ dâ'im seḡer
- 4 Tâ ezel levhinde çeşmüñ eylemiş meşk-i füsûn
Şimdi zîr eyler anuñçün kime kim itse nazâr
- 5 Hâzret-i müştâkuñ oldı himmeti yâver Zekî
Ehl-i diller ḡalbini anuñçün itdin sen maḡarr

175a

Fâ'ilâtün/ Fâ'ilâtün/ Fâ'ilâtün/ Fâ'ilün

- 1 Zevk u cânân ile dilde hem keder var hem sürûr
Sûz-ı hicrân ile dilde hem keder var hem sürûr
- 2 Rişte-i mihr-i maḥabbetle muḳayyed cân u dil
Tîg-ı berrân ile dilde hem keder var hem sürûr
- 3 Bezm-i cânândan cüdâ mı nûş olursam da eger
Dîde pür ḳan ile dilde hem keder var hem sürûr
- 4 Leyle-i mehtâbda ḳaşr-ı mu'allâ rûy-ı baḫr
Hüsni ü bî-ân ile dilde hem keder var hem sürûr
- 5 Rûz-ı firḳatde Zekî ümmîd-i vuşlatla hemîn
Ġarḳ-ı aḫzân ile dilde hem keder var hem sürûr

175a

Fâ'ilâtün/ Fâ'ilâtün/ Fâ'ilâtün/ Fâ'ilün

- 1 Âşnâ-yı sırr-ı vaḥdet gevher-i nâ-yâbdur
Vâşıl-ı 'aşq-ı maḥabbet mihr-i 'âlem-tâbdur
- 2 Ser-firâz-ı bezm-i meştân-ı ilâhîdür ol er
Kim velî şems-i ḥaḳîḳat vechi şan meh-tâbdur
- 3 Ser-ḥoş meyḥâne-i şahbâ-yı 'aşquñ şûfiyâ
Dîdesi bîmâr-ı manzûr-ı şarâb-ı nâbdur
- 4 Olamaz esrâr-ı tevḥîde vuḳûf-ı zâhidüñ
Zevḳ-i 'aşqa münkir oldı çün o bî-âdâbdur
- 5 Maḥv iden kendüñ Zekî sırr-ı hüviyyet baḫrına
Maḫzar-ı lûṭfa Cenâb-ı Hâlık-ı Vehhâbdur

175b

Fâ'ilâtün/ Fâ'ilâtün/ Fâ'ilâtün/ Fâ'ilün

- 1 Yâ İlâhî ben fakîri 'aşkıla kııl mu'teber
Kııl müyesser ol habîb-i müctebâ hüsnuñ nazâr
- 2 Kıılma maḥzûn göñlümi şâd eyle ben bî-çâreyi
Seb'a-i eṭvâr-ı dilden bendeñi kııl behrever
- 3 Göñlümüz şûretde gerçi bir şanavber dânesi
On sekiz biñ 'âlemüñ esrârına eyle maḥarr
- 4 Aḥmed-i Muḥtâr şer'inden ayırma bir nefes
Ḥâne-i dîn mübeyyeninden bizi kıılma be-der
- 5 Zâhidâ aç cân gözin kim nûr-ı Yezdân andadur
Dir *yerâhu men yerâfi* ekrem-i nev'-i beşer
- 6 Men gedâ-yı bâb-ı 'Abdü'l-Ḳâdir-i Geylânîyem
İstemem bir nazrasından ğayrı maḥşad ḥayr u şerr
- 7 Ben Zekî bî-çâreyem müştâḳ-ı 'aşkı maṭlabum
Bâ'ış-i feryâd-ı vâhumdur her şâm u seḥer

175b

Fâ'ilâtün/ Fâ'ilâtün/ Fâ'ilâtün/ Fâ'ilün

- 1 Hame kim bezm-i dil-ârâda zebân ter söyler
Kâmetüñ vaşfına ki servüñe 'ar'ar söyler
- 2 Taht-ı hüsn üzre görüb ol şehi hind u hâñi
Hacerü'l-Esvedüñe nokta-i ekber söyler
- 3 Dürr-i dendâna ve hem deste-i reyhân zülfe
Dehene gonçe-i yâkut leb-i aḡmer söyler
- 4 Ğamze vü dîde ü müjgân ile ebrûlerine
Hûnı hûn-rîz-i hûn-efşân dil-âver söyler
- 5 Çeh-i zemzem zenâḡa ḡabḡab-ı billûr 'ıyân
Menba'-ı âb-ı revân vechine ezher söyler
- 6 Nigehi çeşm-i füsûn-sâzına şardum ḡükmüñ
Kışver-i hüsn ü ser-â-pâ-yı müsahḡar söyler
- 7 Dime tenazzura ne mümkün Şerîf pîre Zekî
Nazar-ı ḡazret-i müştâḡa kim uḡrâr söyler

175b

Mefâ'îlün/ Mefâ'îlün/ Mefâ'îlün/ Mefâ'îlün

- 1 Bahâr oldı teferrücgâhdur hep tağlar bağlar
Sirişki bülbülüñ gülşende şimdi çağlar ağlar
- 2 Hırâm it nâz ile gülzâr-ı seyre ey gül endâm
Seni hıfz itmege müjgân-ı 'âşık ağlar bağlar
- 3 Dem-â-dem âh-ı 'uşşâkı görüb bî-hûde zann itme
Derûnî dildeki zaḥm peşini yağlar şağlar
- 4 Firqatüñle benüm sûz-ı derûnum eyelemiş te'sîr
Raḳîbüñ katline minḳârını göz zağlar zağlar
- 5 Hadeng-i tîr-i müjgân nigâh-ı yâra şad taḥsîn
Ki her dem sînemi biñ kez Zekî hem dağlar bağlar

175b

Fâ'ilâtün/ Fâ'ilâtün/ Fâ'ilâtün/ Fâ'ilün

- 1 Kande baqđumsa cemâl-i dost oldu âşkâr
‘Ayb kıľman dostlar rüsvâ-yı ‘âmm olsam ne var
- 2 Gerçi ğarq-ı lücce-i ‘ișyânım ey zâhid velî
Cürmümi ol dem maqarr lûtf eyledi perverdgâr
- 3 Bende-i sulţân-ı ‘aşqam kâr ü bârumdur figân
Zühd ü taqvâya mümâşil var bende âh u zâr
- 4 Ateşe yaqđı beni maħv itdi benden benlügi
Leyse fi’-d-dâri oldu zikrüm ğayrıda deyyâr yâr
- 5 Gelüb dergâh-ı ‘alîme virdüm oldu ey Zekî
Lâ fetâ illâ Alî lâ seyfe illâ Zülfekâr

175b

Fâ'ilâtün/ Fâ'ilâtün/ Fâ'ilâtün/ Fâ'ilün

- 1 Şiddet-i tâb-ı maḥabbetden göñül pek ḥastedür
Ṭavḳ-ı zülf-i ḥazret-i dildâra göñlüm bestedür
- 2 Genc-i firḳatde fiġânum şanmañuz bî-hûdedür
Seng-i dil bir dil-berüñ destinde göñlüm sestedür
- 3 Bâġ-ı ḥüsn içre dehân-ı ġonce-veşdür ruḥları
Gülistân-ı vuşlat içre bir gül-i nev-restedür
- 4 Meşḳ idüb dâ'im cefâyı rahmı yoḳ 'uşşâkına
İltifât eyler raḳîbe ḥâtırum işkestedür
- 5 Bende-i ḥâk-i derüñdür bu Zekî kıl merḥamet
Âteş-i ḥasretle yanmış lûṭfuña şâyestedür

176a

Mef'ûlü/ Mefâ'îlü/ Mefâ'îlü/ Fa'ûlün

- 1 Yokdur benüm ağıyâr ile hiçbir işim ey yâr
Hiçbir sözi fehm eylemedüm mi men bîmâr
- 2 Kalmadı senüñ ğayruña meyl-i dil ü cânım
Halk itdügi dem de beni virmiş saña Ğaffâr
- 3 Şâhâ saña ben vâşıl olam mı 'acabâ ya
Yoksa geçe mi âh u fiğanıla dil ü zâr
- 4 Dünyâ ile 'uqbâyı harâm eyledi şevkuñ
Sensin baña dildâr benüm kendüme ağıyâr
- 5 Yok kimse ki ğam-h'âr ola 'âlemde Zekîye
Sensin baña ancak şanma yâr-ı vefâdâr

176a

Fe‘ilâtün/ Fe‘ilâtün/ Fe‘ilâtün/ Fe‘ilün

- 1 Söyleyin ‘işveger-i çine bu gün gelsünler
Şive ü ‘işveyi ol şûhda ögrensünler
- 2 Nigeh-i düzd eyle ‘âşıkları çapma nidügin
Leşker-i şabr-ı perîşân ne durur bilsünler
- 3 Hûblar ‘arz-ı cemâl eyleyicek ‘uşşâka
Ne olur aĥvâl-i dil ‘âşık-ı zâr görsünler
- 4 Nîm-nigeh ile tebessüm idicek meclisde
Ġonce-veş bezm-i güşâd eyleyeni bilsünler
- 5 Tûĥî-i ĥab‘umı söyletmege ‘âlemde Zekî
Leb-i sükker dehen-i ĥand ĥanı bulsunlar

176a

Müfte'ilûn / Fâilûn / Müfte'ilûn / Fâilûn

- 1 'Aşķ ile meydâna gir gör ki cihânda ne var
Sen seni fehm eyle gör kim bu nihânda ne var
- 2 Gezme cihân içre sen derdüne bir çâre bul
Bekle şâbîb-i şîken añla ki anda ne var
- 3 'Aşķ ile merdâne ol şevķile dîvâne ol
Zevķile mestâne ol gör ki bu cânda ne var
- 4 Baķma cihân naķşına naķş ideni sen de bul
'Âlemi seyr eyle gör işbu dükkânda ne var
- 5 Cismi Zekî 'aşķa yaķ câyuñ ola ne tıbâķ
Hâzret-i müştâķa baķ gör kim o hânda ne var

176a

Fâ'ilâtün/ Fâ'ilâtün/ Fâ'ilâtün/ Fâ'ilün

- 1 Dilde zıkrüm tende cânım cânda cânânım gelür
Gözde nûrum dilde sırrum serde sübhânım gelür
- 2 Merhamet kılmaz mı eyâ ol Kerîmü'ş-Şân baña
Bâkîdür lûtfi anuñ ol nûr-ı Yezdânım gelür
- 3 Rehber-i 'uşşâkdur evvel mazhar-ı sırr-ı Hudâ
Hem baña ma'sûk ve hem müştâk u rahmânım gelür
- 4 İsmi çokdur vaşf-ı çokdur şüret-i çok cümle bir
Zât-ı mevcûdât-ı 'âlem hayy u gufrânım gelür
- 5 Nuţk-ı pâkî zü'l-fiķârü çeşmi âşûb-ı cihân
Zülfi dîn ebrûsı kıblem rûyı Kur'ânım gelür
- 6 Mazhar-ı Hâķķdur cemâli dâ'imâ secdem aña
Secdegâhum sevdigüm devletlü sulţânım gelür
- 7 Müjde aldum kim Zekî vâşıl olur dîdârına
Ol benüm ârâm-ı cânım derde dermânım gelür

176a

Fâ‘ilâtün/ Fâ‘ilâtün/ Fâ‘ilâtün/ Fâ‘ilün

- 1 Şems-i şahrâ-yı hidâyet Bâzü’l-Eşheb pîrimiz
Budur iqlîm ü hidâyet Bâzü’l-Eşheb pîrimiz
- 2 Lem‘a-i mihr-i münevver eylemiş cân ‘âlemeyn
Rûh-ı erbâb-ı velâyet Bâzü’l-Eşheb pîrimiz
- 3 Hâtem-i kenz-i haqîkat destine maşkûmdur
Mağzen-i lûtf u ‘inâyet Bâzü’l-Eşheb pîrimiz
- 4 Dürr-i deryâ-yı hidâyet cevher-i muṭlaḳ disem
Vaşf ile olmaz nihâyet Bâzü’l-Eşheb pîrimiz
- 5 Berr ü baḫr içre idersen istigâşa ey Zekî
İder ol anda ḫimâyet Bâzü’l-Eşheb pîrimiz

176a

Fâ'ilâtün/ Fâ'ilâtün/ Fâ'ilâtün/ Fâ'ilün

- 1 Şehvâr-ı düldül meydân-ı 'aşkdur h'âcemüz
Şaf-şiken şâhib-i Qur'ân merdân-ı 'aşkdur h'âcemüz
- 2 Şerr Hakk 'âlî-cenâb erbâb-ı Hakkâ reh-nümâ
Merhamet kânı şehî yârân-ı 'aşkdur h'âcemüz
- 176b 3 Reh-nümûn-ı sırr-ı 'aşk encüm mişâl sâlikân
Şu'le-bağş-ı mâh-ı şeb-hayrân-ı 'aşkdur h'âcemüz
- 4 Şems-i zâtı pertevi kılmış ihâta 'âlemi
Mazhar-ı 'ayn-ı haqîkat cân-ı 'aşkdur h'âcemüz
- 5 Mâlik-i 'ilm-i ledün muhtâr-ı cem'-i 'ârifân
Ey Zekî Hakk mebde'-i pîrân-ı 'aşkdur h'âcemüz

176b

Fâ'ilâtün/ Fâ'ilâtün/ Fâ'ilâtün/ Fâ'ilün

- 1 Ney-zen-i bezm-i ğam-ı rindân dil-i nâlânımız
Muṭrib-i âġâze-i âheng-i cân efgânımız
- 2 Kılzum-ı fikr-i hayâl şâ'ir-i sihr-i âferîn
Kaṭre-i baḫrdur endîşe-i mestânımız
- 3 Dâneye almaz dü kevni 'âşık-ı huşyâr-dil
El-veledü sırrı ebî remzi kavî bürhânımız
- 4 Gevher-i eşk iledür derd-i cânânı alub
Cârî söz 'aşqda ser-mâyemiz aḫzânımız
- 5 Mûrçe bir bendesini şîr-i jiyân eyler hemîn
Ey Zekî yek nazare-i iḫsân eyle sulṭânımız

176b

Mef'ûlü/Mefâilün/Fa'

- 1 Ser-mest-i şarâb-ı 'aşkıız
Sûzişle kebâb-ı 'aşkıız
- 2 İklîm-i tahayyür içre
Bir hâne-i harâb-ı 'aşkıız
- 3 Mevc-i yem-i vahdet üzre
Bağ bağ ki habâb-ı 'aşkıız
- 4 Şevk-âver-i cümle 'âlem
Ya'ni ki rebâb-ı 'aşkıız
- 5 Kevniz Zekî ser-â-ser
Meşmûl-ı kitâb-ı 'aşkıız

176b

Fâ'ilâtün/ Fâ'ilâtün/ Fâ'ilâtün/ Fâ'ilün

- 1 Halka-i zencîr-i zülfe kayd olan dîvâneyiz
Yüz virüb cânâne tavr-ı 'ağldan bî-gâneyüz
- 2 Mest-i şahbâ-yı mey-i bezm-i elestiz zâhidâ
Rind-i bî-pâkiz hemîşe nâzır-ı peymâneyüz
- 3 'Aşk-ı ser-gerdâniyuz 'âlemde yok hiç kaydımız
Şâhîş-ı dîdâr-ı yâruz sâkin-i mey-ğâneyüz
- 4 Rismânı âsmân-ı 'aşk içre cânâ âhdur
Âhile 'arşa şu'ud itmiş olan mestâneyüz
- 5 Câr-ı sûy-ı dehr-i seyrân itmege geldün Zekî
Âşnâya âşnâ bî-gâneye bî-gâneyüz

176b

Fe‘ilâtün/ Fe‘ilâtün/ Fe‘ilâtün/ Fe‘ilün

- 1 Nedür ol fitne-i engîz o çeşm-i hûn-rîz
Nedür ol tîr-i nigeinde o hâl-i ser-tîz
- 2 Eyler erbâb-ı dilüñ cümle seni lâ-ya‘kıl
Kadehi destine aldıkça idince leb-rîz
- 3 Didüm ‘uşşâkına bir raḥm kııl meded lîkî
Didi kim ḥaste-i meh-like gerekdür perhîz
- 4 ‘Âlemi kıırmada cellâd-ı kazâdur ğamze
Ser-fürû eyler olursa daḥi dâr ebrûyız
- 5 Düşicek pâyini pûs itmege bî-çâre Zekî
Raḥm idüb aldı elüñ söyledi ‘âşık berhîz

176b

Fâ'ilâtün/ Fâ'ilâtün/ Fâ'ilâtün/ Fâ'ilün

- 1 Âh kim bir gül-ruḥ-ı zîbâya düşdi göñlümüz
Çeşm-i sâhir kâmet-i bâlâya düşdi göñlümüz
- 2 Gonce-fem nâzik beden gül pîrehen âfet mişâl
Dişleri dürr lebleri ḥamrâya düşdi göñlümüz
- 3 Ebruvânı kıavs-i akdesden nişândur 'âşîka
Ez-kazâ müjgân-ı tîr-âsâya düşdi göñlümüz
- 4 Genc-i ḥüsni hıfz için mâr eylemiş kâküllerin
Gör ki mâristân-ı dil-ârâya düşdi göñlümüz
- 5 Gülsitân-ı 'âlemi seyr eyler iken ey Zekî
Nâ-gehân bir şâh-ı istignâya düşdi göñlümüz

176b

Fâ'ilâtün/ Fâ'ilâtün/ Fâ'ilâtün/ Fâ'ilün

- 1 Mülk virân olması yegdür k'ola dil yârsız
Cân bedenden çıkşun ol dem kim çala dildârsız
- 2 Tâli'-i nâ-şâdı gör kim görmedi vuşlat günü
Mahta-i bezm-i şafâ-yı yârı bir ağıyârsız
- 3 Firkat-i la'lüñ beni mest itmiş öyle ey perî
Hayretmeden maıv olub çalbüm hemîşe kârsız
- 4 Mescide bilmem nedür zâhid oçur dâ'im beni
Cennet-i firdevs olursa girmezem dîdârsız
- 5 Ğonce-i ruhsârı yârı yâd idüb zâr idem
Ey Zekî görmiş mi kimse bülbülân zârsız

177a

Fe‘ilâtün/ Fe‘ilâtün/ Fe‘ilâtün/ Fe‘ilün

- 1 Yine dil firqat ile nâleye kıldı âgâz
Evc-i efğâna ‘urûc itmege itdi pervâz
- 2 Genc-i hicrân u belâ hem dem hem ğam meclîs
Çeşm-i giryân u ciger-sûz ile oldı dem-sâz
- 3 Ezelî na‘ra-zen-i vâdî-i ‘aşkam ey mâh
Bâng-i ra‘d olmaz ise tañ mı baña hûş âvâz
- 4 Dilde sevdâ-yı ğamı yâr-ı nihân itmiş idüm
Hayf fâş eyledi âfâka bu eşk-i ğammâz
- 5 Derd-i ‘uşşâka devâ ey Zekî la‘l-i cânân
Yoksa bî-hûde nedür bunca ‘ibâdât-ı namâz

177a

Fâ'ilâtün/ Fâ'ilâtün/ Fâ'ilâtün/ Fâ'ilün

- 1 Emr-i şâh-ı 'aşk ile tezyîn olur dîvânımız
Mecma'-ı rindân-ı 'irfândur bezm-i meydânımız
- 2 Mest-i şahbâ-yı ezel huşyâr-ı aqdâh-ı elest
Farq-ı ba'de'l-cem'dür âyînemiz erkânımız
- 3 Şimdi bezm-i 'âlemüñ sahrâ-neverdi Qays-veş
Velvele virdi cihâna na're-i devrânımız
- 4 Çün lu'âb-ı çarha meyl itme şakın ey hod-fürûş
Cem'e gel kıl bir kadeh-nûş seyr kıl seyrânımız
- 5 Seyr-i mülk-i cân u âfâk itmege her dem Zekî
Hükmine maḥkûm u fermânı durur fermânımız

177a

Fâ'ilâtün/ Fâ'ilâtün/ Fâ'ilâtün/ Fâ'ilün

- 1 Gelmişüz ber-dâra biz meydâna Manşûrlardanuz
Yâr için dâ'im belâ vü derde mecbûrlardanuz
- 2 Söylenen bed-nâm u 'ârsız 'âlem içre dâ'imâ
Yâr için bed-nâm ile 'âlemde mezkûrlardanuz
- 3 Pîrimiz var 'ârımız yok böyle bir dîvâneyüz
Lîk meydân-ı maḥabbet içre maḡrûrlardanuz
- 4 Kerbelâ-yı 'aşk içinde teşne-leb cân vürürüz
Biz zebân-ı zâhidânda gerçi menfûrlardanuz
- 5 Her ne eylerse cihânda Ḥazret-i Ḥaḡḡdur Zekî
Emr-i Ḥaḡḡa dâ'imâ cân ile me'mûrlardanuz

177a

Fâ'ilâtün/ Fâ'ilâtün/ Fâ'ilâtün/ Fâ'ilün

- 1 Çeşm-i mestüñ ol cevân maħmûr kılmış kılmamış
Nîm-nigehle 'âşıkı mesrûr kılmış kılmamış
- 2 Nâz-ı zülfe tâ ezel tecellâsı nümâyân her taraf
Şanma zâhid şimdicek mecbûr kılmış kılmamış
- 3 Pertev-i ħüsni tecellâsı nümâyân her taraf
Perde-i kâkül ile mestûr kılmış kılmamış
- 4 Lûtf idüb jeng-i dilüm pâk itdi cânân ey rakîb
Cevr ile zann itme ki meksûr kılmış kılmamış
- 5 Dildedür sırr-ı mu'ayyenle ħayâl vaħy-i dost
Çâr-'unşur birle şanma devr kılmış kılmamış
- 6 Ol gülüñ var şad hezâr 'uşşâkı ammâ men teki
Hiç şeydâ var mıdur mecbûr kılmış kılmamış
- 7 Makşad-ı endîşe-i dildür Zekî didâr-ı yâr
Baħt her şahsa anı mağdûr kılmış kılmamış

177a

Mefâ'îlün/ Mefâ'îlün/ Mefâ'îlün/ Mefâ'îlün

- 1 Lebûñ kevşer dehânuñ menba'-ı âb-ı hayât olmuş
Zülâl-i lafzuñ enfâs-ı Mesîhâya necât olmuş
- 2 Sen ol emr-i muqaddes nefh-i taqđıs-i hudâvendsin
Ki taḥhîr kılub 'ârife vechüñ berât olmuş
- 3 Bu cismine felek arz u melek cinn ü beşer cümle
Şıfâtuñ mazharı bulmuş teccüm kâ'inât olmuş
- 177b 4 Tecellâ-yı şıfât ile muḥîṭ-i 'âlem olmuşken
Yine aḥkâm-ı şer'iden buyurmuşsin cihât olmuş
- 5 Rumûz-ı men ra'anî vech-i pâkinde nümâyândur
Şıfatuñ zât ile kâ'im derât gûyâ şıfât olmuş
- 6 Hülûlü'l-câdden 'ârî tüyî yektâ vü lâ ğayrı
Cemâl-i bî-mişâlüñ 'âşıkı müştâk-ı zâr olmuş
- 7 Egerçi şüretâ taḥrîr-i vaşfa bu Zekî oldı
Velî ma'nîde hep kendi mezâhir cümle mât olmuş

177b

Fâ‘ilâtün/ Fâ‘ilâtün/ Fâ‘ilâtün/ Fâ‘ilün

- 1 El-vedâ‘ ey mazhâr-ı envâr-ı Yezdân el-vedâ‘
El-vedâ‘ ey âftâb-ı kişver-i cân el-vedâ‘
- 2 Hâtıruñdan bendeni dûr itme şâhum yâd kı1
Ey çerâğ-ı meclis erbâb-ı ‘irfân el-vedâ‘
- 3 Düşdi deşt-i firqate râhum habîbâ neyleyem
Ey ki sensin rehber sûzan-ı hicrân el-vedâ‘
- 4 Çeşm-i a‘dâdan Hudâ hıfz eylesün ruhsârũñı
Ey kemâl-i şan‘at-ı Sübhân u Mennân el-vedâ‘
- 5 Dil ser-i kûruñ vaţan tutdı ğarîbüñdür senũñ
Hoş tut anı kim Zekîden itdi ol cân el-vedâ‘

177b

Mef'ûlü / Mefâ'ilü / Mefâ'ilü / Fe'ûlün

- 1 Gîsû-yı yârı gördüm gül hüsline şarışmış
Sünbüle derd-i lâle birbirine çarışmış
- 2 Gördikçe murğ-ı cân âh kıldı derûndan âgâh
Şad-bâr bârek-Allâh gâyetle pek yaraşmış
- 3 Ağyâr-ı bed tebârek güzelleri görmez olsun
Ol âfetüñ bizümle gönli biraz barışmış
- 4 Cevri felekden ammâ cây-ı qarâr 'aşık
Vüs'atle olmaz âhir şimdide pek darışmış
- 5 Hâmûn-ı ma'rifetde yârânıla Zekîñüñ
Şebdîz-i gülüñ hayli bu vâdîde yarışmış

177b

Fâ‘ilâtün/ Fâ‘ilâtün/ Fâ‘ilâtün/ Fâ‘ilün

- 1 Fehm-i sırr-ı şah Hakkıdur seyr-i eşyâdan ğaraż
Şâni‘-i şan‘atde bulmağdur bu dünyâdan ğaraż
- 2 Remz-i fetlunî teceddünî çarğ medhûş eylemiş
Künt ü kenzi bilmedür bu devr-i a‘lâdan ğaraż
- 3 Zât-ı mihr-i Hakkı mişl zerre vuşlatdur murâd
Hâksâr-ı pây her a‘lâ vü ednâdan ğaraż
- 4 Put-perest olmağ degil mağşad güzel seyr itmeden
Nûr-ı dîdâr-ı Hudâdur hûsn ü zîbâdan ğaraż
- 5 Zühd ü tağvâ rind ü rüsvâ olmadan mağşad Zekî
Mağviyetdür mağviyet bu cümle da‘vâdan ğaraż

177b

Fâ‘ilâtün/ Fâ‘ilâtün/ Fâ‘ilâtün/ Fâ‘ilün

- 1 Hâne-i albe cemâlũn pertevi virdi Şu‘â‘
Şu‘le-i hũsnũfle girmiş raŐa cãn eyler semâ‘
- 2 Sem‘-i cãn gũŐ itmeyince la‘l-i cãn-baħŐuŐ Şehâ
Şeh-i Sikender-veş refi ħazr olsa itmez intifâ‘
- 3 Nef‘i olmaz âb-ı ħayvân olsa ‘iŐret yârsız
Yârsız ger ma‘i zemzem iŐseler virür Őudâ‘
- 4 Sad‘-ı ceybe bådî olmış iftirâ dil-rübâ
Dil-rübâ dildârdan dil olmaz aşlâ inıta‘
- 5 İnıta‘ olmadan evlâdur Zekî ölmek bu dem
Bu demũn zevķũn bilürsen cãnâ ile el-vedâ‘

177b

Fe‘ilâtün/ Fe‘ilâtün/ Fe‘ilâtün/ Fe‘ilün

- 1 Olmayız şıdķ u şafâ ile vefâdan fâriğ
Râzı-ı hükm ü kaçayız ki cefâdan fâriğ
- 2 Bezm-i merdân-ı hudâ cür‘a-keşân zâhid
Mest-i ‘aşķ olmış olur ‘aceb deryâdan fâriğ
- 3 Vaşldan kaç‘-ı ümîd itmedigiçün ‘âşık
Olamaz her seheri Hâķķa ricâdan fâriğ
- 4 Vaşl-ı dildâr ile ma‘mûr idelüm beyt-i dili
Virsin ol cümle hevâyile sevâdan fâriğ
- 5 ‘Ârife peyrev Fiṭnat gibi hem ‘ârifeye
Ey Zekî evvel olma şafâdan fâriğ

177b

Fâ'ilâtün/ Fâ'ilâtün/ Fâ'ilâtün/ Fâ'ilün

- 1 Tîr-i müjgân-ı cefâ-yı yâre sînemdür hedef
Gönder ey dost şâhibile beyt-i dil bulsun şeref
- 2 Yâr için biñ tîğ ile ağıyâr eylerse hücûm
'Aynuma almam buyurdu çünkü cânân lâ-tehaf
- 3 Kâdr-i eş'ârum sühen-sâz-ı cihâna âşkâr
Kâ'il olmaz mıydı mevcûd olsa naqqâd-ı selef
- 4 Çâkerüñ bir mest-mendüñdür Zekî nâtüvân
Nîm-nigâh lûtfuña muhtâc yâ şâh-ı Necef

178a

Fe‘ilâtün/ Fe‘ilâtün/ Fe‘ilâtün/ Fe‘ilün

- 1 Çarhuñ iqbâline yuf hem daħi idbârına yuf
Sa‘dine naħsına hem seb‘a-i seyyârına yuf
- 2 Nâ-be-câ vaz‘ u be-câ vaz‘ bir nişân olsun
Gerdiş ü tavrına aħkâmına edvârına yuf
- 3 Kimi kâbil kimi nâ-kâbil olurmış çünkim
Kâbilüñ ‘aqlına nâ-kâbilüñ eṭvârına yuf
- 4 Ola mesnedde esâfil ola dâna pâmâl
Zeyn-i mesnedle mesânîde vü efkârına yuf
- 5 Kadr-i ‘irfân ki bilmez nidelüm ma‘rifeti
Böyle ‘aşruñ Zekîyâ dún-ı ħarîdârına yuf

178a

Fâ‘ilâtün/ Fâ‘ilâtün/ Fâ‘ilâtün/ Fâ‘ilün

- 1 Rişte-i cân u dilüm dâ’im benim ol mâr zülf
Hatt-ı kudretle çekilmiş bir elif dildâr zülf
- 2 Şehr-i hüsn içre dilâverlikde yek-tâdur hemîn
Kim gezer şâhâne başda her zamân her-bâr zülf
- 3 Kenz-i envâr-ı Hudâya maḥzen olmuşdur cemâl
Bir tılsım-ı a‘zam eṭrafındadır ol mâr zülf
- 4 ‘Âşıkın şayd eyleyüb bend itmege me’ mûrdur
Bî-muḥâbâ cân alur eyler anı ber-dâr zülf
- 5 Öyle mest itdi ebed ayılmağa yoḫdur mecâl
Çün saña virdi Zekî bir bûy-ı ‘anber-bâr zülf

178a

Fâ‘ilâtün/ Fâ‘ilâtün/ Fâ‘ilâtün/ Fâ‘ilün

- 1 Keştî-i zâr-ı ‘âlem içre meskenüm şahrâ-yı ‘aşk
‘Âkıbet atdı beyâbâna beni sevdâ-yı ‘aşk
- 2 Âhuvân-ı kûh-ı vahşla tütaldan ünsiyyet
Nergis-i mestüñ hayâlidür baña şahpâ-yı ‘aşk
- 3 Gülşeni kûyuñ hezâr-âsâ añub âh eylerem
Ey ruhı gül la‘li mül refârı bezm-ârâ-yı ‘aşk
- 4 Şem‘-i hüsnî hıfz için fânûs olub ‘âlem saña
Kande baqdumsa görüñdi çeşmüme ma‘nâ-yı ‘aşk
- 5 Sûz-ı ‘aşk-ı hazret-i cânâna yaqdum kendümi
Ey Zekî oldı mu‘ayyen sırr-ı ev ednâ-yı ‘aşk

178a

Fâ‘ilâtün/ Fâ‘ilâtün/ Fâ‘ilün

- 1 Ey gönül ne Hûya bak ne Hâya bak
Hakḳ bilüb Hakḳıla bir olmaya bak
- 2 Fânî dünyâdan geçüb bir dâne ol
Hakḳı hakḳ bil aç gözün dünyâya bak
- 3 Bu cihânda kimse yok Hakḳdan cüdâ
Ġaflet itme ey gönül Mevlâya bak
- 4 Başdan aşdı baḫr-ı Ġaflet ey diriĠ
Maḫv-ı eṣyâ kılmak için lâya bak
- 5 Sen Zekîsin cümle ‘âlem sendedür
Cismüñe mühr-i dil çün sâye bak

178a

دولت بسیار دشوار است دوران فراق
باشد اندوی مکر از لعل احسان فراق
هر شبی لعل است در ما بنفشاندنی بمن
دور کردون دید بسیارم بدادان فراق
کزنداری تنغ بر من بر تو جان افشاکم نم
سر بسوزم محمد جانیه زانم احسان فراق
ای دل ای دل باش آگاه از آفتان محمد
اینکه سوز محمدی وصل است در جان فراق
ای بزرگ لطفی نماید رقیبان و اقدار
بزم زنده را بیجا می کشد از خون فراق

178a

Fe‘ilâtün/ Fe‘ilâtün/ Fe‘ilün

- 1 Nîş ey sâķî-i bezm-i ‘uşşâķ
Yaķdı yandurđı bizi nâr-ı firâķ
- 2 Derd-i ĥasretle ciger dâĝ oldu
Şems-i tâli‘ daĥi itmez işrâķ
- 3 Dil ĝam-ı ‘aşķa giriftâr oldu
Cân ise şems-i cemâle iĥrâķ
- 4 Fülk-i dil kâmil-i kâlâ-yı belâ
Ķûlzüm-i derde olub istiĝrâķ
- 5 Ĥûn-ı dil dîdeden oldu rîzân
Meded ey şûĥ-ı serây-ı âfâķ
- 6 Miĥen-i ĝurbet idüb ĥaddümi dâl
Nâ-tüvânâ kerem it yâ Ĥallâķ
- 7 Saña lâyıķ mı Zekî bî-ĥâre
Ķala ĝurbetde efendüm müştâķ

178b

Fe‘ilâtün/ Fe‘ilâtün/ Fe‘ilâtün/ Fe‘ilün

- 1 Vuşlat ümîdin ider ‘âşık-ı dil-ğastelerüñ
‘Arz-ı hâl itmege yoğ tãkati dem-bestelerüñ
- 2 İtme ağyâra bu rütbe behey âfet talîf
Yoğ mı yanuñda senüñ hâtır-ı şikestelerüñ
- 3 Nigeh-i lûtfuña cân virmege âmâde turur
Nice üftâdelerüñ zülfüne peyvestelerüñ
- 4 Kãalbi tahtîr idüb cümle sevâddan soñra
Bezme gel añla nedür hâli dili şüstelerüñ
- 5 Zekî-veş eyledüm âfâkı efendüm seyrân
Devr-i çeşmüñde göñül görmedi vârestelerüñ

178b

Fâ‘ilâtün/ Fâ‘ilâtün/ Fâ‘ilâtün/ Fâ‘ilün

- 1 Âh ‘âlim söze bâ‘iş nev-edâ-yı perçemüñ
Dil-i perîşân belâ-yı ibtilâ-yı perçemüñ
- 2 Şehr-i yâr-ı Hindî şehr-i hüsn ceys-i haţtla
Zabı idüb taht-ı Fasa dikdi livâ-yı perçemüñ
- 3 Şem’ ile cânâ bulur ‘âşık hayât-ı câvidân
Ni‘met-i ‘uzmâ-yı Mevlâdur liķâ-yı perçemüñ
- 4 Derd-i ‘aşkuñla serümde tutdı murgân âşyân
Görmedüm azâde ser bir dil-rübâ-yı perçemüñ
- 5 Nûr-ı esved rû-nümâ-yı kâfir-i ‘aşk olmasa
Bunca mü‘min olmaz idi muķtedâ-yı perçemüñ
- 6 ‘Âlemi tûl-ı derâz efkâra dûçâr eyledüñ
Var mıdur kâfir rehâ-yı turrehâ-yı perçemüñ
- 7 Dânişî-i nükte-senc dehre pey-rev olmadan
Yoķ Zekîde hiç ‘arz ancaķ şenâ-yı perçemüñ

178b

Fâ'ilâtün/ Fâ'ilâtün/ Fâ'ilün

- 1 Fitne-i devr-i zemândur kâkülüñ
‘Âşıka dârü’l-emândur kâkülüñ
- 2 Elle bir itmiş gamze-i cellâd ile
Çaşduñı bildüm ki cândur kâkülüñ
- 3 Var yüz biñ ‘âşıq-ı dil-bestesi
Şâh-bâz-ı hüsn ü ândur kâkülüñ
- 4 Hâtem-i hüsnüñ tılısm-ı ‘azamı
Ejder-i şâhib-ķırândur kâkülüñ
- 5 Murg-ı cânıçün Zekîñüñ ey perî
Dâmdur yâ âşyândur kâkülüñ

178b

Fâ'ilâtün/ Fâ'ilâtün/ Fâ'ilâtün/ Fâ'ilün

- 1 Pâdşâh-ı taht-ı zî-şân Hazret-i 'Abdü'l-Celîl
Vâkıf-ı esrâr-ı Sübhân Hazret-i 'Abdü'l-Celîl
- 2 Dergehüñ dâ'im güşâde ehl-i fakra ey Kerîm
Mażhar u Mennân u İhsân Hazret-i 'Abdü'l-Celîl
- 3 Melce-i hâcet-revâdur merķad-i pür-enverüñ
Rûz şeb zâyir sır u şân Hazret-i 'Abdü'l-Celîl
- 4 Baħr-ı 'aşķuñ dürridür evlâd-ı Hazret-i 'Abdü'l-Celîl
Server-i meydân-ı 'irfân Hazret-i 'Abdü'l-Celîl
- 5 Feyz-i rûhâniyyetüñle bu Zekî bîçâreye
Lûtf kııl ey 'âlî sulţân Hazret-i 'Abdü'l-Celîl

178b

Fâ'îlâtün/ Fâ'îlâtün/ Fâ'îlâtün/ Fâ'îlün

- 1 Fırkatüñle ğark-ı baħr-ı eşke ħasretdür göñül
Keştî-i 'aşķuñda ğavŗa-ħ'âr-ı miħnetdür göñül
- 2 Vâ-ğurbet řerħa řerħa eylesün kavseynümi
Hoş tüt ey meh kim saña bizden emânetdür göñül
- 3 Sûzişüñle Kays-veş řaħrâ-neverd-i ğurbetüm
Kûh-ı ğamda lâne-sâz-ı murĝ-ı ħayretdür göñül
- 4 Leyle-i deycûr-ı ğurbet dûd-ı âhumdur benüm
Kûlbe-i ħazân-ı tende şem'-i fırķatdür göñül
- 5 Nergis-i mestüñ ħayâli şöyle mest itdi meni
Kim Zekî-veş dâ'ir-i řaħrâ-yı vaħdetdür göñül

179a

Fâ‘ilâtün/ Fâ‘ilâtün/ Fâ‘ilâtün/ Fâ‘ilün

- 1 Kayd-ı târ-ı kâkül-i cânâna olmuşdur göñül
Habsdür zencîr bir dîvâne olmuşdur göñül
- 2 Kâse-i zehr-âb-ı hicri şöyle nûş itmiş bu gün
Kim özinden bî-haber mestâne olmuşdur göñül
- 3 Vâdî-i hayret maķâm-ı ‘aşkdur ‘âşıqlara
La‘l-i meygûnuñ içüb mey-hâne olmuşdur göñül
- 4 Sırr-ı kenz-i vahdeti remz ile kılmışdur ‘ıyân
Ey elif kâmet saña çün hâne olmuşdur göñül
- 5 Derd ile şahrâ-neverd-i kişver-i ‘aşkum Zekî
Şem‘-i hüsni dil-bere pervâne olmuşdur göñül

179a

Fe‘ilâtün/ Fe‘ilâtün/ Fe‘ilün

1 Levh-i maḥfûz-ı süḥândur bu gönül
Gerçi kim beste-dehendür bu gönül

2 Dürr-i şehvâr ile dâ'im pürdür
Yemm-i zehḥâr-ı ‘adndur bu gönül

3 Câ-y-ı esrâr-ı ‘ulûm-ı ‘irfân
Kenz-i aḥfâ-yı bedendür bu gönül

4 Zinde-i ‘aşk-ı ḥabîb-i Mevlâ
Maḥzar-ı sırr-ı ḳarndur bu gönül

5 Nûr-ı tevhîd ile pür zevḳ ü sürûr
Zîver-i kişver-i tendür bu gönül

6 İstemem olsa da dünyâ güzeli
Şûḥdur ḥûb u ḥasendür bu gönül

7 Rıf‘at-ı sırrsın eger añla Zekî
Levh-i maḥfûz-ı süḥendür bu gönül

179a

Fâ‘ilâtün/ Fâ‘ilâtün/ Fâ‘ilün

- 1 Bülbul-i bâğ-ı maḥabbetdür gönül
Nağme-sâz-ı bezm-i vaḥdetdür gönül
- 2 Câmi‘-i sırr-ı ḥurûf-ı *kün fe-kân*
Ḥâmil-i bâr-ı emânetdür gönül
- 3 Maḫhar-ı esrâr-ı faqr tâm olub
Mâlik-i mülk-i velâyetdür gönül
- 4 ‘Âşıkı ma‘şûk-ı ‘aşkuñ hem-demi
Bir bilinmez sırr-ı ḥikmetdür gönül
- 5 Kâm-yâb olmağ dilersen ey Zekî
Münkeşifdür bâb-ı ḥazretdür gönül

179a

Fe‘ilâtün/ Fe‘ilâtün/ Fe‘ilâtün/ Fe‘ilün

- 1 Gülşen-i ‘aşka bu gün bülbül-i nâlende bu dil
Midhat-i hasen-i gül yâr ile gûyende bu dil
- 2 Neğamât itmede efgân ile gûyende bu dil
Reh-berü olıcağ ol şûh ile şermende bu dil
- 3 Hışm idüb eylese ‘uşşâkıını tıard-ı dergâh
Der-i cevrinde şafâ ile de pâyende bu dil
- 4 Nâle vü zârı dili şanma tehî cânânım
Bâ‘iş-i hasen-i ruğ gonce-i zîbende bu dil
- 5 Vâdî-i ‘aşkıda kimdür yatur ol bî-pervâ
Ey Zekî hasret-i cânân ile efgende bu dil

179a

Fâ'ilâtün/ Fâ'ilâtün/ Fâ'ilâtün/ Fâ'ilün

- 1 Âh kim cânânemüz ağıyâra arz itdi cemâl
Reşkden sînemde yüz biñ ey perî dâğ-ı melâl
- 2 Karş-ı şemse dîde-i pür hayra vaqt eylemek
Zâhir ü bâtın mu'ayyendür ki bu emr-i muhâl
- 3 La'linüñ taşvîrini almağda mânî olsalar
Zihn nakķâşân-ı dehr 'acziledür müşkil hayâl
- 4 Nuķ-ı cân-bahşun hacâlet virdi âb-ı Hızra çün
Gördi yebû'-ı gıyûb ağzuñ zülâl-i lâ-yezâl
- 5 Çeşm-i zâhir ile görmez kimseler cânânımı
Ey Zekî hıfz itmiş anı bed nazardan Zü'l-Celâl

179a

Fâ‘ilâtün/ Fâ‘ilâtün/ Fâ‘ilâtün/ Fâ‘ilün

- 1 Gezme âfâkî cihânda nefsüni bil ‘ârif ol
Gel gönül Hakkıya niyâz it Hakkı iste Hakkı bul
- 2 Bunca dem iqbâl-perest oldın yeter gel ey gönül
Hakk-perest ol Hakk yolında Hakkı diñle kıl kabûl
- 3 Sâkî-i bezm-i ezel şunmuş saña peymâneler
Taş degilsün hamdü lillâh zevk-i dîdâr ile tol
- 4 Sendedür gevher kemâhî sendedür genc-i ilâh
Sen saña kıl bir nazar kim sendedür sırr-ı vuşûl
- 5 Nuṭṭ-ı Hakkıdur söyleyen nâmuñ Zekî rûz-ı ezel
Gel tefekkür eyle Allâh ‘aşkına sen Hakkı bul

179a

Fâ‘ilâtün/ Fâ‘ilâtün/ Fâ‘ilâtün/ Fâ‘ilün

- 1 Bükme boynuñ ey şeh-i hûbân efendüm gül açıl
Eyleme üftâdeni giryân efendüm gül açıl
- 2 Gül gibi şâhum gülersin ‘âşıkuñ eyler şafâ
Kıl tebessüm ey gül-i handân efendüm gül açıl
- 3 Mevsim zevk u şafâdur geldi eyyâm-ı bahâr
‘Azm idüb şahrâyı kıl seyrân efendüm gül açıl
- 4 Sâye-veş sevdâ-yı zülfüñle senüñ divâneler
Hâk-pâ olmağdadur hayrân efendüm gül açıl
- 5 Ey şehî mülk-i leţâfet bu Zekî bîçâreniñ
Rûhı hem gönli saña kurbân efendüm gül açıl

179b

Fâ‘ilâtün/ Fâ‘ilâtün/ Fâ‘ilâtün/ Fâ‘ilün

- 1 Olma hey âfet-i nigâhı arzû eyler gönül
Bil tecellî-i İlâhî arzû eyler gönül
- 2 Seyr-i ruhsârına ‘âşık cân esirgemez hele
Âh kim ‘aşk-ı kemâhiye arzû eyler gönül
- 3 Tîr-i müjgâna revâ biñ cân qurbân itseler
Ol iki çeşm-i güvâhı arzû eyler gönül
- 4 Meryem-i ma‘nâ gibi hayret-fezâ-yı ‘aşkıdur
Rûh-bahş-ı nuḡk-ı şâhı arzû eyler gönül
- 5 Ey Zekî bir sen degil ‘âlem esiri pençesi
Ḳuvvet-i bâzû-yı arzû eyler gönül

179b

Fâ‘ilâtün/ Fâ‘ilâtün/ Fâ‘ilâtün/ Fâ‘ilün

- 1 Kande görse bir perî-ruhsârı âh eyler gönül
Dûd-ı âh ile semâvâtı siyâh eyler gönül
- 2 Nûr-ı zulmet perdesinden rû-nümâ dîdâr-ı dost
Cümle eşyâya anınçün bir nigâh eyler gönül
- 3 Şavt ü lafzuñ harf-i ma‘nâsını ezber eylemiş
Noқта-i tevhîde medd elif-i râh eyler gönül
- 4 Ğamze-i hûn-rîz-i dil-berden degil ğâfil velî
Şûretâ gör naқd-i ‘ömrini tebâh eyler gönül
- 5 İttihâdî ma‘nevî hâşıl derûn-ı sînede
Ey Zekî ğayrı nedür bu âh vâh eyler gönül

179b

Fâ‘ilâtün/ Fâ‘ilâtün/ Fâ‘ilâtün/ Fâ‘ilün

- 1 Neylerüm dünyâyı sensiz ey perî sîmâ güzel
Cân fedâ ‘aşkuñ yolında rû-yı müşteşnâ güzel
- 2 Târ-ı zülfüñde esîrûñ nice üftâde senüñ
Hüsnuñe hayrân olub bu cümle-i dünyâ güzel
- 3 Kaşlaruñ olmış kemân eyler nişân müjgânıla
Şan hedefdür sîne dilden karşıña ra‘nâ güzel
- 4 Âyet-i levlâk okundu şânuña ey nûr-ı Hakk
İns ü cân olmış senüñçün hizmet-i ihyâ güzel
- 5 Bende vü üftâde şâdık bu Zekî bîçârenüñ
Dildeki yâr-ı kadîmi sensin ey Mevlâ güzel

179b

Müfte'ilün / Fâ'ilün / Müfte'ilün / Fâ'ilün

- 1 Geldi muharrem yine ey gönül efgân kı1
Âh-1 ciger-sûz ile 'âlemi giryân kı1
- 2 Mâtemi şâh-1 Hüseyn öldi bu mâh-nûr-1 'ayn
Olma bu mâh içre şeyn çâk-1 girîbân kı1
- 3 Terk-i şarâb eyle gel haşemi pür-âb eyle gel
Cânı kebâb eyle gel sîneni 'uryân kı1
- 4 Ol şehi sen yâd idüb girye-i mu'tâd idüb
Nâle vü feryâd idüb zâr-1 hezârân kı1
- 5 İster isen 'izzeti terk idüben 'işreti
Her dem ü ân la'neti cân-1 Yezîdân kı1
- 6 Cem'-i sipâh-1 gam it 'âlemi garç-1 nem it
Hüzni gönül hem-dem it terk-i ser-i cân kı1
- 7 Vâkı'a-i Kerbelâ cânımı kılsa cüdâ
Ey Zekî tenden revâ 'aşkıla kurbân kı1

179b

Fâ'ilâtün/ Fâ'ilâtün/ Fâ'ilâtün/ Fâ'ilün

- 1 Kendimi gayb itmişem bi'l-lâhi sekrân olmuşam
‘Ağldan dûram hayâlün ile yeksân olmuşam
- 2 Beste-i zencîr-i ‘aşkam genc-i hicrândan hemîn
Fırkatüñle bî-mecâl ü zâr u giryân olmuşam
- 3 La'l-i yâkût-ı femin ‘aksin cân u dil yâd eylemiş
Çün eşkümler anıñcün ğarğa-i kân olmuşam
- 4 Âh kim âhum benim ol mâha te'sîr eylemez
Kim yanında hâliyen bir ğayra ‘unvân olmuşam
- 5 Bâb-ı dergâhındaki siñeklerden ‘add itmez beni
Ol sebebden ser-gerdân-ı perîşân olmuşam
- 6 Ğam enîsüm miñnet ü derd elem hem meclisüm
Hasretüñle câ-nişîn-i beyt-i aħzân olmuşam
- 7 Bilmedi şıdkıla cânuñ virdigün cânân Zekî
Ağlayı ağlayı biñ yıl söyle ğurbân olmuşam

180a

Fe‘ilâtün/ Fe‘ilâtün/ Fe‘ilün

- 1 ‘Âşıkâ neş’e-fezâdur sühânüm
Bâde-i bezm-i bekâdur sühânüm
- 2 Zulumât içre nihân ise dahî
Menba‘-ı âb-ı beğâdur sühânüm
- 3 N’ola şâyeste olursa nazara
Dil-ber-i nâzik-edâdur sühânüm
- 4 Ref‘ idüb açsa niğâb-ı ruğını
Şevk-bahş-ı ‘urefâdur sühânüm
- 5 Dîde-i câna ziyâ albe cilâ
Ey Zekî feyz-i Hudâdur sühânüm

180a

Mefâ'îlün/ Mefâ'îlün/ Mefâ'îlün/ Mefâ'îlün

- 1 Ṭulû'-ı şems-i hüsnüñden tecellî zârdur göñlüm
Ruḥuñ gül-berk-i ter cânâ gülzârdur göñlüm
- 2 Yılub ḥubb-ı sevâddan tâye-i kudret nezâfetle
Müzeyyen eylemiş bir beyt-i pür-envârdur göñlüm
- 3 Olur her zerreden 'âriflere aḥkâm-ı Ḥaḥḥ teblîğ
Muḥîṭ olmuş cihânı maḥzenü'l-esrârdur göñlüm
- 4 Saña engüşter taḥkîḳ olur tefvîz bî-şebeh
Alursan ger ele gör kim ne gevherdârdur göñlüm
- 5 Muşayḳal mişḳal-ı tevḥîd ile mirât-ı şâfidür
Zekî her şahsa ḥûb u zışt hüsn-i eş'ârdur göñlüm

180a

Fâ'ilâtün/ Fâ'ilâtün/ Fâ'ilâtün/ Fâ'ilün

- 1 Yâre ahvâlim di ey nâme harâb-ı bâdeyem
Bir meh-i âfet-nigâha cân ile dil-dâdeyem
- 2 Öyle mest itmiş şarâb-ı la'l-i gül-fâm ki hiç
Bilmezem 'âkil miyem yoğsa ki ne sevdâdayam
- 3 Fülk-i dil garç olmağa az kaldı baır-ı firçate
Dostlar imdâd idin kim bir garîb üftâdeyem
- 4 Âteş-i hasret ser-â-ser dâğ iderse sînemi
Çok degildür nice kim bu derd ile dünyâdayam
- 5 Âh ile çarh-ı sitemkâra vir resm-i inçılâb
Kerbelâdur ey Zekî bir bende-i şeh-zâdeyem

180a

Fâ‘ilâtün/ Fâ‘ilâtün/ Fâ‘ilâtün/ Fâ‘ilün

- 1 La‘l-i ruḥ-efzâ-yı cismüm nâ-tüvânüm var benüm
Mısr-ı dilde bir şeh-i Yûsuf nişânüm var benüm
- 2 Kadd-i hicâlet-baḥş tûbâ-yı behişt câvidân
Ḥüsn-i dünyâya deger bir nev-civânüm var benüm
- 3 Ğamzesi merrîḥe ta‘lîm-i kıtâl eyler hemîn
Kâtil-i bî-pâk-ı ḥûbân ḥûn-feşânüm var benüm
- 4 Gelüben gülzâr-ı ‘irfândur daḥi nev-restedür
‘Andelîb-i dil için ğonce dehânüm var benüm
- 5 Sâdedür gerçi Zekî mazmûn-ı nevdin bu ğazel
Lîk yârâna tuḥaf bir armağanüm var benüm

180a

Fe‘ilâtün/ Fe‘ilâtün/ Fe‘ilâtün/ Fe‘ilün

- 1 Pâdşâhâ harem-i ‘izzete yol vir gideyim
Kerem it dâ’ire-i kırbete yol vir gideyüm
- 2 Çengilistân-ı hevâ vü beşeriyetden emân
Kıl rehâ memleket-i vuşlata yol vir gideyüm
- 3 Senglâh-ı reh-i ğafletde birağma yâ Rabb
Feyz-i lûţfuñla baña rü’yete yol vir gideyim
- 4 Şahn-ı şahrâ-yı ğarâbetde meni ser-gerdân
Eyleme bâğçe-i vağdetde yol vir gideyim
- 5 Kılzüm-i cürm ü me‘aşiden İlâhî lûţf it
Zekîye aşkuñile hâzrete yol vir gideyüm

180a

Mef'ûlü / Mefâ'ilü / Mefâ'ilü / Fa'ûlün

- 1 Em derd-i dil-i zâruma mey-ğânede buldum
Bîmâr-ı ğama şîğhat peymânede buldum
- 2 Nâ-ğ'âhiş olursam da n'ola âb-ı ğayâtı
Ser-çeşme-i Hızır leb-i cânânede buldum
- 3 Ğ'âhişker-i ma'mûre-i 'âlem olamam ben
Gencîne-i 'aşkı dil-i vîrânede buldum
- 4 Bir cür'a ile mât iderem şâh-ı yârânı
Câm-ı Cem bu meclis-i şâhânede buldum
- 5 Ağyâra idersem Zekîyâ n'ola meded
Âsâyîş-i kevneyni bu efsânede buldum

180b

Mefâ'îlün/ Mefâ'îlün/ Mefâ'îlün/ Mefâ'îlün

- 1 Behey zâlim gönül ruhsârûñ eyler ârzû her dem
Tecellâ-yı cemâl eyle efendüm sû-be-sû her dem
- 2 Hayâl-i dil-fürûzuñ meş'al-i râh-ı hidâyetdür
Cemâlünden celâli ref' kıı ey mâh-rû her dem
- 3 Degil şemsin ile mâh olmış iki ebed ilâ-âfâkî
Seni seyrân için dehri iderler cüst ü cû her dem
- 4 Vişâlünde nişâra gevher-i eşkümden ey cânâ
Dizerler târ-ı müjgâna dü çeşmüm mû-be-mû her dem
- 5 Niğâh-ı mest-i nâzik tîr geçdi sîneden tâ dil
Zekî men ba'd-ı genc-i ğamda olsun nâle-gû her dem

180b

Fe‘ilâtün/ Fe‘ilâtün/ Fe‘ilâtün/ Fe‘ilün

- 1 Germ-i tâb-ı maḥabbet ile püryân oldum
Sûziş-efzâ-yı dil-i şem‘-i fûrûzân oldum
- 2 Dâğ-ı dil-sûzumu sînemde nümâyân itdüm
‘Aks-i ḥâl-i ruḥ-ı dildâr ile pinhân oldum
- 3 Cigerüm kanına ğarḳ oldu ser-â-pâ cismüm
Ḥasret-i la‘lûñ ile la‘l-i Bedaḥşân oldum
- 4 Gerçi kim ‘âḳil-i devrân idüm evvel ey meh
Şimdi ‘aşḳuñla ‘aceb vâlih ü ḥayrân oldum
- 5 Ḥâl-i dilden ideyüm yârı dil-âgâh dir iken
Tîşe-i âh ile bi‘l-lâh Zekî virân oldum

180b

Mefâ‘ilün/ Fe‘ilâtün/ Mefâ‘ilün/ Fe‘ilün

- 1 Cihân didükleri cânâ serâb imüş bildüm
Naķûş-ı ziynet ü zîb bir âb imüş bildüm
- 2 Beķâsı yoķ çü bu mülküñ karâr ider mi gönül
Fenâsı oldu mübeyyen ‘azâb imüş bildüm
- 3 Şadâķat yüze gülmek imüş güzellerinüñ
Meger ki işleri ĥayfâ lu‘âb imüş bildüm
- 4 İlâhî ķulzüm-i çirk-âb-ı ĥaflete düşdüm
Meded ĥalâş ķıl ‘âlem ĥarâb imüş bildüm
- 5 Zekî felek diye rabķ idenlere ĥayf
Ki vaz-ı bî-şebât bir dolâb imüş bildüm

180b

Mefâ‘îlün/ Mefâ‘îlün/ Mefâ‘îlün/ Mefâ‘îlün

- 1 Ne cem‘üñ şem‘idür ol mâh-tâbı görmeden bildüm
Ferişte haslet ü Cibrîl cenâbı görmeden bildüm
- 2 Hayât-efzâ olur dil-mürdegâna la‘l-i nâbından
Ferîd ‘aşrıdur ‘Îsî hıfâmı görmeden bildüm
- 3 Fünûn-ı nâzı taşşîl eylemiş teshîr-i bed’a itmiş
Heme âfâkî ol şu ketmenâbı görmeden bildüm
- 4 Ne lâzım eylemek evşâfını ta‘dâd ol şûhuñ
Müslim tarz u eṭvârı nişâbı görmeden bildüm
- 5 Der-i cânânede bî-ḥod bir dîvâne var dirler
Zekîdür var ezelden intisâbı görmeden bildüm

180b

Fe‘ilâtün/ Fe‘ilâtün/ Fe‘ilâtün/ Fe‘ilün

- 1 Miḥnete eyle taḥammül gönül Allâh kerîm
Kıl hemîn Ḥaḳḳa tevekkül gönül Allâh kerîm
- 2 İ‘timâd eyleme zâhirde olan esbâba
İt müsebbibe tevessül gönül Allâh kerîm
- 3 Reh-i taḥkîkde şâbit ḳadem ol merdâne
Olma pâ-bend-i ta‘allül gönül Allâh kerîm
- 4 Zikr-i tevḥîd-i Ḥudâyı ide gör şubḥ u mesâ
Keşreti itme taḥayyül gönül Allâh kerîm
- 5 Renciş-i dehr ile ḳılma Zekî-veş nâle vü zâr
Sabr idüb eyle te’emmül gönül Allâh kerîm

181a

Mefâ‘îlün/ Mefâ‘îlün/ Mefâ‘îlün/ Mefâ‘îlün

- 1 Kıyâmet kıaddi vechi âftâbı görmeden bildüm
Cemâle nûrdan çekmiş nikâbı görmeden bildüm
- 2 Mey-i la‘lûñ için meyl eylemez ezvâķ-ı kevneyne
Hum-ı ‘aşķdan çekilmiş ol şarâbı görmeden bildüm
- 3 Füsûn-ger ‘ilmüni icmâl idüb virmişler ol şûha
Dem-â-dem bakdığı ol fenn kitâbı görmeden bildüm
- 4 ‘Aded ta‘dâdı mümkün mi anuñ mecbûrına ey dil
Semâda kevkebûñ olmaz hesâbı görmeden bildüm
- 5 Düşüb bir mest yatur hâķ-i der-i dildâr görmişler
Belî bî-şek Zekîdür ol harâbı görmeden bildüm
- 6 Şehi-evreng-i nazm olmuş hâķîķat nûrı merhûm
O nâzîķ tab‘ şîrîn cevâbı görmeden bildüm

181a

Fe‘ilâtün/ Fe‘ilâtün/ Fe‘ilâtün/ Fe‘ilün

- 1 Ğarķ olub ķulzüm-i tuġyâna efendüm geldüm
Bürünüb perde-i ‘isyâna efendüm geldüm
- 2 Dest ü pâ-beste-i aġlâl tabi‘at-i ġaflet
Sürüyüp zencîri dîvâna efendüm geldüm
- 3 Heves-i nefis ü hevâ vü ‘ases-i çarķ-ı denî
Şayub ahvâlümü i‘lâna efendüm geldüm
- 4 Kerem-i lûtf-ı firâvânuña tuğdum yüzümü
Der-şâh-ı yemm-i ġufrâna efendüm geldüm
- 5 Âb-ı raķmetle yumazsan yüzümüñ ķarasını
Bendeyem söyle baña ya ne efendüm geldüm
- 6 Hâzret-i Aķmed-i Maķmûda baġışla suçumu
Yâd idüb raķmetüñ iķsâna efendüm geldüm
- 7 Bir yüzi ķara yetîm çâker-i ehl-i beytüm

İşte dergâh-ı ğarîbâna efendüm geldüm

8 Tuĥfe-i cürmümi mânend-i hedâya aldum
Mûr-veş pîş-i Süleymâna efendüm geldüm

9 Zekî-veş gass-ı tã'ât olub 'uryân-ı 'amel
Bürünüb perde-i 'işyâna efendüm geldüm

181a

Fâ‘ilâtün/ Fâ‘ilâtün/ Fâ‘ilâtün/ Fâ‘ilün

- 1 Mest-i ‘aşkum şunma sâkî gel pey-â-pey câm-ı Cem
La‘l-i nâb-ı yâr pesdür istemem mey dem-be-dem
- 2 Zâhir ü bâtın beni yakmışdur ‘aşkuñ âteşi
Keşret ü ağıyârı ‘aşkından begüm farq eyleyemem
- 3 Derdümi izhâra tâkat yok dili bî-çârede
‘Âşkuñ almuşdur beni beg miyem ki benden ben kim
- 4 Nâle-i şeb-gîrümü gûş itdi feryâd itdüler
Âsmân-ı seb‘ada cânâ melekler pür-elem
- 5 Hasret-i ‘âşkuñla bilmez ki nedür rûz ü şebi
Derd ü ‘âşkuñla Zekî Mecnûn olursa çekme gam

181a

Fâ‘ilâtün/ Fâ‘ilâtün/ Fâ‘ilâtün/ Fâ‘ilün

- 1 Dişleri dürr lebleri mercân elinden dertliyüm
Kavs-i ebrû nâvek-i müjgân elinden dertliyüm
- 2 ‘Aqlumı başumdan aldı eyledi Mecnûn beni
Her bakışda cân alan cânân elinden dertliyim
- 3 Bu cihâna gelmemişdür böyle şûh-ı bî-vefâ
Ol felek-meşreb şeh-i devrân elinden dertliyim
- 4 Bende itdi ben gedâyı bülbül-âsâ hüsnine
El-amân ol gonce-i handân elinden dertliyim
- 5 Merhamet kılmaz cefâ eyler Zekî bî-çâreye
Şâdıqın bilmez meh-i nâdân elinden dertliyim

181a

Fâ‘ilâtün/ Fâ‘ilâtün/ Fâ‘ilâtün/ Fâ‘ilün

1 Derdümüñ ortağı kimdür yâreli albüm benim

Vardur biñ dâğı kimdür yâreli albüm benim

2 asret-i cânân ile urmaz aar leyl ü nehâr

Dîdeden ırmağı kimdür yâreli albüm benim

3 Derd-i pür-sûz ü âh âfâkı sûzân eyleyen

Âteşüñ ocağı kimdür yâreli albüm benim

181b 4 ‘Andelîb-i feyz-i tev  d  n bahâr-ı s  nede

G  lsit  n-ı b  ğı kimd  r y  reli alb  m benim

5 T   e-i amla ik  f iden Zek   Ferh  d-ve  

Derd-i ‘a  kuñ ağı kimd  r y  reli alb  m benim

181b

Fâ'ilâtün/ Fâ'ilâtün/ Fâ'ilâtün/ Fâ'ilün

- 1 Dil-berâ hüsnuñden özge ğayrı hüsni görmezem
Virmişem gönüm saña bi'l-lâh ğayra virmezem
- 2 Ben seni gördüm görelden görmedüm mişlüñ senüñ
Senden özge ğayrı bir maĥbûb mihrü sevmezem
- 3 Turmasına bu cihânuñ sen sebebsin sevdüğüm
Bu cihân mülkine senden özge şâhib bilmezem
- 4 Zerre 'aqlum zerre fikrüm zerre 'ayşum yok benüm
'Aql ü fikrüm 'ayş-ı vücûdum senden ayru kılmazam
- 5 Sen Zekî bî-çâreye göster cemâlüñ şem'ini
Hâşılı bir kimseye bir zerre için varmazam

181b

Fâ‘ilâtün/ Fâ‘ilâtün/ Fâ‘ilâtün/ Fâ‘ilün

- 1 Bulmuşam mey-hâne râhuñ ğayrı râhı bilmezem
Meyde gördüm mâh rûyuñ başqa mâhı bilmezem
- 2 Teşne-i la‘l-i lebüñle pâdşâhum mestüñem
Mâ-adâ-yı deyr-i vaşluñ secdegâhı bilmezem
- 3 Görmüşem ben bu cihânı çeşmüñ ile ey nigâr
Ol senüñ dîdenden ayru bir nigâhı bilmezem
- 4 Nağd-i cân u dîn ü dil ıurbân yoluñda dil-berâ
Tavr-ı tûbâ u behişt ü dîl ü câhı bilmezem
- 5 Kıl zekevâtuñdan mu‘arrâ bu Zekî bî-çâreyi
Vuşlatuñ râhından özge şâh-ı râhı bilmezem

181b

Fâ‘ilâtün/ Fâ‘ilâtün/ Fâ‘ilâtün/ Fâ‘ilün

- 1 Sen ki postumda oturdıñ Hâmidâ diñle sözüm
Çün seni kim şadr-ı a‘zam itmişem iki gözüm
- 2 İtmişem re‘yünle maħcûbı bu gün kâ‘im-mağâm
Bir cevâbuñ var ise söyle budur ancak sözüm
- 3 Sû-be-sû rindâna dağıtsun yazub fermânımı
Kim iğâ‘at itmese andan cüdâ olsun özüm
- 4 Bir kadeh vir ‘aşkuma her kim iğâ‘at eylese
Anlara şefkatle geçsün her gecem her gündüzüm
- 5 Men ki oldum dest-i vaħdetde Zekîler serveri
Çekmişem şemşîr-i bürrân gel berü diñle sözüm

181b

Mefâ‘îlün/ Mefâ‘îlün/ Mefâ‘îlün/ Mefâ‘îlün

- 1 Niçün küsdüñ baña şâhum nedür cürmüm ne tuğyânum
Tâbîbüm derde dermânum fedâdur yoluña cânım
- 2 Umarken derde dermânı aqıtduñ dîdeden xanı
Çü sensin canlaruñ cânı gamuñdur dîn ü îmânum
- 3 Harîf lîma‘ ilâhsın beqâ iklimine şâhsın
Xamu esrâra âgâhsın meded şâh-ı cihân-bânum
- 4 Kevsersin bende cânâ harâm olsun baña dünyâ
Semâ-yı seb‘adan bâlâ çıkar feryâd u efgânum
- 5 Gel ey âşub-ı devrânî beni ‘aşkuñda kıl fânî
Çeküb şemşîr-i bürrânı dök ol şemşîr ile xanım
- 6 Ne gördüñ benden ey meh-rû ki menden böyle sen ayrı
Helâk eyler beni xaygu giderse böyle sulţânım
- 7 Zekî la‘lüñ müdâm ister elinden tolu câm ister
Ruhuñdan hayli kâm açıl ey dürr-i handânım

181b

Fâ'ilâtün/ Fâ'ilâtün/ Fâ'ilâtün/ Fâ'ilün

1 Kendüden kendüye olsun çok şükr geldi
Şâd u handân eyledi erbâb-ı 'aşkı ol hümâm

2 Cân u dilden çağrışırken hasretâ vâ-hasretâ
Hamdi'l-lâh olmuş mı kâşid peyâm ile bekâm

182a 3 Gönlümüz oldu gülistân güli ruhsâresi
Bülbül cân buldı ol gülden tecellâ-yı temâm

4 Biz muğân-ı deyr-i 'aşkıız maşrıq-ı dil Ka'bemiz
Ol tecellîdür bezm-i mescûdumuz her şubh u şâm

5 Sen gibi var mı Zekî 'âlemde bir ehl-i sürûr
Kim o şâhen-şâh-ı 'âlemden saña geldi selâm

182a

Mefâ'îlün/ Mefâ'îlün/ Mefâ'îlün/ Mefâ'îlün

1 Cemâlün gördigüm dem ol meh-i tâbâna beñzetedüm

Yüzü gül lebleri mül cân içinden câna beñzetedüm

2 Hezârân 'âşıkuñ vardur geçer efgânıla zârı

Vefâsızsın seni cellâd-ı müştâkâne beñzetedüm

3 Dehânuñdan çıkan esrâr ile kılduñ beni ser-mest

Vücûdum kaçresin feyzüñle bir 'ummâne beñzetedüm

4 O müştâk-ı cemâlüm kim secencel-i derûnumdan

Ruñuñ nûrın tecellî-yi lem'a-i Sübhâna beñzetedüm

5 Sen ol mañbûb-ı Hâkksın kim Zekî meftûnuñ

Seni ben mazhar-ı işbât olan Yezdâna beñzetedüm

182a

Mef'ûlü / Fâilâtün / Mef'ûlü / Fâilâtün

- 1 Bî-tâb u bî-nevâyam üftâde-i hâk-pâyam
Kaldum ğarîb ü bî-kes çün yârdan cüdâyam
- 2 Genc-i miğende giryân ğamnâk ü zâr u nâlân
Dil pâresine sûzân perverde mübtelâyam
- 3 Pür cürm ü pür ğünâham bir 'abd-ı rû-siyâham
Hakkdur benüm penâhum bî-çâre bir gedâyam
- 4 Yokdur enîsüm eyvâh her dem celîsüm âh âh
Oldı mu'inim Allâh çün tâlîb-i vefâyam
- 5 Ğarķ-ı biğâr-ı firķat sûzân yâr ğasret
Olmış Zekî mürüvvet yâ Rabbi kıl sezâyam

182b

Fe‘ilâtün/ Fe‘ilâtün/ Fe‘ilâtün/ Fe‘ilün

- 1 Hemân âlâyîş-i seccâde evlâ-yı şûffisin
Neş’e mendimi gül-fâm-ı maḥabbet ile ben
- 2 Eyleme mes’ele-i ‘ömrü rindle ta‘zîb
Kerem it meclis-i rindâna gelüb açma dehen
- 3 Baḥş idüp câm-ı maḥabbet bize ḳassâm-ı ezel
Saña isḳât-ı şalâ ile hümâyûn-ı kefen
- 4 Na‘ra-i Ḥaḳḳ ḥaḳḳ olur ğulğul-i bezm-i mestân
Ḥûn-ı dil bâde şurâḥîdür efendi bu beden
- 5 Sûziş-i derd-i dilüm eyleme taḥrîk Zekî
Olmaya tâ ki şerer-pâş eḳâlim-i suḥân

182b

Fâ‘ilâtün/ Fâ‘ilâtün/ Fâ‘ilâtün/ Fâ‘ilün

- 1 Devr-i zülf-i yârda hâtır-ı perîşânum bu gün
Rû-yı âlinden cüdâ siyâh-ı devrânım bu gün
- 2 Ğamze-i hûn-rîzinüñ biñ dâğı vardur sînede
Lâlezâr-ı ‘aşka Mecnûn-ı beyâbânam bu gün
- 3 Dil-i taḥayyül-sâz ruḥsârûñla olmuş ber-ḥayâl
Ey gözi cânımğa düşman saña ḳurbânım bu gün
- 4 Âteş-i firḳatle yandı cân u dil ‘aşḳuñ ile
Vâdî-i Eymende şem‘-i ibn-i ‘Umrânım bu gün
- 5 Tîğ-ı ḥasret bağrumı biñ pâre ḳılmışdur Zeḳi
Ḥaste-i dârü’ş-şifâ-yı genc-i hicrânım bu gün

182b

Fe‘ilâtün/ Fe‘ilâtün/ Fe‘ilâtün/ Fe‘ilün

- 1 Sûziş-i firqate Allâh taḥammül virsün
Nâliş-i ḥasrete Allâh taḥammül virsün
- 2 ‘Aşıka vâdî-i ‘aşq içre hemîşe cânâ
Ṭaḳat u ḳudrete Allâh taḥammül virsün
- 3 Mühmel-i miḥnet ile ‘azm-i vişâl eyleyen ol
Ṭâlib-i vuşlata Allâh taḥammül virsün
- 4 Kûy-ı cânâna ‘azîmet iden ‘uşşâḳa hemîn
Ḳalbine ḳuvvete Allâh taḥammül virsün
- 5 Âteş-i firḳat-i dildâr Zekî yaḳdı beni
Sûziş-i ḥasrete Allâh taḥammül virsün

182b

Fâ‘ilâtün/ Fâ‘ilâtün/ Fâ‘ilâtün/ Fâ‘ilün

- 1 ‘Aşk-ı Hakkdur sîne sîzişle cevân eyleyen
Mihri Mevlâdur dilâ bu derde dermân eyleyen
- 2 Zâhidüñ derdi na‘îm ammâ benüm didârdur
Cümleye maqşûdı Hakkdur lûfâ ihsân eyleyen
- 3 Pertev-i envâr-ı şems-i zât gördüm ‘âlemi
Zâhir ü bâtın kamu ol derde dermân eyleyen
- 4 Ten libâsından mu‘arrâ mülk-i tecrîd içreyim
Rûhdur el-ân zevk-ı Hakkla seyrân eyleyen
- 5 Sırr-ı gayb-ı setr için perde baña nâm Zekî
Yoksa ma‘nide Hudâdur bu nümâyân eyleyen

183a

Fâ'ilâtün/ Fâ'ilâtün/ Fâ'ilâtün/ Fâ'ilün

- 1 El-amân ey pâdşâh-ı kişver-i cân el-amân
Bir nazar kıl yoğsa kim hâlüm gâyet yamân
- 2 Şol hadd olmuş kâr 'işyâna harîş bu nefsi bed
Ki reh-i Hakkdan kaçan 'arz eylesek itmez îmân
- 3 Hâzin-i kenz-i İlâhî kalb-i mü'min oldığıñ
Fehm idüb tuymasın aşlâ cüst-cû itmez bir ân
- 4 Tâbi'-i nefsi le'îmem rûz şeb fikrüm cebel
Mülk-i cism-i ceş-i küffâr zabt idüb kılmış dîvân
- 5 Pür-htaâ pür-cürm-i 'işyân bu Zekî bî-çâreye
Merhamet kıl suçluya olur şefâ'at her zamân

183a

Fâ'îlâtün/ Fâ'îlâtün/ Fâ'îlâtün/ Fâ'îlün

- 1 Derd-i 'aşk-ı Hakk imiş 'âlemde devrân eyleyen
Derd-i 'aşk-ı Hakkdur ancak derde dermân eyleyen
- 2 Derd ile inler melekler âsmânı ditredür
Zîkr-i tesbîh-i Hudâdur seyr-i 'irfân eyleyen
- 3 Kûh-ı dilden cevher-i 'irfân-ı Hakk aHz için
Derd-i Hakkdur h'âce-i pâzâr-ı pinhân eyleyen
- 4 Sırr-ı Haydarla derûnum şâfdur âyîne-veş
Nefha-i rûhü'l-ğudsür bahş-i tûfân eyleyen
- 5 Âh dâ'imdür devâ derd-i dil-i bî-çâreye
Murg-ı cânumdur Zekî her demde efgân eyleyen

183a

Mef'ûlû/ Mefâ'îlû/ Mefâ'îlû/ Fe'ûlûn

- 1 Ey dil-ber-i ra'nâ ruḥ-ı raḥşânuña ḥayrân
Şahbâ-yı leb ü zülf-i zer-efşânuña ḥayrân
- 2 Şan sâ'id-i sîmîn iki şâḥ-ı gül-i ter
Destüñde açılmış gül-i ḥandânuña ḥayrân
- 3 Ser-tâ-ḳadem olmuş şanasın gülşen-i firdevs
Ey serv-i miyânuñdaki reyḥânuña ḥayrân
- 4 Bu cümle cihân bülbül-i gülzâr-ı cemâlüñ
Ey gonce-i ter bülbül-i nâlânuña ḥayrân
- 5 Zülfüñ teline bağla Zekî bendeñi ḥabs it
Çâh-ı zeḳanuñ ân-ı zenaḥdânuña ḥayrân

183a

Fâ'ilâtün/ Fâ'ilâtün/ Fâ'ilâtün/ Fâ'ilün

- 1 Cânuma kâr itdi firqat âh ey şîrîn dehen
Böyle qalursa baña egnimde pîrehen kefen
- 2 Menba'-ı âb-ı hayâta eylemez dem iltifât
Ol zamân kim bezm-i vuşlatda yoq idük sen ve ben
- 3 Çarh itdüñ sen beni seyr eyledüñ hem sen beni
Sevdiğim ağıâr oldı arada bi'l-lâh bu ten
- 4 Sûziş-i hasretle yakmaksa murâdıñ cismimi
Âteş-i 'aşkuñla yandı cân eyâ vech-i hüsn
- 5 Nûr-ı ruhsâruñ Zekîye her tarafdan rû-nümûn
Oldığıçün çarha girdi devr ider itmez hazan

183a

Fâ‘ilâtün/ Fâ‘ilâtün/ Fâ‘ilâtün/ Fâ‘ilün

- 1 Bir levendâne revş-i âfet nigâh u meh-cebîn
Hüsniñ reşk-âveri şanma perîdür hûr-ı ‘în
- 2 Gül-bün-i gülşen-serây-ı nâz u ‘izzet kâmeti
Şive-i refâtârınıñ meftûnı tab‘-ı nâzenîn
- 3 Nâz u istiğnâ idüb ol rütbe mecbûr eylemiş
Nâz bezminde niyâz olmuş mişâl-i hûşa cîn
- 4 Ğamze-i şîrînüñ Mirrih-i çarh-ı fermân-beri
Hançer-i müjgânı dil-dûz-ı semâ-yı çârümîn
- 5 Ebruvânı eylemiş kavş-i kaderle ittifâk
Vaqt it tîr-i kazâ-mânend nigâh der-kemîn
- 6 Nuţkı esrâr-ı hayâtı meyyiti izhâr ider
Olmadıqça lîk cân nuţk itmez ol rûh âferîn
- 7 Böyle bir şûh-ı sitem-kârıñ Zekî meftûnıyam
‘Afv ider noqşânımı ol âşâf-ı şefkat qarîn

183a

Fe‘ilâtün/ Fe‘ilâtün/ Fe‘ilâtün/ Fe‘ilün

- 1 Bezm-i ‘aşk içre bir iş eyleyeyüm nâm olsun
Dil-i dildâra giriş eyleyeyüm nâm olsun

- 183b 2 Mey-i gül-reng ile gülşende olub hem meclis
Yâr ile şöylece ‘ayş eyleyeyüm nâm olsun

- 3 Tîğ-ı ser-tîz-i ğasedle ruğabâ-yı bezmüñ
Dil-i pür-kînini nîş eyleyeyim nâm olsun

- 4 Vâ‘izüñ tevbesini bâdeye terk itdüreyim
Rindler şafına pîş eyleyeyim nâm olsun

- 5 Zekî âlâm u ğam-ı dehri ferâmûş ideyüm
‘Aşk ile cümle-i ‘ayş eyleyeyüm nâm olsun

183b

Fâ'ilâtün/ Fâ'ilâtün/ Fâ'ilâtün/ Fâ'ilün

- 1 Ey meh-i nev zî-nümâsın nâz u istiğnâdasın
Her bakışda nice yüz biñ cân alur dil-dâdesin
- 2 Kim ola kim göre hüsniñ olmaya 'âşık saña
Medhiñ eyler 'arş-ı a'lâ böyle bir şeh-dânesin
- 3 Mihr-i rûyuñdan niğâbuñ kaldurub göster baña
Vir içelüm dest-i kudretten ene'l-Hakḫ bâdesin
- 4 Koy disünler haḫḫuma dîvâne yâ bir büt-perest
Ben seni haḫḫ bilmişim kim kayddan âzâdesin
- 5 Men Zekî bî-çâreyim sen pâdşâha gelmişim
Çün gürûh-ı 'âşıkâna feyz için âmâdesin

183b

Fâ‘ilâtün/ Fâ‘ilâtün/ Fâ‘ilâtün/ Fâ‘ilün

- 1 Ey güzel zülfün düşür ol dem deli dîvâne ben
Gitdi ‘aql u fikr u hûşum olmuşum mestâne ben
- 2 Şem‘-i ruhsâruñ senüñ gördükçe bilmem neyleyem
Giceler tâ-şubh olunca olmuşum pervâne ben
- 3 Gice gündüz meşk ider cevr ü cefâ harfün müdâm
‘Âşık oldum cân u dilden böyle bir cânâne ben
- 4 ‘Âşık olan gözlerinden mest olur bir demde biñ
Bilmezem kim ne belâdur yanaram her yana ben
- 5 Yok Zekîlikde nazîri böyle bir sultân-ı dil
Bir bakışda aldı ‘aqlum olmuşam dîvâne ben

183b

Mefâ'îlün/ Mefâ'îlün/ Fe'ûlün

- 1 Niğâbuñ kaldırub ey verd-i handân
Beni eyle ruḥ-ı zîbâña hayrân
- 2 Ruḥuñ devrinde ser-gerdânuñ oldum
Mu'aṭṭar perçemüñ mişli perîşân
- 3 Hudâ-yı lâ-yezâlün hürmetine
Baña kııl merḥamet ey şâh-ı zî-şân
- 4 Olub câh-ı zenaḥdânuñ esîri
Lebüñ şevkıle oldum saña kurbân
- 5 Zekî ister göre ḥüsnüñ ziyâsın
Yine lûṭfuñla ey mihr-i dirahşân

183b

Fe‘ilâtün/ Fe‘ilâtün/ Fe‘ilâtün/ Fe‘ilün

- 1 Perveriş-yâfte-i derd ü belâyam yâ hû
Hayli berhem-zede-i renc ü ‘anâyam yâ hû
- 2 Şerer-i sûz-ı mihen kaplamış eṭrâfımız hep
Dil ber-efruhte-i yâr-ı cefâyam yâ hû
- 3 Dûd-ı âhumdur iden leyle-i deycûrı siyâh
Bir siyeh-baht yüzi kıara gedâyam yâ hû
- 4 Kevkeb-i bahtımı bilmezse müneccim ne ‘aceb
Şûriş-i encümen-ârâ-yı semâyam yâ hû
- 5 Çâker-i hazret-i müştâķ-ı Hudâ ya‘ni Zekî
Bende-i hâk-deri âl-i ‘abâyam yâ hû

183b

Fâ‘ilâtün/ Fâ‘ilâtün/ Fâ‘ilâtün/ Fâ‘ilün

- 1 Kande baksa dil o gül-i ruhsâr eyler ârzû
Pertev-i ‘aks-i refi dildâr eyler ârzû
- 2 Ğurbet içre kûşe-i miñnetde firķat-keş olub
Bülbül-i şûrîde-veş gülzâr eyler ârzû
- 3 Tâb-ı ģasretle ciger püryân olub eyler nidâ
‘Âşıkân pervâne-veş bu nâz eyler ârzû
- 4 Bir şehüñ ģâk-derinde bendedür dil ‘aşķ ile
Cennet içre tırmaz ol ģünķâr eyler ârzû
- 5 Bir pula almaz cihânı virseler ger bu Zekî
Cân virüb ol ģazret-i didâr eyler ârzû

184a

Fâ‘ilâtün/ Fâ‘ilâtün/ Fâ‘ilâtün/ Fâ‘ilün

- 1 ‘Andelîbüñ gül gibi ruhsâruñ eyler ârzû
‘Âşık rûyuñ begüm didâruñ eyler ârzû
- 2 Şubha dek feryâd ider kûyuñda derd-i ‘aşk ile
Mübtelâlar gamze-i hûn-hûârûñ eyler ârzû
- 3 Nîm nigâh-ı lûtfuña şâyân degilken ehl-i ‘aşk
Telh düşnâmun ile âzâruñ eyler ârzû
- 4 Ol perî tıynetden aşlâ hâtıra gelmez vefâ
Yine biñ sûzişle dil güftâruñ eyler ârzû
- 5 ‘Andelîb-i gülşen-i rûyuñ Zekî şâm u seher
Bâğ-ı hüsnuñ gonce-i ruhsâruñ eyler ârzû

184a

Mefâ‘îlün/ Mefâ‘îlün/ Mefâ‘îlün/ Mefâ‘îlün

- 1 Dil-i bî-çâre raḥm eyle meded ey gözleri âhû
Olupdur derd-i ‘aşkuñla nice demden berü şayru
- 2 Giriftâr-ı kemend-i zülf-i pîç-tâbuñ olmuşdur
Kıl efgân ile zârı anıñcün ey kemân ebrû
- 3 Ğidâ-yı dil ola ḥûn ciger her şeb firâkuñla
Naşîb olmaz ise vuşlat eger ey kâmet-i dil-cû
- 4 Yeter bî-gânelik itme kerem kıl eyle gel inşâf
Meded kılma seyr ğamını ey şâhid-i ḥûb-rû
- 5 Görünce ḥüsn-i dil-efrûzuñı Qays n’ola âhû
Zekî cânâ yanarsa ğam degil sen çekme kayğu

184a

Fe‘ilâtün/ Fe‘ilâtün/ Fe‘ilâtün/ Fe‘ilün

- 1 Tende var haylice kâhillik ‘aceb n’olsun bu
Bu gün aldı beni tembellik ‘aceb n’olsun bu
- 2 Olmuşam öylece bî-tâb ki kendüm bilmem
Böyle müşevveş tekâsüllük ‘aceb n’olsun bu
- 3 Ser-i tennûrı düten bir der-i fikr şanurdu
Bende-i ‘aşka tegâfüllük ‘aceb n’olsun bu
- 4 Şuver-i kevne baqub ‘ibretle añla Hakkı
Bu kadar tavır-ı câhillik ‘aceb n’olsun bu
- 5 Ey Zekî hâlümi tahtıre mecâlim yok iken
Bir perî eyledi kâtiblik ‘aceb n’olsun bu

184a

Mefâ'îlün/ Mefâ'îlün/ Mefâ'îlün/ Mefâ'îlün

- 1 Beni bu rütbe vîrâne iden sensin efendüm hû
Mekân-ı kenz-i dür-dâne iden sensin efendüm hû
- 2 Mezâhirde tecellâ-yı cemâlûñ eyleyüb ızhâr
Yine 'aşkuñla dîvâne iden sensin efendüm hû
- 3 Esîr-i târ-ı gîsû-yı cemâlûñ eyledüñ evvel
Bu gün hem-dest-i peymâne iden sensin efendim hû
- 4 Mey-i şahpâ-yı 'aşkuñla ezel mest eyledüñ cânâ
'Aklıdan şimdi dîvâne iden sensin efendüm hû
- 5 Zeķî hayrân dîdâruña olaldan kendüni bilmez
Cihânda anı dîvâne iden sensin efendüm hû

184a

Fâ‘ilâtün/ Fâ‘ilâtün/ Fâ‘ilâtün/ Fâ‘ilün

- 1 Fâriğ oldum ümm-i dünyâyı taşarruf itmeden
Dil diyâr-ı Rûma niyet itdi Allâh yol vire
- 2 Kûy-ı dildâr-ı vişâle eyledi pervâz-ı dil
Bâ-selâmet vaşla himmet itdi Allâh yol vire
- 3 Keştî-i ümmîdi baħr-ı ‘aşka ilkâ eyledi
Şarḩa-i tevfiķa nisbet itdi Allâh yol vire
- 4 Gülşen-i cânânedede feryâd-ı vaķt-i nev-bahâr
Bûlbûlân-ı dehre sebķat itdi Allâh yol vire
- 5 Hûsni dildârı temâşâya Zekî cânıla dil
‘Aşķ ile hoşca refâķat itdi Allâh yol vire

184a

Mef'ûlü/ Mefâ'îlü / Mefâ'îlü / Fe'ûlün

1 Dil dil-bere dil-ber dile bir gün şarışınca
Ölmez mi rakîb 'âşık u ma'sûk barışınca

2 'Âşık nice cân virmesün ağıârũ eliyle
Gönlüm gibi ol kâkül-i müşgîn çarışınca

3 Şevk-âver-i cem'iyet-i 'uşşâkdur ol şûh
Pür neş'e laţfile hûşûsâ erişince

4 İstermiş ola ehl-i harâbat ile hem-dem
Terk itmedin eţvârını kendi durışınca

184b 5 Bu bezm-i maḥabbetde eyâ zâhid-i ḥod-bîn
Zann itme saña yer vireler öz çarışınca

6 Bir 'ârife pey-rev ola gör sevç-i hünerde
Yoksa ki saña bezmi virürler araşınca

7 Kalmaz Zekî şeb-dîz-i ḥayâlüm bu revşde
Akrânıla meydân-ı hünerde yarışınca

184b

Mefâ'îlün/ Mefâ'îlün/ Mefâ'îlün/ Mefâ'îlün

- 1 Göñül her nev haṭ âfet dîde hûn-h̃âra nigâh itme
Teğâfûl kıлма dâm-ı zülfe düşme âh vâh itme
- 2 Perî-rûlar hevâsıyle nedür bu bî-ḳarâr olmak
Yazuḳdur 'ömrüñi virme yele ğayrı tebâh itme
- 3 Kemân ebrûlara meyl eyleme hem ehl-i 'işretde
Ḥazer ḳıl terk-i ṭâ'atle günâh üzre günâh itme
- 4 Nedür bunca ciger hûnuñ içüb bî-hûde âh itmek
Sivâdan fâriğ ol âhuñla eflâki siyâh itme
- 5 Zimâm-ı ihtiyâr elde degüldür ey Zekî nidem
Ki dirsen her perî-rû dil-beri gördükde âh itme

184b

Mef'ûlü/ Mefâ'îlü / Mefâ'îlü / Fe'ûlün

- 1 Dil şâd olur ol yoşmanuñ ardınca yilince
Gülmez hele 'uşşâkına eşkince bilince
- 2 Kâat' eyleyemez rişte-i ihlâsımız senden
Ağyâr baña tîğ ura tâmınca dilince
- 3 Bî-cân ölürüm rahm eyle ol âfet-i devrân
Eşki gözümüñ durmayub inince silince
- 4 Dür-dâne-i eşkile harîdâr olur 'uşşâk
Pâzâr-ı maḥabbetde o meh since gelince
- 5 Tâb'um Zekî ta'rîf-i meyânında o şûhuñ
Çihl-pâre ider bir kılı tâ ince kalınca

184b

Fâ'ilâtün/ Fâ'ilâtün/ Fâ'ilâtün/ Fâ'ilün

- 1 Hûn-ı hışmumla yazarsam nâme ol cânâneye
Gördiği dem rahm ider mi bu dil-i divâneye
- 2 Ğamze-i hûn-rîzdür na'ram dilüñ kanum döken
Hâlümi 'arz it şabâ ol gözleri mestâneye
- 3 Şubha dek her şeb yaqar cânum o şem'-i dil-fürûz
Niteye dek lûtf kılmaz ben za'îf pervâneye
- 4 İntizâr-ı vaşl ile olmuş gönül gayet harâb
Rahm idüb teşrîf iderse cân fedâ gam-hâneye
- 5 Nice demlerdür şarâb-ı hicrânı nûş itdük Zekî
Vaqtdür kim feyz-i Haqq vuşlat vire peymâneye

184b

Fe‘ilâtün/ Fe‘ilâtün/ Fe‘ilâtün/ Fe‘ilün

- 1 Gülşen-i hüsne döküb kâküli sünbülcesine
Göricek düşdi göñül üstüne bülbülcesine
- 2 ‘Arağ-ı gül-ruhuñ ol şûh-ı melâhat-peymâ
Şundı ‘uşşâka cefâ dîdesine milcesine
- 3 Elde peymâne ruğ-ı âliyle gelse o perî
Bezme virmezem halâvet şûh-ı şen gülcesine
- 4 Çeşm-i âşûb-ı cihân fitne-i mülk-i dil-i cân
Ġamze-i ġâret-ger-i îmân mükemmelcesine
- 5 Gelüñ şeb-dîzüme meydân-ı hünerde Zekîyâ
Ĥaydârim denilür tavrına Düldülcesine

184b

Fe‘ilâtün/ Fe‘ilâtün/ Fe‘ilâtün/ Fe‘ilün

- 1 Çâr-penc olmasa olmaz mı efendim dervişe
Nuql-ı bâde n’olur ey şûh olursa bûse
- 2 Bâde-i câmile sâkî olıcağ âmâde
Virmem ol meclis-i bezmi Ceme Keykâvusa
- 3 Teşneyim hasret ile yandum efendim lûtf it
Âb-ı la‘lünle şu virgil bu dil-i me’yûsa
- 4 Eylemez nağme-i dil-sûzum o mâha te’sîr
Dönse âvâze-i murğ-ı dil eger kaçnûsa
- 5 Tîğ-ı ‘aşğ ile zahmnâke devâ kıande olur
Olmaz arz itse eger olsa da Câlînüse
- 6 Öyle müstağrak-ı envâr-ı hayâl-ı ‘aşğam
Ki dil ü cân u tenim döndi hemîn fânûsa

7 Men ledün dersini gel hânkâh-ı ‘aşkıda oqu
Yoksa yokdur luğati bakma şaķın kâmûsa

8 O cefâ-pîşe vefâ resmini der-pîş itmez
Hiznetüñ benzese de hizmet-i Evrânûsa

9 N’ola bu tuhfe eşerle Zekî yârânumdan
Gönderüb istesem olmaz nazîre Tûsa

185a

Fe‘ilâtün/ Fe‘ilâtün/ Fe‘ilâtün/ Fe‘ilün

- 1 Vaşl-ı cânânı bulunca oyalandum bu gice
Fikr-i evhâmı atub Hâkka tayandum bu gice
- 2 H‘âb-ı nâz içre ‘aceb vâkı‘a mı vâkı‘a mı
Gülşeni hüsni ser-â-pây dolandum bu gice
- 3 Seni vaşlum ile ihyâ iderim dirdi o mâh
Va‘dine şâdık imiş gerçek inandum bu gice
- 4 Âteş-i ‘aşka semender-meniş üftâde idim
O perî-zâde tekkarrüb ile yandum bu gice
- 5 Gâzel-i ‘İzzeti h‘âb içre kırâ’at iderek
Hayret el virdi Zekî baña uyandum bu gice
- 6 Şordı hâl-i dili rahm eyledi cânâne velî
‘Arz-ı hâl itmege gayetde utandum bu gice

185a

Fe‘ilâtün/ Fe‘ilâtün/ Fe‘ilâtün/ Fe‘ilün

- 1 Câme-hîbında o şâhuñ yuvalandum bu gice
Kendümi cennet-i firdevsde şandum bu gice
- 2 Nağme-pervâz oluben tâbe-seher mişl-i hezâr
O güle derdi derûnumı boşandum bu gice
- 3 Şemm-i kâkül ki hayâl içre muhâl idi baña
Feyz-i enfâs-ı kıdsile tolandum bu gice
- 4 Vâdî-i ‘aşkı tehî koymadı gitdi Mecnûn
Kemer-i Kaysı fütüvvetle kuşandum bu gice
- 5 ‘İzzeti nâdire güftâra beyân it hâme
Zekî-veş habb-ı sivâdan ben uşandum bu gice
- 6 Terk idüb cümle-i etvârı digil kendümi hem
Hâzret-i yârânla bir renge boyandum bu gice

185a

Fâ'ilâtün/ Fâ'ilâtün/ Fâ'ilâtün/ Fâ'ilün

- 1 Derd-i 'aşka yok devâ ben yandum Allâh 'aşkına
Raḥm kı l ey dil-rubâ ben yandum Allâh 'aşkına
- 2 Şerbet-i vaşl-ı Hudâdan irgüren yok mı haber
Teşne-leb vâ-ḥasretâ ben yandum Allâh 'aşkına
- 3 Görmedüm böyle bir maḥbûbe-i devr-i zamân
Bilmezem çâre baña ben yandum Allâh 'aşkına
- 4 Bu gül bülbülleri efgân ider şâm u seḥer
Nâ-tüvânam bî-nevâyam yandum Allâh 'aşkına
- 5 Târ-ı gîsû-yı ḥayâl-i yâre döndürür beni
Rişte-i mihr-i vefâ ben yandum Allâh 'aşkına
- 6 Kâlb ü dîde çeşm ile cânı cihânı ey Zekî
Eyledüm 'aşka fedâ ben yandum Allâh 'aşkına

185a

Mef'ûlû/ Fâ'ilâtün/ Mef'ûlû/ Fâ'ilâtün

- 1 Sâkî getür nevâle çün düşdi güle jâle
Gûş urma kıl u kâle 'uşşâka şun piyâle
- 2 Ol meh ki bî-bahâdur bir cür'ası beğâdur
Rindân-ı mübtelâdur girme amân vebâle
- 3 Mest-i şarâb-ı 'aşkam maḥv-ı ḥarâb-ı 'aşkam
Dil-teşne âb-ı 'aşkam lûtf eyle gel bu hâle
- 4 Sevdâ ser-i belâdur derddür velî devâdur
Bu özge pür hevâdur olmaz buña havâle
- 5 Ey şâh-ı şehri 'uşşâk sâlâr-ı ceyš-i müştâk
Müştâk-ı ḥüsn-i Ḥallâk dil vire mi ḥâyâle
- 6 Men tâlib-i Ḥudâyam men râğıb-ı hedâyam
Cânıla mübtelâyam irgür beni vişâle
- 7 Her dem Zekî ey mâh feryâd-resdür Allâh
Firkatle âh cânıña irmez mi gûş-mâle

185a

Fâ‘ilâtün/ Fâ‘ilâtün/ Fâ‘ilâtün/ Fâ‘ilün

- 1 Medh-i Hayderle lisânum eyle gûyâ yâ İlâh
Hüsnini görmekte çeşmüm eyle bînâ pâdşâh
- 2 Reh-ber-i ser-ḥaḳîḳat yâ‘Alî sensin ezel
Tut elim ey pâdşâhum olmuşam ben pür-günâh
- 3 Server-i ‘âlemsin ey şâh hem vaşî-i Muştafâ
Hâk-dergâhına yüz sürdi ezel bu rû-siyâh
- 4 Nûr-ı yektâ-yı ezelsin maḥlaşuñ a‘lâ senüñ
Sırr-ı rûḥ-ı Muştafâsın yâ ‘Alî bî-iştibâh
- 5 Hâk-i pâ-y-ı Murtażaya sür yüzüñ gel ey Zekî
‘Aşk ile vaşf it ‘Aliyi şevḳ ile sen söyle âh

185b

Fe‘ilâtün/ Fe‘ilâtün/ Fe‘ilâtün/ Fe‘ilün

- 1 Sevdi dil cânıla ey dil-ber-i ra‘nâsını âh
İdemez hûrî vü melek olsa da bi’l-lâhi nigâh
- 2 Kâkülüñ bir teline bağladum âzâde dili
Reh-i ‘aşkuñda şehâ eyledüm ille de penâh
- 3 Şem‘-i efrûz-ı dile leyle-i firqatde hayâl
Reh-nümâ kûyına hasretle bu âh u cângâh
- 4 Kevkeb-i cümle cihân hûyı semâyı hüsñüñ
Ruğlaruñ oldı güvâh anlara sen şems ile mâh
- 5 Dîl şûrîde degil gayrıya cânâ mecbûr
Sañadur saña fe-bi’l-lâhi ve ta’l-lâh va’l-lâh
- 6 Görüb üftâdeligüm zülmi şî‘âr itme saña
Ne revâ şâh olana böyle ta‘addî-i sipâh
- 7 Söz bir Allâh bir eyâ şâhid-i yektâ-yı Zekî
Uyma bu vahîmeye eyleme eyvâh her gâh

185b

Müstef' ilâtün/ Müstef' ilâtün/ Müstef' ilâtün/ Müstef' ilâtün

- 1 Nâlân u zâram ben bî-çarâram yoğdur tağammül böyle edâya
Geldüm řapuña şutdum yüzimi eyle terađđum ben bî-nevâya
- 2 Yoluñda hâküm sensin murâdum oldum seniñçün sivâ-yı 'âlem
Sen şâh-ı 'âlem ben bir gedâyam yoğdur mecâlim cevr ü cefâyâ
- 3 Kanlar döküldi çeşm-i terimden meh-veş cemâlün seyr itdigüm dem
Yoğ mıdur inşâf eyle mürüvvet ey şive-kârüm iş bu gedâyâ
- 4 Dâ'im idersin 'uşşâka nâzı bu bendenün de çoğdur niyâzı
Gerçi dil oldı vaşluña râzı bir bûse yoğ mı ben mübtelâyâ
- 5 Tenhâ Zekî dir 'aşkuñ esîri yâd eyle bir kez her günde anı
Yoğdur nigâr 'uşşâka rađmuñ tâ kim özini virsün şafâyâ

185b

Fâ'ilâtün/ Fâ'ilâtün/ Fâ'ilâtün/ Fâ'ilün

- 1 Ey gönül eyle teveccüh bârgâh-ı 'izzete
Kim bulasın feyz andan irişesin vuşlata
- 2 Ğaflet ehliyle konuşub ne bulursın bilmezim
Cümlesinden kıl ferâğat kim iresin hâzrete
- 3 Aldanub naqş-ı cihâna sen gezersin ser-serî
Aşlı yokdur hiç birinüñ kıl teşebbüs kudrete
- 4 İster isen vâşıl olmağ ol nübüvvet kânına
Her seherde kıl figânı irişesin devlete
- 5 Bir dakîka Hakkı senden ayru bilme ey gönül
Ben Zekîye kıl mürüvvet irişem ben vuşlata

185b

Fâ'ilâtün/ Fâ'ilâtün/ Fâ'ilâtün/ Fâ'ilün

- 1 Yâ İlâhî ol habîb-i kibriyânuñ haqqı
Fahr-ı 'âlem müctebâ vü Muştafânuñ haqqı
- 2 On sekiz biñ 'âlemüñ hem ekremi hem serveri
Ol nübüvvet hâtemi kân-ı vefânuñ haqqı
- 3 Râh-ı 'aşkuñda şehâ kıl bu faķîri mu'teber
Dü-cihânuñ mefharı Şems-i Duhânuñ haqqı
- 4 Dünyâ vü 'uķbâ cemâl-i şem'inüñ pervânesi
Cebrâ'il indürdigi sırr-ı Kur'ânuñ haqqı
- 5 Vir Zekî bî-çâreye câm-ı şarâb-ı vahdeti
Cân-ı 'âlem zât-ı zerrâtı cihânuñ haqqı

185b

Mefâ'îlün/ Mefâ'îlün/ Fe'ûlün

- 1 Görince meh cemâlünde ziyâyı
Dü-çeşme hamd yâ virdüñ cilâyı
- 2 Saña müştâk olan her şubh u bîdâr
İder dâ'im fiğan içre şafâyı
- 3 Gel ey dil-ber cemâlün şîrîn ile
Dilerseñ sen dahî vech-i Hudâyı
- 4 Yüri var gönlüne mâlik ola gör
O beytu'l-lâha it dâ'im şenâyı
- 5 Zekî-veş kııl fedâ cânâne cânı
Benüm cânân ü üstâdum recâ'î

186a

Fe‘ilâtün/ Fe‘ilâtün/ Fe‘ilâtün/ Fe‘ilün

- 1 Bezm-i vaḥdetde dolandur mey-i nâb ey sâķî
Şâf kı1 mey ile jengâr-ı dil-i ‘uşşâķı
- 2 Bir ķadeḫ vir ki dirim dîn ü dil ü cânı saña
Eyleyem cân u teni şevķ-ı ruḫuñla bâķî
- 3 Ğayrı bir naķd bulunmaz ki virem bir ķadeḫe
O ķadeḫle biline mihr-i ruḫuñ işrâķı
- 4 Virmeyen bir ķadeḫe naķd-i revân kâfirdür
Münkir-i sırr-ı Hudâdur ne bilür Hallâķı
- 5 Böyle yalnız ne revâ kim ķala bî-çâre Zekî
Cân u dilden taleb eyler ķadeḫ-i müştâķı

186a

Fâ'ilâtün/ Fâ'ilâtün/ Fâ'ilâtün/ Fâ'ilün

- 1 Lâübâli-meşreb ol gel iç şarâb-ı vahdeti
‘Âlemi külli ferâmûş eyle gel gör vuşlatı
- 2 Mâsivâdan fâriğ ol kıl seyr-i fi'l-lâha nazar
Hayret-ender-hayret içre bul şafâ-yı ‘izzeti
- 3 Mağv-ı fânî kıl gönül terk eyle cümle hâ'ili
Halvet-ender-halvet içre yâr ile kıl şöhbeti
- 4 Heykel-i ecnâsa bakma nâzır ol pervâneye
Mest-i envâr-ı tecellî ol unut bu keşreti
- 5 Câm-ı ‘aşkı şundı sâkî-i ezel bezm-i elest
Ey Zekî kılma ferâmûş yâd kıl o ‘işreti

186a

Fe‘ilâtün/ Fe‘ilâtün/ Fe‘ilâtün/ Fe‘ilün

- 1 Gülşen-i ‘aşka idüb nağme-serâ gönümüzi
Kıldı âvâre-i feryâd u nevâ gönümüzi
- 2 Kûy-ı cânânı tavâf itmedeyiz şubh u mesâ
Göremez kimse bezm-i mişl-i şabâ gönümüzi
- 3 Eşer-i ‘aşk iledür heb harekât u sekenât
Gel tehî şanma şakın beyt-i Hudâ gönümüzi
- 4 Tütalum zulum şi‘âr eylediñ itdiñ bizi terk
Ne bahâneyle idersin ‘acabâ gönümüzi
- 5 Korkaram âh dilümden meded ol şûha Zekî
Söyle kim eylesün böyle fedâ gönümüzi

186a

Fe‘ilâtün/ Fe‘ilâtün/ Fe‘ilâtün/ Fe‘ilün

- 1 Tıyalı muṭrib-i ‘aşkuñ gönül âvâzesini
Nağme-sâz felegüñ diñlemez âvâzesini
- 2 Cevr-i dildâr ile şevkum daḥi bâlâter olur
Ruḳabânuñ çekemem ṭa‘n ile ḥamyâzesini
- 3 Yanaram nâb-ı maḥabbetle cihânda felegüñ
İstemem bâl-i hümâ olsa da yelpâzesini
- 4 Rişte-i şa‘şa‘a-i şems-i maḥabbetle gönül
Bağladı muşḥafa ḥüsnüñ hele şîrâzesini
- 5 Zekîyâ sûḳ-ı maḥabbetde metâ‘-ı ‘aşkuñ
Pehn-i cân medd-i âh eyledüñ endâzesini

186a

Fe‘ilâtün/ Fe‘ilâtün/ Fe‘ilâtün/ Fe‘ilün

- 1 Şubha dek bekler idüm yârdan alsam haberi
Haber-i dilde zühûr eyledi feyz-i seheri
- 2 Seheri sırr-ı me‘âda açılır şühre-i ‘aşk
‘Aşka tebe‘iyyet iden maqşada buldı eşeri
- 3 Eşer-i şevk-i tecellî-i cemâl-i vahdet
Vahdet iklimine cândan gerek itmek seferi
- 4 Sefer-i seyr ile ender vaţan itdi ‘urefâ
‘Urefâ Hakk iledür Hakk ile her dem nazarı
- 5 Nazarı hâk-i zer-i hâliş ider fânî-i Hakk
Hakk ile bâkî olub buldu o nûr-ı başarı
- 6 Başarı ehl-i başîret ider âyîne-i kalb
Kalbe Hakk keşf ider esrâr-ı kazâ vü kaderi
- 7 Kaderi ey Zekî her şahsuñ olupdur ezeli
Ezeli bildi Hudâdan ‘urefâ hayr u şerri

186a

Fe‘ilâtün/ Fe‘ilâtün/ Fe‘ilâtün/ Fe‘ilün

- 1 Olmada derd-i dilim gün-be-gün efzûn gibi
Va‘d-i ferâ ile zann eyleme memnûn gibi
- 186b 2 Cem‘-i hâtır ideyim dirken eyâ bende-nuvâz
Kâkülûñ mülk-i dile geldi şebîhûñ gibi
- 3 Naqd-i vaşlile bulur mürde-dilân tâze hayât
Gördüm âfâkî heme hüsnuñe mestûn gibi
- 4 Kûhî-i hestî idüb tîşe-i tevîd-i hârâb
Dîdeden cû-yı şîrîn gelmede ceyhûn gibi
- 5 Merhem it zahm-ı dile yoksa Zekî elde degil
Lûtf idüb eyle nigeñ hâll idigör gün gibi

186b

Mefâ‘ilün/ Mefâ‘ilün/ Mefâ‘ilün/ Mefâ‘ilün

- 1 Gelüb dergâhuña bî-çâre yâ sulţân-ı Dîvânî
Garibem bî-kes ü âvâre yâ sulţân-ı Dîvânî
- 2 Sen ol kenz-i dürr deryâ-yı feyz-i Murţaza kim
İder lûţfuñ heme ğam-h̃âre yâ sulţân-ı Dîvânî
- 3 Verâsetle saña naql itdi sırr-ı Hazret-i Monla
K’odur merhem-zen-i her yâre yâ sulţân-ı Dîvânî
- 4 Zer-i hâlis idersiñ hâki kılsañ bir nazâr câna
N’olur lûţf it bu hâkisâre yâ sulţân-ı Dîvânî
- 5 Zekî deryûze-i ihsân idüb dergâha gelmişdür
Getür sen de kerem izhâre yâ sulţân-ı Dîvânî

186b

Fâ'ilâtün/ Fâ'ilâtün/ Fâ'ilâtün/ Fâ'ilün

- 1 Pişvâ-yı 'âşîkândur Hacı Bayrâm Velî
Muhtedâ-yı 'ârifândur Hacı Bayrâm Velî
- 2 Feyz-i rûhâniyyeti kılmış ihâta 'âlemi
Melce'-i bî-çâre-gândur Hacı Bayrâm Velî
- 3 Habb-ı zâtı rehber-i tevhid-i esrâr ile
Kenz-i sırr-ı müste'ândur Hacı Bayrâm Velî
- 4 Hâk-i dergâhı dü-çeşm sâlikân-ı tûtiyâ
Kıtu'b-ı arz u âsmândur Hacı Bayrâm Velî
- 5 Künbedi ne kıble-i eflâke bahş-ı nûr ider
Kıble-i kerrûbiyândur Hacı Bayrâm Velî
- 6 Gör sevâd-ı Ankara ğark-ı nevâl-i feyzdür
Pâdişâh-ı taht-ı cândur Hacı Bayrâm Velî
- 7 Sür yüzüñi dergâhına 'arz-ı niyâz eyle
Çâre-sâz-ı bî-kesândur Hacı Bayrâm Velî

186b

Fe‘ilâtün/ Fe‘ilâtün/ Fe‘ilâtün/ Fe‘ilün

- 1 Velî süvazda bir derde giriftâr oldu
Ki etıbbâya ‘ilâc eyleme düşvâr oldu
- 2 Sırrı tevhîd-i hudâ aldı beni benlikden
Remzi fiddâr-ı ‘ayân gayr-ı diyâr oldu
- 3 Zâhide gûşe-i halvetdür ezelden kısmet
‘Âşıka zevk ile seyr-i ruḥ-ı dildâr oldu
- 4 Tâma‘-ı hâme düşüb itmesün ümmîd-i vaşl
Ol ki ḥ‘âhişker-i nefis ile hevâdâr oldu
- 5 Zekî ḥamd eyleyüb ‘uşşâka şalâ itmez mi
Dergeh-i ḥazret müştâkda bîdâr oldu

186b

Fe‘ilâtün/ Fe‘ilâtün/ Fe‘ilâtün/ Fe‘ilün

- 1 İktizâ eyledi kim terk idelüm dünyâyı
Tutalum râh-ı Hudâyı bulalum Mevlâyı
- 2 Kimden ümmîd-i vefâ itdüm ise ‘âlemde
‘Akıbet gördü gözüm cümlesini hercâyî
- 3 Dâmen-i pîre-zen-i dehre yapışma çek eliñ
İdelüm deşt-i tecerrüdde gönül me’vâyı
- 4 Bende-i pâdşeh-i Hazret-i Bâzü’l-Eşheb
Çekemez pîre-zen-i dehrden istiğnâyı
- 5 Gel gönül âh-ı sehergâha olalum pey-rev
Bulalum kande ise biz de Zekî şeydâyı

187a

Fâ‘ilâtün/ Fâ‘ilâtün/ Fâ‘ilâtün/ Fâ‘ilün

- 1 Dil harâb gamze-i fettânuñ oldum ey perî
Raħm idüb ger lûṭfla iħsân idersen ver yeri
- 2 Sînemi peykân-ı tîr-i firķat itdi çâk çâk
Kişver-i câna hücûm itmekde ḥaṭṭuñ şekeri
- 3 Encümen-ârâ-yı rindân dürr-i leb la‘li velî
Bir niğehde mest ider ‘uşşâkı âhû gözleri
- 4 Mülk-i ħüsnüñ âb-ı rû-yı nâzük nâzendesi
Görmemiş aħşam felek böyle leṭâfet perveri
- 5 Şordum ol ‘âlî-nijâda nesl-i pâküñden Zekî
Nazla kıldı tebessüm söyledi kim Haydarı

187a

Fe‘ilâtün/ Fe‘ilâtün/ Fe‘ilâtün/ Fe‘ilün

- 1 Semt-i dildâra gönül şu gibi aqđı gitdi
Meger ol şûh-ı dile nâz ile baqđı gitti
- 2 Olalum gâhıce bir nîm-nigâhî dir iken
Deşne-i gamzesini sîneme çakdı gitti
- 3 Bende şâkât komadı ol mihr-i âteş-i ruhsâr
‘Aqlumı gönlümi hem cânımı yaqđı gitti
- 4 Mülk-i tecrîdde lâ-ıayd gezerken âhir
Rişte-i zülfünü gerdânuma çakdı gitti
- 5 Nâz ile meclis-i ahibâba gelüb virdi selâm
Zekî-i dil-şude-i âteşe yaqđı gitti

187a

Fâ'îlâtün/ Fâ'îlâtün/ Fâ'îlâtün/ Fâ'îlün

- 1 Zülf-i dîndâruñ dil-i 'uşşâkı yağma eyledi
Lîk mihrâb-ı kaçırñ biñ cânı şeydâ eyledi
- 2 Çeşm-i hûñ-rîziñ ta'âl-Allâh ne hoş şayyâd imiş
Mürg-i cânı yek nazarla şayd-ı ihfâ eyledi
- 3 Gülsitân-ı hüsñüñüñ olmış nevâ-h'ân-ı cihân
Bu dil-i şûrîde hem kûyuñda mâzâ eyledi
- 4 Gîsuvân-ı 'anber-feşâniña lâyıq her ne ise eyle gel
Nice biñ üftâdeyi 'aşkuñla rüsvâ eyledi
- 5 Sevdigim şâniña lâyıq her ne ise eyle gel
Her murâduñ kim Zekî senden temennâ eyledi

187a

Mefâ'îlün / Mefâ'îlün / Mefâ'îlün / Mefâ'îlün

- 1 Ferâh ğamnâk-ı 'uşşâka hayâl-i yârdan geldi
Esîr-i firqate şâdî leb-i dildârdan geldi
- 2 Tarâvet-i gülistân baĝ-ı 'âlemde dilâ hergiz
Mey-i gül-reng ile murĝ-ı seher-i pür-zârdan geldi
- 3 Hemîşe revnâk-ı hüsn ü perî-rubân dil-efrûz
Verâ-yı sûziş 'uşşâk-ı âteş-bârdan geldi
- 4 Fenâ-yı mâ-sivâya bâ' iş olmuş 'aşk-ı 'âlem-sûz
O bir feyz-i Hudâdur Cenâb-ı Ğaffârdan geldi
- 5 Zihî dürr-i İlâhî gevher-i yek-dâne-i müştâk
Kerem Hâkğdan Zekîye Ahmed Muhtârdan geldi

187a

Fe‘ilâtün/ Fe‘ilâtün/ Fe‘ilâtün/ Fe‘ilün

1 Cebhe-i pâke çekildikde hatt-ı Sübhânî
‘Urefâ zümresine oldı ‘ıyân ‘unvânı

2 Ahsen-i şûret ile sırrını nihân itdi
Remz ile âyîne de cilveger olmak şânı

3 Rind-i kıllâş gehî zümre-i ebrâr olmış
Gehî ‘âşık gehî şûrîde gehî Yezdânî

4 Beste-i tavk-ı maḥabbet ider üftâdelerin
A‘zam ü halk iledür cânımızuñ cânânı

5 Kudret-i ‘aşk dü-kevn içre olubdur cârî
Milket-i her dü-serâyın çü olup hâkânı

6 ‘Ârif-i vaqt-i hâkîkatde olurlar merbût
Ḥasbî-Allâh rumûz ile kılar devrânı

7 Ḥasbî şâhib-i ‘aşk ile Zekî söyleşmek
Yâ biri ola kişi yâhûd ola rûhânî

187a

Fâ‘ilâtün/ Fâ‘ilâtün/ Fâ‘ilâtün/ Fâ‘ilün

1 Dâd ol bî-dâddan bî-çâresin yâd itmedi

Bir peyâm-ı cân-fezâ ile dili şâd itmedi

2 K̄alb-i maḥzûnum ḥarâb firḳat oldıgım bilüb

Bir nigâh lûṭf ile ḥayfâ ki âbâd itmedi

187b 3 Bünye-i cismüm diler vîrân kılsun eşk-i çeşm

Devr-i vîrân var mıdur ki evvelde bünyâd itmedi

4 Âḥir her vaşl hicrân oldıguñ fehm eyleyüb

K̄ays anıñçün vuşlatı Leylîye mu‘tâd itmedi

5 Bî-vefâ vay Zekî dehrüñ beḳâsın isteme

Görmedüm bir taḥt kim ‘âlemde ber-bâd itmedi

187b

Fâ‘ilâtün/ Fâ‘ilâtün/ Fâ‘ilâtün/ Fâ‘ilün

- 1 Emr-i şer‘î kimsenüñ taḥvîle yoḡdur ḡudreti
Pâdşâh olsa olur elbette maḡkûmeti
- 2 Hüküm iderse bir ḡuşûsı ‘âşıkâ ma‘şûḡ
Var mı taḡyîre anı ‘uşşâḡuñ eyâ ḡudreti
- 3 Sûz-ı hicrân âb-ı vaşla rûz-şeb atşân iken
Âb-ı dîḡer def‘ ider mi dildeki germiyyeti
- 4 Bîkr-i ma‘nî Leylîsin cûyân olan Mecnûn dile
Vâ‘îz-i dûzaḡ-beyânuñ kâr ider mi şoḡbeti
- 5 Ḥâdişât-ı dehre mânend Zekî eyle nazâr
Keşret-i emvâca baḡma baḡra eyle diḡḡati

187b

Fe‘ilâtün/ Fe‘ilâtün/ Fe‘ilâtün/ Fe‘ilün

- 1 Mûy-ı zülfüne gönül bağlamamak mümkün mi
‘Aşkına dût olana ağlamamak mümkün mi
- 2 Dest-i hıcre düşenün bağırı peykân-ı firâk
Zahm urub sînesini dağlamamak mümkün mi
- 3 Seyl-i bârân-ı belâ tutsa cihânı ne ‘aceb
Hûn-ı dil-i derdün ile çağlamamak mümkün mi
- 4 Baña kurbân olacak var mı dimişsin tıydum
Nuţkuñı pâdşehüm sağlamamak mümkün mi
- 5 Zekî hûn-ı cigeri niçe revân eylemeye
‘Aşkına dût olana ağlamamak mümkün mi

187b

Fâ'ilâtün/ Fâ'ilâtün/ Fâ'ilâtün/ Fâ'ilün

- 1 Bâ'îş-i efgân-ı 'uşşâk oldı hüsniñ ey perî
Âh-ı 'uşşâk oldı ammâ hüsniñüñ zîb ü ferî
- 2 Eşk-i hasret leyl-i firqat revân olmış evvelâ
Çeşm-i mestüñ dürr-i eşküm çün olub hı'ahiş-keri
- 3 Sûzişüm şanma tehî şeb-ta-seher bu gözlerüm
Gözedür vuşlat demüñ ol sü'edâ kibr aḥteri
- 4 Nûş-ı zehr-âb-ı belâdur kâr-ı erbâb-ı vefâ
Tek şafâ-yı yârın 'âlem olalar reşk-âveri
- 5 Sen Züleyhâ-veş ser-â-pâ hüsniñ ü enîn gerçi kim
Bu Zekî hem bir gulâm-ı şâdıku'l-va'd ey perî

187b

Fâ‘ilâtün/ Fâ‘ilâtün/ Fâ‘ilâtün/ Fâ‘ilün

- 1 K̇udret-i ‘aşk-ı İlâhî ser-firâz itdi beni
Lâyık-ı hüsni ü cemâl-i dil-nüvâz itdi beni
- 2 Kâse-i üns-i aqdesden bir tolu kıldı ‘atâ
Mazhar-ı sırr-ı hüviyyetle namâz itdi beni
- 3 Dildedür habb-ı cemâl-i ka‘be dildedür
Dilde pervâz eyledi şeh-bâz-ı bâz itdi beni
- 4 Pertev-i iqbâlîmi irgürdi çarh-ı çâr meh
Şems-i vahdetle garîk-ı bahır-ı râz itdi beni
- 5 Ahsenü’l-takvîme hayrân eyleyüb mest-i müdâm
Perdedâr itdi herîm-i râze râz itdi beni
- 6 Feyz-i enfâs-ı kudsile yaqdı şem‘-i hânemi
Ey Zekî şem‘-i çerâğ-ı şâh-bâz itdi beni

BEYİTLER

166b

Fâ‘ilâtün/ Fâ‘ilâtün/ Fâ‘ilâtün/ Fâ‘ilün

- 1 Hüsni-yârî seyr için revzenler açmışdur gönül
Göz göz olmuş dâğ-ı hasret sînde çeşmüm gibi

168a

Fe‘ilâtün/ Fe‘ilâtün/ Fe‘ilâtün/ Fe‘ilün

- 2 Gerçi ‘aşkuñla yanub oldı gönül hâkister
Dime yokdur şerri itmez eşer eyle hazer

168a

Mefâ‘ilün/ Mefâ‘ilün/ Mefâ‘ilün/ Mefâ‘ilün

- 3 Enîsüm gam celîsüm miñnet-i endûh-ı derd olmuş
Vücûdum ceys-i şahh u ‘illete deşt-i neberd olmuş

168a

Fe‘ilâtün/ Fe‘ilâtün/ Fe‘ilâtün/ Fe‘ilün

- 4 Mevlvî-ves gözümüñ durma semâ‘ eyledügi
Her tarafından güzelüm hüsünüñi gözler dîdem

168a

Fe‘ilâtün/ Fe‘ilâtün/ Fe‘ilâtün/ Fe‘ilün

5 Yoğiken mihr-i sühâ mâh-ı süreyyâdan eğer

Cân u dil levhine nağş olmışıdı mihr-i vefâ

168a

Fe‘ilâtün/ Fe‘ilâtün/ Fe‘ilâtün/ Fe‘ilün

6 Virmiyor dâmenimiz gül gibi dest-i hâre

Nağş-ı mühr-i dilimiz mihr-i vefâdur yâre

168a

Fe‘ilâtün/ Fe‘ilâtün/ Fe‘ilâtün/ Fe‘ilün

7 Şûh-ı bî-misl-i kerem-pîşe mekârim-mu‘tâd

Dem-be-dem ‘âşık-ı dil-ğastesine kârı vefâ

MESNEVİLER

Kerâmetlü vilâyet-meâb Şeyh Hasîb Efendi Hâzretlerinüñ bu fakîr-i pür takşîre
leñâif-gûne manzûm u mensûr ‘inâyet buyurdukları şaka’-i zerâfet-engîz kerem-
kârîleridür

188a

Fe’ilâtün / Fe’ilâtün / Fe’ilün

1 Kerâmetlü ‘irâfetlü qarındaş u gurrem şâhum

Fütüvvetlü mürüvvetlü dil ü âgâhüm

2 Ba‘d ez-‘aşk niyâz ile selâm

Bâ‘iş-i enîka ‘arz-ı peyâm

3 Olasız mazhar-ı zevk-i şâdî

Nâ’il-i feyz-i lûtfâ hâdî

4 Kâbz ile oldı derûnum mağmûm

Âsmân-ı dile nakş oldı hemûm

5 Sebeb-i neş’e-i kalb lâzımdur

Kâbz-ı baş itmeye sâz lâzımdur

6 Dile virmeyle şeñâretle şafâ

Ref’ ola jenk kûdûretle ezâ

- 7 Ma‘nevî gerçi anuñ esbâbı
Bil tevâcüdle teveccüh-i şâfi
- 8 Zühd ile zıkr-i Hudâ kâfidür
‘Aşk ile nefî sivâ vâfidür
- 9 Taşfiye lâzıme-i sâlikdür
Taḥliye olmaya dil hâlikdür
- 10 Ki ola dil ḥânesi evvel rûşen
Şartdur def‘-i muğaylân-ı gülşen
- 11 Ya‘nî dilde ola kuvvet zâhir
Neş‘e kalb ola her dem bâhir
- 12 Bâṭınen lâzım olan esbâbı
Bende yok degilüm zühd aşḥâbı
- 13 Mużtarr oldu gönül bil gâyet
Hem hemûm itdi derûnum gâret
- 14 Zâhir esbâbına meyl eyleyelüm
Bâr-ı meyle gam-ı seyl eyleyelüm

- 15 Tevbe-i meyde şebâtum vardur
Gül ü bülbülde lügatum vardur
- 16 Rûhdan kalbe neşât sârîdür
Rûhdan neş'e-i 'aşk cârîdür
- 17 Rûh ile cümle cesed zinde olur
Rûh ile zevk ü şafâ rinde olur
- 18 İtmem ervâh-ı habîş ile neşât
Dildedür rûh-ı laîf ile hayât
- 19 'Arab u Fars u 'Acem zevk iledür
Çîn ü Hind şarkla ğarb şevk iledür
- 20 Neş'emüz zâhir olubdur Rûmdan
İstemem zevk şafâ hiç şumdan
- 21 Siz daħi Rûmda şafâ bulmuşsınız
Neş'e-i zevk-i vefâ bulmuşsınız
- 22 Erzurum ba'ış feyz-i Mevlâ
Bil Sitanbul daħi a'lâ bâlâ

- 23 Rûmdan geldi bu ‘aşk yanımıza
Bağş-ı zevk oldu bezm cânımıza
- 24 Hâyli müddetle gelen neş’e bize
Kalmayub işde taleb düşdi size
- 25 Rûmdan bağş olunan neş’e-i dil
Var ise tâlibiz öylece bil
- 26 Kâlbüme hüsn-i cemâlün besdür
Gönlüme feyz ü kemâlün besdür
- 27 Hüsn ile halk hâlümden ister
Neş’e-i kalbi selîmden ister
- 28 Şimdi irsâl idesiz neş’e Hüseyinile hemân
Bağaram gelmesine şevk ile ol rûh-ı revân

Cevâb-nâme-i fakîr

188b

Fe'ilâtün / Fe'ilâtün / Fe'ilün

1 Ey me'âdîn-i mürüvvet şâhum
Vey 'inâyetlü benüm pâdşâhum

2 Ey kerâmetlü efendüm cânum
Vey şerâfetlü şehi zî-şânnum

3 Ey mehâzîn-i feyûzât ü himem
Vey emâkin-i fehâsîn-i şeym

4 Menba'-ı zevk u şafâ 'ayn-ı vefâ
Ey kerem-kânı mu'în-i zu'efâ

5 Tâ ki peymâne-i hûrşîd ü kamer
Bezm-i eflâki müzeyyen eyler

6 Câm maşûduñ ola âmâde
Hiç elem görmeyesin dünyâda

7 Birbirin tâ ki iderler ta'qîb

Rûz şeb ola 'adûlar ta'zîb

8 Kâşr-ı şîhhatde olasin dâ'im

Şevk-i 'aşk ile efendüm kâ'im

9 Ba'dezâ arz-ı niyâz-ı kemter

Bende-i mûr-ı muhakkâr-ı fakr

10 İnkıbâz-ı dil-i dâna her ân

Gösterüb sabt-ı hudâvend-i 'ıyân

11 Bî-sebeb neş'e-i ferâdur Mevlâ

Şevk-i bahş 'urefâ 'aşk-ı Hudâ

12 Bâ'de-i 'aşk ile ser-hûş olalum

Mest-i lâ-ye'aql-ı bî-hoş olalum

13 Himmet it eyâ kân-ı kerem

İtme tâliblere ihsânunu kim

14 Kâbz u sabt ile döner bu 'âlem

Kâbz u sabt olmasa olmaz âdem

15 Rûh 'uluvvile keşafetli beden

İttihâd idicek oldı rûşen

16 Kâbz ile sabtı beyân eylediler

Ferah u gamla ‘ıyân eylediler

17 Birbiriler güler oynar bular

Arada âdeme gör kim neyer

18 Gûyiyâ birbirinüñ dâderidür

Yâ biri ‘âşık u ma‘şuk biridür

19 Yanar âtellere ammâ âdem

Çâre yok çâre efendüm ne deyim

20 Bizde tab‘iyyet-i rûh eyleyelüm

Rûh ile rûh-ı fütûh eyleyelüm

20 Rûhdur nefha’-i tekrîm-i ilâ

Rûhdur neş’e-i ‘âlem bi’l-lâh

21 Nuṭṭ-giz cümlesi haḫḫdur ey şâh

Bilürem tâ ezeli eyv’al-lâh

22 ‘Arab u Fars ‘Acem şarḫıla ğarb

Cümlesi rûh ile zevk itmede heb

23 Bize de bahş-ı Hudâ Rûmdadır
Rûmda ammâ ki o maḥdumdadır

24 Gerçi kim ‘arz-ı Sitanbul-ı nazîf
Cümle maḥlûk zarîf-i ḥulḳ-ı laṭîf

25 Bu nezâketle leṭâfetle şehâ
Cennet-i mülk-i cihân dinse sezâ

26 Rûm ili semtine düşmiş ne güzel
Bâ‘iş-i feyz-i Hudâdur bu maḥal

27 Teşne-i Rûm arardum nâ-gâh
Gözlerim gördi gönül eyledi âh

28 Bezmine dâḥîl olub bir taḳrîb
Ḳıldum ol semtini câna ḳarîb

29 Baḳıcaḳ rûyına dökdi ‘araḳı
Gûyeyâ jâle döker gül varaḳı

30 Ḳalmadı ṭâḳatim ol demde hemân

Nûş idüb oldum efendüm sekrân

31 Mest olub na‘ra-i zenân dem çekerek

Eyledüm ceş-i gama ğayrı kürek

32 Rûh ile zevk u şafâ eyler iken

Şohbet-i mihr-i vefâ eyler iken

33 Nâ-gehân bâd-ı muhâlif esdi

Meclis-i neş'emizi ğam başdı

34 Hâyli müddetdür olub bî-kem ü keyf

Geçen ‘ömre iderüm ben daĥi ĥayf

35 Meded ey reh-per-i ‘aşk-ı mütê‘âl

Meded ey yâver-i ‘uşşâk-ı cemâl

36 ‘Aşk ile Rûma teveccüh idelüm

Ser-ĥad-i neş'eye dek tâ gidelüm

37 İki tâtâr-ı sebük-pâlardur

Neş'e ü ‘aşkdan îmâlardur

38 Bir niyâz-nâme ile geldi bular

Kişver-i řevķe alub ileteler

39 Bu niyâzum dilerim ola ķabûl

Ey kerem-pîşe ü ferħunde-uşûl

40 Ey Ėasîb şeh sultân-ı nejâd

‘Ömrün efzûn-ı safâ bâd-ı ziyâd

161a

Mef'ûlü/ Fâ'îlâtü/ Mefâ'îlü/ Fâ'îlün

1 Yâ Rabb be-Haqqı server-i sultân-ı enbiyâ
Yâ Rabb be-sırr-ı mazhar-ı 'unvân-ı hel etâ

2 Yâ Rabb be-nûr-ı hazret-i sebîr ü müctebâ
Yâ Rabb be-'aşk-ı şâh-ı şehîdân-ı Kerbelâ

3 Kıl 'aşk-ı pâk-i Aḥmed ile dîdemi güşâd
Olsun gönül cemâlünü görsün de ber-murâd

4 Der-girân-mâye-i dîn-i Zeynü'l-'âbidîn
Ḥâliş 'ayâr bezm-i Hudâ Bâkır ol emîn

161b 5 Esrâr-ı Haqqa mâlik İmâm Sâdıq-ı güzîn
Kenz-i haqâyık İmâm Kâzım için yâ mu'în

6 Deryâ-yı vahdetünde beni eyle gel fenâ
Esrâr-ı qahr-ı lûṭfa hemîn eyle âşnâ

7 Sultân 'Alî Rızâ ki o baḥr-ı haqâyıqı

Hiç kevine itmemiş nazarı öyle müttekî

8 Ziyet-fezâ-yı şadr-ı ma'ârif Takî Nakî

Yâ Rabb vârişân-ı 'ulûm-ı benî Hakkı

9 Envâr-ı feyz-i Aḥmed ile behre-dâr kıl

Râh-ı maḥabbetüñde beni pâ-y-dâr kıl

10 Helâl-i müşkilât-ı rumûz-ı peyem-beri

Târûz-ı ḥaşr-ı muntazamı âl-i Ḥaydarî

11 'Uşşâk-ı şâdıkâne Ḥudâ itdi rehberi

Yâ Rabb hürmet-i Ḥasan ol şâh-ı 'Askerî

12 Evlâd-ı Muştafâdan ayırma bizi amân

İsterse tende cân ola isterse çıka cân

13 Şâhib-ı kırân-ı 'arşa-i meydân-ı lâ-fetâ

Serdâr-ı ceş-i ḥayme-zeni deşt-i Kerbelâ

14 Dârâ-yı taht-ı Hüsrev-serâ şâh-ı aşfiyâ

Mehdî İmâm Muḥammed ki ider kevn pür-ziyâ

15 Hâk-ı rehüñde tob idelüm cân u başımız

Aksun yolunda mişl-i Fırat çeşm yaşıımız

16 Ma'sûm-ı pâk-i şâhân-ı zî-kerem

Nûr-ı 'uyûn-ı cümle-i eşrâf-ı muhterem

17 Anlar ider Zekî iki 'âlemde saña hemm

Yâ Rabb bu şâh-zâdelerün hürmetine hem

18 Ervâh-ı enbiyâ ile kııl âşnâ bizi

Qılsun kabûl dergehi ol Murtaza bizi

DIĞER ŐİRLER

189b

Fâ'ilâtûn / Fâ'ilâtûn / Fâ'ilûn

1 Ey dil-i ğam-dîde-i âteş-nişîn

Vaġtidür it nâle vü âh u enîn

2 Tâ tutaşa âteşe 'âlem hemîn

Berġ-i fiġanuñla semâ vü zemîn

3 Mâh miġr medde olur âh vâh

Âh ġıl rû-yı semâ-yı siyâh

189b

Fâ'ilâtün / Fâ'ilâtün / Fâ'ilün

- 1 Ey dil-i miḥnet-keş-i devr ü diyâr
Derd ü elem oldu saña gayr yâr
- 2 Saña efendüñden olan yâdgâr
Âh eyle sen rûh-ı emâm-ı uyâr
- 3 Âh ile efğan ile feryâd kııl
İnlemeyi kendüñe mu'tâd kııl
- 4 Ey dil-i nâlende nedür bu figân
Âteş-i âhumla tutuşsun cihân
- 5 Ğarķ-ı sirişk ola ceḥîm ü cinân
Ola fedâ şâh Hüseyne bu cân
- 6 Âh eyâ kıarrat 'ayn-ı benî
Saña fedâ cânıla ümm ebî

7 Gerçi yanar âteşe firqatle cân
Lîk şalât eyler imâma her ân

8 Her sırra mûyumda hezârân-ı zebân
La‘net ider can Yezide hemân

9 Âh âyâ nûr-ı dü-çeşm-i şafâ
Şâh-ı teşhîd-i harem-i Muştafâ

189b

Fe'ilâtün / Fe'ilâtün // Fe'ilâtün / Fe'ilün

- 1 Oldı efgânuma ol şûh-ı dil-ârâ bâ'ış
 Kâtî feryâduma ol kâmet-i bâlâ bâ'ış
- 2 Çeşm-i pür-fitnessidür sûz-ı derûna bâdî
 Ciger yâresine gamzedür ammâ bâ'ış
- 3 Nâle-i murğ-ı dile gönçe-i ruhsâr sebeb
 Nitekim zâr-ı hezâra gül-i ra'nâ bâ'ış

Devletlü veliyyü'l-na'm Nurullâh Paşa Yesallah Paşa efendimizüñ
mahdûm 'inâyetlü ve fi'l-himem Mehmed Cemâleddin Beg Efendi Hâzretlerine
tahrîr olunan dervişâne-i Zekîyânumdur (1242)

189b

- 1 Bâ yâverî-i cenâb-ı sübhân u be-mededkârî-i maḥbûb
Ve mergûb-ı melikü'l-mennân u be-i'ânet-i 'inâyet
- 2 Rûḥâniyyet-i ḥazrât-ı pîrân ü evliyâ-yı zî-şân
Ve be-himmet ü kuvvet kudret-i kudsiyye-i ḥazret
- 3 Şâh-ı Geylân u be-naẓîr-i kimyâ eşer mürşid-i tarîk
'İrfân u gufrân-ı müteşekker 'inâyet ü iḥsân
- 4 Vahibü'l-'aṭâyâ-yı her dü-cihân ü mütefekkir-i illâ'

Kibriyâ-i ḥâlıkü'l-ikvân her ân ü her zemân *hâsibu kable en tehâsibû*
âyet-i kerîmesinüñ mazmûn-ı ḥaḳâyıḳ-ı meşḥûnına etbâ'an ḥâsib-i aḳvâl ü
ef'âl ü aḥvâl nefesi şabâvet 'ünvân * ve'l-kâsib-i ḥabîb-Allah ḥadîs-i şerîfine
ma'nâ-yı mezâyâ-yı daḳâyıḳ îmâ-yı münîfine imtişâlen kâsib dürûd-ı gurer-i
envâr u esrâr-ı tevḥîd esmâ-i lâ-yuḥşâ-ḥayât-baḥşâ-yı ḥayvân u insân devletlü

Fe'ilâtün / Fe'ilâtün // Fe'ilün

- 1 Nûr-ı irfân ile her ân saña
İde ikdâr-ı 'inâyet Mevlâ
- 2 Sırr-ı tevhîd ile Allâh seni
İki 'âlemden ide müstağnî
- 3 Bâde-i 'aşk Hudâ-yı müte'âl
Kadeh-i kalbün ide mâlâ mâl
- 190a 4 Mey-i vahdetle olub mest-i müdâm
Olasın vâşıl-ı âmâl-i merâm
- 5 Göresin dilde cemâl-i Hakkı
Ya'ni dîdâr-ı Hakkı müstâkı
- 6 Keşf ola tâ ki cemâl-i Ahmed
Göresin kim ne imiş sırr-ı ehad
- 7 Maıv ola senden efendüm benlik

Qalmaya arada benlik senlik

8 Ser Aḥmedde idüb maḥv-ı vücüd

Olasın vâşıl-ı envâr-ı şehûd

SONUÇ

Bu çalışmada Zekî adlı divan şairinin divanı transkribe edilmiş, divanında bulunan şiirlerden hareketle, bu şairin edebî ve fikrî kişiliği ile ilgili tespit ve değerlendirmelerde bulunulmuştur. Yaptığımız araştırmalarda şairin hayatına dair herhangi bir bilgiye ulaşılamamıştır. Belîğ, Safâyî ve Güftî'nin tezkireleri ile “Osmanlı Müellifleri, Son Asır Türk Şairleri, Sicill-i Osmânî” gibi eserlerde Zekî adına rastlanmaktadır. Ancak verilen bilgilerin azlığı nedeniyle bu şairlerden birinin, çalıştığımız Divan'nın şairi olan Zekî'dir demek oldukça zordur. Divanda geçen tarihler ve isimler ise bize Zekî'nin 19. yüzyılda yaşamış olduğunu işaret etmektedir.

Zekî mutasavvıf bir şairdir. Kaside ve gazellerinde Hz. Muhammed, Hz. Ali, Hz. Hüseyin ve on iki imama duyulan sevgi sıkça işlenmiştir. Zekî'de derin bir ehl-i beyt sevgisi vardır. Ancak ehl-i beyt sevgisi işlenirken Kerbelâ olayının, Hz. Hüseyin'in öldürülmesinden dolayı duyulan üzüntünün ve on iki imama duyulan sevginin ağırlık teşkil etmesi, Zekî'nin Alevi-Bektaşî bir şair olabileceğini akla getirmektedir. Çünkü şiirlerinde gösterdiği hassasiyet, ehl-i beyt sevgisinin de ötesinde bulunmaktadır. Bunun dışında ilahi aşk, sevgilinin güzellikleri, kesrette olmanın verdiği sıkıntılar, felekten yakınmalar konu olarak işlenmiştir.

Türk edebiyatında yeni ve batı tesirinde bir dönemin başladığı 19. yüzyılda Zekî'nin bu Divan'ı oluşturmuş olması, divan şiiri geleneğinin hala saf, dış etkilerden uzak bir şekilde devam ettiğinin bir göstergesidir. Nitekim Zekî mürettebe yakın bir divan oluşturmuş, başarısı tartışmaya açık olsa da divan edebiyatının şekil geleneklerine ve ruhuna uygun şiirler yazmıştır. Divanda 191 gazel, 4 kaside, 6 murabba, 2 muhammes, 7 tahmis, 7 müseddes, 1 terkib-i bend, 6 şarkı, 11 tarih, 3 mesnevi, 7 beyit, 4 tamamlanmamış şiir olmak üzere 248 şiir bulunmaktadır.

Bu eser şairin bilinen tek eseridir ve eserin bilinen tek nüshası vardır. Bu eseri özel ve çalışılmaya değer kılan en önemli nokta şairin Alevi-Bektaşî kimliğine sahip olması, bunu eserinde kuvvetle yansıtmasıdır. Türk şiirinde Alevi-Bektaşî kültürü daha çok halk şiirinde yansımasını bulurken, aynı yansımalar divan edebiyatı kategorisinde yer alan bu eserde de adım adım izlenebilmektedir. Dolayısıyla Zekî; divan şiiri için yeni bir sima, divan; Türk şiirinin divan külliyyatında yeni bir eser ve Alevî-Bektaşî şiiri üzerine çalışacaklar için yeni bir malzemedir.

ÖZEL ADLAR DİZİNİ

- ‘Abdü’l-Ḳâdir-i Geylânî, 295
- ‘Acem, 121
- ‘Ali, 28, 30, 31, 40, 41, 46, 60, 61, 91,
115, 116, 123
- ‘Arab, 121
- ‘Askerî, 47, 48, 92
- ‘Azrâ, 120, 285
- ‘Îsâ, 35, 119
- ‘Îsî, 35
- ‘Oşmân, 38
- ‘Ömer, 38
- Ahmed, 36, 60, 132, 222, 225, 228,
239, 251, 295, 441, 442, 450
- Ahmed-i Muhtâr, 132, 222, 251, 295
- Allâh, 18, 22, 23, 26, 27, 28, 95, 101,
103, 105, 106, 108, 110, 126, 141,
144, 147, 158, 215, 218, 236, 254,
262, 268, 269, 318, 339, 356, 369,
372, 389, 399, 400, 402, 419, 421,
449, 450
- Aristô, 151, 157
- Azâzil, 30, 31, 164
- Bâbil, 119
- Baḥr-ı Ḳulzüm, 239
- Bâkır, 47, 48, 223, 441
- Bedaḥşân, 353
- Beşîm Es‘ad Paşa, 143
- Bûbekir, 38, 152
- Câfer, 47, 48, 223
- Cem, 20, 151, 274, 313, 344, 351, 360,
412, 458, 459
- Cemîl, 137, 138
- Cenâb-ı Ğaffâr, 25, 420
- Cenâb-ı Hâlık-ı Vehhâb, 294
- Cenâb-ı Hudâ, 25, 206
- Cenâb-ı Kibriyâ, 25, 40, 116, 161
- Çîn, 433
- Dârâ, 48, 49, 151, 152, 213, 442
- Edirne, 12, 52, 66, 114, 115, 141, 156
- Eflâtûn, 157
- Erzurum, 433
- Fars, 11, 18, 121, 433, 437
- Fâtıma, 46, 142

Felâṭûn, 151, 290
Ferhâd, 89, 362
Ferîdûn, 151
Firdevs, 51, 52
Fiṭnat, 5, 118, 119, 261, 321
Fuzûli, 4
Ḥacerü'l-Esved, 296
Ḥacı Bayrâm Velî, 106, 112, 414
Ġaffâr, 25, 300
Ḥakk, 25, 26, 28, 29, 36, 50, 60, 65,
66, 109, 110, 113, 114, 133, 134,
137, 139, 141, 143, 152, 154, 157,
159, 162, 215, 217, 218, 222, 228,
230, 231, 254, 291, 305, 326, 339,
343, 347, 370, 375, 380, 393, 411
Ġâlib Paşa, 149, 152
Ḥamdi, 6, 156, 289, 291, 367
Ḥaydar, 40, 61, 162, 163, 222
Ḥaydar-ı Kerrâr, 40, 61, 162, 163
Ḥayy, 25, 133
Ḥazret-i 'Abdü'l-Celîl, 332
Ḥazret-i 'Osmân, 141
Ḥazret-i Aḥmed-i Maḥmûd, 358
Ḥazret-i Ḥakk, 19, 25, 26, 161, 314
Ḥazret-i Maḥmûd-ı Muḥammed
'Arabî, 223
Geylân, 13, 28, 109, 111, 449
Ḥüseyn, 43, 45, 116, 131, 221, 252,
271, 344
Ḥallâk, 328, 400
Ḥayber, 60, 162
Ḥazret-i Peygamber, 221
Hind, 433
Ḥudâ, 19, 25, 30, 43, 47, 48, 49, 66,
67, 73, 92, 102, 113, 114, 131, 137,
139, 141, 144, 151, 158, 159, 163,
174, 194, 216, 220, 222, 223, 230,
233, 234, 239, 257, 280, 289, 290,
303, 317, 382, 383, 409, 432, 438,
441, 442, 450
Hüsrev, 48, 442
İmâm Kâzım, 91, 441
İmâm Sâdıq, 91, 441
İmâm-ı Ḥasan, 47, 48, 223
İskender, 32, 34, 151, 152, 460
Ka'be, 36, 62, 202, 226, 244, 367

Ḳays, 96, 120, 285, 313, 386, 422
Kâzım, 47, 48, 91, 223
Kerbelâ, 14, 42, 44, 45, 48, 78, 116,
129, 131, 237, 271, 314, 344, 441,
442, 452
Kiçe-zâde ‘İzzet Molla, 139
Kirdgâr, 36, 225
Leylâ, 51, 125, 199
Loqmân, 196
Maḥmûd Hân, 32, 143, 151
Maḥmûd Nâcî Baba, 155
Mecnûn, 8, 86, 198, 234, 360, 361,
371, 398, 423
Mehdî, 47, 48, 49, 92, 223, 442
Mehmed Cemâleddin, 449
Mehmet Es‘ad Paşa, 156
Mennân, 25, 317, 332
Mescid-i Ḥayrû’d-dîn, 144
Mesîḥ, 35, 134
Mevlâ, 19, 25, 133, 141, 147, 153,
161, 222, 242, 243, 244, 283, 335,
343, 433, 436, 450
Mısr, 33, 349
Mir Şâlih, 148
Mîr Süleymân-ı Lûtfi, 147
Mirrîh, 267
Molla Murâd, 65, 114, 139, 140
Muḥammed, 31, 36, 49, 60, 126, 134,
137, 164, 225, 228, 442
Muḥammed Cemâlû’d-dîn Paşa, 137
muḥarrem, 129, 131, 344
Muḥarrem, 251
Muḥarremdür, 44, 45
Murtaşâ, 40, 60, 162, 443
Muştafâ, 30, 36, 42, 47, 53, 60, 131,
146, 162, 225, 228, 246, 251, 401,
447
Muştafa Ḥâfız Baba, 115, 146
Na‘îm, 51, 53
Nâcî Baba, 155
Naḳî, 47, 48, 223, 442
Necef, 322
Nesîbâ, 13
Nezîr, 134, 230
Nîl, 273
Nurullâh Paşa, 449

Rabb, 39, 48, 81, 99, 100, 107, 125,
126, 230, 249, 250, 268, 350, 441,
442, 443

Resûlallâh, 36, 37, 51, 53, 226, 227

Rızâ, 47, 48, 223, 441

Rûm, 438

Sa'îd, 222

Şâlih Paşa, 147

Sikender, 320

Sitanbul, 121, 433, 438

Sultân Hasîb, 173

Sübhân, 25, 317, 332

Süleymân, 5, 32, 59, 147, 151, 190,
193, 200

Süleymân Beg, 147

Şem'î, 4, 5, 193

Şerîf, 296

Şeyh Hasîb Efendi, 431

Takî, 47, 48, 223

Vâdî-i Eymen, 371

Vâmık, 120

Vedûd, 25, 26, 268

Yezdân, 18, 25, 284, 295

Yezîd, 51, 67, 130, 132, 222

Yûsuf, 32, 33, 195, 197, 248, 349

Zâlî Paşa, 115, 146

Zehrâ, 30, 46, 47, 131, 142, 163, 222,
251

Zekî, v, vi, 1, 2, 3, 5, 7, 8, 9, 11, 12,
14, 16, 17, 18, 19, 20, 21, 22, 23,
26, 27, 36, 37, 39, 41, 42, 44, 45,
46, 48, 49, 51, 53, 54, 55, 57, 58,
61, 63, 66, 68, 73, 75, 77, 81, 83,
84, 88, 89, 92, 93, 95, 100, 104,
105, 110, 111, 114, 119, 120, 130,
132, 137, 139, 142, 145, 148, 154,
155, 158, 159, 164, 167, 171, 173,
175, 179, 185, 187, 189, 195, 197,
199, 203, 205, 210, 212, 214, 216,
218, 223, 225, 226, 227, 229, 230,
233, 234, 235, 236, 237, 238, 240,
242, 243, 244, 248, 250, 252, 253,
254, 255, 256, 258, 261, 263, 264,
266, 267, 268, 269, 271, 272, 273,
274, 275, 276, 277, 278, 279, 280,
281, 282, 283, 284, 285, 286, 289,
290, 291, 292, 293, 294, 295, 296,

297, 298, 299, 301, 302, 303, 304,
305, 306, 307, 308, 309, 310, 311,
312, 313, 314, 315, 316, 319, 320,
321, 322, 324, 325, 328, 329, 332,
333, 334, 335, 336, 337, 338, 339,
340, 341, 342, 343, 344, 345, 346,
347, 348, 349, 352, 353, 354, 356,
359, 360, 361, 362, 363, 364, 366,
367, 368, 369, 370, 372, 373, 374,

375, 376, 378, 379, 380, 382, 383,
384, 385, 386, 387, 389, 390, 391,
392, 393, 396, 397, 398, 399, 400,
401, 402, 403, 405, 406, 407, 408,
409, 411, 412, 413, 415, 416, 417,
418, 419, 421, 422, 423, 424, 425,
426, 443, 452, 453

Züleyhâ, 57, 425

KAYNAKÇA

Arı, Ahmet. (2005). “Şeyh Galib’in Poetikası”. **Osmanlı Araştırmaları**, XXVI, 51-72.

Abdülkadiroğlu, Abdülkerim. (1985). **İsmail Belîğ Nuhbetü’l-Âsâr Li-Zeyli Zübdeti’l-Eş’âr**. Ankara: Gazi Üniversitesi Yayınları.

Bilgegil, Kaya. (1989). **Edebîyat Bilgi ve Teorileri Belâgat**. İstanbul: Enderun Kitabevi.

Cengiz, Halil Erdoğan. (1986). “Divan Şiirinde Musammatlar”. **Türk Dili Türk Şiiri Özel Sayısı II (Divan Şiiri)**. LII(415-417), Temmuz-Ağustos-Eylül, s. 291-429.

Ceylan, Ömür. (2005). **Böyle Buyurdu Sûfi Tasavvuf ve Şerh Edebiyatı Araştırmaları**, İstanbul: Kapı Yayınları.

Ceylan, Ömür. (2007). **Kuşlar Dîvânı Osmanlı Şiir Kuşları**, İstanbul: Kapı Yayınları.

Çapan, Pervin. (2005). **Mustafa Safâyî Efendi- Tezkire-i Safâyî (Nuhbetü’l-Âsâr Min Fevâ’idi’l-Eş’âr) İnceleme-Metin-İndeks**. Ankara: Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Atatürk Kültür Merkezi Yayını.

Çavuşoğlu, Mehmed. (1986a). “Divan Şiiri”. **Türk Dili Türk Şiiri Özel Sayısı II (Divan Şiiri)**. LII(415-417), Temmuz-Ağustos-Eylül, s. 1-16.

Çavuşoğlu, Mehmed. (1986b). “Kasîde”. **Türk Dili Türk Şiiri Özel Sayısı II (Divan Şiiri)**. LII(415-417), Temmuz-Ağustos-Eylül, s. 17-77.

Devellioğlu, Ferit. (1997). **Osmanlıca- Türkçe Ansiklopedik Lûgat (Eski ve Yeni Harflerle)**. Ankara: Aydın Kitabevi Yayınları.

Dilçin, Cem. (1986). “Divan Şiirinde Gazel”. **Türk Dili Türk Şiiri Özel Sayısı II (Divan Şiiri)**. LII(415-417), Temmuz-Ağustos-Eylül, s. 78-247.

Gölpınarlı, Abdülbâki. (1997). **Türkiye’de Mezhepler ve Tarikatler**. İstanbul: İnkılâp.

İpekten, Haluk. (1994). **Eski Türk Edebiyatı Nazım Şekilleri ve Aruz**. İstanbul: Dergâh Yayınları.

İpekten, Haluk; İsen, Mustafa; Toparlı, Recep; Okçu, Naci; Karabey, Turgut. (1988). **Tezkirelere Göre Divan Edebiyatı İsimler Sözlüğü**. Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları.

İsen, Mustafa; Macit, Muhsin; Horata, Osman; Kılıç, Filiz; Aksoyak, İ.Hakkı. (2003). **Eski Türk Edebiyatı El Kitabı**. Ankara: Grafiker Yayınları.

İz, Mahir. (1997). **Tasavvuf Mâhiyeti, Büyükleri ve Tarikatler**, İstanbul: Kitabevi.

Kavakçı, Yusuf Ziya. (1991). **İslâm Araştırmalarında Usûl**. Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları.

Kurnaz, Cemal. (1996). **Hayâlî Bey Divânı'nın Tahlili**, İstanbul: Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları.

Kurnaz C., Tatçı M. (2001). **Mehmet Nâil Tuman, Tuhfe-i Nâili, Divan Şairlerinin Muhtasar Biyografileri**. Ankara: Bizim Büro Yayınları.

Küçük, S. (1989). "Bâkî'nin Şiirlerinde Sosyal Hayatın İzleri", **Türk Dünyası Araştırmaları**, 59, 153-166.

Mengi, Mine. (1997). **Eski Türk Edebiyatı Tarihi Edebîyat Tarihi Metinler**, Ankara: Akçağ Yayınları.

Noyan, Bedri. (1999). **Bütün Yönleriyle Bektâşîlik ve Alevîlik II**. Ankara: Ardıç Yayınları.

Ocak, Ahmet Yaşar. (1990). **İslâm-Türk İnançlarında Hızır Yahut Hızır-İlyas Kültü**. Ankara, Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü Yayınları.

Onay, Ahmet Talât. (1993). **Eski Türk Edebiyatında Mazmunlar ve İzahı**. Anakara: Diyanet Vakfı Yayınları.

Özkırımlı, Atilla. (1993). **Toplumsal Bir Başkaldırımın İdeolojisi Alevîlik-Bektaşîlik**. İstanbul: Cem Yayınevi.

Öztoprak, Nihat. (2005). "Ruhi'nin Şiir Anlayışı". **Türk Kültürü İncelemeleri Dergisi**. 12.

Pala, İskender. (1997). **Divan Edebiyatı**. İstanbul: Ötüken Neşriyat A.Ş.

Pala, İskender. (1998). **Ansiklopedik Divân Şiiri Sözlüğü**. İstanbul: Ötüken Neşriyat A.Ş.

Savaşçı, Özgür. (2004). “Alevi-Bektaşî İnançının Temel Kavramları”, **Alevilik** (hzl. İsmail Engin, Havva Engin). İstanbul: Kitap Yayınevi.

Şener, Cemal. (1997). **Şaha Doğru Giden Kervan Alevilik Nedir**. İstanbul, Şahkulu Sultan Külliyesi Vakfı Yayınları.

Şentürk, A. (1993). “Klâsik Osmanlı Edebiyatı Işığında Eski Âdetler ve Günlük Hayattan Sahneler”, **Türk Dili**, 500, 211-223.

Turan, Fatma Ahsen. (2004). **Ankara ile Bütünleşen Bir Mana Önderi Hacı Bayram-ı Veli**, Ankara: Akçağ Yayınları.

Türkçe Sözlük, (2005). Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.

Uludağ, Süleyman. (2005). **Tasavvuf Terimleri Sözlüğü**, İstanbul: Kabalcı Yayınevi.

Ünver, İsmail. (1993). “Çeviriyazıda Yazım Birliği Üzerine Öneriler”. **Türkoloji Dergisi**. XI(1), 51-89.

Yılmaz, Kâşif. (2001). **Güftî ve Teşrifâtü’ş-Şu’arâsı**. Ankara: Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığı Yayınları.

ÖZ GEÇMİŞ

03.10.1981 yılında Eskişehir’de doğdum. İlköğrenimimi Eskişehir’de, orta ve lise öğrenimimi Balıkesir’de tamamladım. 1998 yılında kayıt yaptırdığım Balıkesir Üniversitesi Necatibey Eğitim Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Öğretmenliği Bölümü’nü, 2003 yılında tamamladım. Aynı yıl Balıkesir’de Türk Dili ve Edebiyatı Öğretmenliği yapmaya başladım. 2005 yılında Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk Dili ve Edebiyatı Ana Bilim Dalı’ndaki yüksek lisans programına kabul edildim. Halen Balıkesir Cumhuriyet Anadolu Lisesi’nde Türk Dili ve Edebiyatı öğretmeni olarak görev yapmaktayım.